

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSEK ZA ROMANISTIKU

**IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI
U FRANCUSKOM, ITALIJANSKOM
I
SRPSKOM JEZIKU**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor: Prof. dr Ljubica Vlahović
Komentor: Prof. dr Gordana Terić

Kandidat: mr Ružica Seder

Novi Sad, 2016. godine

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Mr Ružica Seder
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Ljubica Vlahović, vanredni profesor Komentor: Prof. dr Gordana Terić, redovni profesor
Naslov rada: NR	Izražavanje koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Filozofski fakultet u Novom Sadu, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad, Srbija
Fizički opis rada: FO	(7 poglavlja /262 stranice /138 referenci/285 fusnota)
Naučna oblast: NO	Filološke nauke
Naučna disciplina: ND	Lingvistika , Romanistika

Predmetna odrednica, ključne reči: PO	koncesivnost, sintaksa, semantika, francuski jezik, italijanski jezik, srpski jezik
UDK	
Čuva se: ČU	Univerzitet u Novom sadu, Filozofski fakultet, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad, Srbija
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	U ovom istraživanju bavimo se kategorijom koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku. Ovoj kategoriji pristupamo sa stanovišta sintakse i semantike: utvrđujemo inventar formalnih sredstava i sintakstičkih postupaka kojima se koncesivnost formalizuje u posmatranim jezicima, a pritom analiziramo i semantički sadržaj tih struktura. Cilj ove studije jeste da se najpre ustanove različiti postupci izražavanja koncesivnosti na svim sintaksičkim nivoima, a zatim, u skladu sa kontrastivnim pristupom, da se utvrde i sistematizuju strukturne podudarnosti i nepodudarnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku, kao i da se utvrdi stemen semantičke ekvivalencije između njih.
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	21.05.2010.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:

University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	PhD thesis
Author: AU	Mr Ružica Seder
Mentor: MN	Dr Ljubica Vlahović, Associate Professor Co-supervisor: Dr Gordana Terić, Full Professor
Title: TI	Expressing Concessionality in French, Italian and Serbian
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian / English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina
Publication year: PY	2016
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad, Srbija

Physical description: PD	7 chapters /262 pages/138 references/285 footnotes
Scientific field SF	Philological sciences
Scientific discipline SD	Linguistics, Romance studies
Subject, Key words SKW	concessionality, syntax, semantics, French, Italian, Serbian
UC	
Holding data: HD	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad, Srbija
Note: N	
Abstract: AB	This research deals with the category of concessionality in French, Italian and Serbian. This category is approached from the point of view of syntax and semantics: the research establishes the inventory of formal means and syntactic procedures by which concessionality is formalized in the languages being analyzed, while the semantic content of these structures is also analyzed in the process. The goal of this study is to first identify various procedures for expressing concessionality at all syntactic levels and then, in accordance with the contrastive approach, to determine and systematize the structural congruences and incongruences in French, Italian and Serbian, as well as to determine the level of semantic equivalence among them.
Accepted on Scientific Board on: AS	May 21 st 2010
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

APSTRAKT

U ovom istraživanju bavimo se kategorijom koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku. Ovoj kategoriji pristupamo sa stanovišta sintakse i semantike: utvrđujemo inventar formalnih sredstava i sintakstičkih postupaka kojima se koncesivnost formalizuje u posmatranim jezicima, a pritom analiziramo i semantički sadržaj tih struktura. Cilj ove studije jeste da se najpre ustanove različiti postupci izražavanja koncesivnosti na svim sintakstičkim nivoima, a zatim, u skladu sa kontrastivnim pristupom, da se utvrde i sistematizuju strukturne podudarnosti i nepodudarnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku, kao i da se utvrdi stemen semantičke ekvivalencije između njih. Na teorijskom planu, rezultati ovog istraživanja objedinjuju postojeća lingvistička saznanja o ovoj problematici, a na praktičnom planu moguća je njihova primena u nastavi francuskog i italijanskog jezika kao stranih jezika, kao i u prevodilačkoj praksi.

Građa za ovo istraživanje ekscerpirana je iz dela napisanih na francuskom jeziku, i njihovih objavljenih prevoda na italijanski i srpski jezik.

U prvom delu rada daje se pregled teorijskih stavova francuskih, italijanskih i srpskih lingvista o kategoriji koncesivnosti, kao i o njenom odnosu sa drugim semantičkim kategorijama, pre svega sa kategorijom kauzalnosti. U drugom delu rada navodi se inventar konstrukcija i leksičkih sredstava kojima se koncesivnost iskazuje u tri posmatrana jezika. Pri tom se pravi poseban osvrt na upotrebu glagolskih načina u zavisnim koncesivnim rečenicama. Centralni deo rada predstavlja deo u kome se ustanovljeni inventar analizira na primerima iz korpusa. Pri tom se posebna pažnja posvećuje onim sredstvima za koja korpus beleži upotrebe koje do sada nisu zabeležene u literaturi. Zaključna razmatranja sistematizuju dobijene rezultate, i ukazuju na mogućnosti daljih istraživanja u ovom domenu.

Ključne reči: koncesivnost, sintaksa, semantika, francuski jezik, italijanski jezik, srpski jezik

ABSTRACT

This research deals with the category of concessionality in French, Italian and Serbian. This category is approached from the point of view of syntax and semantics: the research establishes the inventory of formal means and syntactic procedures by which concessionality is formalized in the languages being analyzed, while the semantic content of these structures is also analyzed in the process. The goal of this study is to first identify various procedures for expressing concessionality at all syntactic levels and then, in accordance with the contrastive approach, to determine and systematize the structural congruences and incongruences in French, Italian and Serbian, as well as to determine the level of semantic equivalence among them. At the theoretical level, the results of this study merge the existing linguistic knowledge on this issue, while at a practical level they enable its application in teaching French and Italian as foreign languages, as well as in doing professional translation.

The corpus for this research was compiled from literary titles written in French, as well as from their published translations into Italian and Serbian.

The first part of the thesis provides an overview of theoretical approaches to the category of concessionality by various French, Italian and Serbian linguists, as well as of its relationship with other semantic categories, in particular with the category of causality. The second part enumerates the inventory of constructions and lexical means by which concessionality is being expressed in the three languages being analyzed. In doing so, a particular focus is placed on the use of the verbal category of mood in subordinate clauses of concession. The central part of the thesis is the one in which the identified inventory is analyzed on the examples from the corpus. In this part, a special attention is given to the means found in the corpus the use of which has so far not been mentioned in reference titles. Concluding remarks systematize the results and point at possible directions for further research in this field.

Keywords: concessionality, syntax, semantics, French, Italian, Serbian

SADRŽAJ

I: UVODNE NAPOMENE	1
II: TEORIJSKA RAZMATRANJA O KONCESIVNOSTI	5
II. 1. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na francuski jezik	6
II. 2. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na italijanski jezik	17
II. 3. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na srpski jezik.....	25
II. 4. Zaključak	29
III: FORMALNI OBLICI ZA IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI	31
III. 1. Izražavanje koncesivnosti u francuskom jeziku.....	32
III. 1. 1. Implicitne strukture	32
III. 1. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice	33
III. 2. Izražavanje koncesivnosti u italijanskom jeziku.....	35
III. 2. 1. Implicitne strukture	35
III. 2. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice	35
III. 3. Izražavanje koncesivnosti u srpskom jeziku	37
III. 3. 1. Implicitne strukture	37
III. 3. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice	37
III. 4. Glagolski način (modus) u koncesivnim rečenicama	39
III. 4. 1. Teorijska određenja francuskog sibžonktiva.....	40
III. 4. 2. Teorijska određenja italijanskog konjunktiva	46
III. 4. 3. Upotreba sibžonktiva/konjunktiva u koncesivnim rečenicama.....	48
III. 4. 4. O vrednostima glagolskih oblika u srpskom jeziku	51
IV: PRIKAZ I ANALIZA KORPUSA	55
IV. 1. IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI U OKVIRU JUKSTAPONIRANIH REČENICA.....	56
IV. 1. 1. Jukstaponirane rečenice uz inverziju subjekta	56
IV. 1. 2. Jukstaponirane rečenice uz veznik <i>si</i>	63
IV. 1. 3. Jukstaponirane rečenice sa glagolom u kondicionalu	66
IV. 1. 4. Jukstaponirane rečenice sa glagolom <i>pouvoir</i>	69

IV. 1. 5. Zaključak.....	70
IV. 2. KOORDINIRANE STUKTURE.....	72
IV. 2. 1. Veznik <i>mais</i>	77
IV. 2. 2. Prilozi <i>pourtant</i> i <i>cependant</i>	80
IV. 2. 2. 1. Koordinacija rečeničnih konstituenata – granične vrednosti suprotnosti i koncesivnosti	86
IV. 2. 3. Prilozi <i>néanmoins, toutefois, tout de même, quand même</i>	89
IV. 2. 4. Zaključak.....	93
IV. 3. IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI U OKVIRU IMPLICITNIH KONSTRUKCIJA	94
IV. 3. 1. Repertoar implicitnih konstrukcija u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku	95
IV. 3. 1. 1. Implicitne konstrukcije u francuskom jeziku	97
IV. 3. 1. 2. Implicitne konstrukcije u italijanskom jeziku	97
IV. 3. 1. 3. Implicitne konstrukcije u srpskom jeziku	99
IV. 3. 2. Analiza implicitnih konstrukcija za izražavanje koncesivnosti.....	101
IV. 3. 2. 1. Strukture sa glagolskom rečju kao formantom	101
IV. 3. 2. 1. 1. Konstrukcija <i>tout + gérondif</i>	101
IV. 3. 2. 1. 2. Glagolski izraz <i>avoir beau + infinitiv</i>	105
IV. 3. 2. 1. 3. Predlog <i>sans + infinitiv</i>	109
IV. 3. 2. 1. 4. Koncesivnost izražena oblikom participa	112
IV. 3. 2. 2. Priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću.....	113
IV. 3. 2. 2. 1. Predlog <i>malgré</i> i predložki izraz <i>en dépit de</i>	113
IV. 3. 2. 2. 2. Predlog <i>malgré</i> + lična zamenica	117
IV. 3. 2. 2. 3. Izrazi <i>malgré (tout) cela, malgré quoi, malgré tout</i>	119
IV. 3. 2. 2. 4. Predlog <i>nonobstant</i>	121
IV. 3. 2. 2. 5. Koncesivne konstrukcije uvedene predlogom <i>pour</i>	123
IV. 3. 2. 2. 6. Zaključak	124
IV. 4. IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI POMOĆU ZAVISNE KONCESIVNE REČENICE	127
IV. 4. 1. OPŠTE NAPOMENE O KONCESIVNIM REČENICAMA.....	127
IV. 4. 1. 1. Semantičke nijanse koncesivnih rečenica	129
IV. 4. 2. OPŠTEKONCESIVNI MODEL.....	133

IV. 4. 2. 1. Veznik <i>bien que</i>	137
IV. 4. 2. 2. Veznik <i>quoique</i>	144
IV. 4. 2. 2. 1. Specifične upotrebe veznika <i>quoique</i>	149
IV. 4. 2. 3. Veznik <i>encore que</i>	151
IV. 4. 2. 4. Veznik <i>de ce que</i>	153
IV. 4. 2. 5. Zaključak.....	154
IV. 4. 3. PREPLITANJE KONCESIVNOSTI S DRUGIM SEMANTIČKIM VREDNOSTIMA.....	158
IV. 4. 3. 1. Veznik <i>sans que</i>	159
IV. 4. 3. 2. Koncesivnost i pretpostavka	169
IV. 4. 3. 2. 1. Veznik <i>même si</i>	169
IV. 4. 3. 2. 1. 1. Glagolski način u rečenicama uvedenim veznicima <i>même si</i> i <i>anche se</i>	171
IV. 4. 3. 2. 2. Veznik <i>quand bien même</i>	180
IV. 4. 3. 3. Koncesivnost i alterantivnost	181
IV. 4. 3. 4. Zaključak.....	186
IV. 4. 4. KONCESIVNE REČENICE SA ELIPSOM LIČNOG GLAGOLSKOG OBLIKA.....	188
IV. 4. 4. 1. Rečenice sa elipsom glagola kopule	188
IV. 4. 4. 2. Konstrukcije sa participom	194
IV. 4. 4. 3. Zaključak.....	195
IV. 4. 5. PARCIJALNOKONCESIVNI MODEL	196
IV. 4. 5. 1. Opšte napomena o parcijalnokoncesivnom modelu.....	196
IV. 4. 5. 2. Repertoar subjunktora	198
IV. 4. 5. 2. 1. Imenica kao nosilac parcijalne koncesivnosti	201
IV. 4. 5. 2. 1. a. Izraz <i>quel que</i>	201
IV. 4. 5. 2. 1. b. Izraz <i>quelque (s) + imenica + que</i>	204
IV. 4. 5. 2. 1. c. Izraz <i>tout ... que</i>	209
IV. 4. 5. 2. 2. Zamenica kao nosilac parcijalne koncesivnosti	211
IV. 4. 5. 2. 2. a. Izraz <i>qui que</i>	211
IV. 4. 5. 2. 2. b. Izraz <i>quoi que</i>	212
IV. 4. 5. 2. 2. c. Izraz <i>quoi qu'il en soit</i>	217
IV. 4. 5. 2. 3. Pridev, prilog ili predlog kao formanti parcijalne koncesivnosti	219

IV. 4. 5. 2. 3. a. Funkcija: priloška odredba za mesto	219
IV. 4. 5. 2. 3. b. Funkcija: intenzifikator prideva i priloga	220
IV. 4. 5. 2. 3. b. 1. Izraz <i>aussi...que</i>	221
IV. 4. 5. 2. 3. b. 2. Izraz <i>quelque...que</i>	223
IV. 4. 5. 2. 3. b. 3. Izraz <i>tout ...que</i>	224
IV. 4. 5. 2. 3. b. 4. Izraz <i>pour...que</i>	225
IV. 4. 5. 3. Rečenice za parcijalnu koncesivnost u specifičnoj upotrebi	226
IV. 4. 5. 4. Zaključak	228
V: KONCESIVNO ZNAČENJE USLOVLJENO KONTEKSTOM	232
V. 1. Relativne rečenice	232
V. 2. Drugi primeri koncesivnog značenja uslovljenog kontekstom	235
VI: ARGUMENTATIVNA KONCESIVNOST	239
VII: ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	243
LITERATURA	252

I. UVODNE NAPOMENE

Predmet rada

Predmet ovog rada predstavlja semantička kategorija koncesivnosti, i njena realizacija u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku. Pod *realizacijom* određene semantičke kategorije u jednom jeziku podrazumevamo formalna sredstva i sintaksičke postupke kojima dati jezik raspolaže za njeno izražavanje.

Kako bi pregled pomenutih formalnih sredstava bio što pregledniji, mi ćemo ih razmatrati na različitim sintaksičkim nivoima: u okviru proste rečenice i u okviru složene rečenice, uzimajući u obzir sve tri vrste odnosa koji se tu ostvaruju – jukstapoziciju, koordinaciju i subordinaciju. Pri tom će najznačajnije mesto pripasti zavisnoj koncesivnoj rečenici (koncesivnoj klauzi), kao najeksplicitnijem ali i sintaksički najslabijem vidu izražavanja koncesivne semantike.

Posebna poglavlja u radu jesu poglavlje koje se bavi *argumentativnom koncesivnošću*, koja za izražavanje ove značenjske kategorije koristi posebne jezičke proseedee, a koji se ne navode u tradicionalnoj literaturi, i poglavlje *Koncesivno značenje uslovljeno kontekstom*, koje izlazi iz okvira bilo koje drugačije klasifikacije.

U prvom delu rada (*Teorijska razmatranja o koncesivnosti*) daćemo pregled teorijskih stavova iz literature¹, tačnije – određenja same semantičke kategorije koncesivnosti, i okvirni repertoar formalnih sredstava njenog izražavanja. Ta formalna sredstva detaljnije ćemo predstaviti u daljem tekstu rada, u poglavlju *Prikaz i analiza korpusa*.

---

¹ Pri sagledavanju stavova iz literature koje se odnosi na srpski jezik, oslanjali smo se i na literaturu sa teritorije nekadašnjeg srpskohrvatskog govornog područja.

Poglavlje *Prikaz i analiza korpusa* predstavlja centralni deo rada, jer ćemo u njemu primeniti prethodno navedene teorijske stavove na korpusu francuskog, italijanskog i srpskog jezika.

Ciljevi istraživanja

Prvi cilj ovog istraživanja jeste opis različitih sredstava formalizacije kategorije koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku. S obzirom na zajedničke opšte karakteristike indoevropskih jezika kojima pripadaju i posmatrani jezici, polazimo od pretpostavke da je repertoar formalnog izražavanja ove kategorije u sva tri jezika podjednako širok.

S obzirom na to da francuski i italijanski jezik pripadaju romanskoj, a srpski slovenskoj grupi jezika, drugi cilj ovog istraživanja biće utvrđivanje stepena sintaksičke podudarnosti u dva romanska jezika, i eventualna odstupanja u srpskom kao slovenskom jeziku.

Sledeći cilj ovog rada biće utvrđivanje zastupljenosti neke sintaksičke forme, to jest frekvencija njene upotrebe. Pretpostavljamo da će u ovom domenu francuski i italijanski jezik pokazati veliku sličnost, ali u srpskom jeziku očekujemo određena odstupanja na ovom planu.

Poseban osvrt biće potreban kada je reč o načinskoj orijentaciji glagolskih oblika. S obzirom na to da u francuskom i italijanskom jeziku postoje glagolski načini koji su veoma zastupljeni upravo u zavisnim rečenicama (reč je o francuskom *sibžonktivu* i italijanskom *konjunktivu*), najpre ćemo proveriti podudarnost njihove upotrebe u koncesivnim rečenicama francuskog i italijanskog jezika. Osim toga, s obzirom na to da srpski jezik nema *sibžonktiv*, odnosno *konjunktiv*, proverićemo da li se i koji se modalni oblici javljaju u koncesivnim rečenicama u srpskom jeziku.

Metodološki pristup

Jezičku građu ćemo analizirati kontrastivno, sa primarnim ciljem utvrđivanja ekvivalentnih struktura između tri posmatrana jezika. Ukoliko takve strukture ne postoje na sintaksičkom nivou, ukazaćemo na semantički ekvivalentne strukture.

Bitna osobina rada je jednosmernost analize: pri analizi građe polazićemo uvek od francuskog jezika, a drugi korak će predstavljati sagledavanje stanja u italijanskom jeziku. Potom ćemo rezultate dobijene sagledavanjem građe ova dva romanska jezika porediti sa srpskim jezikom. Pretpostavka je da će se između francuskog i italijanskog jezika pokazati visok stepen podudarnosti sintaksičkih struktura, dok će srpski jezik i u ovom domenu pokazati izvesna odstupanja.

Takva odstupanja očekujemo najviše u načinskoj orijentaciji glagolskih oblika na nivou zavisne koncesivne rečenice. To je zbog toga što je u francuskom i italijanskom jeziku u ovima rečenicama dominantna upotreba sibžonktiva, odnosno konjunktiva (fr. *subjonctif*, it. *congiuntivo*), dok srpski jezik, koji inače ima redukovani sistem glagolskih načina u odnosu na romanske jezike, ne poseduje ovaj glagolski način.

Terminološke napomene

Pomenuta jednosmernost analize nameće neke terminološke osobenosti. S obzirom na to da ćemo uvek polaziti od francuskog jezika, prilikom daljih razmatranja koristićemo termine koji se koriste u francuskoj gramatici. Ova terminološka osobenost posebno će biti vidljiva prilikom razvrstavanja rečeničnih konstituenata prema funkciji. Tako ćemo recimo funkciju koja se u srpskom naziva *imenski deo predikata*, a u italijanskom subjekatski predikativ (*complemento predicativo del soggetto*) zvati *atributom subjekta* (*attribut du sujet*). Ipak, radi veće transparentnosti, tamo gde je terminološka razlika minimalna (recimo *direktni objekat* se u francuskom zove *direktna dopuna objekta* (*complément d'objet direct*)), koristićemo srpski termin.

Korpus

Korpus je sačinjen od deset francuskih romana i njihovih objavljenih prevoda na italijanski i srpski jezik. U skladu sa sinhronijskim pristupom radu, vodili smo računa o tome da značajan deo korpusa predstavljaju romani napisani u dvadesetom veku, ali da se u njemu nađu i romani savremenih pisaca.

Samo u jednom slučaju (roman Patrika Besona *Umeće zavodjenja*), koristili smo prevod izvornog govornika italijanskog jezika. Za ovakvo rešenje smo se opredelili zbog toga što pomenuti roman obiluje formama koje su predmet istraživanja, a do momenta završetka rada on nije preveden na italijanski jezik.

Novinski članci nisu mogli predstavljati deo korpusa ovog rada, s obzirom na opredeljenje da se koriste samo objavljeni prevodi izvornih govornika. Ovo ne bi bilo moguće ostvariti na korpusu iz štampe, zbog stava da je metodološki neopravdano da ista osoba stvara jezičku građu kojom ilustruje sopstvene tvrdnje.

II: TEORIJSKA RAZMATRANJA O KONCESIVNOSTI

Koncesivnost² (dopusnost) predstavlja kompleksnu semantičku kategoriju, a podrazumeva ostvarivanje neke radnje ili stanja uprkos postojanju određene prepreke.

Poreklo koncesivnosti treba tražiti u besedništvu, gde ona predstavlja jednu od figura (formi) argumentacije. Definiše se kao besednički postupak koji se sastoji iz dva koraka: govornik najpre priznaje vrednost nekog argumenta, a zatim iznosi sopstveni suprotan argument koji će ili umanjiti snagu, ili potpuno poništiti taj (prethodno prihvaćeni) argument. Tek polovinom devetnaestog veka gramatičari definišu koncesivnost kao logičku vezu između dve rečenice (Morel 1996).

U konsultovanoj literaturi uglavnom nismo nalazili određenje ove semantičke kategorije kao takve, nego smo do njega dolazili posredno, preko odrednice *koncesivna* ili *dopusna rečenica*. To je slučaj u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* (Simeon 1969 : 262), gde je koncesivna rečenica definisana kao „zavisna rečenica koja izražava teškoću izvršenja radnje označene u glavnoj rečenici, koja teškoća ipak ne sprečava da se radnja izvrši“, kao i u *Leksikonu stranih reči i izraza* (Vujaklija 2002 : 450), gde je ovakva rečenica određena kao „ona koja kazuje dopuštanje ili ustupanje radnji glavne rečenice - npr. *Nisam ga našao, iako sam ga svuda tražio.*“

Isti je slučaj i u opštim rečnicima koje smo konsultovali, tako da je koncesivna rečenica određena kao: „zavisna rečenica koja ukazuje na postojanje okolnosti uprkos kojoj ono što je rečeno u nadređenoj rečenici ne prestaje da važi “ (Zingarelli 1983 :

---

² Termin *koncesivnost* potiče od latinske imenice *concessio* (*dopuštanje, ustupanje, priznavanje*), izvedene od glagola *concedere* (pored ostalih značenja i: *dopustiti, ustupiti, popustiti,*) (Čolić 1991), dok se pridev *concessivus* (*koncesivan*) javlja u poznijem latinskom jeziku. (Vujaklija 2002 : 450)

419)³, i kao „rečenica uvedena veznikom *iako* koja iskazuje neku suprotnost, ograničenje u odnosu na radnju iskazanu glavnom rečenicom“ (Larousse : 2001).⁴

Slično određenje sadrže i definicije koncesivnosti koje nalazimo kod francuskih, italijanskih i domaćih autora, koje ćemo navesti u daljem tekstu rada.

II. 1. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na francuski jezik

U ovom odeljku ćemo sagledati najpre stavove francuskih gramatičara, ali i stavove drugih gramatičara koji su se bavili problemom definisanja koncesivnosti i koncesivnih rečenica u francuskom jeziku.

U francuskoj literaturi postoji određena terminološka neusaglašenost. Neki autori (Wagner & Pinchon 1962, Chevalier et al. 1964, Mauger 1968, Grevisse 1969) analiziraju *concession* (dopuštanje, dopusnost, koncesivnost) kao potkategoriju *opozicije, suprotnosti (opposition)*⁵. Patrik Šarodo (Charaudeau 1992) smatra da je reč o potkategoriji *restrikcije (restriction)*. Andre Martine (Martinet 1979) **razdvaja** *suprotne rečenice (propositions adversatives)* i *koncesivne rečenice (propositions concessives)*. Postoje i autori koji prihvataju oba naziva (Dubois-Lagane 1993; Béchade 1993).

Većina francuskih autora tradicionalnih gramatika ovu kategoriju pominje razmatrajući zavisne *koncesivne rečenice*, koje „ukazuju na činjenicu koja bi mogla da predstavlja prepreku realizaciji one činjenice koja je izražena glavnom rečenicom, ili je u suprotnosti sa tom činjenicom“ (Dubois-Lagane 1993: 193)⁶. Upotreba koncesivne rečenice znači da govornik negira pretpostavljeno postojanje uzročne veze između dve činjenice (Riegel et al. 1994), dok Bešad konstatuje da ove rečenice jednostavno

---

³ « proposition subordinata indicante una circostanza nonostante la quale ciò che è detto nella reggente conserva la sua validità. » (Zingarelli 1983 : 419)

⁴ « proposition introduite par *quoique, bien que*, qui indique une opposition, une restriction à l'action exprimée par la principale. » (Larousse : 2001)

⁵ U daljem tekstu mi ćemo koristiti termin *opozicija* (umesto termina *suprotnost*).

⁶ « ...indiquant un fait qui aurait pu s'opposer à la réalisation de celui qui est exprimé dans la principale, ou qui contraste avec lui. » (Dubois-Lagane 1993: 193)

„označavaju činjenicu uprkos kojoj se izvršava radnja iskazana nadređenom rečenicom” (Béchade 1993 : 263)⁷.

Francuski gramatičar psihološkog usmerenja Ferdinand Brino (Brunot 1922) bavi se koncesivnošću u poglavlju nazvanom *Logički odnosi (Relations logiques)*⁸. Autor prvo razmatra relaciju *opozicije* objašnjavajući je kao nešto što je suprotno *posledici*. Analizirajući ovu pojavu sa psihološkog aspekta, autor zaključuje da, iako opozicija (suprotnost) može da proizilazi iz same prirode stvari (belo/crno; snaga/slabost; sećati se/zaboraviti), najčešće je naša misao tâ koja, u zavisnosti od okolnosti, stvara kontrast, suprotnost. Tako na primer, između *vunene haljine* i *pamučne haljine* u osnovi nema suprotnosti (opozicije). Ali, ukoliko uporedimo njihovu upotrebu, njihovu cenu, itd. - javlja se opozicija. (Brunot 1922 : 855) U daljem razmatranju autor iznosi tvrdnju da je nekada veoma teško utvrditi razliku između *opozicije* i *koncesivnosti*, i da postoje situacije u kojima je samo intonacija tâ koja uspostavlja razliku. Tako, rečenica: *Tout timide qu'il est, il sait faire des affaires* [Ma koliko da/iako je stidljiv, on ume da sklapa poslove] može da bude izgovorena i kao obična konstatacija (dakle, da izražava opoziciju – posedovanje dve suprotne osobine). Ukoliko se intonacija prilagodi na takav način da se naglasi segment *qu'il est*⁹, reč je o koncesivnosti. (Brunot 1922 : 855 - 856)

I semantičar Patrik Šarodo (Charaudeau 1992) smatra da je reč o jezičkoj kategoriji koja povezuje dve tvrdnje na takav način da „jedna od njih (...) negira tvrdnju (najčešće implicitnu) koja bi mogla biti jedna od *posledica* druge tvrdnje (koja se smatra

---

⁷ « Elle indique le fait malgré lequel s'accomplit l'action énoncée dans la principale... » (Béchade 1993 : 263)

⁸ Autor opisuje i povezuje kategorije kauzalnosti, finalnosti, konsektivnosti, koncesivnosti i kondicionalnosti, i na taj način objedinjuje one kategorije koje se (kada je reč o hipotaksi) izražavaju u okviru sistema zavisnosloženih rečenica sa odnosom *implikacije*. O ovome više u odeljku II. 3. ovog rada (Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na srpski jezik). Ksenija Milošević navodi Brinoa kao jednog od prvih autora koji su identifikovali ovaj sistem (Milošević 1986 : 13)

⁹ U srpskom jeziku naglašen bi bio veznik *ma koliko (iako)*.

osnovnom, polaznom)“ (Charaudeau 1992 : 514)¹⁰. Prema Šarodou, restrikcija¹¹ može da predstavlja *prostu restrikciju (restriction simple)* - *Il est fort mais il est bête* [On je snažan, ali je glup]¹² i *koncesivnu restrikciju - koncesivnost (restriction concessive - concession)* - *Bien qu'il soit fort, il est bête* [Iako je snažan, on je glup] (Charaudeau 1992 : 517-518).

Nirop (Nyrop 1930) smatra da koncesivna rečenica izražava okolnost koja bi mogla imati, ali nema uticaj na određenu radnju, odnosno radnju izraženu glavnom rečenicom. Ta okolnost može da bude predstavljena kao *realna (Bien qu'elle soit très riche, elle ne dépense que le strict nécessaire* [Iako je veoma bogata, ona troši samo onoliko koliko je nužno.]), ili pak kao *pretpostavljena : Même si j'avais été très riche, je n'aurais pas été dépensier.* [Čak i da sam bio veoma bogat, ne bih bio rasipnik] (Nyrop 1930 : 366). I Mark Vilme pominje koncesivnost razmatrajući slučajeve izražavanja « odbačenog, alternativnog ili “preokrenutog” uzroka »¹³(Wilmet 2003 : 328).

R.-L. Wagner i J. Pinchon (Wagner – Pinchon 1962) proučavaju ovu vrstu zavisnih rečenica u odeljku pod nazivom: *Les propositions dépendantes d'opposition et de concession (Zavisne suprotne i koncesivne rečenice)*. Analizirajući opoziciju koja se javlja između dva pojma, autori dolaze do sledeće podele: a.) opozicija između dve nezavisne činjenice - *Pendant qu'il pleut à Paris, il fait beau à Nice* [Dok u Parizu pada kiša, u Nici je lepo vreme], b.) opozicija između jedne realne i jedne željene činjenice (radnje) – *Quand il faut être attentif, tu rêves* [Kada treba biti pažljiv, ti sanjariš] i c.) opozicija koja nastaje onda kada izgleda da će neka radnja ili stanje zasigurno imati određenu posledicu, a kada, ipak, dođe do sasvim suprotne, neočekivane posledice – *Bien qu'il eût une forte fièvre, il sortit* [Iako je imao visoku temperaturu, izašao je.] Vagner i Penšon samo ovu, treću situaciju smatraju *koncesivnošću ili suprotnim uzrokom (la cause*

---

¹⁰ « Ces deux assertions sont reliées de telle manière que l'une de celles-ci (...) *nie* l'assertion (le plus souvent implicite) qui pourrait être l'une des conséquences de l'autre assertion (considérée comme l'assertion de base) » (Charaudeau 1992 : 514)

¹¹ Već smo naveli da ovaj autor koristi termin *restrikcija*.

¹² Svi prevodi citata, kao i prevodi primera iz literature, prevodi su autora.

¹³ » On trouve le subjonctif dans l'expression: (...), de la cause rejetée, alternative ou inversée (la « concession »). » (Wilmet 2003 : 328)

contraire). Slučajeve a.) i b.) autori nazivaju *opposition simple* (prosta suprotnost), a poslednji slučaj (c.) *opposition concessive* (koncesivna suprotnost).

I autori *Larusove gramatike savremenog francuskog* (Chevalier et al. 1964) razlikuju *prostu opoziciju* – situaciju kada se razmatraju dve činjenice koje postoje ili bi mogle postojati istovremeno (izražavaju je rečenice uvedene veznicima: *quand, alors que, pendant que, tandis que, lors même que*), i situaciju kada se konstatuje da dve činjenice istovremeno postoje (ili bi mogle postojati istovremeno), ali da bi jedna od njih mogla da spreči realizaciju one druge. Autori smatraju da je samo u ovom drugom slučaju reč o *koncesivnim rečenicama* (uvedene veznicima *bien que, quoique, malgré que*).

G. Može (Mauger 1968) takođe *opoziciju* smatra širom kategorijom. Pri tom razlikuje njena dva tipa: *koncesivnost* i *paralelnu opoziciju* (*opposition parallèle*). *Koncesivnost* implicira poništen uzrok, uzrok bez posledice (*une cause sans effet, brisée*), kao u primeru: *Malgré ses défauts, je l'aime.* [=Je concède qu'il a des défauts, mais ils sont sans effet sur mon affection] - *Uprkos njegovim manama, ja ga volim.* [= Priznajem da on ima mane, ali su one bez uticaja na moju naklonost]. *Paralelna opozicija* predstavlja dve činjenice kao *paralelno suprotstavljene*: *Pierre est travailleur, tandis que Paul est paresseux* [Pjer je vredan, dok je Pol lenj] (Mauger 1968 : 335).

Marsel Koen (Cohen 1965), u svom delu *Le Subjonctif en français contemporain*, iako prevashodno posvećenom izučavanju konkretnih upotreba glagolskog načina sibžonktiva (*subjonctif*), koncesivnošću (tačnije, zavisnim koncesivnim rečenicama) bavi se u odeljku nazvanom *la réserve* (ograničenje, uzdržanost, rezerva).¹⁴ Na osnovu toga možemo zaključiti da on koncesivnost određuje kao situaciju kada govorno lice izražava određenu rezervu koja se tiče izvršenja radnje, uprkos tome što postoje uslovi da do tog izvršenja dođe.

---

¹⁴ Autor, naime, upotrebu glagolskih načina analizira u svetlu govornikovih *ideja* koje su upravo kriterijum (u psihološkom smislu) za izbor glagolskih načina, bez obzira na sâm formalni okvir, to jest sintaksičku konstrukciju.

Žorž i Rober Le Bidoa (Le Bidois 1971) smatraju da su *koncesivnost* i *opozicija*, iako su teorijski razdvojene, u jezičkoj praksi ponekad toliko bliske da ih teško razlikovati: „Retko se javlja odnos koncesivnosti bez primesa opozicije. I sama opozicija često kao da implicira koncesivnost, ili joj se veoma približava.“ (Le Bidois 1971 : 500)¹⁵ Zbog toga ima dosta rečenica čiju je pravu psihološku podlogu - i dakle pravi smisao - teško odrediti. U tom smislu autori navode primer rečenice Viktora Igoa: *Il était généreux, quoiqu' il fût économe* [Bio je velikodušan, iako je bio štedljiv.]¹⁶ u čijoj zavisnoj rečenici većina gramatičara vidi koncesivnu klauzu¹⁷ (fr. *subordonné concessive*). Žorž i Rober Le Bidoa najpre preciziraju da u ovoj rečenici dominira opozicija – jer se velikodušnost suprotstavlja štedljivosti, kao i škrtost darežljivosti. Autori zatim ističu da ova opozicija ne predstavlja prepreku da Booz bude *u isto vreme* i štedljiv i velikodušan. Autori transformišu inicijalnu složenu rečenicu, smatrajući da bi se isto značenje moglo izraziti i na sledeće načine: jednom prostom rečenicom: *Il était généreux, malgré son gout de l'économie* [Bio je velikodušan, uprkos svojoj sklonosti ka štedljivosti], pomoću dve koordinirane rečenice: *Il était généreux, et pourtant il était économe* [Bio je velikodušan, a ipak je bio štedljiv], ili pak: *Il avait beau être économe, il n'en était pas moins généreux* [Iako se trudio da bude /iako je bio/ štedljiv, nije zbog toga bio ništa manje velikodušan]. Pomoću ovakvih transformacija, oni uspešno pokazuju da datim izrazom ipak dominira opozicija.¹⁸ Zbog svega navedenog, Le Bidoa se odlučuju da za ovaj tip zavisnih rečenica koriste termin *concessive-oppositive* [koncesivno-opozitivna¹⁹ klauza], jer smatraju da on bolje prenosi pravu prirodu ovakvih rečenica.

Abdenbi Ziti i Rejmon Šampanjol (Ziti-Champagnol 1992 : 188), proučavajući odnos između onih zavisnih rečenica od kojih jedna izražava uzrok, a druga posledicu

¹⁵ » Rarement la concession apparaît pure de toute opposition. De son côté, l'opposition se décèle souvent comme impliquant, au fond, quelque concession, ou comme toute prête à y glisser « (Le Bidois 1971 : 500).

¹⁶ V. Hugo, *Lég. Booz*, apud Le Bidois 1971 : 500.

¹⁷ U savremenoj srpskoj gramatici, za zavisnu rečenicu najčešće se koristi termin *klauza*. S obzirom na to da u srpskom jeziku (za razliku od francuskog i italijanskog) ne postoji poseban termin za složenu rečenicu, a poseban za prostu i/ili zavisnu rečenicu, i mi ćemo ovaj termin koristiti onda kada je to potrebno kako bi se izbegla zabuna.

¹⁸ Autori napominju da je koncesivnost često bliska i *pretpostavci*.

¹⁹ Za ovaj termin odlučili smo se po ugledu na terminologiju koju koristi M. Papić (Papić 1992).

izdvajaju dva tipa uzročno - posledične veze. Prvi tip nazivaju *cause/effet attendu* [uzrok/očekivana posledica], a reč je o onome što tradicionalno nazivamo *kauzalnim rečenicama*.²⁰ Drugi tip ovakve veze (ono što tradicionalno nazivamo *koncesivnim rečenicama*) autori nazivaju *cause/effet non attendu* [uzrok/neočekivana posledica],²¹ a princip je sledeći: u normalnim okolnostima, u složenoj rečenici “p*q”, očekivali bismo da „p“ prouzrokuje „r“, ali posledica „q“ se suprotstavlja logičnoj posledici zavisne rečenice „p“: *Bien que le moteur gauche de l'avion ait pris feu, le pilote a réussi à poser l'appareil*. [Iako se levi motor aviona zapalio, pilot je uspeo da spusti avion].²² Ovakva veza predstavlja se veznicima *bien que* i *quoique*, koji, kada uvode uzrok, pokazuju da govornik sugeriše da se očekivana posledica neće realizovati. Ukoliko stoje uz posledicu, ovi veznici impliciraju to da nije reč o posledici koja prirodno proizilazi iz datog uzroka.

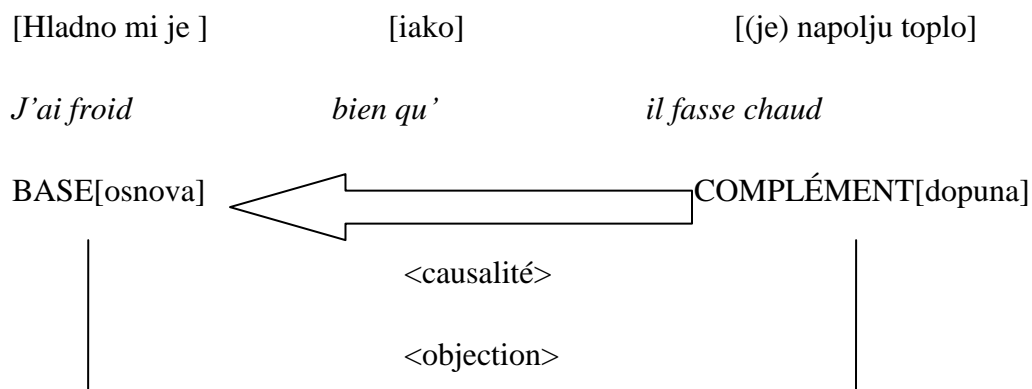
Nemački lingvista H. Vajnrh uspostavlja vezu između koncesivnosti i kauzalnosti, navodeći da su koncesivni veznici „granični slučajevi kauzalnosti“ – « des cas-limites de la causalité » (Weinrich 1989 : 463). Naime, ovi veznici uvode verodostojan razlog za izvršenje određene radnje, pri tom ga odbacujući kao nešto što nije imalo očekivanu posledicu. Autor opisuje smisao koncesivnih veznika uz pomoć semantičkih obeležja <kauzalnost> (fr. <causalité>) i <primedba>, (fr. <objection>) i sledeće sheme:

---

²⁰ Tačnije, o semantičkom odnosu koji postoji između dve rečenice koje formiraju složenu rečenicu “p*q”, pri čemu „p“ predstavlja dovoljan razlog za „q“, a „q“ predstavlja logičnu posledicu (*conclusion*) za „p“: *Puisque la voiture avait perdu une roue, le chauffeur a manqué le virage* [Budući da je automobil ostao bez točka, vozač je propustio skretanje.] (Ziti-Champagnol 1992 : 188).

²¹ Autori navode i termine drugih autora, kao što su na primer: *une relation adversative* (Halliday et Hassan 1976, apud Ziti-Champagnol 1992 : 188), ili *concession causale* (Moeschler 1983, 1989, apud Ziti-Champagnol 1992 : 188).

²² Autori ovde kao izvor navode: Letoublon : 1983

Vajnrüh smatra da ovakva struktura slušaoca najpre upućuje na uzrok (izražen dopunom *il fasse chaud*) kako bi razumeo osnovnu tvrdnju *J'ai froid*, ali semantičko obeležje <objection> (koje donosi veznik *bien que*) istovremeno sugerše slušaocu da taj uzrok treba smatrati bez efekta, kao i to da se govornik ponaša suprotno onome što taj uzrok implicira.

Erve Bešad (Béchade 1993) pod odrednicom *koncesivna rečenica* prepoznaje tri semantičke vrednosti. On, naime, tvrdi sledeće: „Sam naziv *koncesivna rečenica* (...) mora se nijansirati. Taj naziv je sasvim prikladan smislu ovakve zavisne rečenice onda kada ona izražava činjenicu uprkos kojoj se izvršava radnja iskazana nadređenom rečenicom (*Bien qu'il fasse beau, Pierre reste à la maison*. [Iako je lepo vreme, Pjer ostaje kod kuće.]). Naziv se čini mnogo manje prikladnim kada zavisna rečenica izražava samo istovremeno postojanje neke činjenice sa činjenicom iskazanom u glavnoj rečenici. Tako, kada je rečenica uvedena veznicima *alors que, pendant que, tandis que*, itd. (*Pierre joue alors que Jean travaille*. [Pjer se igra dok Žan radi.]), ili veznicima *à moins que, excepté que, sans que*, itd. (*Pierre se porte bien, excepté qu'il est un peu fatigué*. [Pjer se dobro drži, osim što je malo umoran]), reč je više ili o ideji opozicije, ili o ideji restrikcije u odnosu na nadređenu rečenicu, te se one pre mogu nazvati *adverzativnim* ili *restriktivnim* rečenicama. Upravo u želji da se izbegne stvaranje dodatnih kategorija rečenica, ove različite vrednosti objedinjene su jedinstvenim nazivom *koncesivne*

rečenice.“²³ (Béchade 1993 : 275) Iz ove konstatacije vidimo da autor smatra da samo prvi podtip koncesivnih rečenica ustvari izražava pravu koncesivnost.

U tom smislu, Bešad razlikuje *suprotne koncesivne rečenice* (*concessives à valeur adversative*), *restriktivne koncesivne rečenice* (*concessives à valeur restrictive*) i *prave koncesivne rečenice* (*les concessives vraies*).

Suprotne koncesivne rečenice uvedene su najčešće veznicima koji obeležavaju vreme i upućuju na *simultanost* radnji upravne i subordinirane rečenice: *alors que, lorsque, lors même que, maintenant que, pendant que, quand, tandis que*. Mogu biti uvedene i veznicima koji označavaju apsolutnu suprotnost: *au lieu que, (bien) loin que* (ali su oni veoma retki u savremenom francuskom jeziku), ili prostu suprotnost „koja je ublažena zahvaljujući upotrebi hipotetičkog veznika *si...*“²⁴.

Restriktivne koncesivne rečenice uvedene su veznicima koji obeležavaju *rezervu* ili *isključivanje neke činjenice*: *à moins que, excepté que/si, sauf que/si, si ce n'est que, sinon que*. Pri tome neki od njih u sebi integrišu pojmove koncesivnosti i hipoteze.

Najzad, prave koncesivne rečenice uvedene su veznicima ili vezničkim izrazima kao što su *bien que, quoique, encore que, alors même que, même si, quand, quand (bien) même, pour...que, quelque ...que, quel que* itd. a u zavisnosti od toga da li se zavisna

---

²³ « L'appellation même de la proposition concessive (...) doit être nuancée. Elle répond bien au sens de la subordonnée quand celle-ci indique un fait en dépit duquel s'accomplit l'action de la principale (*Bien qu'il fasse beau, Pierre reste à la maison*). Elle paraît moins appropriée lorsque la subordonnée indique seulement la coexistence avec la principale. Ainsi, lorsque la subordonnée est introduite par *alors que, pendant que, tandis que, etc.*, d'une part (*Pierre joue alors que Jean travaille*), ou *à moins que, excepté que, sans que, etc.*, de l'autre (*Pierre se porte bien, excepté qu'il est un peu fatigué*): on a plutôt affaire à une idée soit d'opposition, soit de restriction par rapport à la principale, au point qu'on pourrait appeler ces propositions adversatives ou restrictives. C'est par souci d'éviter la création de catégories supplémentaires qu'on regroupe sous la seule dénomination de concessive ces différentes valeurs » (Béchade 1993 : 275)

²⁴ Iako ovaj autor rečenice uvedene veznikom *si* ne svrstava u prave koncesivne rečenice, mi ćemo ih, uzevši u obzir i stavove drugih autora, ipak analizirati u odeljku: *Izražavanje koncesivnosti u okviru jukstaponiranih rečenica*.

koncesivna rečenica odnosi na ceo proces upravne rečenice, ili samo na neki segment radnje koju ona iskazuje.²⁵

Mari-Anik Morel se u svojoj knjizi (*La concession en français*, 1996) bavi onim rečenicama koje se u Bešadovoj terminologiji nazivaju *les concessives vraies*.

Autor pri definisanju koncesivnosti insistira na činjenici da je za uspostavljanje odnosa koncesivnosti presudno postojanje jedne implicitne veze (*relation sou-jacente*). Pod tim se, ukratko rečeno, podrazumeva da u svesti govornika i sagovornika postoji određeni opšteprihvaćeni stav, implicitno slaganje oko ustaljenog načina ponašanja. Ona to objašnjava na primeru: *Bien qu'il pleuve, il sort*. [Iako pada kiša, on izlazi.] Koncesivni odnos između iskaza A (Il pleut [Pada kiša.]) i iskaza B (Il sort [On izlazi.]), ne bi se mogao uspostaviti da ne postoji činjenica da čovek obično ne izlazi napolje kada pada kiša (*Normalement quand il pleut, on ne sort pas*) - što ustvari predstavlja iskaz B1. Tačnije, iskaz A za posledicu obično ima iskaz B1, a iskaz B predstavlja negaciju iskaza B1.

Na taj način se dolazi do osnovnog uslova za postojanje koncesivnosti – a to je da tvrdnja „A se obično vezuje za B1“ postoji i u svesti govornika i u svesti sagovornika.²⁶

Dakle, prema Mari-Anik Morel „koncesivnost [koncesivna veza između dva iskaza] predstavlja nametanje neke implicitne činjenice [nekog trećeg iskaza] koja obično vezuje ta dva iskaza“ (Morel 1996 : 7)²⁷

Ukoliko govornik i sagovornik u načelu imaju isti pogled na svet, koncesivni odnos može se uspostaviti i bez eksplicitnog i preciznog markera koncesivnosti (koncesivnog veznika). U suprotnom, to nije moguće. Recimo - iskaz *Cet arbre a trois*

---

²⁵ Iscrpan pregled ovih veznika navešćemo dalje u tekstu, u odeljku *Izražavanje koncesivnosti u francuskom jeziku - Zavisna koncesivna rečenica*, a *Prikaz i analiza korpusa* će doneti njihovo još detaljnije sagledavanje.

²⁶ Autor ovo pojašnjava primedbom da se, recimo, u svetu puževa, (u kome je iskaz B1 nevažeci), između iskaza A i B ne bi mogla uspostaviti koncesivna veza.

²⁷ « Recourir à la concession, c'est en effet imposer la relation implicite qui lie les énoncés mis en présence. » (Morel 1996 : 7)

ans et il ne porte pas de fruits [Ovo drvo staro je tri godine, a ne daje plodove] može interpretirati kao koncesivan u krajevima gde su klimatski uslovi takvi da drvo nakon tri godine počinje da daje plodove (=iskaz <B1>). Ukoliko se pak uz takav iskaz upotrebi veznik tipa *bien que*, nameće se koncesivna interpretacija.

Mari-Anik Morel izdvaja tri podvrste koncesivnog odnosa²⁸:

a) *concession logique* (logička koncesivnost) – predstavljena upravo prethodno analiziranim iskazom - *Bien qu'il pleuve, il sort*. [Iako pada kiša, on izlazi.]

b) *concession rectificative* (modifikativna koncesivnost²⁹)

Kod ovog podtipa koncesivnih rečenica, zavisna koncesivna rečenica je obavezno u postpoziciji, i modifikuje sadržaj nadređene strukture, u manjoj ili većoj meri, a ponekad ga i potpuno negira. Reč je o primerima tipa: *Vous pouvez tourner sur la petite place là bien que ce soit interdit. Tout le monde le fait*. [Možete se okrenuti na onom malom trgu, mada je zabranjeno/ iako je (to) zabranjeno. Svi to rade.]

c) *concession argumentative* (argumentativna koncesivnost)

Argumentativna koncesivnost javlja se isključivo u iskazima koji imaju formu dijaloga, ili predstavljaju iznošenje argumentacije, u situacijama koje pretpostavljaju postojanje govornika i adresata. (Morel 1996 : 16)³⁰

Sa sintaksičke strane, reč je o koordiniranim strukturama, gde se u drugoj rečenici govornik vraća na svoju prethodnu tvrdnju, da bi umanjio njenu snagu ili je na neki način ograničio. Ta druga rečenica ima istu ulogu kao zavisna koncesivna modifikativna

---

²⁸ Detaljnije o ovim podvrstama koncesivnog odnosa dalje u radu.

²⁹ Termin *modifikativna* koncesivnost koristićemo kao doslovni prevod termina koji koristi autor, a zbog toga što u srpskom jeziku ne postoji adekvatniji prevod za francuski pridev *rectificatif* (od glagola *rectifier* - popraviti, ispraviti). U daljem radu, pokušaćemo da nađemo termin koji bi prikladnije opisivao osobenosti ovakvih koncesivnih rečenica.

³⁰ « La concession argumentative présuppose toujours une situation de dialogue, ou du moins une argumentation où se trouvent impliqués l'énonciateur et celui auquel il s'adresse » (Morel 1996 : 16).

rečenica. Ona podrazumeva primere tipa: *Certes je reconnais qu'elle a grand air, et elle a bien ces yeux extraordinaires dont tu me parlais, mais enfin je ne la trouve pas tellement inouïe que tu disais.* [Svakako, priznajem da ona lepo izgleda, i ima izuzetne oči o kojima si mi pričao, ali (najzad), ne smatram da je njena lepota tako izvanredna kako si mi pričao.]

Argumentativnu koncesivnost razmatraćemo u posebnom odeljku rada.

Veći broj autora sa naših prostora koji se bave francuskom sintaksom, ove rečenice definiše slično, opredeljujući se pri tom za naziv *koncesivne* ili *dopusne*.

Dušanka Točanac (Točanac - Milivojev 1989) u potpunosti preuzima podelu koju predlaže Bešad, uz minimalne razlike u terminologiji (umesto naziva *les adversatives* ona koristi naziv *les oppositives*). I sâmno određenje ovih rečenica je gotovo identično: pod *pravim koncesivnim rečenicama* autor podrazumeva rečenice koje izražavaju činjenicu koja ne predstavlja logičnu posledicu radnje glavne rečenice, već činjenicu koja dovodi do rezultata drugačijeg od očekivanog (i to se upravo naziva *dopuštanje, koncesivnost*). *Suprotne (opozitivne)* rečenice su one čiji sadržaj predstavlja suprotnost sadržaju glavne rečenice, dok *restriktivne* rečenice svojom semantikom iznose neko ograničenje (rezervu), neko isključivanje (fr. *exclusion*), dakle neku restrikciju u odnosu na sadržaj glavne rečenice.

Marko Papić (Papić 1992) razlikuje *koncesivne* (rečenice po smislu suprotne *kauzalnim*) od *opozitivnih rečenica* (čiji je sadržaj samo u logičkoj neusaglašenosti sa sadržajem glavne rečenice). Autor smatra da se u *koncesivnim rečenicama* „ne ostvaruje posledica koja se po logici stvari očekuje“ (Papić 1992 : 224), i da je moguće *kauzalni period* (strukturu: upravna rečenica + zavisna kauzalna rečenica) pretvoriti u *koncesivni* ukoliko stavimo negaciju u njegovu glavnu ili zavisnu rečenicu (ali ne u obe)³¹. Nasuprot

---

³¹ Ovo je ilustrovano sledećim primerima: J'ai fermé la porte *parce qu'il y avait de l'air*. [zato što] Je n'ai pas fermé la porte *bien qu'il y ait de l'air*. [mada] J'ai fermé la porte *bien qu'il n'y avait pas d'air*. [mada] Je n'ai pas fermé la porte *parce qu'il n'y avait pas d'air*. [zato što] (Papić 1992 : 224)

tome, u *opozitivnim rečenicama* nije u pitanju nerealizovana kauzalnost. Autor takođe izdvaja *restriktivne rečenice* u posebnu grupu.

Vlado Drašković (Drašković 1992 : 219) koncesivnu (dopusnu) rečenicu definiše kao onu kojom se iskazuje dopuštanje da se vrši radnja u glavnoj rečenici.

II. 2. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na italijanski jezik

I u literaturi iz domena italijanistike, koncesivnost se određuje u poglavljima posvećenim koncesivnim rečenicama (*proposizioni concessive*).

Za razliku od francuskog jezika, u italijanskom jeziku jasno su terminološki razdvojene sledeće vrste zavisnih rečenica:

1) *koncesivne rečenice*,

2) *zavisne suprotne rečenice (proposizioni subordinate avversative)*, kojima se „iskazuje suprotnost od onoga što je rečeno u upravnoj rečenici“ (Terić 2005 : 241) uz karakteristične veznike: *mentre (invece)*, *quando (invece)* [a zapravo], *laddove* [dok, mada]³², i

3) *isključne rečenice (proposizioni eccettuate)*, koje „ograničavaju sadržaj upravne rečenice tako što ukazuju na izuzetak od onoga što je rečeno u upravnoj rečenici“ (Terić 2005 : 238) a uvedene su veznicima i vezničkim izrazima: *tranne che*, *eccetto che*, *salvo che*³³, *a meno che (non)*, *se non che*.³⁴

Same koncesivne rečenice se definišu kao rečenice koje uvode neki neočekivani element, logički „prelom“ u očekivani uzročno-posledični odnos (Serianni 1988),

---

³² Ovde je evidentna sličnost sa veznicima u francuskim rečenicama koje izražavaju suprotnost (opoziciju) : *au lieu que*, *loin que*, *maintenant que*, *à présent que*, *aujourd'hui que*, *lors même que*, *alors que*, *tandis que*, *pendant que*, *lorsque*, *quand*.

³³ Seriani navodi i njihove ređe varijante : *eccettoché*, *salvoché*.

³⁴ Uporediti sa veznicima u francuskim rečenicama koje izražavaju ograničenje (restrikciju) : *excepté que*, *excepté si*, *sauf que*, *sauf si*, *sinon que*, *à moins que*, *si ce n'est que*.

odnosno ukazuju na „neuspeo efekat koji bi trebalo ili bi mogao da postigne neki određeni razlog (stvarni ili pretpostavljeni)“ (Agostini 1978 : 386, apud: Serianni 1988 : 504)³⁵, dakle, ove rečenice „iznose situaciju koja ne izaziva obično očekivani efekat“ (Rigotti - Schenone 1988 : 298)³⁶. Definicija Gordane Terić (Terić 2005 : 224) na neki način objedinjuje one prethodno navedene : „dopusne rečenice ukazuju na okolnosti uprkos kojima se izvršava radnja ili dešava stanje upravne rečenice. Iako bi se moglo očekivati vršenje neke druge radnje ili odvijanje nekog drugog stanja, ipak se dešava neočekivani glagolski proces – *l'effetto imprevisto* (...). Ovim rečenicama se (...) dopušta postojanje nečega što bi moglo da predstavlja prepreku, ali to u stvari ne onemogućava ostvarivanje onoga što je izrečeno u upravnoj rečenici“.

U *Novoj gramatici italijanskog jezika - La Nuova Grammatica della lingua italiana* (Dardano-Trifone 1997) koncesivnost se posmatra kao pojava direktno suprotna kauzalnosti. Naime, autori navode da je odnos između glavne rečenice i koncesivne klauze suprotan odnosu koji postoji između kauzalne klauze i njene glavne rečenice: reč je u stvari o odnosu „osujećenog uzroka” - it. *causa frustrata* (Dardano-Trifone 1997 : 410). Kao i kod kauzalnih rečenica, autori razlikuju tri tipa koncesivnih rečenica:

1) neposredni uzrok (*causa efficiente*) : *Il bicchiere non si è rotto, benché tu l'abbia urtato*. [Čaša se nije razbila, iako si je gurnuo],

2) formalni uzrok (*causa formale*): *Il bicchiere non si è rotto, benché sia fragile*. [Čaša se nije razbila, iako je lomljiva] i

3) neutralni uzrok³⁷ (*motivo di dire*) : *Luisa è in casa, sebbene la luce non sia accesa* [Luiza je kod kuće, iako svetlo nije upaljeno].

Autori dodaju da je, s obzirom na to da koncesivne klauze označavaju „prelom” u normalnom uzročno-posledičnom odnosu, ova vrsta subordinacije složenija od ostalih zavisnih odnosa.

---

³⁵ » ... il mancato verificarsi dell'effetto che dovrebbe o potrebbe conseguire a una determinata causa (reale o supposta) « (Agostini 1978 : 386, apud: Serianni 1988 : 504)

³⁶ » ...esprimono una situazione che non produce l'effeto che normalmente si aspetterebbe.« (Rigotti - Schenone 1988 : 298).

³⁷ Mogući prevodi su i: fiktivni/nepravi/nepostojeći uzrok.

Dva su dokaza njene kompleksnosti: prvi dokaz (sa dijahronijskog aspekta) predstavljala bi činjenica da su se koncesivni veznici, tokom nastanka italijanskog jezika, razvili dosta kasno u odnosu na ostale. Drugi dokaz (na sinhronijskom planu), jeste činjenica da su koncesivne klauze dosta retke u neformalnom govoru i neformalnoj prepisci (*lo scritto non accurato*).

Đuzepe Patota u *Grammatici italijanskog jezika za strance (Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri)* koncesivnost, tačnije - koncesivne rečenice, pominje u odeljku posvećenom konjunktivu i veznicima posle kojih je njegova upotreba obavezna. U tom kontekstu autor ovu vrstu rečenica definiše kao „rečenice koje izražavaju *suprotnost* u odnosu na ono što se kazuje u nekoj drugoj rečenici“³⁸ (Patota 2003 : 151).

U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici (Grande grammatica italiana di consultazione* , Renzi et al. 2001), konstatuje se da postoji više tipova koncesivnih klauza, jer - iako one sa svojom nadređenom rečenicom razvijaju slične značenjske odnose - između njih postoje semantičke i sintaksičke razlike.

U tom smislu se razlikuju:

- a.) faktičke (stvarne)³⁹ koncesivne klauze – *le proposizioni concessive fattuali* : 1. *Benché piovesse, Antonio è uscito senza ombrello.* [Iako je padala kiša, Antonio je izašao bez kišobrana],
- b.) uslovno-koncesivne klauze – *le proposizioni condizionali concessive*: 2. *Anche se piovesse, Antonio uscirebbe senza ombrello.* [Čak i da pada kiša, Antonio bi izašao bez kišobrana], i
- c.) bezuslovne koncesivne klauze – *le proposizioni a-condizionali* : 3. *Che ti piaccia o no, stasera andrò al cinema.* [Svidelo ti se ili ne, večeras ću ići u bioskop] 4. *Ovunque vada, Ugo trovera degli amici.* [Gde god da ode/otišao, Ugo će pronaći prijatelje].⁴⁰

³⁸ «...una frase che esprime un contrasto rispetto a ciò che si dice in un'altra frase.» (Patota 2003 : 151)

³⁹ Za ovaj prevod termina *fattuale* odlučili smo se ne samo zbog njegove bliskosti sa italijanskim originalom, nego pre svega zbog toga što one izražavaju neku stvarnu činjenicu, koja jeste na snazi, ali će se radnja glavne rečenice uprkos tome realizovati.

Ove rečenice se analiziraju na sledeći način:

Le proposizioni concessive fattuali – faktičkom koncesivnom rečenicom (primer 1), govornik pokazuje da smatra da između događaja iskazanog u zavisnoj, i onog iskazanog u glavnoj rečenici postoji kontrast: ne očekuje se da neko izađe bez kišobrana po kiši. Ova očekivana reakcija govornika može se izraziti i pomoću kondicionalne rečenice, uz pomoć negacije u apodozi: *Normalmente se piove, non si esce senza ombrello*. [Ako/kada pada kiša, obično se ne izlazi bez kišobrana]. Sa druge strane, izgovarajući ovakvu rečenicu, govornik sugeriše da je u nekom ranijem trenutku zaista padala kiša i da je tada Antonio izašao bez kišobrana – dakle nagoveštava realnost sadržaja i glavne i zavisne rečenice. Ovaj drugi deo značenja ovakve koncesivne konstrukcije može se izraziti i pomoću dve naporedne rečenice, sa sastavnim veznikom: *Pioveva e Antonio è uscito senza ombrello*. Dakle semantička vrednost ovog tipa koncesivne konstrukcije predstavlja kombinaciju dva navedena aspekta, i može se shematski predstaviti na sledeći način (HEMA I):

$\text{“benché } p, q\text{“} = \text{“se } p_i \text{ non } q_i\text{”} \quad \text{I} \quad \text{“}p_{\text{vero}} \text{ e } q_{\text{vero}}\text{”}$

Le proposizioni condizionali concessive – njihova semantika ima dva aspekta: između događaja iskazanog zavisnom rečenicom (p_i) i onog iskazanog nadređenom rečenicom (q_i) formira se kontrast (s obzirom na jedno, ne očekuje se ono drugo). Sadržaj zavisne i nadređene rečenice međusobno se podrazumevaju (*sono implicitati*) - potrebno je da obe činjenice budu tačne kako bi ceo iskaz bio „istinit”. Taj dvostruki semantički aspekt takođe se može predstaviti gore navedenom shemom (HEMA I). Dakle, druga vrsta koncesivnih konstrukcija deli jedan aspekt sa prvom vrstom (faktičkim koncesivnim klauzama). Međutim, za razliku od faktičkih koncesivnih klauza, ono što je iskazano uslovno-koncesivnim konstrukcijama ne implicira istinitost niti zavisne niti

---

⁴⁰ Spoj koncesivne klauze i njene nadređene strukture u ovoj gramatici naziva se „koncesivnom konstrukcijom” (*costrutto concessivo*).

nadređene rečenice – iskaz: *Anche se piovesse, Antonio uscirebbe senza ombrello* podrazumeva da bi u slučaju kiše, kao i u drugim slučajevima (npr. kada ne pada kiša), Antonio izašao bez kišobrana. Znači da bi, kako bi ceo iskaz bio istinit, sadržaj nadređene rečenice morao biti tačan, ali sadržaj zavisne klauze može biti tačan ili netačan. Ovo se shematski može predstaviti na sledeći način (HEMA II):

“**anche se p, q**“ = “ $p_{\text{vero}} \text{ e } q_{\text{vero}}$ ” ILI “ $p_{\text{falso}} \text{ e } q_{\text{vero}}$ ”

Ovaj drugi aspekt rezultat je interakcije sa semantikom *kondicionalne konstrukcije* sa značenjem reči *anche*, zbog čega se značenje *uslovno - koncesivnih konstrukcija* definiše kao rezultat umetanja leksičkog elementa *anche* u kondicionalnu konstrukciju.⁴¹

Le proposizioni a-condizionali – njihova specifičnost je u tome što sadržaj zavisne klauze *ne uslovljava* sadržaj nadređene strukture – tačnije, nema nikakav uticaj na njenu istinitost. Reč je o konstrukcijama tipa: *Che ti piaccia o no, stasera andrò al cinema* (primer 3); *Ovunque vada, Ugo troverà gli amici*. (primer 4).

Primer (3) se shematski može predstaviti na sledeći način:

“**p ILI non-p, q**” = “ $p_{\text{vero}} \text{ ILI } p_{\text{falso}}, q_{\text{vero}}$ ”

Primeri poput primera (4) sadrže neki priloški relativizator⁴², što čini sadržaj zavisne rečenice „nepotpunim“ (it. *insaturo*) – naime unosi „slobodnu varijabilu“ koja se može simbolički predstaviti kao $p_{(x)}$. Koji god vrednost da uzme varijabila x (dakle, koji

⁴¹ Frančesko Bjanko (Bianco 2010) smatra da uvođenje ovog leksičkog elementa (kome pri tom dodaje i *pure* i sinonimne reči) utiče na celu semantiku koncesivne rečenice ublažavajući njenu kauzalnu vezu sa zaključkom.

⁴² Autor koristi termin *relativo indefinito*, za koji smo mi preuzeli termin Gordane Terić *priloški relativizator*. (Terić 2005 : 226)

god bio sadržaj zavisne rečenice), sadržaj nadređene strukture ispostavlja se istinitim. Ovo se shematski može predstaviti na sledeći način:

$$“p(x), q” = “\forall x, p = F(x), q_{\text{vero}}”$$

Frančesko Bianco, u članku pod nazivom *Concessive, frasi* (Bianco 2010 : 255-256), pruža pregled jedne dosta detaljnije sistematizacije ovih rečenica, a prema članku Ilde Konsales⁴³. Ona pored tri već navedena tipa koncesivnih rečenica⁴⁴ izdvaja još sedam tipova koncesivnih rečenica:

1. *concessive confrontative* (poredbene koncesivne rečenice) – rečenice u kojima su sadržaj zavisne i glavne rečenice suočeni i suprotstavljeni, ali tako da se ipak ni sadržaj zavisne niti glavne rečenice ne predstavlja kao potencijalna prepreka realizaciji sadržaja one druge: *Se Atene piange, Sparta non ride*. [Ako/iako Atina plače, Sparta se ne smeje.]
2. *concessive valutative* (valutativne koncesivne rečenice) - rečenice u kojima je suprotnost sadržaja zavisne sa sadržajem glavne rečenice rezultat subjektivne procene govornika: *Benché sia stato girato molti anni fa, Quarto potere è un film molto attuale*. [Iako je snimljen pre mnogo godina, *Gradanin Kejn* je veoma aktuelan film.]
3. *concessive commentative* (koncesivne rečenice u funkciji dodatnog komentara) – rečenice koje sadrže neki sud, stav ili mišljenje koje je u suprotnosti sa objektivnom činjenicom izraženom u glavnoj rečenici, ali pri tome ne može da utiče na njenu realizaciju: *Obama è stato eletto, nonostante pensassi che la battaglia delle primarie lo avesse indebolito*. [Obama je izabran, iako sam mislio da ga je takmičenje na preliminarnim izborima oslabilo.]
4. *concessive limitative (restrittive)* (limitativne⁴⁵ koncesivne rečenice) – rečenice koje sadrže neku tvrdnju koja teži da oslabi validnost sadržaja glavne rečenice: *A Praga*

⁴³ Reč je o članku: Consales, Ilde (2005), *La concessività nella lingua italiana (secoli XIVXVIII)*, Roma, Aracne.

⁴⁴ S tim što se u njoj terminologiji treći tip (*a-condizionali*) naziva *pluricondizionali*.

⁴⁵ Pri ovom prevodu izbegli smo termin *restriktivne* zbog postojanja ovog termina u francuskoj gramatici.

la vita costa poco; quantunque non sia economica come una volta. [Život u Pragu nije skup, iako nije jeftin kao nekada.]

Ispred ovakvih koncesivnih rečenica u govoru često postoji pauza (što u pisanoj formi može da bude neki „jak“ interpunkcijski znak) koja ih deli od prethodnog teksta. Bjanko zapaža da „ova karakteristika naglašava njihov sintaksički karakter polunezavisnih rečenica“. (Bianco : 2010 : 255)⁴⁶

5. *concessive correttive* (korektivne koncesivne rečenice)⁴⁷ – one su bliske prethodnom tipu, samo je u njima suprotna tvrdnja, „ispravka“ (*la rettifica*) mnogo drastičnija, i čak u potpunosti negira sadržaj glavne rečenice. Da bi se ovaj kontrast pojačao, u zavisnoj rečenici (koja je uvek u postpoziciji u odnosu na upravnu, ili bar na onaj njen deo na koji se tačno odnosi) često se ponavljaju elementi upravne rečenice (prostim ponavljanjem ili uz upotrebu antonima): *Elencò mille ragioni per le quali era impossibilitato a venire: benché la vera ragione fosse solo una.* [Nabrojao je hiljadu razloga zbog kojih nije bio u mogućnosti da dođe: iako je pravi razlog samo jedan.]

6. *concessive resultative* (rezultativne koncesivne rečenice) – u ovim rečenicama uzročno⁴⁸-posledični odnos je obrnut: upravna rečenica je ta koja sadrži neku posledicu od koje se kreće da bi se stiglo do premise koju sadrži koncesivna klauza, prelazeći unazad sled događaja: *Anna è contenta sebbene taccia.* [Ana je srećna, iako ćuti.]

7. *concessive scalari* (gradualne ili stepenaste koncesivne rečenice) – ove rečenice izražavaju sadržaj koji, koliko god bio snažan, biva nedovoljan da spreči događaj izražen upravnom rečenicom (koja je skoro uvek u odričnom obliku): *Per quanto tu possa pregarmi, non riuscirai a convincermi a comprarti il motorino.* [Koliko god me molio, nećeš uspeti da me ubediš da ti kupim motor.]

---

⁴⁶ « Questi tratti ne sottolineano il carattere sintatticamente semi-indipendente » (Bianco : 2010 : 255)

⁴⁷ Koncesivne rečenice u funkciji dodatnog komentara, limitativne i korektivne koncesivne rečenice odgovaraju rečenicama kojima Mari – Anik Morel (Morel 1996) pripisuje vrednost modifikativne koncesivnosti.

⁴⁸ Reč je naravno o neefektivnom uzroku, koji ne proizvodi odgovarajuće dejstvo.

Dakle, Ilde Konsales izdvaja ukupno deset tipova koncesivnih rečenica. Iako je takva podela dobro argumentovana, ponekad su između pojedinih tipova u pitanju samo nijanse. Ipak, korisno je imati uvid i u ovakvo sagledavanje koncesivnih rečenica, jer ono ukazuje na širinu značenjskog spektra koji one poseduju.

Pre nego što pređemo na dalje izučavanje ovih rečenica, preciziraćemo da ćemo se mi u ovom radu, polazeći od francuskog jezika, ograničiti na onaj tip koncesivnih rečenica koji autori nazivaju *les concessives vraies* (Béchade 1993; Točanac - Milivojev 1989), a koje i još neki autori izdvajaju kao nosioce pravog koncesivnog značenja (Wagner – Pinchon 1962; Chevalier et al. 1964; Mauger 1968).

Osim ograničenja koje nameće sam obim ovog rada, postoje i drugi razlozi za ovakvo opredeljenje:

Presudan razlog svakako jeste taj što se slažemo sa stavovima navedenih autora, smatrajući da je takav stav najargumentovanije izneo Bešad.

Dodatni motiv ovakvog izbora je činjenica da su u italijanskoj gramatici koncesivne rečenice jasno izdvojene od *opozitivnih* i *restriktivnih* rečenica, koje u italijanskom jeziku predstavljaju posebne tipove zavisnih rečenica, sa zanemarljivom terminološkom razlikom.

II.3. Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na srpski jezik

U *Sintaksi savremenog srpskog jezika* (Piper et al. 2005 : 826), u kojoj se koncesivnost (ustupak ili dopusnost) proučava u okviru kategorijalnog kompleksa kauzativnosti (uz kategoriju teličnosti i kondicionalnosti), njeno značenje se definiše kao „(a) ostvarivanje neke situacije, što (b) otežava neka druga situacija, koja (c) biva ili treba da bude prevladana .“

U detaljnijoj analizi situativnog okvira ostvarivanja koncesivnog značenja, na primer rečenice: *Uprkos kiši, ona šeta* - pokazuje se da koncesivnost podrazumeva:

- a. postojanje neke situacije („pada kiša“)
- b. postojanje neke druge, hipotetične situacije („ona ne šeta“)
- c. postojanje očekivanja govornog lica da će situacija **a.** prouzrokovati situaciju **b.**
- d. konstatovanje neopravdanosti takvog očekivanja
- e. konstatovanje ostvarivanja situacije suprotne situaciji **b.** (Piper et al. 2005 : 826)

Dakle, koncesivnost je kategorija „sa elementima *kauzativnosti*, *modalnosti* (očekivanje kao uverenost govornog lica da će se nešto dogoditi), *adverzativnosti* „ali događa se suprotno“.“ (Piper et al. 2005 : 826)

U *Savremenom srpskohrvatskom jeziku II*, Mihajlo Stevanović navodi da *dopusne rečenice* (koje još naziva *koncesivnim* ili *permisivnim*) „prema onome što se njima kazuje, predstavljaju prepreku da se vrši ili da bude ono što se iznosi u glavnoj rečenici, pa ipak se to vrši, odnosno, ipak to biva .“ (Stevanović 1974 : 909). Slično ih definiše i M.Radovanović, navodeći da „predikacija subordinirane klauze svojim realizovanjem stvari **n e p o v o l j n e u s l o v e** za realizovanje predikacije dominirajuće klauze, no pri tom ovu ne isključuje već „dopušta“.“ (Radovanović 1978 : 104)

U članku Slobodana Pavlovića (Pavlović 2007 : 283) nalazi se sledeće određenje: „Koncesivnom determinacijom situacija označena upravnom predikacijom dovodi se u

relaciju sa nekom drugom situacijom čije (ne)realizovanje, uprkos očekivanju, nije u stanju da uzrokuje (ne)realizovanje determinisane, upravne situacije.“ Autor koristi termin *nedostatni* ili *koncesivni uzrok* (za razliku od *faktivnog* uzroka i *eventualnog* uzroka, odnosno *uslova*), koji ne može da usmerava realizaciju upravne radnje kao posledice, ali je jezičkim ekspliciranjem ovog tipa uzroka nagovešten *realni* ili *faktivni* uzrok kao njegova suprotnost.

Miloš Kovačević⁴⁹ smatra da se koncesivna semantika ne može detaljnije odrediti a da se pri tom ne posmatra u njenom odnosu sa kauzalnom semantikom. Tačnije, koncesivnost i kauzalnost imaju zajedničku misaonu podlogu, iako se „bar na jezičkom planu s obzirom na semantičku vrijednost koncesivnih i kauzalnih formi te kategorije čine gotovo inkompatibilnim“. (Kovačević 1988 : 93)

U članku *Dopusne rečenice (O prividnosti razbijene subordinacije)*, Alojzije Prosoli uvodi pojam *imantnog uzroka* koji je uvek prisutan (iako nije uvek ekspliciran), a koji „je na posledicu djelovao tako da je već i a priori odredio njezin odnos prema uzroku koji je uvek izrečen u dopusnoj rečenici i u odnosu na koji se čini da je posledica nešto što ne odgovara logičnom raspletu“ (Prosoli 1975 : 22). Autor daje primer u kome eksplicira imanentni uzrok: *Iako su stariji, ipak poštuju naša stajališta, jer znaju da na mladima svet ostaje*. Iz ovog primera se vidi da je imanentni uzrok taj koji omogućuje realizaciju sadržaja glavne rečenice (sa kojim taj sadržaj dakle nije u suprotnosti) i ujedno sprečava delovanje uzroka ekspliciranog u dopusnoj rečenici.

Ksenija Milošević posmatra koncesivnu klauzu kao deo sistema zavisnosloženih rečenica sa odnosom implikacije⁵⁰, te pristupa njenom određivanju suprotstavljajući je: a) kondicionalnoj, b) kauzalnoj, c) konsektivnoj, i d) finalnoj klauzi.

---

⁴⁹ Autor podseća da je na kauzalnost kao misaonu podlogu koncesivnosti u serbokroatistici prvi skrenuo pažnju Petar Guberina (P. Guberina, *Povezanost jezičnih elemenata*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1952.)

⁵⁰ Autor *odnos implikacije* objašnjava kao „šire shvaćenu kauzalnu zavisnost“ (Milošević 1986 : 34), a zavisnosložene rečenice u kojima se ostvaruje ovaj odnos jesu: kauzalne, konsektivne, kondicionalne, finalne i koncesivne klauze. Opširnija razmatranja ovog sistema pruža članak Dojčila Vojvodića *O zavisnosloženim rečenicama sa uslovljenom strukturom (Opšte karakteristike, status i klasifikacija)*, 2009,

U opoziciju prema kondicionalnoj klauzi koncesivna klauza stupa zbog toga što situacija koju ona iznosi „ne predstavlja adekvatan uslov, a ipak ne ometa realizaciju događaja ili neke druge pojave iz nadređene klauze (...)“ (Milošević 1986 : 34). Naime, njome se predstavlja činjenica koja je, prema stavu govornog lica, prepreka ostvarivanju sadržaja nadređene klauze, ali se taj sadržaj (tj. događaj/stanje/zbivanje) ipak ostvaruje.

Na isti način, ona stupa u opoziciju prema kauzalnoj klauzi, time što predstavlja „neadekvatan uzrok za ostvarivanje događaja iz klauze nadređene kauzalnoj“:

- a) kauzalna: *Odustali smo od izleta zato što je padala kiša.*
- b) koncesivna: *Nismo odustali od izleta iako je padala kiša.* (Milošević 1986 : 34)

U opoziciji prema konsekutivnoj klauzi koncesivna klauza na planu semantike daje rezultat koji je analogan onom koji daje njeno semantičko poređenje sa kauzalnom klauzom. Razlika je u tome što se sada koncesivna klauza suprotstavlja *baznom* a ne *uključenom* prostom iskazu, jer je „u složenim iskazima sa konsekutivnom klauzom distribucija situacije *razloga* i situacije *posljedice* upravo *obratna* distribuciji koja važi za složeni iskaz sa kauzalnom klauzom“. (Milošević 1986 : 34)

I najzad, koncesivna klauza ulazi u opoziciju složenoj rečenici sa finalnom klauzom na isti način kao i sve druge zavisnosložene rečenice sa odnosom implikacije. Naime, finalna klauza se ostvaruje na takav način što:

- 1.) u **glavnoj rečenici** (npr. *Učimo*) imamo *instrumentalnu radnju*, koja povezuje 2.), **uzrok** (koji *nije* ekspliciran, a to je u ovom slušaju *želja za sticanjem znanja*) i 3.) **cilj** (ekspliciran u finalnoj klauzi: **da steknemo znanje**).

---

kao i recentni članak istog autora: *O kauzalno-implikativnim odnosima u srpskoj hipotaksi (kompleks uslovljenih zavisnosloženih rečenica)*, 2015.

Za razliku od finalne rečenice, kod ostalih rečenica sa odnosom implikacije „*kauzalni niz* ima *dvije* karike, od kojih jedna predstavlja *antecedent*, tj. šire shvaćen *uzrok (uslov)* a druga *konsekvent*, tj. *ishod (posljedicu)*“ (Milošević 1986 : 35).

Autor zaključuje da je koncesivna klauza „najbliža kondicionalnoj, sa kojom ima analognu modalnu paradigmu i distribuciju glagolskih oblika. I semantička struktura koncesivne klauze izvedena je iz kondicionalne - pomoću semantičke komponente „*kontrastnost*“, koja nije svojstvena kondicionalnoj“. (Milošević 1986 : 42)

Same koncesivne klauze Ksenija Milošević deli na: *opštekoncesivni* model (kada se koncesivnost odnosi na čitav proces iskazan zavisnom rečenicom) i *parcijalnokoncesivni* model (kada se koncesivnost odnosi na samo jedan elemenat zavisne rečenice). Ovakvu podelu ćemo primenjivati prilikom analize korpusa, u onom delu koji se odnosi na koncesivnu klauzu.

I u *Gramatici hrvatskog jezika* (Silić-Pranjković 2005 : 349-351) dopusne rečenice sagledavaju se kroz njihov odnos sa rečenicama rezervisanim za izražavanje drugih semantičkih kategorija. Tako autori koncesivne rečenice dele na:

1. *uzročno - dopusne rečenice*, nastale udruživanjem suprotnosti i uzročnosti, uvedene pre svega veznicima *iako, mada, premda*, ali i izrazima: *unatoč/uprkos tome što, baz obzira na to što, (n)i pored toga što*⁵¹.
2. *uslovno - dopusne*⁵² *rečenice* nastale udruživanjem suprotnosti i uslova.

---

⁵¹ Miloš Kovačević kritikuje „kongruenciju“ intenzifikatora *i* u izrazu *i pored toga što*, jer je on nastao od predložkog izraza *i pored*, a ne postoji predložki izraz *ni pored*. Detaljnije o ovome u članku: Kovačević 2008 : 71, fusnota 5.

⁵² U originalnom tekstu stoji *uvjetnodopusne* rečenice. Mi ćemo u daljem tekstu koristiti termin *uslovnodopusne*.

II. 4. Zaključak

Koncesivnost (dopusnost) se u literaturi koja se odnosi na sva tri posmatrana jezika definiše pre svega kao iznošenje činjenice (radnje, stanja) koja bi mogla da spreči realizaciju neke druge činjenice (radnje, stanja), ali se realizacija te druge činjenice ipak *dopušta*.

Pri definisanju koncesivnosti, veliki broj autora je povezuje sa drugim semantičkim kategorijama. Na osnovu toga, možemo ih podeliti na one koji u njoj vide:

1. NEEFIKASNU PREPREKU: Nyrop 1930 : 366 ; Chevalier et al. 1964; Charaudeau 1992 : 514; Dubois-Lagane 1993: 193; Béchade 1993 : 263; Terić 2005 : 224; Stevanović 1974 : 909; Radovanović 1978 : 104; Drašković 1992 : 219; Piper et al . 2005 : 826;
2. UZROK sa NEOČEKIVANOM POSLEDICOM: Wagner – Pinchon 1962; Ziti-Champagnol 1992 : 188;
3. NEADEKVATAN/ODBAČEN/KONCESIVNI UZROK: Mauger 1968; Prosoli : 1975 : 22;⁵³ Wilmet 2003 : 328 ; Weinrich 1989 : 463; Serianni 1988; Rigotti - Schenone 1988 : 298; Dardano-Trifone 1997 : 410; Milošević 1986 : 34; Kovačević 1988 : 93; Papić 1992 : 224; Pavlović 2007 : 283;
4. Najzad, Ksenija Milošević (Milošević 1986) koncesivnost povezuje sa uzrokom (kauzalnost), uslovom (kondicionalnost), ciljem (finalnost) i posledicom (konsekutivnost).

Podsetićemo i na činjenicu (koju posebno ističe Mari-Anik Morel) da je za uspostavljanje koncesivnog odnosa između dva iskaza potreban određeni izvanjezički kontekst, odnosno pripadnost i govornika i sagovornika „istom svetu“, što implicira

---

⁵³ Ponovićemo da se kod ovog autora koncesivnim uzrokom smatra onaj uzrok koji eksplicira koncesivna rečenica, ali se insistira i na postojanju adekvatnog uzroka, koji je uvek prisutan, iako nije uvek ekspliciran.

njihovu saglasnost sa postojanjem neke treće tvrdnje koja u koncesivnom odnosu ostaje implicitna, tačnije – potisnuta u dubinsku strukturu. Na primer, da bi se izgovorila rečenica *Marko ide na posao iako je bolestan*, podrazumeva se da i govornik i oni kojima se on obraća znaju da *Kada je čovek bolestan, obično ne ide na posao*.

Iako se u francuskoj gramatici u koncesivne rečenice ubrajaju i one koje izražavaju *suprotnost* (opoziciju) i ograničenje (*restrikciju*), najveći broj autora ipak izdvaja one koje izražavaju pravu koncesivnost, nazivajući ih pri tom *concessives vraies* (Bechade 1993; Točanac-Milivojev 1989), *oppositives concessives* (Wagner-Pinchon 1962), ili samo *concessives* (Chevalier et al. 1964; Charaudeau 1992; Morel 1996).

Najzad, uočeno je i da se koncesivnost može odnositi kako na čitavu zavisnu rečenicu (opštekoncesivni model), tako i samo na neki njen segment (parcijalnokoncesivni model), što će i biti jedan od kriterijuma podele pri analizi korpusa u segmentu koji se odnosi na zavisnu koncesivnu rečenicu.

III. FORMALNI OBLICI ZA IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI

U ovom, teorijskom delu rada, pri navođenju formalnih oblika za izražavanje koncesivnosti, a u onim delovima u kojima navodimo konkretna jezička sredstva, ograničićemo se na navođenje samo nekoliko najreprezentativnijih oblika (veznika/adverba/konstrukcija,...). Detaljniji pregled pomenutih sredstava, daćemo u odeljku nazvanom *Prikaz i analiza korpusa*. Za ovakvu organizaciju rada odlučili smo se u cilju postizanja veće preglednosti.

Za razliku od francuskog i srpskog jezika, u kojima je obavezni rečenični konstituent glagol u ličnom glagolskom obliku⁵⁴, u italijanskom jeziku se termin *rečenica*, tačnije *zavisna implicitna rečenica (proposizione implicita)* koristi za strukture koje ne poseduju glagol u ličnom glagolskom obliku. Ovakav implicitni izraz zahteva u većini slučajeva⁵⁵ isti subjekat u zavisnoj i upravnoj rečenici.

Reč je najčešće o predloškim konstrukcijama formiranim oko participa, infinitiva ili gerundijuma. Kako bismo izbegli terminološku konfuznost, mi ćemo za ovakve konstrukcije u daljem tekstu koristiti termin *implicitne strukture* (umesto *implicitne rečenice*), tako da ćemo ovaj izraz moći da primenimo i na odgovarajuće konstrukcije u francuskom i srpskom jeziku.

U sva tri posmatrana jezika, koncesivna semantika može biti izražena sa jedne strane, pomoću *implicitnih struktura*⁵⁶, a sa druge strane *preko eksplicitne zavisne koncesivne rečenice*, koja nužno sadrži finitni glagolski oblik. U francuskom i italijanskom jeziku koncesivna rečenica ima specifičnu načinsku orijentaciju oblika –

---

⁵⁴ Treba precizirati da u francuskom i italijanskom jeziku postoje *infinitivne* i *participske* rečenice, kao specifične sintaksičke konstrukcije nasleđene iz latinskog jezika.

⁵⁵ Postoje i rečenice sa sopstvenim subjektom (apsolutne implicitne strukture), ali to nije slučaj sa koncesivnim implicitnim konstrukcijama koje uvek podrazumevaju identične subjekte.

⁵⁶ Pod terminom *implicitne strukture* podrazumevamo i nominalne koncesivne konstrukcije u sva tri jezika, dok ćemo u odeljku *Prikaz i analiza korpusa* jasno razgraničiti glagolske strukture (koje u italijanskom jeziku imaju status zavisnih koncesivnih rečenica) i nominalne konstrukcije u funkciji priloških odredaba.

naime, dominantan glagolski način (modus) koncesivnih rečenica u francuskom jeziku jeste sibžonktiv (fr. *subjonctif*), a u italijanskom jeziku konjunktiv (it. *congiuntivo*).⁵⁷

Pored ovoga, bavićemo se i mogućnostima izražavanja koncesivnog značenja pomoću jukstaponiranih i koordiniranih rečeničnih struktura, što ćemo detaljnije predstaviti u poglavlju *Prikaz i analiza korpusa*.

Najzad, u zasebnom odeljku rada, analiziraćemo i one slučajeve u kojima je, uprkos izostanku nekog formalnog sredstva za postizanje koncesivnog značenja, ipak jasna koncesivna semantika čitavog iskaza.

III. 1. Izražavanje koncesivnosti u francuskom jeziku

III. 1. 1. Implicitne stukture

U okviru proste rečenice, koncesivnost se najčešće izražava konstrukcijama koje, kao što smo već rekli, u francuskom jeziku nemaju status rečenice, nego se analiziraju kao *priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću* - fr. *complément circonstanciel de concession* (Grevisse 1969 ; Mauger 1968). Kao i u italijanskom jeziku, ovakvi izrazi zahtevaju istovetni subjekat sa subjektom upravne rečenice.

Najčešće je reč o konstrukciji koja se sastoji od predloga (ili predloškog izraza) praćenog infinitivom ili imenicom (npr. *malgré, en dépit de + imenica, sans + infinitif*): *L'avion a pu atterrir à Roissy malgré le brouillard*. [Avion je, uprkos magli, uspešno sleteo na aerodrom Roasi.] (Delatour et al. 1991 : 282), ili pak o konstrukciji *tout + gérondif*: *Tout en comprenant les raisons de son choix, je ne l'approuve pas totalement*. [Iako razumem razloge njegovog izbora, ja ga ne odobravam u potpunosti] (Delatour et al. 1991 : 285).

---

⁵⁷ O ovome više u odeljku *Glagolski način (modus) u koncesivnim rečenicama*.

IV. 1. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice

U francuskoj gramatici *koncesivne* rečenice (pored *temporalnih, kauzalnih, finalnih, konsektivnih, komparativnih i kondicionalnih*) pripadaju *zavisnim rečenicama sa adverbijalnom (priloškom) vrednošću (propositions subordonnées circonstancielles)*. One u okviru složene rečenice imaju funkciju odgovarajuće priloške odredbe (fr. *complément circonstanciel*).⁵⁸

U okviru njih, izdvajaju se tri podgrupe, sa karakterističnim veznicima:

1.) Ukoliko se koncesivnost odnosi na čitav proces iskazan zavisnom rečenicom, zavisna rečenica uvedena je veznicima: *bien que, encore que*⁵⁹, *quoique* i (nešto ređe) *malgré que et en dépit que*.⁶⁰

Posle veznika *bien que, quoique* i *encore que* (ukoliko je isti subjekat glavne i zavisne rečenice) postoji mogućnost elipse ličnog glagolskog oblika.

U literaturi se, uz napomenu da je izuzetno redak, pominje i veznik *de ce que*, čija vrednost može biti i koncesivna i kauzalna (Béchade 1993).⁶¹

2.) Kada se koncesivnost odnosi na neki od elemenata koji su vezani za proces iskazan zavisnom rečenicom, a veznici (veznički izrazi) zavise upravo od elementa na koji se koncesivnost odnosi. Tako se izdvajaju sledeće situacije:

---

⁵⁸ « De même que le complément circonstanciel précise le sens de la proposition, de même la proposition circonstancielle précise le sens de la phrase. Elle complète la principale ou une autre subordonnée, mais tout en apportant des précisions importantes, elle ne lui est pas nécessaire comme l'est la proposition complétive. » (Béchade 1993 : 262) [Kao što priloška odredba precizira smisao proste rečenice, klauza sa priloškom vrednošću precizira smisao složene rečenice. Ona služi kao dopuna glavnoj ili nekoj drugoj subordiniranoj rečenici, ali – iako donosi važna pojašnjenja - ona datoj rečenici nije neophodna kao što je to kompletivna rečenica.]

⁵⁹ Bešad uz ovaj veznik stavlja naznaku „arhaičan“ (Béchade 1993).

⁶⁰ Poslednja dva veznika zahtevaju detaljnije razmatranje, koje ćemo izneti u poglavlju *Prikaz i analiza korpusa*.

⁶¹ Mi smo u korpusu pronašli primer u kome ovaj veznik ima koncesivno značenje. Pogledati odeljak : *Prikaz i analiza korpusa*.

a) ukoliko je reč o pridevu ili prilogu, koriste se sledeći veznički izrazi : *pour...que*, *quelque...que*, *si/aussi...que*, *tout que*. U nekim slučajevima sâm veznik *si* uvodi koncesivnu rečenicu.

b.) ukoliko je reč o zamenici, koriste se sledeći veznički izrazi : *qui que*, *quoi que*, *où que*, *d'où que*.

3.) Postoje i situacije u kojima je uz samu koncesivnost očigledno istovremeno postojanje još jedne semantičke dimenzije. Tada se i u strukturi vezničkog izraza koji uvodi koncesivnu rečenicu može zapaziti „preplitanje“ koncesivnosti i te dodatne semantičke dimenzije.

Tako, na primer, kada je reč o preplitanju koncesivnosti i hipoteze (pretpostavke), koristi se veznik (tačnije, veznički izraz) *même si*.⁶²

Ukoliko je pak reč o preplitanju koncesivnosti i alternativnosti (izbora između dve mogućnosti), koriste se sledeći veznički izrazi: *soit que ... soit que*, *soit...que...ou (que)*, *que...ou* + negacija.

Vezničnik *sans que*, koji pre svega uvodi zavisnu rečenicu sa značenjem opozicije (fr. *une concessive oppositive*), može da uvede i koncesivnu rečenicu koja, osim fokusiranja neefikasnog uzroka, donosi i podatak o *načinu* vršenja radnje glavne rečenice.

---

⁶² U literaturi smo pronašli i veznike *quand même*, *alors même que* (Točanac – Milivojev 1989), ali naš korpus nije potvrdio njihovu upotrebu.

III. 2. Izražavanje koncesivnosti u italijanskom jeziku

III. 2. 1. Implicitne strukture

Najčešće korišćene implicitne strukture u italijanskom su sledeće:

- a. *pur* + *gerundio* (sadašnji ili prošli) : *Posso avere ancora un po' di amanti, pur essendo tua moglie?* [Mogu li imati još nekog ljubavnika, iako sam ti žena?] (N. Ginsburg, *Ti ho sposato per allegria*, apud: Terić 2005 : 227)
- b. prošli partcip (najčešće uz dopusni veznik): *(Benché) incalzato da molte domande, tuttavia, non rivelò nulla.* [Iako je bio pritisnut mnogim pitanjima, ipak nije ništa otkrio.] (Terić 2005 : 227)
- c. infinitiv, uz određene priloške izraze i predloge (*per, pur senza, a costo di, a rischio di*): *Per essere così giovane, è abbastanza saggio.* [Iako je tako mlad, prilično je mudar.] (Terić 2005 : 228)
- d. nominalne konstrukcije sa koncesivnom vrednošću

U literaturi se najčešće pominju sledeće konstrukcije: *nonostante/malgrado/ad onta di* + imenica: *Nonostante la mia opposizione, Giulio uscirà* [Uprkos mom protivljenju, Đulio će izaći] (Barbieri 1976 : 260).

III. 2. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice

I u italijanskom jeziku mogu se izdvojiti situacije kada se koncesivnost odnosi na celu radnju glavne rečenice, i one kada se koncesivnost odnosi samo na jedan njen segment.

U prvom slučaju koncesivne rečenice uvedene su veznicima sa značenjem *iako, mada, premda (benché, sebbene, anche se, ancorché), ma koliko (quantunque), iako/uprkos tome što (nonostante (che), malgrado (che),* ili priloškim izrazima *koliko god (per quanto) i uprkos tome što, i pored svega toga što (con tutto che).*

U upravnoj rečenici su česti suprotni veznici *tuttavia* (*ipak*) i *nondimeno* (*pa ipak, uprkos tome*) i prilozi *ugualmente/lo stesso* (*ipak, svejedno*).

I u italijanskom jeziku česte su eliptične dopusne rečenice – rečenice u kojima je izostavljen glagol *essere*, i koje se dakle svode na imenski deo predikata: *Benché [sia] ricco, è vestito di poveri panni.*⁶³ [Iako je bogat, oblači se sirotinjski] (Terić 2005 : 227)

U drugom slučaju, koncesivne strukture nastaju najčešće upotrebom predloga *per* ispred prideva, priloga ili infinitiva, a uz glagol u konjunktivu (Terić 2005 : 226):

a. *per* + pridev/prilog + *che* + glagol *essere* u konjunktivu : *Per intelligente che sia, non può trovare la soluzione a quel problema. (Ma koliko bio inteligentan, ne može da nađe rešenje za taj problem.)*

b. *per* + infinitiv glagola + glagol *fare* u konjunktivu : *Per parlare che faccia, non riuscirà a convincermi. (Ma koliko pričao, neće uspeti da me ubedi.)*

Postoje i relativne rečenice sa dopusnom vrednošću (*relative improprie concessive*), uvedene relativizatorima *chiunque* (*ma ko*), *cheché* (*ma šta*), i zameničkim pridevima *qualunque* i *qualsiasi* (*ma koji*), i priloškim relativizatorom *dovunque* (*ma gde*), koji zahtevaju upotrebu konjunktiva.

Kao i u francuskom jeziku, postoje i veznici koji imaju dopusno-uslovnu vrednost (*anche se/ se anche, quand'anche, seppure, pure se/se pure*) i uvode uslovno - koncesivne rečenice. (Bianco : 2010 : 256)

---

⁶³ U italijanskom jeziku, zbog izostanka ličnog glagolskog oblika, ove se rečenice svrstavaju u implicitne dopusne rečenice.

III. 3. Izražavanje koncesivnosti u srpskom jeziku

III. 3. 1. Implicitne strukture

U okviru proste rečenice osnovno sredstvo izražavanja koncesivnosti jesu predložsko-padežne konstrukcije u adverbijalnoj funkciji, npr. *U(za/uz) inat umoru / Bez obzira na umor / Uprkos umoru* nije odustajala. (Piper et al. 2005). Najčešće je reč o *koncesivnom genitivu, koncesivnom dativu, koncesivnom akuzativu*, iako se koncesivno značenje može izdvojiti i u drugim konstrukcijama. Pored ovog, osnovnog sredstva, koncesivnost se može izraziti i uz pomoć glagolskog priloga, gde on služi kao polupredikativni element (npr. *ne obazirući se na ...*).

III. 3. 2. Eksplicitne koncesivne rečenice

U okviru zavisnosložene rečenice koncesivnost se izražava pomoću zavisnih koncesivnih (dopusnih) rečenica. Tipični koncesivni veznici u srpskom jeziku jesu sinonimni veznici *iako, mada* i *premda*.⁶⁴ Često se u glavnoj rečenici nalazi partikula (*pa*) *ipak*⁶⁵, koja služi kao korelat koncesivnoj rečenici uvedenoj pomenutim veznicima.

Pored veznika *iako, mada, premda*, u literaturi se navode i veznici: *ma, makar*: kao i veznici *ako, ako + i, da* ili veznički skupovi: *i pored toga što, da i* (ili: *da...i*), *pa da, i da, pa opet, koliko*, i sl. Česte su i vezničke kombinacije *i + ako* kao i *čak i* (*ako/kad(a)*).

Ovde ćemo naglasiti da, osim veznika *iako, mada, premda* (njima bismo mogli pridružiti i veznik *makar*), koji se pominju kod svih autora, spiskovi koncesivnih veznika znatno se razlikuju od autora do autora.⁶⁶ Takođe se razlikuju i pogledi autora po pitanju statusa elemenata složenih koncesivnih subjunktora. Tako recimo, neki autori pominju

---

⁶⁴ Tako su ovi veznici predstavljeni u većini konsultovanih izvora (Stevanović 1974; Stanojčić-Popović 1994; Klajn 2005; Mrazović – Vukadinović 2009), a neki od njih i navode samo ove veznike (Stanojčić-Popović 1994). Miloš Kovačević naziva ih „čisto koncesivnim veznicima“ (Kovačević 2008 : 66)

⁶⁵ Neki izvori navode i partikulu *opet* (Silić – Pranjković 2005)

⁶⁶ Do istog zaključka dolazi i Miloš Kovačević, koji navodi da: „ne postoje dva autora kod kojih je spisak koncesivnih subjunktora podudaran“ (Kovačević 2008 : 68).

veznik *ako i* (Mrazović 2005), dok je kod drugih ovaj sklop predstavljen kao veznik *ako* uz intenzifikator *i* (Silić-Pranjković 2005).

Stevanović izdvaja rečenice uvedene veznicima *ma* i *makar* : rečenice sa veznikom *ma* uvek imaju u predikatu krnji perfekat i uvek su modalne (jer se njima izneta koncesivnost samo pretpostavlja): Na svaku dugačku prošlost, *ma ona bila puna sreće i veselja*, osvrće se čovek sa nekom tugom. (Lj. Nenadović, *Pisma iz Nemačke*, 44, apud Stevanović : 912); *Ma s kim bio*, čovek je uvek tužno sam. (D. Maksimović, *Miris zemlje*, 35, apud Stevanović : 912).

U ovakvim rečenicama se ispred veznika *ma* sreće i veznik *pa*, ili ga je moguće staviti: Svako merenje, svako posmatranje, *pa ma ovo bilo vršeno i za kratko vreme* doprinosi rešavanju problema. (M. Petrović, *Kroz polarnu oblast*, 83, apud Stevanović : 912). Rečenice uvedene veznikom *makar* su često modalne (uvek kada je on sam, ili je ispred njega veznik *pa*, a često i kada je iza njega veznik *da*): Ako te mrzi, on nalaže *pa makar da nisi rekao ništa*. (J. Veselinović, *Slike iz seoskog života III*, 24 apud Stevanović : 912).

III. 4. Glagolski način (modus) u koncesivnim rečenicama

Dominantan glagolski način (modus)⁶⁷ koncesivnih rečenica u francuskom jeziku jeste sibžonktiv (fr. *subjonctif*), a u italijanskom jeziku konjunktiv (it. *congiuntivo*).

Kada je reč o teorijskim opisima sibžonktiva u francuskoj, odnosno konjunktiva u italijanskoj gramatici, obično se polazi od njihovog suprotstavljanja indikativu, glagolskom načinu kojim se izražavaju radnje i procesi koji pripadaju svetu realnosti i objektivnosti. Kao ilustraciju, upoređićemo sledeće definicije: „sibžonktiv, svojom osnovnom vrednošću, izražava proces koji je samo predstavljen u mislima, što mu daje ton intepretacije ili procene (za razliku od indikativa, koji aktualizuje proces, smeštajući ga u jednu od tri vremenske epohe); činjenica izražena sibžonktivom se smatra nepostojećom, ili još uvek nerealizovanom, s obzirom na to da je govornik ne smešta na plan realnog" (Grevisse 1969 : 684)⁶⁸. Slična je i sledeća definicija italijanskog konjunktiva (Serianni 1988: 324): „konjunktiv izražava određeno udaljavanje od realnosti ili objektivne konstatacije nečega, time što radnju ili proces predstavlja kao željenu, pretpostavljenu, ili kao nešto čega se plašimo".⁶⁹ Na osnovu navedenih definicija, možemo zaključiti da ovi načini u oba jezika služe za izražavanje sličnih ili istih

---

⁶⁷ „Modus je osnovna gramatička kategorija koja (zajedno s vremenom i aspektom) u sistemu glagolske fleksije prvenstveno izražava odnos radnje (ili stanja) što ga prema stvarnosti uspostavlja kazivalac ; ta kategorija daje izjavu o subjektivnom stanju ili o duševnom ugođaju;...” (Simeon 1969 : 866). Dejvid Kristal (Kristal 1988 : 153) daje nešto sažetiju definiciju: " *Modus* ili *način* predstavlja skup *sintaksičkih* i *semantičkih* kontrasta oznacenih alternativnim *paradigmama* glagola: *indikativom* (*neobeleženi* oblik), *konjunktivom* i *imperativom*. Sa semantičke strane, posredi je širok opseg značenja, posebno govornikovih stavova prema činjeničnom sadržaju njegovog iskaza, kao što su neizvesnost, određenost, neodređenost, mogućnost. Sa sintaksičke strane, ovi kontrasti mogu biti označeni alternativnim *flektivnim* oblicima glagola, ili upotrebom *pomoćnih glagola*." Francuski sibžonktiv i italijanski konjunktiv predstavljaju jedan od ličnih glagolskih načina u datim jezicima - pored *indikativa*, *imperativa*, *kondicionala*, dok su infiniiv i particip nelični načini u oba jezika – s tim što se u italijanskom jeziku i gerundijum svrstava u glagolske načine (nelične), dok u tradicionalnoj francuskoj gramatici (izuzev kod pojedinih gramatičara) to nije slučaj.

⁶⁸ « Le subjonctif exprime, dans sa valeur fondamentale, un procès simplement envisagé dans la pensée, qui lui donne la teinte d'une interprétation ou d'une appréciation (à l'inverse de l'indicatif, qui actualise le procès en le situant dans l'une des trois époques de la durée); il le considère comme non existant ou non encore existant, le fait n'étant pas placé par le sujet parlant sur le plan de la réalité » (Grevisse 1969 : 684)

⁶⁹ « Il congiuntivo esprime un certo grado di allontanamento dalla realtà o dalla constatazione obiettiva di qualcosa, contrassegnando un'azione o un processo in quanto desiderato, temuto, voluto, supposto (...) » (Serianni 1988)

modaliteta misli, kao što su: volja, želja, mogućnost, sumnja, finalnost, koncesivnost, i slično.

U daljem tekstu pokušaćemo da bliže odredimo ove glagolske načine u francuskom i italijanskom jeziku, navodeći razmatranja najznačajnijih predstavnika pojedinih pravaca.

III. 4. 1. Teorijska određenja francuskog sibžonktiva

Najpre ćemo navesti neka određenja koja nalazimo kod autora gramatika psihološke orijentacije:

Damuret i Pišon u svojoj knjizi *Des mots à la pensée* (Damourette - Pichon 1911-36) do definicije sibžonktiva dolaze polazeći od činjenica na koje upućuje njegova raznovrsna upotreba. Za njih je posebno interesantna polarizacija indikativ/sibžonktiv, odnosno proučavanje onih grupa glagola čija kompletivna rečenica može da bude i u indikativu i u sibžonktivu, u zavisnosti od semantičkih uslova. Proučavajući upravo ovakve primere, autori dolaze do zaključka da je sibžonktiv glagolski način kojim se prenosi *le non-jugement* (ne izražavanje suda/ocene)⁷⁰. Pri tome se pod izrazom *non-jugement* podrazumeva uzdržanost govornika (ili protagoniste)⁷¹ od donšenja suda o verovatnoći realizacije radnje o kojoj se govori. Tako se upotrebom indikativa zapravo iznosi sud o tome da je izneta činjenica realna ili verovatna, dok upotreba sibžonktiva predstavlja uzdržavanje od takvog suda.

---

⁷⁰ Tačnije: *le moeuf du non - jugement* (Damourette - Pichon 1911- 36 : 469). Termin *le moeuf* je pozajmljen iz stare francuske gramatike, a autori ga koriste umesto termina *le mode*, podrazumevajući pod njim samo indikativ i sibžonktiv.

⁷¹ Autori prave distinkciju između : *protagonističke upotrebe* sibžonktiva – kada upotreba glagolskog načina zavisi od ideja i osećanja koje govornik pridaje protagonisti (osobi čiji je mentalni sklop predmet razgovora - subjektu rečenice), i *lokutorialne* (govorničke) upotrebe, kada se čini da su ideje i osećanja govornika ono što uslovljava upotrebu sibžonktiva (pritom se govornik i protagonista izjednačuju samo kada je glagol u prvom licu).

Sibžonktiv slično definiše i Pjer Le Gofik, tačnije, kao način koji „upućuje na uzdržavanje od suda“ (Le Goffic 1993 : 94).

I Žorž i Rober Le Bidoa (Le Bidois 1971), u pokušaju definisanja sibžonktiva kao načina, polaze od raznovrsnosti njegove upotrebe, odnosno od činjenice da se sibžonktiv često naziva načinom sumnje, želje, hipoteze, koncesivnosti, i slažu se da ovaj način poseduje mogućnost da iskaže sva tã i još mnoga druga psihološka stanja. Međutim, oni smatraju da upravo ta njegova široka ekspresivnost, to jest sposobnost izražavanja čitavog dijapazona različitih psiholoških modaliteta, iako na izgled prikriva (dakle deluje zbunjujuće), u isto vreme i pretpostavlja neku unutrašnju, suštinsku silu (*une force intime*), koja se ne može pojmiti bez postojanja jednog dubokog i stvarnog jedinstva; kada se pravilno shvati, ona objašnjava prividnu konfuziju. Autori smatraju da je sibžonktiv „najviše način od svih načina, glagolski način *par excelans* :⁷² iz te činjenice, prema njihovom mišljenju, proizilazi bogatstvo modalnih nijansi koje on može da izrazi. Ako bi mu se morao dati neki pojednostavljeni naziv, Le Bidoa predlažu naziv: *glagolski način psihičke energije (mode de l'énergie psychique)*. Autori smatraju da ovakva definicija ima tu prednost u odnosu na druge da objašnjava sve upotrebe ovog glagolskog načina, svodeći ih na jedan zajednički princip koji poštuje naučnu istinu, a pri tom je ona jednostavna i jasna.

Za razliku od psiholoških gramatika, u Gijomovoj *psihosistematici* (Guillaume 1970) - u kojoj su glagolski načini shvaćeni kao etape u procesu aktualizacije glagola⁷³ - sibžonktiv se definiše kao prelazna etapa između potpune virtuelnosti glagolskog oblika (infinitiva i participa) i njegove potpune ostvarenosti (indikativa).⁷⁴

---

⁷² « enfin le subjonctif est de beaucoup, si l'on peut dire, le plus mode de tous les modes; c'est le mode par excellence. » (Le Bidois 1971 : 492)

⁷³ Ovakvo određenje zahteva detaljna pojašnjenja, i celovit prikaz Gijomove teorije glagolskih načina (i uopšte njegove teorije vezane za glagolski sistem). Takav prikaz Gijomove teorije glagolskih načina, odnosno *teorije hronogeneze* dali smo u radu *Francuski sibžonktiv sa aspekta teorije glagolskih načina Gistava Gijoma* (Seder 2007).

⁷⁴ Gijomova teorija imala je dosta odjeka i sledbenika među francuskim gramatičarima. I Žerar Moanje (Moignet 1981) i Kristijan Bajlon i Pol Fabr (Baylon-Fabre 1978) slažu se u tome da su glagolski načini kod većine autora pre Gijoma definisani na osnovu modaliteta misli koje treba da prenesu, i da zbog toga u

Semantičar Patrik Šarodo (Charaudeau 1992) proučava sibžonktiv (i glagolske načine uopšte) u okviru onoga što naziva *viđenje realizacije procesa* (*vision de réalisation du processus*). Ovo *viđenje* podrazumeva percepciju procesa od strane govornog lica, vezano za stepen njegove realizacije (ili mogućnost da do te realizacije uopšte dođe). Naime, govorno lice može proces pojmiti kao *efektivan* (ostvaren ili koji se upravo ostvaruje) ili pak kao *virtuelan* (čija realizacija je samo moguća).⁷⁵ Formalne oznake ovog *viđenja* su glagolski načini i glagolska vremena u okviru njih.

Sama radnja može da bude zavisna od neke druge radnje ili od misaonog (mentalnog) stava govornog lica. U prvom slučaju reč je o *dépendance événementielle* između nekoliko radnji u nizu (određena radnja smatraće se realizovanom ili ne u zavisnosti od njene pozicije u odnosu na osnovnu radnju), a u drugom slučaju uspostavlja se *dépendance mentale* (misaona zavisnost) između radnje i načina na koji govorno lice poima stepen njene realizacije. Za nas je interesantnija *dépendance mentale* - koja predstavlja objašnjenje sibžonktiva u većem broju slučajeva - u kompletivnim rečenicama (pod uticajem semantike upravne reči ili strukture na koju se oslanjaju), u onim relativnim rečenicama koje determinišu neki superlativni izraz, u mnogim zavisnim rečenicama u funkciji priloških odredbi - hipotetičkim rečenicama (i hipotetičkom poređenju), finalnim rečenicama i najzad, koncesivnim rečenicama.

U funkcionalnoj gramatici Andre Martinea (Martinet 1979 : 120) sibžonktiv se određuje kao način koji „proces predstavlja kao zamisao, koja postoji jedino u domenu duha; proces se ne predstavlja kao nešto postojeće i govornik ga ne smešta na plan

---

njihovim mnogobrojnim definicijama (koje ne smatraju sasvim netačnim) nalazimo ustvari samo najčešća značenja (*effets de sens*) koja načini dobijaju u govoru: želja (*désir, souhait*), tvrdnja (*affirmation*), sumnja (*doute*), pretpostavka (*hypothèse*), naređenje (*ordre*), itd. Moanje naglašava da, ukoliko želimo da posmatramo glagol kao sistem, moramo tražiti definicije zasnovane na sasvim drugim osnovama. Njih je, prema Moanjeu, pronašao upravo Gistav Gijom, svojim postulatom da je glagol deo jezika koji se može definisati kao predstavljanje vremena u našoj misli.

⁷⁵ Treba precizirati da je ovde reč o „viđenju“ realizacije, a ne o „realnosti“. Ukoliko uporedimo rečenice: *Il est probable qu'il viendra* i *Il est peu probable qu'il vienne* jasno je da ni u jednom ni u drugom slučaju radnja nije realizovana, ostvarena. Ipak, u prvom slučaju radi se o realizaciji koja je posmatrana kao *efektivna* u futuru, dok je u drugom slučaju samo *potencijalno* i na taj način može da izrazi sumnju.

realnosti.⁷⁶ U tom smislu on u okviru predikata u različitim kontekstima izražava sve one vrednosti za koje se može reći da ne predstavljaju proces kao realan (npr. imperativna, optativna i druge).

Slično ga određuje i grupa autora koji sibžonktiv vide kao sredstvo iskazivanja subjektivne interpretacije:

Već smo pomenuli da Grevis definiše sibžonktiv kao „način koji proces predstavlja kao nešto što postoji samo u domenu misli, koja mu daje obeležje interpretacije ili procene.“ (Grevisse 1969 : 684)⁷⁷

Vagner i Penšon (Wagner- Pinchon 1962 : 326) definišu ga upravo kao „način pomoću koga se [govornik] interpretira proces“⁷⁸, autori *Larusove gramatike savremenog francuskog* (Chevalier et al. 1964 : 359) kao „način koji govornik koristi da oceni realizaciju ili mogućnost realizacije radnje“⁷⁹, a u gramatici grupe autora (Riegel et al. 2003 : 321) precizira se da se ovaj način koristi kada se između procesa i njegovog iskazivanja javi „zavesa“ nekog psihičkog akta (osećanje, želja, sud), koja sprečava da proces stigne do svoje potpune aktualizacije“.⁸⁰

I strukturalisti Žan Diboia i Rene Lagan (Dubois-Lagane 1993) idu u istom pravcu. Oni, naime, kategoriji glagolskog načina pridaju dve funkcije: ona, sa jedne strane, suprotstavlja različite tipove rečenica⁸¹ a sa druge strane njena uloga je da pravi distinkciju između iskaza za koji govorno lice preuzima odgovornost (*énoncé pris en compte*) i iskaza za koji govorno lice ne preuzima odgovornost, ili ga pak smatra samo

---

⁷⁶ « ... subjonctif a pour valeur de présenter le procès comme une pure et simple conception de l'esprit: il n'est pas envisagé comme ayant une existence; le locuteur ne le situe pas sur le plan de la réalité » (Martinet 1979 : 120)

⁷⁷ Gotovo identičnu definiciju nalazimo i kod G. Možea (Mauger 1968)

⁷⁸ « ...le mode au moyen duquel on interpète le procès » (Wagner- Pinchon 1962 : 326)

⁷⁹ « ...le mode que le parleur utilise pour apprécier la réalisation ou les possibilités de la réalisation de l'action » (Chevalier et al. 1964 : 359)

⁸⁰ « ...lorsque s'interpose entre le procès et sa verbalisation l'écran d'un acte psychique (sentiment, volonté, jugement) qui empêche le procès d'aboutir à son actualisation totale.» (Riegel et al. 2003 : 321)

⁸¹ U smislu da su deklarativne i interogativne rečenice određene indikativom ili kondicionalom, a imperativne imperativom i sibžonktivom; u zavisnim rečenicama isključena je upotreba imperativa a u nekim njihovim vrstama uvek se nalazi sibžonktiv ili infinitiv.

mogućim (potencijalnim), izvan domena realnog.⁸² Kada je reč o upotrebi sibžonktiva, u nezavisnim rečenicama ona zavisi od tipa rečenice: javlja se dakle samo u *imperativnim* rečenicama (*Que chacun soit à son poste*). U zavisnim rečenicama autori razlikuju dve „vrste“ sibžonktiva: onaj koji je posledica *servitude grammaticale* (reč je o sistematskoj upotrebi sibžonktiva posle određenih veznika), i sibžonktiv upotrebljen u opoziciji sa indikativom, gde opozicija glagolskih načina predstavlja *značenjsku, vrednosnu* opoziciju. S obzirom na to da je tada njegova uloga da izražava činjenicu koja se smatra samo *mogućom* ili koja je predstavljena kao *željena*, to se, prema autorima, može smatrati njegovom osnovnom vrednošću.

Prepoznajući potrebu proučavanja francuskog sibžonktiva, i mnogi autori kojima francuski nije maternji, pokušali su da ga teorijski odrede:

Nemački lingvista H. Wajnrih, pre definisanja same vrednosti francuskog sibžonktiva najpre definiše značenja lingvističkih znakova kao „instrukcije koje govornik daje slušaocu da bi mu omogućio da se orijentiše u govornoj situaciji, i u skladu sa tim gramatičke morfeme kao instrukcije koje pomažu slušaocu da se orijentiše u tekstu“ (Weinrich 1989 : 169), izdvajajući imperativ kao način čije instrukcije zahtevaju od slušaoca da „svojim delovanjem modifikuje situaciju“⁸³. Sibžonktiv se prema Wajnrihu svojom semantikom nalazi između imperativa i drugih gramatičkih morfema, jer instrukcije koje on prenosi zahtevaju interesovanje i angažovanje slušaoca. Govornik, koristeći sibžonktiv, sugerise slušaocu da on određenu situaciju smatra podložnom

---

⁸² U tom smislu autori daju primer sledećih iskaza: *Ce serait surprenant!* [To bi bilo iznenađujuće! /To bi me iznenadilo] (kondicional - obična pretpostavka, za razliku od: *C'est/ce sera surprenant* [To je/to će biti iznenađujuće.]-indikativ - tvrdnja) i *Puissiez-vous avoir raison!* [Kada biste barem vi bili u pravu!](sibžonktiv- želja).

⁸³ « des instructions que le locuteur donne à l'auditeur pour lui permettre de s'orienter dans la situation de communication. Par la suite, nous avons posé de manière générale que les morphèmes grammaticaux sont des instructions devant aider l'auditeur à s'orienter dans le texte. Nous avons cependant constaté que les instructions de l'impératif dépassent le simple besoin d'orientation: elles demandent à l'auditeur de modifier la situation en agissant. » (Weinrich 1989 : 169)

modifikaciji (*modifiable par une action*), a nije izvesno da li će slušalac to i uvažiti (tj. da li će data situacija zaista i biti modifikovana).⁸⁴

Najzad, u našim gramatikama predviđenim za upotrebu u školama, sibžonktiv se ukratko definiše ili kao način koji „označava radnju kao nepouzdanu, neizvesnu, moguću“ (Drašković 1992 : 145), kao „glagolski način koji, u načelu, izražava zamišljenu ili željenu radnju“ (Papić 1992 : 83), ili pak kao *način sumnje*, koji, „za razliku od indikativa, radnju predstavlja kao neizvesnu, nesigurnu, moguću ili željenu; to jest (...) afektivan, subjektivan način koji izražava različita osećanja i želje subjekta.“ (Horetzky 1985 : 90)⁸⁵.

S obzirom na to da je vrednost sibžonktiva mnogostruka, lingvisti razlikuju više podvrsta (tipova) ovog modusa: Petar Skok (Skok 1939) navodi: a. *subjonctif volitif* - sibžonktiv volje, b. *subjonctif délibératif* - sibžonktiv rasuđivanja, c. *subjonctif prospectif* - sibžonktiv predviđanja, d. *subjonctif jussif* - sibžonktiv zapovedanja, e. *subjonctif potentiel* - sibžonktiv mogućnosti, f. *subjonctif concessif* - sibžonktiv dopuštanja, a Vlado Drašković (Drašković 1969) izdvaja još i: g. *subjonctif restrictif* - sibžonktiv ograničenja, h. *subjonctif dubitatif* - sibžonktiv sumnje, napominjući pri tom da ova lista nije konačna.

Ostalo je da napomenemo da su u savremenom francuskom jeziku oblici sibžonktiva imperfekta i sibžonktiva pluskvamperfekta (*subjonctif imparfait* i *subjonctif plus-que-parfait*), u svakodnevnoj komunikaciji potpuno zamenjeni oblicima sibžonktiva prezenta i perfekta (*subjonctif présent* i *subjonctif passé*). Sa druge strane, u književnim delima i dalje se koriste oblici sibžonktiva imperfekta i sibžonktiva pluskvamperfekta.

---

⁸⁴ Sa formalne (morfološko-sintaksičke) strane Vajnrh razlikuje *subjonctif du commentaire* (*subjonctif présent* i *subjonctif passé*) i *subjonctif du récit* (*subjonctif imparfait* i *subjonctif plus – que - parfait*), koji je prisutan samo u pisanom jezičkom kodu, pripajajući mu i *morphème d'escorte du subjonctif* - „ne“ [prateću morfemu sibžonktiva – „ne“].

⁸⁵ « Il présente, par opposition à l'indicatif, une action comme *incertaine, douteuse, possible* ou *désirable*; c'est-à-dire le subjonctif est essentiellement un mode affectif, subjectif, exprimant divers sentiments ou volontés du sujet » (Horetzky 1985 : 90)

III. 4. 2. Teorijska određenja italijanskog konjunktiva

Kada je reč o italijanskom konjunktivu (*il congiuntivo*), u literaturi nalazimo sledeća određenja:

„Konjunktiv predstavlja radnje, situacije ili činjenice kao neizvesne, željene, moguće, čija je realizacija pod sumnjom a koji su ipak povezani sa nekim mišljenjem (stavom), željom, ličnom voljom.“ (Patota 2003 : 149)⁸⁶

Slično ga određuju i E. Rigoti i P. Skenone (Rigotti-Schenone 1988) navodeći da konjunktiv obično sugeriše da ne govorimo o realnim činjenicama/situacijama. Ipak, autori skreću pažnju na činjenicu da konjunktiv u nekim svojim upotrebama (recimo posle izraza osećanja u nadređenoj rečenici) označava realnu, stvarnu radnju.

Slična su i sledeća određenja: „(...) konjunktivom [se] kazuju zamišljene radnje ili stanja, koje su u sferi želje, nade, pretpostavke, sumnje, strepnje, duševnih stanja (...), kao i sve one radnje i stanja koje se u svesti govornika ili pisca doživljavaju kao neizvesne, moguće ili nemoguće, i čije ostvarenje obično ne zavisi od volje govornika ili pisca. Dok glagolski procesi izraženi indikativim pripadaju svetu realnosti i objektivnosti, dotle radnje i stanja izraženi konjunktivom nose u sebi hipotetičnost i subjektivnost“. (Terić 2005 : 70). U istom smislu formulisan je i sledeći opis: „Konjunktiv je glagolski način koji upućuje na zamišljeni, nestvarni, željeni svet. Upotrebom konjunktiva govornik ne nameće svoj stav (suprotan efekat postiže se upotrebom indikativa). Govornik, upotrebom ovog načina, pokazuje svoje kolebanje, neubeđenost, nesigurnost, suzdržanost u odnosu na predmet razgovora.“ (Moderc 2006 : 341)

Najdetaljnije sagledavanje ovog glagolskog načina nalazimo u *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici* (Renzi et al. 2001), gde se razlikuju tri osnovna tipa konjunktiva a

---

⁸⁶ « Il congiuntivo presenta un'azione, una situazione o un fatto come incerti, sperati, possibili, dubbi e comunque legati a un'opinione, a un desiderio, a una volontà personale. » (Patota 2003 : 149)

svima je zajedničko to da se ne nalaze u rečenicama koje reprodukuju neku činjenicu a da su pri tome „rematske“, tj. da predstavljaju cilj komunikacije.⁸⁷

Reč je o:

1.) *volitivnom* konjunktivu (*congiuntivo volitivo*) koji pripada deontičkoj modalnosti,

2.) *dubitativnom* konjunktivu (*congiuntivo dubitativo (epistemico)*) - koji pripada epistemičkoj modalnosti⁸⁸, i

3.) „*faktivnom*“ konjunktivu (*congiuntivo tematico, o fattivo, di valutazione*) koji se može smatrati neobeležanim sa aspekta modalnosti. Reč je o konjunktivu upotrebljenom u rečenicama tipa: *Gli dispiace che Martina sia già partita. Ero felice che fossero venuti.* U njima se ne dovodi u pitanje niti istinitost sadržaja zavisne rečenice, niti uverenost subjekta (ili govornika) u njegovu istinitost. Govornik prepostavlja istinitost sadržaja zavisne rečenice, što i jeste nužno u ovom tipu rečenica, s obzirom na to da se može biti tužan ili srećan samo zbog nečega što se smatra činjenicom. Ovaj treći tip konjunktiva uklapa se u zapažanje koje smo našli u gramatici Rigoti-Skenone, vezano za upotrebu konjunktiva posle izraza osećanja.

---

⁸⁷ « Distinguiamo tre tipi principali di congiuntivo, il cui elemento comune è che essi non compaiono in frasi che riproducano un fatto e che al contempo siano rematiche, cioè fungano da obiettivo della comunicazione. » (Renzi 2001 : 416)

⁸⁸ Deontička i epistemička modalnost podvrste su *modalnosti u širem smislu* (subjektivne modalnosti), koja podrazumeva sve one eksplicitne kvalifikacije koje govorno lice daje svom iskazu. Prva podvrsta (naziva se još i *necesitivna* ili *obligatorna* modalnost) podrazumeva kvalifikaciju iskazane situacije kao potrebne ili obavezne, dok epistemička modalnost eksplicira manju ili veću uverenost govornog lica u istinitost iznetog sadržaja. (Piper et al. 2005)

III. 4. 3. Upotreba sibžonktiva/konjunktiva u koncesivnim rečenicama

Ono što je specifično i zbog toga intrigantno kod sibžonktiva/konjunktiva upotrebljenog u koncesivnim rečenicama, jeste činjenica da u koncesivnim rečenicama ovi modusi izražavaju radnju ili stanje čija realnost (realizacija) *nije* sporna - naprotiv, reč je upravo o radnjama koje *jesu realizovane* (ili je njihova realizacija u toku), ili stanjima čija realnost nije upitna⁸⁹: *Bien qu'il fasse froid, je sors. /Sebbene faccia freddo, esco.* [Iako je hladno, izlazim.]

Dakle, upotreba pomenutih modusa u okviru koncesivnih rečenica mogla bi da služi kao potkrepljenje tvrdnji onih gramatičara koji u sibžonktivu/konjunktivu vide semantički prazan modus, modus zavisnih rečenica, lišen sopstvene semantike. Na primer, Ferdinand Brino (Brunot 1922 : 520) iznosi tvrdnju da „sibžonktiv veoma često više i ne izražava modalitete [misli], već da je on samo jedan od oblika korišćenih pri subordinaciji”⁹⁰. Komentarišući ovaj modus u rečenicama uvedenim glagolima osećanja Petar Skok⁹¹ naziva ga *subjonctif stylistique*, jer on sada predstavlja „realne radnje koje su obojadisane velikom subjektivnošću“ (Skok 1939: 178).

Ipak, postoje autori koji upravo u činjenici da se u nekim koncesivnim rečenicama koristi i indikativ, definišu vrednost sibžonktiva/konjunktiva: italijanski lingvista Frančesko Bjankeo (Bianco 2010) smatra da su koncesivne rečenice u konjunktivu te koje utvrđuju (*codificano*) realnost premise - radnje koju izražavaju, npr. *Sebbene piova, Giorgio uscirà* [Iako pada kiša, Đorđo će izaći]. Sa druge strane, analizirajući rečenice uvedene veznikom *anche se*, uz koga je u italijanskom moguća i upotraba indikativa (npr. *Anche se piove, Giorgio uscirà* [Iako/čak i ako pada kiša, Đorđo će izaći]), autor zaključuje da koncesivna rečenica uvedena ovim veznikom dozvoljava dve interpretacije

---

⁸⁹ Izuzetak od ovoga predstavlja samo jedna upotreba sibžonktiva/konjunktiva – u jukstaponiranim rečenicama od kojih jedna ima koncesivnu vrednost.

⁹⁰ « comme c'est le cas du subjonctif, qui, bien souvent n'exprime plus des modalités, mais *n'est qu'une forme de subordination* » (Brunot 1922 : 520)

⁹¹ Petar Skok smatra da francuski sibžonktiv (u njegovoj terminologiji *konjunktiv*) iako naslednik latinskog konjunktiva, „kao morfem, ima više psihološko ili stilističko značenje nego logičko“ (Skok 1939 : 181), a kao jedan od dokaza za takvu tvrdnju smatra upravo njegovu upotrebu posle glagola osećanja.

– odnosno, ima dva značenja: 1) *koncesivno* - ukoliko je premisa postavljena kao nešto realno [Kiša pada, ali Đorđo će ipak izaći], i 2.) *uslovno-koncesivno*, koje kao i svaka uslovna struktura poništava realnost premise [Ne znamo da li će padati kiša ili ne, ali u svakom slučaju Đorđo će izaći].⁹² Dakle, ukoliko je rečenica uvedena veznikom *anche se*, realnost premise nije utvrđena, osim u slučaju kada je ta realnost nezavisno izvedena, kao u primeru: *Anche se ha guidato otto ore, Luigi non è stanco* [Iako je vozio osam sati, Luiđi nije umoran]. Smatramo da je u ovakvim primerima realnost sadržaja koncesivne rečenice izražena izborom *glagolskog vremena* (perfekat, it. *passato prossimo*) koje sugeriše svršenost radnje, dakle njenu realnost, dok recimo prezent u italijanskom jeziku nema tu mogućnost.

Nasuprot tome, kada se posle veznika *anche se* nađe konjunktiv ovaj veznik postavlja isključivo uslovno-koncesivni odnos uz ukidanje realnosti premise, kao i veznik *quand'anche* (koji pripada učenom stilu): *Anche se [quand'anche] Giorgio fosse venuto, non mi avrebbe trovato* [Čak i da je Đorđo došao, ne bi me zatekao]. (Bianco 2010 : 254)⁹³

U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici*, konjunktivu u koncesivnim rečenicama pripisuje se vrednost ranije opisanog faktivnog konjunktiva. Istinitost sadržaja koncesivne rečenice je unapred postavljena, zbog toga one ne mogu biti predmet pitanja, i samim tim predstavljati cilj komunikacije (*il rema*). Tu funkciju ima njihova nadređena rečenica. Čak i sa semantičkog aspekta, zavisna koncesivna rečenica izražava nešto što nije relevantno za realizaciju događaja nadređene rečenice. Dodatni indikator ovakvog komunikativnog sklopa jeste i to što je zavisna rečenica najčešće na prvom mestu, dakle na manje naglašenoj poziciji⁹⁴ (Renzi et al. 2005 : 481).

---

⁹² Ovo smo pokazali sugerišući dve mogućnosti prevoda ovakve rečenice, uz veznik *iako* i *čak i ako*.

⁹³ « *anche se* codifica esclusivamente la relazione condizionale concessiva, con sospensione della realtà dela premessa, come il più aulico *quand'anche* »(Bianco 2010 : 254)

⁹⁴ Autori napominju da, ukoliko zavisna rečenica (naročito u finalnom položaju) donosi neku novu informaciju (predstavlja „remu“) moguće je (u manje negovanom jezičkom registru) da njen glagol bude i u indikativu.

U *Metodičkoj gramatici francuskog jezika* (Riegel et al. 1994 : 513) upotreba sibžonktiva u koncesivnim rečenicama objašnjava se time što ovaj način, iako ne postavlja sadržaj zavisne rečenice kao irealan, taj sadržaj odbacuje kao nešto što uslovljava realizaciju radnje nadređene rečenice: *Bien qu'il ait passé des années dans ce pays, il ne sait pas en parler la langue* [Iako je proveo dosta godina u toj zemlji, on ne govori taj jezik]. Dakle – jeste tačno je da je protagonist proveo određen broj godina u datoj zemlji, a obično se u takvim situacijama nauči lokalni jezik, ali u ovom slučaju, taj uslov nije dao očekivane rezultate.

Do istog zaključka došla je i Nada Graovac (Graovac 2009), nakon analize koncesivnih rečenica u francuskom i srpskom jeziku. Ona navodi da se u francuskom jeziku uz pravu koncesivnost upotrebljava sibžonktiv, ne zato što radnja nije realna (jer njena realizacija nije sporna) već zato što je „izneverena logika koja povezuje dva događaja.” (Graovac 2009 : 146)⁹⁵

Najzad, kada je reč o samom prevodu ovih glagolskih načina na srpski jezik, poslužićemo se citatom uvodne rečenice u jednom radu Ivana Klajna: „Ispitivati na koje se načine italijanski konjunktiv prenosi na srpskohrvatski znači upoređivati jedan glagolski oblik sa njegovim odrazima u jeziku u kome odgovarajućeg oblika uopšte nema“ (Klajn 1963 : 1).

Koliko god ova konstatacija bila tačna, prenošenje ovih glagolskih načina u srpski jezik ipak jeste jedan od naših zadataka u ovom radu. Pri tom se nećemo sistematski baviti analizom vrednosti glagolskih oblika u srpskom, nego isključivo u onim primerima gde se ta vrednost posebno ističe a relevantna je za analizu samih koncesivnih rečenica.

---

⁹⁵ Nada Graovac navodi citat F. Deloffre: « Dans toutes ces propositions, quoique le processus envisagé soit réel, le fait qu'il soit inefficace en tant que cause a généralisé le subjonctif » (Deloffre 1979 : 108, apud Graovac 2009 : 146) [„ U svim ovim rečenicama, iako je izneti sadržaj realan, činjenica da on predstavlja neefikasan uzrok dovela je do upotrebe sibžonktiva“.]

IV. 4. 4. O vrednostima glagolskih oblika u srpskom jeziku

Već smo naglasili da je glagolski način gramatičko sredstvo kojim govorno lice kvalifikuje sadržaj svog iskaza. Ali u slovenskim jezicima, naročito srpskom, modalnih značenja ima mnogo više nego formalnih oblika za njihovo označavanje, to jest glagolskih načina. To je zbog toga što većina gramatičara pravim modusima u srpskom jeziku smatra samo imperativ i potencijal. Najčešće sredstvo za obeležavanje ostalih modalnih značenja ostaju indikativni oblici, koji se u toj situaciji nalaze u posebnoj upotrebi, i praćeni su posebnim veznicima, zatim modalne rečce i izrazi, kao i drugi jezički znaci.

Aleksandar Belić (Belić 1998) je u sistemu glagolskih vremena izdvojio tri podsistema:

1. prava vremenska značenja (indikativ u užem značenju ili samo: *indikativ*):

Reč je o podsistemu u kojem je kriterijum za određivanje glagolske radnje trenutak govora. Drugim rečima, pravo glagolsko vreme izražava vremenski odnos prema trenutku govora.

2. neprava vremenska značenja (zavisni indikativ/glagolski *relativ*):

Glagolski relativ označava slučajeve „Kada se glagolska vremena ne odmeravaju neposredno prema sadašnjosti, oličenoj u vremenu govora govornog lica, već prema kakvom drugom vremenskom trenutku u iznošenju govornog lica“ (Belić 1998 : 230).⁹⁶

I drugi izvori iz naše stručne literature prihvataju ovakvu podelu vremenske determinacije pomoću glagolskih oblika, i slično definišu njena dva navedena vidâ: M. Stevanović precizira da je u indikativu orijentaciona tačka vremenskog određivanja

---

⁹⁶ Značajna je i Belićeva napomena da se neki oblici koji se u pojedinim jezicima ne mogu upotrebljavati u indikativu, široko upotrebljavaju u relativu, na primer prezent perfektivnih glagola u srpskom jeziku (indikativni prezent se može upotrebljavati samo od imperfektivnih glagola). Belić takođe smatra da se u zavisnim rečenicama može javiti samo relativ (stav koji će neki gramatičari kasnije osporavati), i da taj zavisni karakter glagolskih vremena dolazi preko zavisnosti same rečenice.

radnje „vremenski period govorenja“ (Stevanović 1969 : 554), a u relativu bilo koji drugi momenat u prošlosti ili u budućnosti. Autor podseća da je u oba slučaja reč o indikativu, jer postoji *vremensko* određivanje radnje.⁹⁷

3. nevremenska značenja glagolskih oblika (vremenski oblici u naročitoj upotrebi)

Belić razlikuje nekoliko slučajeva nevremenske upotrebe indikativnih oblika: A. indikativni oblici u modalnoj upotrebi, B. kvalifikativna i druge upotrebe vremena, C. gnomska upotreba vremena, D. *oratio obliqua*.

Za našu temu relevantna je samo prva od navedenih oblasti, odnosno *indikativni oblici u modalnoj upotrebi*.

Kada su vremenski oblici preneti u „situaciju koja se vremenski sa njima ne slaže i prema kojoj je teško izvršiti kakvo vremensko slaganje kakvo je bilo napr. u relativu“, drugim rečima, kada su preneti u takav kontekst u kome *prestaju da označavaju vremenski odnos* koji inače označavaju, „tada se vremensko značenje pretvara ili u vidsko značenje ili u načinsko značenje“ (Belić 1998 : 238).

Ovde je dakle reč o glagolskim oblicima koji su po poreklu indikativni, ali im je značenje načinsko.

M. Stevanović, pod modalnom upotrebom glagolskih vremena podrazumeva „slučajeve označavanja ličnog odnosa prema onome što se dotičnim oblikom kazuje, to jest funkcije izražavanja: namere, želje, zapovesti, mogućnosti, potrebe za vršenjem onoga što se dotičnim glagolom kazuje, gotovosti da se to vrši ili izvrši, pretpostavke ili sigurnosti u vršenje i izvršenje radnje, pa uslova pod kojim se što vrši ili izvrši itd.“ I dalje: „Sve to se, kako je poznato, označava oblicima glagolskih načina (modusa). Ali, i to je takođe poznato – ne jedino njima, nego i oblicima glagolskih vremena“ (Stevanović

---

⁹⁷ Sreto Tanasić (Tanasić 1996) pri proučavanju i opisu funkcionisanja vremenskih ličnih glagolskih sistema uzima u obzir i opoziciju *referencijalnost/nereferencijalnost*, čije je teorijske okvire definisao Hans Rajhenbah (Reichenbach 1947), a potom, pored ostalih, dodatno precizirala i razradila Milka Ivić (Ivić 1958; Ivić 1983; Ivić 1988), omogućujući time potpunije sagledavanje problema koji su se u klasičnim pristupima pokušavali razrešiti isključivo posredstvom opozicije *indikativ / relativ*. O ovome detaljnije u : Tanasić 1996 : 22-38.

1967 : 27)⁹⁸. D. Vojvodić (Vojvodić 1990) navodi i Stevanovićev kriterijum **realizovanosti** (odnosno nerealizovanosti) radnje. Tako, za označavanje nerealizovanih radnji glagolska se vremena upotrebljavaju modalno, jer su to radnje koje još nisu postale stvarnost, tj. te radnje su nerealizovana realnost (Stevanović 1958⁹⁹ : 26-27, apud: Vojvodić 1990 : 97).

Pristupajući ovoj problematici, Dojčil Vojvodić¹⁰⁰ polazi od zapažanja da modalna upotreba „zahtijeva posebne kontekstualne uvjete, za razliku od vidsko-vremenske upotrebe (...) gdje je najvažnije kada se radnja vrši“ (Vojvodić 1990 : 105). Autor zaključuje da, ukoliko polazimo od kriterijuma *kada* (na kojem od tri vremenska plana) se radnja (iz)vrši onda imamo *vremensku* upotrebu glagolskih vremenâ. Sa druge strane, „pođemo li od kriterija » ne-*kada*«, tj. kako (pod kojim uvjetima) se (iz)vrši radnja, onda je riječ o *modalnoj upotrebi* glagolskih oblika“ (Vojvodić 1990 : 105).

U *Sintaksi savremenog srpskog jezika* (Piper et al. 2005) ova upotreba naziva se *upotrebom vremenskih glagolskih oblika u režimu vremenske transformacije*: „Vremenska transformacija glagolskog oblika znači njegovu upotrebu u određenim kontekstualnim uslovima za iskazivanje vremena koje nije karakteristično za dati glagolski oblik“ (Piper et al. 2005 : 347).

Izdvojićemo neke primere modalne upotrebe vremena koje bi mogle biti relevantne za naš rad :

1. modalna upotreba prezenta (u uslovnim rečenicama, ali samo kada prezent ističe potencijalan uslov): *Da mu kažem istinu, ne bi mu bilo prijatno.* (Piper et al. 2005 : 390), i

---

⁹⁸ Gramatika Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića (Stanojčić-Popović : 1994), u kojoj se jasno ogledaju gore navedeni stavovi, pruža sistematičan pregled različitih upotreba glagolskih vremenâ. Autori pri analizi svakog pojedinačnog glagolskog vremena prave distinkciju između njegove upotrebe u okviru kategorije indikativa, relativa i modusa (tako, recimo, razlikujemo: *indikativni (pravi) prezent, relativni prezent, modalni prezent*).

⁹⁹ Reč je o članku: *Način određivanja značenja glagolskih vremena* (1958)

¹⁰⁰ Autor u članku *Opća sintaktička značenja vidsko-vremenskih oblika* pre svega pruža kritički osvrt na različite pristupe i stavove vezane za ovu problematiku, a zatim sugerše sopstvena rešenja.

2. modalna upotreba perfekta (za iskazivanje modalnog značenja dopuštanja obaju alternativnih rešenja imenovanih perfektom): *Došao, ne došao, mi ćemo se okupiti.* (Piper et al. 2005 : 409)¹⁰¹.

U skladu sa do sada izloženim stavovima možemo zaključiti da su u srpskom jeziku, sa redukovanim sistemom glagolskih načina, glagolska vremena tã koja, u zavisnosti od konteksta, imaju ili *temporalnu* (indikativnu ili relativnu) ili preuzimaju *modalnu* funkciju.

Ovaj zaključak primenjivaćemo u analizi koncesivnih klauza u srpskom jeziku. Pretpostavljamo da će u uzročno - dopusnim¹⁰² rečenicama glagolska vremena biti temporalno upotrebljena (jer je tu reč o radnji čija realizacija nije upitna), a da će u uslovno - dopusnim rečenicama glagolska vremena biti modalno upotrebljena.

---

¹⁰¹ Perfekat je modalno upotrebljen i kada ima značenje koncesivnosti i hipotetičnosti (u različitim tipovima rečenica: relativnim, uslovnim,...). U ovakvoj upotrebi javlja se isključivo oblik krnjeg perfekta. *Ako li mi pravo ne sudio, /Da bog dade dana ne živio. Kad moj topuz iz mora iziše, /Onada vaki djetić postanuo.* (Piper et al. 2005 : 409) Međutim, ovakva upotreba nije karakteristična za savremeni standardni srpski jezik.

¹⁰² O podeli na uzročno - dopusne i uslovno - dopusne rečenice govorili smo ranije, u odeljku II.3. (Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na srpski jezik).

IV. PRIKAZ I ANALIZA KORPUSA

U ovom poglavlju sagledaćemo mogućnosti izražavanja koncesivnog značenja u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku, i to na svim sintaksičkim nivoima – kako u okviru proste rečenice, tako i u okviru složene rečenice. Pri tom ćemo uzimati u obzir i rečenice iz domena paratakse i iz domena hipotakse. Dakle, zavisna koncesivna rečenica, kao najeksplicitniji formalni oblik izražavanja koncesivne semantike, predstavljaće samo jedan od domena našeg istraživanja.

S obzirom na to da je reč o poređenju stanja u tri jezika, kao što smo već napomenuli u *Uvodnim napomenama*, mi ćemo prilikom analize dosledno polaziti od francuskog jezika (originalnog teksta na francuskom), zatim ćemo analizirati prevod (ili prevode) datog teksta na italijanski jezik, da bismo zatim sagledali i prevod (ili prevode) na srpski jezik.

Samo poređenje imaće za cilj najpre iznalaženje ekvivalentnih struktura u tri posmatrana jezika. Pri tome ćemo ekvivalente tražiti na nivou sistema, a u situacijama gde takvi ekvivalenti ne postoje, tražićemo moguće prevodne ekvivalente – druge sintaksičke strukture koje semantički korespondiraju sa njima. Pretpostavljamo da će se nakon ovakve analize iskristalisati i razlike koje postoje u datim jezicima, u različitim sintaksičkim aspektima.

IV. 1. Izražavanje koncesivnosti u okviru jukstaponiranih rečenica

IV. 1. 1. Jukstaponirane rečenice uz inverziju subjekta

Koncesivnost je moguće izraziti sklopom dve jukstaponirane rečenice od kojih je glagol jedne od njih u sibžonktivu imperfekta ili pluskvamperfekta (uz obaveznu inverziju subjekta).

Reč je o sklopovima tipa: *Dût-elle m'anéantir, je veux entendre le tonnerre de sa voix.* (Morel 1996 : 50) [Makar me i uništila, hoću da čujem njen gromki glas.]

U savremenom francuskom jeziku ove strukture dosta su retke, tako da ih neke savremene gramatike i ne pominju.

Mari-Anik Morel smatra da je reč o arhaičnoj strukturi, koja se u savremenom jeziku javlja u „skoro okamenjenim izrazima“ tipa: *fût-il, dût-il, dussé-je,* itd. (Morel 1996 : 50). Autor dodaje i to da se ove rečenice najčešće mogu parafrazirati koncesivnim rečenicama uvedenim veznikom *même si*.

U korpusu smo izdvojili sledeće primere:

1. ..., les yeux étincelants, enflammés d'un ensoleillement radieux de gaîté que seuls avaient le pouvoir de faire rayonner ainsi les propos, **fussent-ils tenus par la princesse elle-même**, qui étaient une louange de son esprit ou de sa beauté. (MP : 394)

1a. ..., gli occhi sfavillanti, accesi da una radiosa solarità di gaiezza, quale soltanto avevano il potere di far così brillare le parole, **fossero pur dette dalla principessa medesima**, che sonassero lode del suo spirito o della sua bellezza. (MP it. : 187)

1b. ..., dok joj oči sinuše sunčanim žarom veselosti kojom su mogle da ih tako ozare jedino reči pohvale njenom duhu ili njenoj lepoti, **makar ih i sama izrekla**. (MPŽ : 154)

2. Les hommes n'ont pas à fourrer leur nez dedans, **fussent-ils les hommes de notre vie**. (Besson : 44)

2a. Gli uomini non devono ficcarci il naso, **fossero pure gli uomini della nostra vita.**
(Prevod izvornog govornika (Dr Marco Zagnoli))

2b. Muškarci ne treba da u to zabadaju nos, **makar bili to i muškarci našeg života.**
(Beson : 395)

Prethodni primeri u srpskom jeziku uvedeni su veznikom *makar*. Već smo napomenuli da su prema nekim autorima rečenice uvedene ovim veznikom uvek modalne (Stevanović 1974; Silić-Pranjković 2005). U drugoj pomenutoj gramatici (Silić-Pranjković 2005) čak se navodi da posle veznika *makar* uvek stoji oblik *optativa*.

I u *Srpskoj sintaksi* (Simić-Jovanović 2002 : 692), analizirajući glagolski oblik u primeru: *-Zašto da ne progledamo kroz prste i tim nesrećnim ljudima, da ne upadnemo u tu zanimljivu igru pa makar ona bila pomalo i na našu štetu*, autori preciziraju: „Naziv 'krnji perfekat' stavili smo pod navodnike jer nismo uvereni da je to oblik perfekta. Perfekat (...) ima primarni zadatak da uputi na prethodnje sadržaja nekom momentu (...). Kod našeg oblika slučaj je drukčiji. (...)“. U ovom primeru ovaj oblik „opisuje pretpostavljenu posledicu eventualnog ostvarenja precedentovanog sadržaja.“ Dalje, u istoj gramatici autori navode da *ma* i *makar* zahtevaju ili krnji modalni oblik, ili konstrukciju *da*+prezent. (Simić-Jovanović 2002 : 1555)

3. Puis-je me permettre d'ajouter qu'à mon humble avis un poète de votre classe n'a pas à écouter ce que lui dit un esclave, **ce dernier fût-il un ancien grammaticiste ?**
(Besson : 39)

3a. Posso permettermi di aggiungere che, a mio modesto parere, un poeta della sua classe non è necessario che ascolti quello che gli dice uno schiavo, **fosse pure quest'ultimo un ex grammatico?** (Prevod izvornog govornika (Dr Marco Zagnoli))

3b. Smem li se usuditi da dodam da po mom skromnom nađenju pesnik vašeg ranga ne treba da sluša ono što mu kazuje rob, **pa bio taj i nekadašnji gramatičar?** (Beson : 392)

U prethodnom primeru u srpskom, koncesivna rečenica uvedena je pomoću lekseme *pa* iza koje se nalazi glagol u obliku radnog glagolskog prideva.

Treba napomenuti da se u našoj literaturi leksema *pa* samostalno ne pominje kao koncesivni veznik, već isključivo kao deo vezničkih spojeva: *pa da*, *pa opet* (Stevanović 1974), ili *(pa) neka*, *(pa) ma (da/kako)*, *(pa) makar (da)* (Mrazović - Vukadinović 2009). U skladu sa tim, zaključujemo da leksema *pa* funkcioniše kao *kontekstualni* (a ne *semantički*) koncesivni veznik.

Naše je zapažanje da konstrukcija *pa* + radni glagolski pridev odgovara upotrebi veznika *makar* i *(čak) i ako*:

/ Smem li se usuditi da dodam da po mom skromnom nahodanju pesnik vašeg ranga ne treba da sluša ono što mi kazuje rob, ***makar taj bio/čak i ako je nekadašnji gramatičar?***

Upravo ovaj poslednji veznički sklop imamo u sledećem primeru u srpskom:

4. Ah! si le destin avait permis qu'il pût n'avoir qu'une seule demeure avec Odette et que (...), si quand Odette voulait aller le matin se promener avenue du Bois-de-Boulogne, son devoir de bon mari l'avait obligé, ***n'eût-il pas envie de sortir***, à l'accompagner, ... (MP : 348)

4a. Ah! Se il destino gli avesse permesso di far veramente vita in commune con Odette, (...), se, desiderando Odette andare a spasso la mattina al Bois de Boulogne, il suo dovere di buon marito lo avesse obbligato, ***per quanto non avesse avuto per conto suo la minima voglia di sortire***, ad accompagnarla,... (MP it.2 : 123-124)

4b. O, da je sudbina dopustila da ima zajednički dom s Odetom i (...) da ga, kad se Odeti prohte ujutru da prošeta avenijom Bulonjske šume, dužnost muža primora, ***čak i ako mu se ne izlazi***, da pođe s njom... (MPŽ : 114)

U primerima (1-3) u italijanskom jeziku imamo ekvivalentnu strukturu – reč je o imperfektu ili pluskvamperfektu konjunktiva datog glagola, uz dodatak priloga *pure*. G. Terić za ovu upotrebu navodi sledeći primer: *Lo portasse pure all'inferno, lo seguirebbe*. – Čak i da ga vodi u pakao, sledio bi ga. (Terić 2005 : 226)¹⁰³

Samo u jednom primeru (primer 4) prevodilac se odlučio za zavisnu koncesivnu rečenicu uvedenu veznikom *per quanto*.

Izrazi *fût-ce* i *ne fût-ce que*:

Ovi izrazi su nešto češći, i predstavljaju prave okamenjene izraze (Morel 1996 : 50). Mari-Anik Morel im pripisuje prilošku vrednost blisku prilogu *même* (čak).

5. Comme il aurait donné toutes ses relations pour n'importe quelle personne qu'avait l'habitude de voir Odette, **fût-ce une manucure ou une demoiselle de magasin**. (MP : 370)

5a. Come avrebbe dato tutte le sue amicizie altolocate per chiunque vedesse di frequente Odette, **fosse pure una manicure o una commessa!** (MP it.2 : 144)

5b. Kako bi rado dao sva svoja poznanstva za bilo koju osobu s kojom se Odeta redovno viđa, **pa bila to manikirka ili kakva prodavačica**. (MPŽ : 133)

Kao i u primeru (3), umesto konstrukcijom *pa*+radni glagolski pridev, koncesivna rečenica (5b) mogla je biti uvedena i veznicima *makar* ili (*čak*) *i ako*:

---

¹⁰³ Uporediti sa sledećim primerom iz korpusa : Ma, **avesse pur pensato che era vero**, forse non si sarebbe adontato di scoprire nell'amore di Odette questa base, *più* durevole della simpatia o delle qualità ch'essa poteva trovargli : *l'interesse, l'interesse che* avrebbe per sempre impedito il venire del giorno, in cui essa poteva sentirsi tentata di non *più* vederlo. (MP it. : 107).

Ali, **da je čak i pomislio da je to istina**, možda ga ne bi bolelo da u Odetinoj ljubavi prema njemu otkrije to trajnije stanje nego što su prijatnost ili vrline koje je ona mogla u njemu videti: korist, korist, koja bi onemogućila da ikada nastupi dan kada bi ona, možda, došla u iskušenje da prestane da se viđa s njim. (MP: 83)

/Kako bi rado dao sva svoja poznanstva za bilo koju osobu s kojom se Odeta redovno viđa, **makar to bila / čak i ako je to manikirka ili kakva prodavačica.**

Isto tako, u primeru (6b), ispred predikata koncesivne rečenice, koji ima oblik radnog glagolskog prideva (optativa), moguće je da se nalazi leksema *pa*:

6. Puis sa jalousie s'en réjouissait, comme cette jalousie eût eu une vitalité indépendante, égoïste, vorace de tout ce qui la nourrirait, **fût-ce aux dépens de lui-même.** (MP : 329)

6a. Poi la sua gelosia ne godeva, come se quella gelosia avesse avuto una vitalità indipendente, egoista, vorace di tutto quel che la potesse nutrire, **fosse anche a sue spese.** (MP it.2 : 105)

6b. A i njegova ljubomora se time veselila, kao da je ta ljubomora imala neku nezavisnu, sebičnu životnu snagu, pohlepnu na sve čime će moći da se hrani, **bilo to i na njegovu štetu.** (MPŽ : 99)

/..., **pa bilo to i na njegovu štetu.**

U sledećem primeru u srpskom jeziku nalazimo eliptičnu koncesivnu rečenicu, u kojoj je izostavljen kopulativni glagol, a koja u svakom smislu funkcioniše kao i koncesivna rečenica sa potpunom predikacijom:

7. Elle devrait savoir dire «je n'irai pas», **ne fût-ce que par intelligence**, puisque c'est sur sa réponse qu'on classera une fois pour toutes sa qualité d'âme. (MP : 338)

7a. Lei lo dovrebbe saper dire, "non ci andrò", **non foss'altro che per intelligenza**, poiché è da questa risposta che verrà classificata una volta per tutte la natura del suo animo. (MP it.2 : 112)

7b. Trebalo bi da ume reći neću otići, **ma [bilo to] i samo po razumu**, pošto će njena duševna svojstva zauvek biti ocenjena po tome odgovoru. (MPŽ : 105)

Primeri su pokazali da ovakve koncesivne rečenice u francuskom jeziku zaista najčešće u predikatu imaju oblik glagola *être, avoir, devoir* itd. što opravdava njihovo približavanje „okamenjenim izrazima“.

Pošto ove rečenice ne mogu da funkcionišu samostalno, ovde bismo mogli govoriti o implicitnoj subordinaciji.

Već smo ukazali na to da italijanski jezik poseduje ekvivalentne rečenice na nivou sistema.

U srpskom jeziku nalazimo zavisne koncesivne rečenice uvedene sledećim veznicima i vezničkim sklopovima: *makar, ma, pa, (čak) i ako*. Osim u slučaju veznika (*čak*) i *ako*, primetno je da glagolski oblik u datim rečenicama ima oblik radnog glagolskog prideva, tačnije – oblik optativa. Ipak, u jednom primeru (6), koncesivna rečenica svedena je na sâm radni glagolski pridev (optativ).

Prema tome, možemo smatrati da i srpski jezik poseduje ekvivalentnu strukturu na nivou sistema, ali da su frekventnije one strukture koje sadrže koncesivni marker.

Napomenućemo da se isti veznici javljaju i pri prevodu francuskih rečenica uvedenih veznikom *même si*, koji uvodi koncesivne rečenice koje izražavaju preplitanje koncesivnosti i hipoteze.¹⁰⁴ Ovo je potpuno u skladu sa ranije iznetim zapažanjem Mari-Anik Morel o zamenljivosti ovih rečenica rečenicama uvedenim veznikom *même si*.

Ipak, suštinska razlika između ove dve vrste rečenica sa koncesivnom semantikom jeste u tome što rečenice koje uvodi veznik *même si* mogu i da iznose realan sadržaj uprkos kojem će se realizovati radnja nadređene rečenice, dok je u ovakvim jukstaponiranim rečenicama glagolski način (konkretno - subjektiv) taj koji skreće pažnju na neku zamišljenu okolnost koja je, prema govorniku, u neskladu sa tvrdnjom nadređene rečenice.

---

¹⁰⁴ Detaljnija razmatranja o ovim veznicima u srpskom jeziku iznećemo dalje, u odeljku: IV. 4. 3. 2.: *Koncesivnost i pretpostavka*, s obzirom na to da zbog same organizacije rada nismo bili u mogućnosti da ove veznike objedinimo u istom odeljku.

Kada je reč o izrazima *fût-ce* i *ne fût-ce que*, primeri su potvrdili tvrdnju Mari-Anik Morel o njihovoj bliskosti sa prilogom *même* – pogotovo kada je reč o izrazu *fût-ce*, čiji italijanski ekvivalent i sadrži sinonimni prilog *anche*.

Srpski prevod ove rečenice ne potkrepljuje ovu tvrdnju, ali smatramo da je u primeru (6) koncesivnu rečenicu moguće uvesti i prilogom *čak* (kao i veznicima *makar*, *pa*), uz odsustvo predikacije:

A i njegova ljubomora se time veselila, kao da je ta ljubomora imala neku nezavisnu, sebičnu životnu snagu, pohlepnu na sve čime će moći da se hrani, **bilo to i na njegovu štetu.**

/A i njegova ljubomora se time veselila, kao da je ta ljubomora imala neku nezavisnu, sebičnu životnu snagu, pohlepnu na sve čime će moći da se hrani, **čak (pa/makar) i na njegovu štetu.**

Italijanski ekvivalent izraza *ne fût-ce que* jeste izraz *non foss'altro che*.

Imprefekt sibžonktiva u ovim rečenicama čuva onu vrednost koju je imao u klasičnoj epohi, tačnije - vrednost čiste pretpostavke govornika. (Morel 1996)

IV. 1. 2. Jukstaponirane rečenice uz veznik *si*¹⁰⁵

Ove rečenice javljaju se isključivo u negovanom francuskom jeziku (*langue soutenue*). Karakteristično je to što se koncesivna rečenica uvedena veznikom *si* uvek nalazi ispred glavne : ***Si Julia s'exprime très bien à l'oral, elle fait encore beaucoup de fautes à l'écrit.*** [=Bien que Julia s'exprime très bien...] - Iako se Žilija dobro usmeno izražava, još uvek pravi puno grešaka u pisanju. (Delatour et al. 1991)¹⁰⁶

Interesantno je da je u ovakvoj koncesivnoj rečenici glagol u indikativu. Možemo pretpostaviti da se indikativ tu javlja zato što u ovakvim rečenicama nije reč o čistom koncesivnom odnosu, nego više o opoziciji dve činjenice. U pomenutom primeru govornik konstatuje da se Žilija dobro usmeno izražava, ali da su (nasuprot tome) njene greške u pisanju brojne. U toj tvrdnji dominira opozicija. Ipak, koncesivnost se javlja u konstataciji da „iako je dobro savladala jedan segment datog jezika, ne može se reći da ga je besprekorno savladala u celini“.

U prilog ovakvoj pretpostavci govori i sintaksička pozicija ovih rečenica (obavezna antepozicija), kakvu imaju i naporedne suprotne rečenice: *Žilija se dobro usmeno izražava, ali još uvek pravi puno grešaka u pisanju.*

8. Et quant au peintre, **si sa prétention est déplaisante** quand il cherche à étonner, en revanche c'est une des plus belles intelligences que j'aie connues. (MP : 291)

---

¹⁰⁵ Veznik *si* javlja se i u slučajevima izražavanja parcijalne koncesivnosti (konstrukcija *si...que*), ali on tada ustvari predstavlja samo varijantu veznika *aussi...que*.

¹⁰⁶ Za razliku od navedenih autora, Erve Bešad smatra da je ovde reč o prosto opoziciji, i da veznik *si* „u tom slučaju gubi svoju semantičku vrednost, i dobija značenje *ako je tačno da* («...une simple opposition atténuée grâce à la conjonction hypothétique *si*, dépouillée de sa valeur, au sens de «s'il est vrai que») uz primer: *Mais, si cette question a quelques points de contact avec celle qui nous retient en ce moment, elles sont très loin de coïncider.* [Ali, ako (je tačno da) ovo pitanje (i) ima dodirnih tačaka sa onim kojim se bavimo u ovom trenutku, daleko od toga da su ta dva pitanja podudarna.]“ (Béchade 1993 : 276).

8a. E per quel che riguarda il pittore, **se le sue pretese di stupire sono sgradevoli, in compenso** è una delle più belle teste che abbia mai conosciuto. (MP it.2 : 78)¹⁰⁷

8b. A što se tiče slikara, **iako je njegova uobraženost neprijatna** kad nastoji da nekoga zapanji, to je, **zauzvrat**, jedan od najjačih umova koje sam sreo. (MPŽ : 64)¹⁰⁸

9. **S'il n'a pas quitté ce quartier de la rive gauche**, il a changé l'établissement. (Echenoz : 127)

9a. **Se non ha lasciato la rive gauche**, ha però cambiato locale. (Echenoz it. : 93)

9b. **Iako je još u istoj četvrti**, s leve strane reke, on je bar promenio zgradu. (Ešnoz : 85)

U primeru (10a) nalazimo koncesivnu rečenicu uvedenu ne toliko frekventnim veznikom *se anche*:

10. Et leur insignifiance, **si elle le rassurait**, lui faisait pourtant de la peine comme une trahison. (MP : 368)

10a. E la loro insignificanza, **se anche da una parte lo rassicurava**, lo addolorava come un tradimento. (MP it. : 142)

10b. I beznačajnost takvih uvreda, **premda ga je umirivala**, bolela ga je pak kao i neverstvo. (MPŽ : 131)

U sledećem primeru, u italijanskom prevodu imamo implicitnu koncesivnu rečenicu, a u srpskom imenica *istina* na semantičkom planu preuzima ulogu koncesivnog veznika [= iako je prilično znao zadatke,...].

11. Car, **s'il savait passablement ses règles**, il n'avait guère d'élégance dans les tournures. (Bovary : 6)

---

¹⁰⁷ U drugom prevodu na italijanski jezik, nemamo ovakvu konstrukciju, nego je upotrebljen glagol *potere*: **E il pittore potrà essere spiacevole, quando ha la pretesa di far colpo, ma** è certo una delle più belle intelligenze ch'io abbia conosciute. (MP (it.) : 86)

¹⁰⁸ U ovom primeru sva tri jezika se nalaze izrazi u značenju *naprotiv, sa druge strane* (fr. *en revanche* it. *in compenso* sr. *za uzvrat*). Pomenuti izrazi u literaturi se obično ne navode kao korelati koncesivne rečenice, već kao reči koje samostalno mogu da izraze *opoziciju*.

11a. Poiché, **pur conoscendo discretamente le regole**, non riusciva a esprimersi con eleganza. (Bovary it. : 6)

11b. ... **istina, prilično je znao zadatke**, ali nije imao lakoće i otmenosti u izrazima. (Bovary : 9)

U primeru (12), u srpskom jeziku umesto eksplicitne koncesivne rečenice imamo koncesivnu prilošku odredbu, koja u ovom slučaju adekvatno prenosi smisao, s obzirom na to da je „dopuštanje” fokusirano na jednu činjenicu (osobinu)¹⁰⁹, i to trajne prirode (o čemu govori prezent u francuskom originalu).

12. Mais **si l'on a une faiblesse**, se disait-elle, il est digne d'une fille telle que moi de n'oublier ses devoirs que pour un homme de mérite; (Stendal fr.: 107)

12a. « Ma **se si commette una debolezza**,» pensava, «è degno di una donna come me dimenticare i propri doveri solo per un uomo di valore: (Stendal it.: 266)

12b. Ali **i pored svoje slabosti**, mislila je ona, dostojno je takve devojke kao što sam ja da za ljubav zaslužnog čoveka zaboravi na svoje dužnosti; (Stendal : 417)

Kao što su primeri i pokazali, identična konstrukcija postoji i u italijanskom, i ona je iskorišćena u primerima (8, 9 i 12).

Srpski jezik nema ekvivalentne rečenice, tako da najčešće nalazimo zavisne koncesivne rečenice uvedene veznicima *iako, mada, premda*.

---

¹⁰⁹ O ovoj osobini koncesivnih priloških odredbi govorićemo više u nastavku ovog rada.

IV. 1. 3. Jukstaponirane rečenice sa glagolom u kondicionalu

Koncesivnost se u francuskom može izraziti pomoću jukstaponiranih rečenica sa predikatima u kondicionalu.: *Il ne gagnerait ce match, il resterait grand joueur* [I kada ne bi pobedio/i ako ne pobjedi u ovom meču, ostao bi veliki igrač] (Delatour et al. 1991 : 285). Vagner i Penšon, kao i Bešad (Wagner-Pinchon 1962, Béchade 1993) opravdano smatraju da se u tom slučaju može govoriti o *implicitnoj zavisnosti (subordinaciji)*, a to se može i pokazati prostom transformacijom jukstaponirane strukture u zavisnu: *Même s'il ne gagne pas ce match, il restera grand joueur.*

Autori navedenog primera napominju da je moguća i sledeća konstrukcija: *Il ne gagnerait ce match **qu'** il resterait grand joueur* – dakle – umetanje elementa *que* koji u ovom slučaju smatramo semantički praznim. Ovo upravo ilustruju sledeći primeri:

13. «**On me paierait bien cher que** je ne laisserais pas entrer ça chez moi», conclut Mme Verdurin, en regardant Swann d'un air impérieux. (MP : 303)

13a. «**Potrebbero pagarmi a peso d'oro**, non li lascerei mica metter piede qui da noi, » concluse la signora Verdurin, guardando imperiosamente Swann. (MP it.2 : 80)

13a'. «**Potrebbero caricarmi d'oro**, che non lascerei entrare di quella roba in casa mia », concluse la signora Verdurin, volgendo a Swann uno sguardo imperioso. (MP it. : 98)

13b. - **I kada bi mi skupo platili**, ne bih pustila tako nešto u svoju kuću – zaključila g-đa Verdiren, oholo gledajući Svana. (MPŽ : 75)

14. - **On me donnerait tout le royaume de Naples**, disait le chanteur, que je ne renoncerais pas en ce moment à la volupté de dormir. (Stedhal : 136)

14a. «**Potrebbero darmi tutto il regno di Napoli**,» disse il cantante, «e non rinuncerei ugualmente, ora, alla voluttà di dormire.» (Stedhal It.: 291)

14b. - **Da mi daju cijelo Napuljsko Kraljevstvo** - reče pjevač - ne bih se ovoga trenu odrekao naslade koju pruža san.¹¹⁰

U italijanskom jeziku imamo *formalno* identičnu strukturu (dve jukstaponirane rečenice sa glagolom u kondicionalu). Ipak, reč je kondicionalu modalnog glagola *moći* (*potere*), a ne o glavnom glagolu u kondicionalu (potencijalu).

U srpskom prevodu nalazimo zavisnu koncesivnu rečenicu uvedenu veznicima *i kada* i *da*. Međutim, u oba primera, varijante u srpskom prevodu mogu biti i sledeće: *Makar mi i skupo platili...* / *Pa i da mi skupo plate* / *pa i kad bi mi skupo platili* / *Ma i da mi skupo plate*, koje sve ukazuju na isticanje činjenice da, uprkos okolnostima, *ne biva* ili *neće biti* ili *ne bi bilo* ono što je iskazano upravnom rečenicom. Kao što smo već ranije napomenuli, glagolski oblici koji se koriste u ovim rečenicama u srpskom jeziku smatraju se modalnim.

U srpskom jeziku, dakle, nema mogućnosti za postizanje iste semantike isključivo pomoću dve jukstaponirane rečenice sa glagolom u kondicionalu (potencijalu).

Ovo svakako ne znači da u srpskom jeziku nije moguće izraziti koncesivnost pomoću dve jukstaponirane rečenice, jedino će u srpskom jeziku biti drugačija načinsko-vremenska orijentacija glagolskih oblika.

Naime, kod Stevanovića nalazimo konstataciju da postoje „koncesivne rečenice bez ikakvog spoljašnjeg znaka veze sa upravnom rečenicom, uz sledeći primer: *Posmica ih, srca ne iskali*. [U značenju: *Iako ih posmica srca ne iskali*.] (Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, stih 60, apud: Stevanović 1974 : 914-15).

Osim ovoga, u literaturi (Piper et al. 2005 : 829) nalazimo primer: *Bila je umorna. Nije odustajala*. – upravo kao primer nezavisne rečenice koja ima koncesivno značenje.

---

¹¹⁰ Kako je u prevodu na srpski koji smo konsultovali tokom ovog rada (prevod dr Miloša Jovanovića) ova rečenica ispuštena, poslužili smo se prevodom koji smo pronašli na sledećem sajtu: mssbusovaca.com.ba/www%20lektire/II-R/Stendhal_-_Crveno_i_crno.pdf

U *Gramatici srpskog jezika za strance*, prema formalnom kriterijumu, zavisne rečenice dele se na *uvedene* (rečenice koje uvodi subjunktor ili subjunktivni element) i *neuvedene* zavisne rečenice. Neuvedene zavisne rečenice, pored ostalih vrednosti, mogu da imaju i vrednost koncesivne rečenice: *Pričaj šta hoćeš, ništa ti ne pomaže.* (Mrazović - Vukadinović 2009 : 569-570) Autori daju primer i za dopusno značenje participa aktiva (radnog glagolskog prideva): *Radili, ne radili, plata neće biti veća.* (Mrazović - Vukadinović 2009 : 590)

Takođe, ovakva semantika se često postiže i uz upotrebu glagola *moći* u zavisnoj *neuvedenoj* rečenici. Tako, na primer, srećemo strukture tipa: *Možeš me zvati (koliko god hoćeš), ja ti (ipak) neću otvoriti.*

Primenjeno na primere (13b i 14b), to bi izgledalo ovako:

- ***Mogli bi mi skupo platiti, (ipak) ne bih pustila tako nešto u svoju kuću – zaključim g-đa Verdiren, oholo gledajući Svana.***

- ***Mogli bi mi dati cijelo Napuljsko Kraljevstvo [...], (ipak)se ne bih ovog trenu odrekao naslade koju pruža san.***

Na osnovu ovoga, možemo zaključiti da, kada je reč o jukstaponiranim strukturama, postoji sličnost između italijanskog i srpskog jezika. Ona se ogleda u tome što ni u jednom jeziku nije moguće izraziti koncesivnost pomoću dve jukstaponirane rečenice u kojima je glavni glagol u kondicionalu (potencijalu). To u oba jezika postaje moguće tek ukoliko je u pitanju modalni glagol sa značenjem *moći*.

IV. 1. 4. Jukstaponirane rečenice sa glagolom *pouvoir*

Koncesivno značenje u francuskom jeziku moguće je postići upotrebom modalnog glagola *pouvoir* (*moći*).

Mari-Anik Morel (Morel 2006) ovom glagolu pripisuje dve serije značenja. Sa jedne strane, to je značenje *dozvole, sposobnosti* ili *možućnosti* za vršenje neke radnje, a sa druge strane, nakon epistemičke¹¹¹ interpretacije otkriva se i koncesivno značenje ovog glagola. On ni u ovom slučaju ne biva lišen značenja *dozvole* za vršenje neke radnje.

U koncesivnoj upotrebi, glagol *pouvoir* često je praćen prilogom *bien* ili pak izrazom tipa *tant qu'il voudra* [koliko (god) hoće], kojima se naglašava uzaludnost truda vršioca radnje u infinitivu. Kao što smo i rekli u prethodnom odeljku, identična struktura postoji i u srpskom, na primer: *Možeš me moliti koliko (god) hoćeš, neću ti otvoriti vrata.*

Autor ovu upotrebu ilustruje sledećim primerom: *On peut bien dire ce qu'on voudra, on ne nous écoute pas.* [Možemo da pričamo šta (god) hoćemo, niko nas ne sluša.] (Morel 2006 : 75)

U ovoj upotrebi sâm glagol *pouvoir* ne može biti negiran, nego se pribegava negaciji infinitiva.

Korpus nam je pružio samo jedan primer ovakvih rečenica, ali on poseduje sve prethodno navedene karakteristike:

15. **C'est que les vieilles peaux peuvent bien s'y balader à poil toutes les nuits, (...), pas un seul camé ne lèvera le petit doigt sur elles.** (Pennac 2 fr. : 60)

15a. **Cioè che le vecchie possono benissimo andarsene in giro nude tutte le notti, [...], senza che un tossico alzi un dito su di loro.** (Pennac 2 it. : 47-48)

---

¹¹¹ Epistemička modalnost je deo **modalnosti u širem smislu** (subjektivna modalnost), koja podrazumeva sve one eksplicitne kvalifikacije koje govorno lice daje svom iskazu (jer govorno lice stoji iza svake modalne kvalifikacije, ali ne eksplicitno). Konkretno, epistemička modalnost odnosi se na manju ili veću uverenost govornog lica u vršenje neke radnje: *Ona je svakako došla.* (Piper et al. 2005)

15b. ...**da matorke mogu lepo da se šetaju po celu noć gole golcate** [...], nijedan narkos neće ih taknuti ni malim prstom. (Penak 2 : 62)

Smatramo da su ovakve strukture ilustracija Stevanovićeve tvrdnje da semantiku određenog sintaksičkog sklopa određuje celokupnost jezičke situacije, a ne sâm veznik, ili njegovo odsustvo. (Stevanović 1974)

IV. 1. 5. Zaključak

Na osnovu analiziranih jukstaponiranih struktura za izražavanje koncesivnosti, možemo zaključiti da su francuski i italijanski jezik pokazali izuzetnu bliskost na nivou sistema (postojanje identičnih sintaksičkih struktura), dok je srpski jezik pokazao znatna odstupanja.

Jedino kada je reč o jukstaponiranim rečenicama sa glagolom u kondicionalu, ni srpski ni italijanski jezik ne poseduju rečenice ekvivalentne francuskim rečenicama.

Ovo postaje jasnije ukoliko pogledamo tabelu I:

TABELA I: Izražavanje koncesivnosti u okviru jukstaponiranih rečenica

	Francuski	Italijanski	Srpski
A.	jukstaponirane rečenice od kojih je jedna u subjektivu imperfekta/pluskvamperfekta	jukstaponirane rečenice od kojih je jedna u konjunktivu imperfekta/pluskvamperfekta	1. zavisne koncesivne rečenice uvedene veznicima: <i>makar,</i> <i>da...i, čak i ako, pa</i> + radni glagolski pridev (optativ) 2. jukstaponirane rečenice od kojih jedna sadrži oblik optativa
B.	rečenica uvedena veznikom <i>si</i> (ako)	rečenica uvedena veznikom <i>se</i> (ako)	1. zavisna koncesivna rečenica uvedena veznicima <i>iako, mada, premda</i> 2. koncesivna padeška konstrukcija 3. imenica <i>istina</i> kao ekvivalent koncesivnom vezniku
C.	jukstaponirane rečenice, obe sa glavnim glagolom u kondicionalu	jukstaponirane rečenice od kojih je u prvoj rečenici upotrebljen modalni glagol <i>potere</i> u kondicionalu	zavisna koncesivna rečenica uvedena veznicima <i>kada,</i> <i>da/ i da, makar, pa/ma</i>
D.	jukstaponirane rečenice od kojih je u prvoj rečenici upotrebljen modalni glagol <i>pouvoir</i>	jukstaponirane rečenice od kojih je u prvoj rečenici upotrebljen modalni glagol <i>potere</i>	jukstaponirane rečenice od kojih je u prvoj rečenici upotrebljen modalni glagol <i>moći</i>

IV. 2. Koordinirane strukture

Koncesivna semantika se često nalazi i u koordiniranim sklopovima – kako u sklopovima dve nezavisne (koordinirane) rečenice, povezane nekim od veznika za koordinaciju (fr. *coordonnants*), ili adverbna koji preuzimaju ulogu takvog veznika (koordinatora)¹¹², tako i u rečeničnim delovima, povezanim na isti način. Reč je o veznicima suprotnih (adverzativnih) rečenica (fr. *propositions coordonnées à valeur adversative*, it. *proposizioni avversative*) koji u nekim slučajevima najavljuju „suprotnost koja se ne bi mogla očekivati na osnovu sadržaja prethodne rečenice“ (Terić 2005: 167). Bešad i ovakve koordinirane strukture, baš kao i one jukstaponirane, smatra implicitnom subordinacijom (Béchade 1993).

U francuskom jeziku, prema literaturi, najčešće je reč o vezniku *mais (ali)*, ali se koriste i prilozi i priloški izrazi *pourtant, cependant, quand même, tout de même*¹¹³, *néanmoins, toutefois* (dva poslednja adverbna rezervisana su za pisani jezik), i nešto ređe veznik *or*, kao i priloški izrazi *en revanche, par contre, au contraire, pour autant*. Može (Mauger 1968 : 400) navodi da i veznik *et* (po definiciji sastavni veznik) ponekad može da izrazi kako opoziciju, tako i koncesivnost, uz primer: *Tu avais promis, et maintenant tu refuses* [Obećao si, a sada (to) odbijaš].

I u italijanskom jeziku veznik *ma (ali)* najčešći je suprotni veznik. Kada ima koncesivno značenje, moguća je transformacija naporedne u zavisnu koncesivnu strukturu:

Arrivai a Roma, ma non lo vidi. = Sebbene arrivassi a Roma, tuttavia non lo vidi. [*Stigao sam u Rim, ali ga nisam video. = Iako sam došao u Rim, ipak ga nisam video*] (Terić 2005 : 167).

---

¹¹² Ovaj termin preuzeli smo iz članka: Popović – Pecić 2009.

¹¹³ Priloški izrazi *quand même* i *tout de même* pored pomenute semantike mogu i da imaju vrednost pojačavanja iskaza (fr. *renforcement*. Na primer: - *Tu ne veux jamais m'aider! Tu exagères quand même!* [Nikada nećeš da mi pomogneš! **Zaista** preteruješ!]) (Delatour et al. 1991 : 283)

Neki autori čak navode da (u neformalnom jezičkom registru) koncesivni odnos češće biva izražen upravo pomoću koordiniranih rečenica adverbativnog tipa: *Ero sazio, ma ho assaggiato (lo stesso) la torta*, nego pomoću zavisne koncesivne rečenice: *Sebbene fossi sazio, ho assaggiato la torta* (Dardano-Trifone 1997 : 410).

Pored veznika *ma*, u italijanskom jeziku koriste se i veznici *tuttavia, pure, eppure, nondimeno*, čije značenje je „izrazito dopusno-suprotno“ (Terić 2005 : 169), a koje odgovara značenju srpskog priloško-vezničkog konektora *pa ipak*, ili pak njegovih varijanti *a ipak/ ali ipak*.

Era stanco, *tuttavia* continuò a lavorare. (Bio je umoran, *a ipak je nastavio da radi*.)

[=Benché fosse stanco, *continuò a lavorare*.]

-Mi hai deluso, *pure non ti rimprovero*. (Razočarao si me, *pa ipak ti ne zameram*.)

[=Benché mi abbia deluso, *non ti rimprovero*.]

È calma, *eppure ancora teme il suo ritorno*. – Mirna je, *pa ipak se još plaši njegovog povratka*.

[=È calma, benché tema *il suo ritorno*.]

Sbiancò, *ma nondimeno era tranquilla*. – Prebledela je, *ali je ipak ostala mirna*.

[=Benché abbia/avesse sbiancato, *era tranquilla*.]¹¹⁴

Veznici *invece, anzi*, kao i prilog *intanto* (uz veznik *e*) nemaju toliko izrazito dopusno-suprotno značenje koliko prethodni niz veznika, ali oni ovakvo značenje ipak postižu pod određenim uslovima, pre svega sintaksičke prirode.¹¹⁵

Veznik *però* funkcioniše kao sinonim¹¹⁶ veznika *ma*, naročito u govoru: Meritava un aiuto, *però voi glielo rifiutaste*. - Zasluživao je da mu pomognete, *ali vi ste odbili da mu pružite pomoć* (Terić 2005: 167).

---

¹¹⁴ Svi navedeni primeri preuzeti su iz *Sintakse italijanskog jezika* (Terić 2005 : 169), a sadržaj uglastih zagrada (transformacije u složenu rečenicu sa zavisnom koncesivnom rečenicom) izvršili smo kao potkrepljenje prethodnih tvrdnji autora.

¹¹⁵ O ovome u: Terić 2005 : 168

¹¹⁶ Ovo je karakteristika savremenog italijanskog jezika, dok je u starijim epohama ovaj veznik imao vrednost konkluzivnog (zaključnog) veznika *perciò* (zbog toga, stoga). (Terić 2005)

[=*Benché meritasse un aiuto, voi glielo rifiutaste. Iako je zasluživao da mu pomognete, vi ste to odbili / odbili da mu pružite pomoć.*]

Ono što čini suštinsku razliku između veznika *ma* i veznika *però*, jeste to što „ovaj veznik-konektor ima izuzetnu pokretljivost, pa se ne mora naći u inicijalnom položaju“ : Non è un genio, *non si può negare però* che sia intelligente. – On nije genije, *ali se ne može reći / no ne može se reći* da nije inteligentan. (Terić 2005: 168)

Naše je zapažanje da postoji uzročno-posledična veza između ovakve mobilnosti veznika *però* (a generalno, i drugih veznika) sa registrom njegove upotrebe, konkretno upotrebom ovog veznika pre svega u govoru.¹¹⁷

Smatramo da je na ovu dominantnu upotrebu uticala i specifična struktura složene rečenice koja govornom licu omogućuje izbor ovog veznika; naime, veznik *però* donosi koncesivnu semantiku i ako stoji uz upravnu reč (glagol) koja vezuje jednu izričnu (objekatsku, kompletivnu) rečenicu.

KORAK 1	KORAK 2		KORAK 3
Non è un genio,	<i>non si può negare</i>	<i>però</i>	che sia intelligente.
Non è un genio,	<i>però</i>	<i>non si può negare</i>	che sia intelligente.
KORAK 1	KORAK 2		KORAK 3
IZLAGANJE ČINJENICE	 najava mogućnosti suprotne izjave, to jest, činjenice da sadržaj iznet u koraku 1 ne predstavlja prepreku postojanju činjenice iznete u koraku 3		IZLAGANJE ČINJENICE KOJA POSTOJI <i>UPRKOS</i> ČINJENICI IZ KORAKA 1

¹¹⁷ Mobilnost ovog, kao i drugih naporednih veznika u italijanskom, posledica je njihove vrednosti konektora.

Prethodna struktura (koja sadrži i korak broj 2) poseduje mnogo veću ekspresivnost od sledeće strukture:

IZLAGANJE ČINJENICE	veznik <i>MA</i>	IZLAGANJE SUPROTNE ČINJENICE
---------------------	------------------	---------------------------------

U srpskom jeziku ovakve rečenice nazivaju se suprotnim (adverzativnim) rečenicama, a spajaju se veznicima i izrazima *a, ali, no*¹¹⁸, *nego, već, dok, međutim, pa/ a ipak, a opet, a ono* itd. (Stanojčić-Popović 2008; Klajn 2006)

I u srpskom jeziku veznik *ali* navodi se kao najtipičniji suprotni veznik. Ž. Stanojčić i Lj. Popović navode da se njime izražavaju razni odnosi, ali izdvajaju dva:

1.) *koncesivni odnos*, čije je obeležje veznik *ali* (ili *no*), uz koji može da stoji i rečca *ipak*, ili veznički spoj *pa ipak*. Značajna je napomena da je ovaj odnos „blizak odnosu koji se izražava zavisnosloženom rečenicom u okviru koje je upotrebljena zavisna koncesivna rečenica” (Stanojčić-Popović 2008 : 360), uz sledeći primer: *Tanja se nije osećala dobro ali je (ipak) otišla u školu/ pa ipak je otišla u školu.* (Stanojčić-Popović 2008 :359), i

2.) *kompensativni odnos*, gde se sadržajem druge rečenice ublažava ili neutrališe efekat sadržaja iskazanog prvom rečenicom. Njegovo obeležje je opet veznik *ali* (ili *no*), ali ovaj put uz njega može da stoji prilog *zato*: *Nikola je čekao u redu dva sata, ali je (zato) dobio odlična mesta.* (Stanojčić-Popović 2008 : 359)

I drugi autori pominju sposobnost veznika *ali* da izrazi koncesivnost. Tako nalazimo sledeću konstataciju vezano za suprotne rečenice s ovim veznikom: „Kontrast je u takvim rečenicama zasnovan na logičkoj suprotnosti ili na značenju dopusnosti

¹¹⁸ Pri tom nalazimo primer u kome se veznici *ali* i *no* tretiraju kao sinonimni: *Marko je svratio kod Zorana ali ga nije zatekao kod kuće/no nije ga zatekao kod kuće* (Stanojčić-Popović 2008 : 359). Ipak, u gramatici Silić- Pranjković našli smo napomenu, sa kojom se slažemo, da je veznik *no* u savremenom jeziku redak.

(koncesivnosti)“ (Silić -Pranjkočić 2005 : 325) Upravo zbog takve prirode kontrasta koji se u njima javlja, ovakve rečenice uglavnom ne mogu međusobno zamenjivati mesto, a da se značenje ne promeni.¹¹⁹ I ovi autori smatraju da je reč „ o istome onom tipu odnosa kakav susrećemo i u dopusnim (zavisnosloženim rečenicama)“ (Silić -Pranjkočić 2005 : 325)¹²⁰ U članku *Izražavanje dopusnosti* Ivo Pranjkočić naziva ga *dopusnim konjunktorem* (Pranjkočić 2001 : 50).

Pomenute strukture ne nose uvek koncesivno značenje. Često je u sklopovima koji sadrže ove veznike reč o prostoju *opoziciji* ili *restrikciji*. Upravo zbog toga presudnu ulogu u razlikovanju ovih slučajeva ima kontekst.

U slučajevima kada koordinirane rečenice imaju koncesivno značenje, postoji mogućnost transformacije ovakve strukture u zavisnosloženu rečenicu sa koncesivnom klauzom bez promene značenja.

Analiziraćemo primere tipa: *On je bolestan ali (ipak) radi* [=Iako je bolestan/uprkos tome što je bolestan, on (ipak) radi], nasuprot primerima tipa *Ovaj džemper je lep, ali je skup* – u kojima se ne može govoriti o koncesivnosti već o opoziciji, s obzirom na to da prva rečenica ne sadrži podatak koji bi sadržaj druge rečenice učinio neočekivanim. Drugim rečima, sadržaj druge rečenice ne predstavlja „poništen uzrok“ iskazan prvom rečenicom.

U primerima koji slede, koncesivnom značenju može se suprotstaviti opozitivno, to jest, prevaga koncesivne semantike može biti upitna. Kako bismo objasnili princip koji nas je vodio pri prepoznavanju dominantne koncesivne semantike u određenim primerima, navešćemo uvek najpre primere u kojima postoji jedino opozicija ili

---

¹¹⁹ Za razliku od suprotnih rečenica uvedenih veznikom *a*. Veznik *a* „ima značenje kontrasta u najširem smislu. On povezuje dvije surečenice koje imaju istu sintaktičku vrijednost, koje su istoga ranga, pa zato imaju paralelno sintaktičko ustrojstvo.“ (Silić – Pranjkočić 2005 : 325)

¹²⁰ Autori ovo ilustruju primerima: *Bilo je oblačno, ali nije padala kiša./ Premda je bilo oblačno, nije padala kiša i Ima sat ali ga ne nosi./Iako ima sat, ne nosi ga.* (Silić – Pranjkočić 2005 : 325)

restrikcija, i nikakva transformacija ne bi mogla da pokaže makar i primesu koncesivnosti, da bismo nakon toga naveli one primere u kojima mi sugerišemo i mogućnost prepoznavanja koncesivne semantike.

IV. 2. 1. Veznik *mais*

Primeri u kojima su koordinirane rečenice u suprotnom odnosu, bez primesa koncesivnosti:

16. Le jeune pianiste jouait, **mais** seulement si «ça lui chantait», car on ne forçait personne,... (MP : 224)

16a. Il giovane pianista sonava, **ma** soltanto se « gli andava di farlo », perché non si forzava la mano a nessuno,.. (MP (it.) : 20)

16b. Mladi pijanista bi svirao, **ali** samo ako bi mu se htelo, jer nikoga nisu ni na šta silili,... (MPŽ : 12)

17. Le reste du temps on se contentait de jouer des charades, de souper en costumes, **mais** entre soi, en ne mêlant aucun étranger au petit «noyau». (MP : 225)

17a. In genere si contentavano di fare il guoco delle sciarade, di pranzare in costume, **ma** tra intimi, senza immettere estranei nella piccola « brigata. (MP (it.) : 21)

17b. Inače, zadovoljavali su se da igraju pogađaljki, da večeravaju prerušeni u razne kostime, **ali** među sobom i ne mešajući nijednog tuđina u svoje malo „jezgro“. (MPŽ : 6)

Smatramo da u sledećim primerima sklop nezavisnih rečenica povezanih veznikom *mais* ima koncesivnu semantiku, koja je, kao što smo već rekli, nužno uslovljena kontekstom:

18. Il n'était pas spécialement en avance, **mais** il décida tout de même de faire un détour par l'hôpital. (Pennac : 240)

/Bien qu'il ne fût pas spécialement en avance, il décida tout de même de faire un détour par l'hôpital.

18a. Non era particolarmente in anticipo, **ma** decise lo stesso di fare una deviazione e passò dall'ospedale. (Pennac it. 176: 240)

/Sebbene non fosse particolarmente in anticipo, decise lo stesso di fare una deviazione e passò dall'ospedale.

18b. Nije imao mnogo vremena, **ali** je odlučio da ipak svrati u bolnicu. (Penak : 201)

/Iako nije imao mnogo vremena, odlučio je da ipak svrati u bolnicu.

U sledećem primeru značaj konteksta posebno je izražen, jer, da nema rečenice *En revanche, il s'attache à la Reine dès les premiers instants (Zato se od prvog trenutka vezao za Kraljicu)*, koordiniranim rečenicama koje joj slede ne bismo mogli pripisati koncesivno značenje:

19. En revanche, il s'attache à la Reine dès les premiers instants. La Reine le rudoyait, **mais** elle parlait la langue vraie des livres. (Pennac fr. : 363)

/Bien que la Reine le rudoyât, elle parlait la langue vraie des livres.

19a. In compenso, lui si affezionò alla regina sin dai primi istanti. La regina lo maltrattava, **ma** parlava la vera lingua dei libri. (Pennac it. 271)

/Benché la regina lo maltratasse, lei parlava la vera lingua dei libri.

19b. Zato se od prvog trenutka vezao za Kraljicu. Kraljica ga je kinjila, **ali** je govorila pravim jezikom knjiga. (Penak : 308)

/Iako ga je Kraljica kinjila, ona je govorila pravim jezikom knjiga.

Isto je i u primeru (20):

20. ...qui (...) finissent leur vie dans un grenier encombré de livres, ensevelis presque sous les pyramides de pages que personne n'aura le courage de déchiffrer.

Il en a connu quelques-uns, mais se disait qu'une telle fin n'arrivait qu'aux autres.

(Makine fr. 29)

/**Bien que il en eût connu quelques-uns**, il se disait qu'une telle fin n'arrivait qu'aux autres.

20a. ... che (...) concludono la vita in una soffitta zeppa di libri, quasi sepolti sotto le piramidi di pagine che nessuno avrà mai il coraggio di decifrare.

Ne ha conosciuti alcuni, ma pensava che un destino simile potesse capitare solo agli altri. (Makine it. 29)

/**Benché ne avesse conosciuti alcuni**, lui pensava che un destino simile potesse capitare solo agli altri.

20b. ...što [...] život završavaju na nekom tavanu pretrpanom knjigama, gotovo pokopani pod piramidama stranica koje niko neće imati hrabrosti da rastumači.

Poznavao je nekoliko takvih, ali je mislio da ovakav kraj doživljavaju samo drugi.

(Makin : 17)

/**Iako je poznavao nekoliko takvih**, mislio je da ovakav kraj doživljavaju samo drugi.

U sledećem primeru, koncesivno značenje je prepoznato i u prevodu na italijanski :

21. Il pensa qu'il n'avait jamais vu des yeux aussi beaux; **mais ils annonçaient une grande froideur d'âme.** (Stendhal : 234)

/Il pensa qu'il n'avait jamais vu des yeux aussi beaux, **bien qu'ils annonçassent une grande froideur d'âme.**

21a. Pensò che non aveva mai visto degli occhi così belli, **anche se denunciavano una grande freddezza d'animo.** (Stendhal It. : 383)

21b. ...učini mu se da nikad nije video tako lepe oči ; **ali su one odavale veliku duševnu hladnoću.** (Stendal : 288)

/Učini mu se da nikad nije video tako lepe oči, **iako su one odavale veliku duševnu hladnoću.**

U primerima (18-20) nezavisne rečenice su u sva tri jezika povezane jedino veznikom *mais* (it. *ma*, sr. *ali*), a njihovom transformacijom u stukturu : *upravna rečenica* + *koncesivna klauza* sugerisali smo njihovu koncesivnu semantiku. U primeru (21), koncesivnu semantiku pokazuje i sam italijanski prevod.

Ova bliskost zavisnih koncesivnih rečenica sa pomenutim koordiniranim rečenicama počiva na činjenici da je u osnovi koncesivnosti upravo *suprotnost*. A koncesivne rečenice predstavljaju najeksplicitnije sredstvo izražavanja suprotnosti. Dakle, reč je samo o *stepenu* suprotnosti koja postoji između dva iskaza, tačnije – o stepenu govornikovog *naglašavanja* te suprotnosti.

IV. 2. 2. Prilozi *pourtant* i *cependant*¹²¹

Ova dva priloga analiziramo u istom odeljku, s obzirom na to da smo takve slučajeve nalazili i u literaturi, a da ih i pojedini rečnici navode kao sinonimne (npr. Larousse 2001¹²²). Pri tome treba precizirati da se reč *pourtant* analizira kao prilog, a *cependant* je prema pojedinim izvorima u ovom značenju veznik (Larousse 2001), dok drugi autori i njega smatraju prilogom (Mauger 1968; Morel 1996).

Pored jasnog značenja opozicije, u literaturi je prepoznato da se ovim priložima može izraziti i koncesivnost, a mi ćemo navesti jedan takav primer: *La médecine a fait beaucoup de progrès, il y a cependant des maladies qu'on ne peut pas guérir* [Medicina je puno uznapredovala, a ipak ima bolesti koje se ne mogu izlečiti] = *Bien que la médecine ait fait fait beaucoup de progrès, il y a cependant des maladies qu'on ne peut pas guérir* [Iako je medicina puno uznapredovala, ipak ima ipak bolesti koje se ne mogu izlečiti] (Delatour et al. 1991 : 284).

---

¹²¹ Vezano za reč *cependant*, napomenućemo da ona u književnom jeziku ima i značenje *pendant ce temps* [za to vreme, u međuvremenu], što ćemo mi ilustrovati jednim primerom iz korpusa: *Cependant le décor qu'il avait sous les yeux vola en poussière,...* (MP :440) / *Frattanto lo scenario ch'egli aveva sotto gli occhi andò in briciole, ...* (MP (it.) : 232) / *Uto se i dekor što mu je bio pred očima, razlete u prah, ...* (MPŽ : 109)

¹²² **pourtant** : « marque une opposition, une restriction ; cependant, toutefois ». **cependant** (de *ce* et *pendant*): « marque une opposition, une restriction ; pourtant, néanmoins. » (Larousse 2001)

Najpre ćemo navesti primer u kome je moguće prepoznati jedino značenje opozicije:

22. Quelquefois il allait dans des maisons de rendez-vous, espérant apprendre quelque chose d'elle, sans oser la nommer **cependant**. (MP : 431)

22a. A volte, egli andava in case di appuntamenti, con la speranza di venire a sapere qualcosa di lei, senza **tuttavia** osare di nominarla. ... (MP (it.) : 232)

22b. Ponekad je odlazio u javne kuće, nadajući se da će nešto saznati o njoj, ne usuđujući se **ipak** da je imenuje. (MPŽ : 109)

Prema Mari-Anik Morel (Morel 1996), ovim priložima zajedničko je to što mogu da povežu dve rečenice koje mogu da međusobno zamene mesta, a da pri tom smisao koncesivnog odnosa ostane nepromenjen:

Notre voiture a cent mille bornes, elle a pourtant (cependant) très bien roulé. [Naš automobil prešao je sto hiljada kilometara, a ipak je dobro išao.]

/Bien que notre voiture ait cent mille bornes, elle a très bien roulé. [Iako je naš automobil prešao sto hiljada kilometara, dobro je išao.]

Notre voiture a très bien roulé, elle a pourtant (cependant) cent mille bornes. [Naš automobil je dobro išao, a ipak je on prešao sto hiljada kilometara.]

/Notre voiture a très bien roulé, bien qu'elle ait cent mille bornes. [Naš automobil je dobro išao, iako je prešao sto hiljada kilometara.] (Morel 1996 : 53)

Analiziraćemo sledeće primere:

23. Certes, il souffrait de voir cette lumière dans l'atmosphère d'or de laquelle se mouvait derrière le châssis le couple invisible et détesté, (...) **Et pourtant** il était content d'être venu. (MP : 319)

/Bien qu'il souffrât de voir cette lumière dans l'atmosphère d'or de laquelle se mouvait derrière le châssis le couple invisible et détesté, ... , **il était content d'être venu.**

23a. Certo, soffriva di vedere quella luce, nella cui atmosfera d'oro, dietro il telaio, si moveva la coppia invisibile e odiata, (...). E **nondimeno** era contento di essere venuto. (MP (it.) : 114)

/Benché soffrisse di vedere quella luce, nella cui atmosfera d'oro, dietro il telaio, si moveva la coppia invisibile e odiata, (...), **era contento di essere venuto**.

23b. Odista, bolelo ga je što vidi tu svetlost u čijem se zlatnom zraku, iza kapaka, kreću nevidljivi i mrski njih dvoje (...). **Pa ipak**, bilo mu je drago što je došao. (MPŽ : 89)

/Iako ga je bolelo što vidi tu svetlost u čijem se zlatnom zraku, iza kapaka, kreću nevidljivi i mrski njih dvoje .... **(ipak) mu je bilo drago što je došao**.

24. «Je comprends que je ne peux rien faire, moi chétive, à côté de grands savants comme vous autres, lui avait-elle répondu. Je serais comme la grenouille devant l'aréopage. **Et pourtant** j'aimerais tant m'instruire, savoir, être initiée.... (MP :234)

/Bien que comprenne... j'aimerais tant m'instruire, savoir, être initiée...

24a. «Capisco che non posso far niente, io meschinella, di fronte a sapiantoni come voi », aveva risposto lei. « Sarei come la ranocchia davanti all'areopago. **Eppure**¹²³ mi piacerebbe tanto di istruirmi, di sapere, di essere iniziata. (MP (it.) : 30)

/Benché (io) capisca... mi piacerebbe tanto di istruirmi, di sapere, di essere iniziata.

24b. „Ja razumem da ne mogu ništa, ja, slabašno stvorenje, kraj velikih učenjaka kao što ste vi“, odgovorila mu je ona. „Ja bih bila kao žaba pred areopagom. **Pa ipak**, tako bih volela da se obrazujem, da znam, da budem upućena. (MPŽ : 15)

/Iako razumem...(ipak) tako bih volela da se obrazujem, da znam, da budem upućena.

Srpski prevod primera (23 i 24) pokazao je tačnim navode literature da značenje ovih priloga odgovara značenju srpskog priloško-vezničkog konektora *pa ipak*, ili pak njegovih varijanti *a ipak/ ali ipak*. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se „parcelacijom

---

¹²³ Veznik *eppure* može da se koristi isključivo na početku iskaza. Pod pojmom početka iskaza podrazumeva se početak bilo koje rečenice ili početak nezavisne rečenice unutar složene rečenice. (Moderc 2006 : 465)

dopusne zavisno složene rečenice može izdvojiti njen zavisni deo u zasebnu rečenicu sa dopusnim značenjem uz oslanjanje na kontekst: *Bila je umorna. Ipak nije odustajala.* Ili samo: *Ipak nije odustajala.*“ (Piper et. al. 2005 : 829), primere (23b i 24b) u srpskom možemo smatrati koncesivnim rečenicama.

Dakle, konektor *ipak* (i varijante *pa ipak, a ipak, ali ipak*) i samostalno može da bude signal koncesivnog značenja. Ivo Pranjković naziva ga *dopusnim konektorom* (Pranjković 2001 : 50)¹²⁴. U tom slučaju ova reč postaje jedini formalni marker koncesivnog značenja.

Pri tom ona čuva svoje mesto u okviru rečenice koja izražava „neočekivanu posledicu“, a koja bi unutar složene rečenice predstavljala glavnu:

Iako je bolestan, (ipak) ide na posao. / Bolestan je. (Pa/a/ali) ipak ide na posao.

Ovo ćemo potkrepiti i sledećim primerima:

25. Les murs étaient nus. Pas un seul bouquin. **Pourtant**, c'était comme si nous étions tout soudain plongés au cœur de la Bibliothèque nationale. (Pennac fr. : 30)

/**Bien que les murs fussent nus, et il n'y fût un seul bouquin**, c'était pourtant, comme si nous étions tout soudain plongés au cœur de la Bibliothèque nationale.

25a. Erano spoglie, nemmeno un libro. **Eppure**, era come se ci fossimo improvvisamente calati nel cuore della *Bibliothèque nationale*. (Pennac it. : 22)

/**Sebbene [le pareti] fossero spoglie**, senza un libro, era come se ci fossimo improvvisamente calati nel cuore della *Bibliothèque nationale*.

25b. Zidovi su bili goli. Bez ijedne knjižice. **Pa ipak**, kao da smo se iznenada našli u srcu Nacionalne biblioteke. (Penak : 23)

/**Iako su zidovi bili goli**, ...[bilo je] kao da smo se iznenada našli u srcu Nacionalne biblioteke.

---

¹²⁴ Autor navodi i druge dopusne konektore: *uprkos (svemu) tome, (i) pored svega toga, uza sve to, svejedno*, itd.

26. Mais le temps qu'avait duré leur collaboration, ils s'étaient bien amusés, vraiment. **Pourtant**, Loussa n'avait pas poussé le pion de l'intimité. (Pennac fr. : 224)

/**Bien qu'ils se fussent bien amusés le temps qu'avait duré leur collaboration**, Loussa n'avait pas poussé le pion de l'intimité.

26a. Per tutto il periodo della loro collaborazione, **però**, si erano proprio divertiti. **Tuttavia**, Loussa non si era spinto troppo in là dalla confidenza. (Pennac it. : 164)

/**Sebbene si fossero proprio divertiti per tutto il periodo della loro collaborazione**, Loussa non si era spinto troppo in là dalla confidenza.

26b. Ali dok su radili skupa, dobro su se zabavljali. **Pa ipak**, Lusa nije pokušao da se zbliži s njim. (Penak : 186)

/**Iako su se dobro zabavljali dok su radili skupa**, Lusa nije pokušao da se zbliži s njim.

U primeru (27) koncesivno značenje koje donosi prilog *pourtant* prepoznao je i sâm prevodilac, i eksplicirao ga upotrebom koncesivne rečenice. Reč je o upotrebi eliptične koncesivne klauze u srpskom¹²⁵ :

27. Ils se regardèrent ; et cet homme, si habitué **pourtant** à l'aspect des douleurs, ne put retenir une larme qui tomba sur son jabot. (Bovary : 377)

/Ils se regardèrent ; et cet homme, **bien qu'il fût habitué à l'aspect des douleurs**, ne put retenir une larme qui tomba sur son jabot.

27a. Si guardarono, e quell'uomo, **pur** così abituato all'aspetto del dolore, non poté trattenere una lacrima che gli cadde sulla cravatta bianca. (Bovary it. : 262)

/Si guardarono, e quell'uomo, **sebbene fosse abituato all'aspetto del dolore**, non poté trattenere una lacrima che gli cadde sulla cravatta bianca.

27b. Oni se pogledaše; i ovaj čovek, **premda naviknut da gleda patnje**, ne mogade da zadrži suzu koja mu kanu na vratnu maramu. (Bovari : 283)

Isti primer prepoznavanja koncesivne semantike imamo i sledećem primeru:

---

¹²⁵ Više o ovim rečenicama u odeljku : *Koncesivne rečenice sa elipsom ličnog glagolskog oblika*.

28. Swann n'avait donc pas tort de croire que la phrase de la sonate existât réellement. Certes, humaine à ce point de vue, elle appartenait **pourtant** à un ordre de créatures surnaturelles et que nous n'avons jamais vues,... (MP : 406)

/Certes, **bien qu'elle fût humaine à ce point de vue**, elle appartenait (pourtant) à un ordre de créatures surnaturelles...

28a. Certo che esse, umane da questo punto di vista, appartengono **tuttavia** a un ordine di creature sovranaturali,... (MP (it.) : 199)

/Certo che esse, **benché siano umane da questo punto di vista**, appartengono (tuttavia) a un ordine di creature sovranaturali,...

28b. Svan, dakle, nije grešio što je verovao da ta fraza iz sonate stvarno postoji. Doduše, **iako ljudska sa te tačke gledišta**, ona je **ipak** pripadala jednome redu natprirodnih bića, koja mi nikada nismo videli, ... (MPŽ : 164)

U sledećem primeru javlja se prilog *cependant*. Za razliku od priloga *pourtant*, koji može da ima i kataforičku funkciju, prilog *cependant* ima jedino anaforičku funkciju, što objašnjava ograničenost njegove upotrebe na pisani jezik (Morel 1996 : 53-54). Sledeći primer to i ilustruje:

29. Oui, Chabotte lui avait volé son œuvre, oui, il l'avouait [...]. Une partie de ses intentions étaient louables, **cependant**. (Pennac : 355)

/Bien que Chabotte lui eût volé son œuvre [...], une partie de ses intentions étaient louables.

29a. Sì, Teston gli aveva rubato l'opera, sì, lo confessava, [...]. Parte delle sue intenzioni erano **però** lodevoli. (Pennac it. : 355)

/Sebbene Teston gli avesse rubato l'opera [...], parte delle sue intenzioni erano lodevoli.

29b. Da, Šabot je ukrao njegova dela, da priznao je, [...]. **Ipak**, imao je donekle časne namere. (Penak : 302)

/Iako je Šabot ukrao njegova dela [...], imao je donekle časne namere.

U većini primera iz korpusa u francuskom jeziku nalazi se prilog *pourtant*, kome eventualno prethodi veznik *et*. Sa druge strane, izdvojili smo samo jedan primer sa prilogom *cependant*. U italijanskom jeziku, očekivano se nalaze suprotni veznici *nondimeno/tuttavia/eppure/ pure*. U srpskom jeziku uvek je reč o konektoru (*pa*) *ipak*, a u primerima (27b i 28b) u srpskom prevodu nalazi se koncesivna klauza.

IV. 2. 2. 1. Koordinacija rečeničnih konstituenata – granične vrednosti suprotnosti i koncesivnosti

Kada je reč o koordinaciji rečeničnih konstituenata pomoću naporednih veznika sa značenjem suprotnosti, najčešće je to koordinacija kvalifikativnih prideva. Takođe smo zaključili da je u ovakvim konstrukcijama (za razliku od koordiniranih rečenica) mnogo zastupljenija opozicija, nego koncesivnost. Mi ćemo, ipak, pokušati da u nekim primerima skrenemo pažnju i na mogućnost interpretacije ovakvih konstrukcija kao koncesivnih.

Veznik *mais*

U sledećem primeru veznik *mais* upućuje na paralelno postojanje dve osobine pripisane nekom pojmu, koje, iako međusobno suprotstavljene, nisu suprotstavljene na takav način da bi postojanje prve impliciralo nemogućnost postojanja druge. Dakle, tu je reč isključivo o opoziciji.

30. ...il allait d'abord dans la rue, où donnait au rez-de-chaussée, entre **les fenêtres toutes pareilles, mais obscures**, des hôtels contigus, la fenêtre, seule éclairée, de sa chambre. (MP : 278)

30a. Cominciava col recarsi nelle via, dove al pianterreno, tra **le finestre tutte uguali, ma oscure**, degli appartamenti contigui, si affacciava, unica illuminata, quella della camera di lei. (MP (it.) : 137)

30b. ...otišao bi prvo u ulicu na koju je, u prizemlju, između **istovetnih ali mračnih prozora** susednih vila, gledao, jedini osvetljen, prozor njene sobe. (MPŽ : 109)

U sledećem primeru možemo prepoznati i koncesivnost:

31. Avoir du cœur c'est tout, et M. de Charlus en avait. M. d'Orsan n'en manquait pas non plus **et ses relations cordiales mais peu intimes** avec Swann, nées de l'agrément que, pensant de même sur tout, ils avaient à causer ensemble, (MP : 414)

/...et ses relations, cordiales **quoique (elles fussent) peu intimes** avec Swann...

31a. L'essenziale è aver cuore, e M. de Charlus ne aveva. Neanche M. d'Orsan ne era privo, e i suoi rapporti cordiali ma non molto intimi con Swann, nati dal piacere che per una generale identità di vedute, provavano a conversare tra loro,... (MP (it.) : 207)

/e i suoi rapporti cordiali **benché (fossero) non molto intimi** con Swann,]

31b. Imati srca, u tome je sve, a g. de Šarlis ga ima. Ni g. d'Orsanu ono ne nedostaje, a njegovi srdačni, **ia**ko ne i mnogo prisni odnosi sa Svanom, potekli su u prijatnosti koju su nalazili u međusobnom razgovoru,... (MPŽ : 171)

Kao što vidimo iz prevoda, u ovom poslednjem primeru i prevodilac je zapazio koncesivnu notu u ovoj konstrukciji, koju je eksplicirao upotrebom veznika *ia*ko.

Prilozi *pourtant* i *cependant*

Kao i do sada, najpre ćemo navesti primer gde je nesporno jedino značenje opozicije:

31. Le roi siégeait, habillé de pourpre et d'hermine, sur un trône très simple **et cependant majestueux**. (P.P. : 36-37)

31a. Il re, vestito di porpora e d'ermellino, sedeva su un trono molto semplice e **nello stesso tempo maestoso**. (Po.P. : 52)

31b. Kralj je, odeven u purpur i hermelin, stolovao na veoma jednostavnom, a **ipak veličanstvenom** prestolu. (MP sr. : 40)

U primeru (31), francuski prilog *cependant* u italijanskom jeziku nije prepoznat kao sredstvo izražavanja koncesivnosti, nego kao sredstvo izražavanja opozicije- „situacije kada su dve činjenice *paralelno* suprotstavljene“ (Mauger 1968 : 335)¹²⁶, te je preveden izrazom *nello stesso tempo* [u isto vreme]¹²⁷. Kada je reč o spskom jeziku, iako je u ovom prevodu upotrebljen sklop *a ipak* (koji najčešće zaista implicira koncesivnost), ne može se govoriti o poništenoj uzročno - posledičnoj vezi (dakle „uzroku bez posledice“ (Mauger 1968), ili „nedostatnom uzroku“ (Pavlović 2007), tako da istu semantiku prenosi i suprotni veznik *ali*, što i jeste slučaj u drugom konsultovanom prevodu:

31b. Obučen u grimiz i hermelin, kralj je stolovao na vrlo jednostavnom ali veličanstvenom prijestolu. (MP sr. 2 : 13)

Slede primeri kojima je moguće pripisati i koncesivno značenje:

32. Swann restait là, désolé, confus **et pourtant** heureux,... (MP : 330)

/**Bien qu'il fût désolé et confus**, il était heureux...

32a. Swan se ne rimaneva lì, desolato, confuso, **e tuttavia** felice...(MP (it.) : 27)

/**Sebbene fosse desolato e confuso**, era tuttavia felice...

32b. Svan je stajao tako, ucveljen, zbunjen, **a ipak** srećan,... (MPŽ : 98)

/**Iako je bio ucveljen i zbunjen**, ipak je bio srećan...

U sledećem primeru došlo je do prepoznavanja koncesivne semantike priloga *pourtant* i u prevodu na italijanski i u prevodu na srpski:

33. Cependant tout en redressant sa taille et refroidissant sa mine, inquiète encore **pourtant** de l'état du prince, Mme de Gallardon dit à sa cousine : (MP : 386)

---

¹²⁶ O Možeovim razmatranjima kategorije koncesivnosti rekli smo više u teorijskom delu rada.

¹²⁷ Mnogi veznici zavisnih rečenica koje izražavaju suprotnost (opoziciju) imaju u svojoj semantici temporalni aspekt, implicirajući odnos simultanosti. Npr. *lors même que, alors que, tandis que, pendant que, lorsque, quand*. Ovo je zapaženo i *Larusovoj gramatici savremenog francuskog*, u kojoj se navodi da « le parleur recourt le plus souvent aux constructions de temps » [govornik često pribegava upotrebi vremenskih konstrukcija] (Chevalier et al. 1964 : 133)

/Cependant tout en redressant sa taille et refroidissant sa mine, **bien qu'elle fût encore inquiète de l'état du prince**, Mme de Gallardon dit à sa cousine : (MP : 386)

33a. Cionostante, raddrizandosi sulla persona e raffreddando il cipiglio, ancora inquieta **comunque**¹²⁸ sulle condizioni del principe, Mme de Gallardon disse alla cugina : (MP (it.) : 180)

33b. Međutim g-đa de Galardon, ispravljajući se, i opet hladnog izraza lica, **iako još zabrinutog za prinčevo zdravlje**, reče svojoj rođaci : (MPŽ : 148)

IV. 2. 3. Prilozi *néanmoins, toutefois, tout de même, quand même*

U literaturi ovi prilozi najčešće se navode zajedno sa priložima *pourtant* i *cependant*, u smislu sposobnosti izražavanja koncesivnosti. Ipak, ima i autora koji ih jasno odvajaju od njih. Tako, neki autori (Delatour et al. 1991) za priloge *néanmoins, toutefois* jasno navode da oni izražavaju *restrikciju*¹²⁹ u odnosu na prethodni iskaz. Za priloge *tout de même* i *quand même* (obavezno postponirane u odnosu na glagol i najčešće upotrebljavane uz veznik *mais*) navode primere koji su na granici između suprotnosti i koncesivnosti, ne sugerišući pri tom mogućnost njihove zamene koncesivnom klauzom (kao što je bio slučaj za prilog *cependant*):

- *Je n'ai plus très faim. – Prends **quand même** un peu de gâteau. Il est délicieux* [-Nisam više jako gladan. –Uzmi ipak malo kolača, jako je ukusan.];

---

¹²⁸ U italijanskom prilog i veznik *comunque* ima vrednost koncesivnog veznika koji odgovara našem složenom obliku *kako* sa koncesivnim formantom *god* i prilogu/konektoru *ipak*.

¹²⁹ Uz primere : *La situation dans ce pays reste difficile, néanmoins les experts prévoient une reprise de la croissance dans les mois à venir. [Situacija u toj zemlji i dalje je teška, mada stručnjaci predviđaju ponovni (finansijski) rast u narednim mesecima.] Les sismographes enregistrent de légères secousses dans cette région ; toutefois, d'après les spécialistes, il n'y aurait aucun risque de tremblement de terre important. [Seizmografi beleže blage potrese ; ipak, prema stručnjacima, ne bi trebalo da bude jačeg zemljotresa]* (Delatour et al. 284)

-*J'ai beaucoup de travail mais j'irai aux sports d'hiver tout de même* [Imam puno posla, ali ići ću ipak na zimovanje] (Delatour et al. 283).¹³⁰

I Mari-Anik Morel (Morel 1996) odvaja ove priloge od priloga *pourtant* i *cependant*, precizirajući da njihovo značenje varira u zavisnosti od položaja rečenice u kojoj se nalaze.

Mogućnost izražavanja koncesivnosti pripisuje im samo ukoliko su upotrebljeni u sklopu u kome je prva rečenica nosilac koncesivnosti, kao u sledećim primerima:

Notre voiture a cent mille bornes, elle a toutefois (néanmoins) très bien roulé.

Notre voiture a cent mille bornes, elle a tout de même (quand même) très bien roulé.

/Bien que notre voiture ait cent mille bornes, elle a très bien roulé. [Iako je naš automobil prešao sto hiljada kilometara, dobro je išao] (Morel 1996 : 54)

U drugačijem redu rečenica, njihova vrednost više je restriktivna nego koncesivna.

Primeri iz korpusa ukazuju na to da oni izražavaju granične slučajeve opozicije i koncesivnosti, odnosno da je teško dokazati dominantno koncesivno značenje:

34. N'avait-il pas eu des griefs aussi graves contre d'autres femmes, auxquelles il eût **néanmoins** volontiers rendu service aujourd'hui, étant contre elles sans colère parce qu'il ne les aimait plus. (MP : 352)

---

¹³⁰ Prilozi *quand même* i *tout de même* imaju ulogu priloga za pojačavanje, izražavanje afektivnosti govornog lica. «*Quand même* et *tout de même* peuvent avoir une valeur de renforcement » (Delatour et al. 1991 : 283) To je slučaj u sledećem primeru : - « Vraiment, si Swann avait trente ans de plus et une maladie de la vessie, on l'excuserait de filer ainsi. Mais **tout de même** il se moque du monde. » (MP : 316) « Davvero, se Swann avesse trant'anni di più e una malattia alla vescica, lo si potrebbe scusare di filar via così. **A ogni modo** se ne infischia proprio di tutti. » (MP it. 2 : 92) –Zaista, da je Svan trideset godina stariji i da ima bolesnu bešku, mogao bi ga čovek izviniti što tako beži. Ali ovako, **zbilja**, on se sprda sa svetom. (MPŽ : 86)

34a. Non aveva avuto rancori ugualmente gravi contro altre donne, cui **tuttavia** ancor oggi avrebbe fatto un favore, non provando la minima collera nei loro riguardi dato che non le amava più? (MP it. 2 : 128)

34b. Nije li imao isto tako teških zamerki protiv drugih žena, kojima bi **ipak** rado bio na usluzi danas, pošto prema njima ne oseća gnev jer ih više ne voli? (MPŽ : 118)

35. A la fin elle n'y tint plus et, (...), se précipita pour enlever la bobèche. Mais à peine ses mains allaient-elles la toucher que sur un dernier accord, le morceau finit et le pianiste se leva. **Néanmoins** l'initiative hardie de cette jeune femme, la courte promiscuité qui en résulte entre elle et l'instrumentiste, produisirent une impression généralement favorable. (MP : 390)

35a. Alla fine lei non si tenne più e, [...], si precipitò a tirar via il candeliere. Ma le sue mani lo stavano appena per toccare quando, su un ultimo accordo, il brano finì e il pianista si alzò. **A ogni modo**, l'ardita iniziativa di quella giovane donna, la breve promiscuità che ne risultò tra lei e il musicista, produssero un'impressione generalmente favorevole. (MP it. 2 : 163)

35b. Na kraju nije mogla da izdrži, i [...], ona pritrča da skloni sveću. Ali tek što će joj ruke dotaći svećnjak, a komad se završi poslednjm akordom i pijanista ustade od klavira. **Ipak**, odvažna inicijativa te mlade žene i trenutna veza, koja je iz toga proizišla, izazvaše uglavnom povoljan utisak između nje i muzičara. (MPŽ : 151)

U sledećem primeru prilog *tout de même* nije ni preveden na srpski jezik, a sva suprotnost između dva iskaza izražena je veznikom *ali*:

36. J'aime Odette de tout mon cœur, mais pour lui faire des théories d'esthétique, il faut **tout de même** être un fameux jobard!» (MP : 268)

36a. Io voglio bene a Odette, e con tutto il cuore, ma per trattare di teorie estetiche con lei, bisogna **pure** che uno sia proprio un imbecille! (MP it. 2 : 46)

36b. Ja volim Odetu od sveg srca, **ali** da joj čovek razlaže estetske teorije, mora da bude savršen zvekan! (MPŽ : 42)

Jedino u sledećim primerima mogli bismo prilogu *tout de même* pripisati nešto izraženije koncesivno značenje. Ono je, prema našem mišljenju, postignuto isključivo zahvaljujući prisustvu veznika *mais*. U italijanskom jeziku u oba slučaja ekvivalent je prilog *pure* (*pur*), a u srpskom je reč o prilogu *ipak*:

37. Au fond, comme les gens du monde dont on peut médire, **mais** qui **tout de même** sont autre chose que ces bandes de voyous, ... (MP : 336)

37a. In fondo la gente della buona società, di cui si può ridire, **ma** che **pure** è ben altra cosa da quella banda di teppisti, ... (MP it. 2 : 110)

37b. Kako, u stvari, ljudi iz otmenog sveta, za koje se može štošta reći, **ali** koji su **ipak** nešto drugo nego takve lupeške bande,... ! (MPŽ : 86)

Ni u sledećem primeru prilog *tout de même* nije preveden u srpskom jeziku, a sva suprotnost izražava se veznikom *ali* :

38. Telle femme élégante que j'ai connue était loin d'être parfaite, **mais** enfin il y avait **tout de même** chez elle un fond de délicatesse,...(MP : 336)

38a. Quella tal donna elegante che ho frequentato era lontanissima dalla perfezione, **ma** infine aveva **pur** sempre in sé un fondo di delicatezza,... (MP it. 2 : 110)

38b. Po neka otmena žena koju sam poznavao, bila je daleko od toga da bude savršena, **ali**, najposle, u nje je bilo nešto duboko delikatno,... (MPŽ : 103)

IV. 2. 4. Zaključak

U skladu sa očekivanjem, analiza korpusa je pokazala da se u sva tri jezika koncesivna semantika može izraziti i koordinacijom dve rečenice ili dva rečenična konstituenta. Pri tom je, među veznicima (i priložima) za koordinaciju koji se u javljaju u takvim rečenicama, u sva tri posmatrana jezika najfrekventniji veznik sa značenjem *ali* (fr. *mais*/it. *ma*).¹³¹

Kada je reč o ostalim koordinatorima, ekvivalentnim su se pokazali francuski adverb *pourtant* i *cependant* i italijanski adverb *nondimeno*, *eppure*, *tuttavia*, *pure*, dok je njihov ekvivalent u srpskom partikula *pa ipak/a ipak*. Prilozi *néanmoins*, *toutefois*, *tout de même*, *quand même* izražavaju pre svega opoziciju (ili restrikciju), a retko nedvosmisleno izražavaju koncesivnost. U slučaju izražavanja koncesivnosti, ekvivalenti su im italijanski veznik *pure* i srpski prilog *ipak*.

Na osnovu ovoga zaključujemo da francuski i italijanski jezik imaju veći broj priloga sa suprotnim ili koncesivnim značenjem, dok srpski jezik raspolaže samo rečju *ipak*, koja ima ili funkciju partikule, ili pravog veznika.

Suprotno očekivanjima, analiza korpusa je pokazala da francuski adverb *cependant*, baš kao i italijanski veznik *invece*, retko samostalno prenose značenje koncesivnosti, već samo u sklopu sa veznikom *mais* (it. *ma*). Analiza korpusa takođe je pokazala i mogućnost koncesivne upotrebe konektora *però*.

Kada je reč o srpskom jeziku, u onim slučajevima u kojima je i sâm prevodilac prepoznao koncesivnu semantiku, u prevodima nalazimo ili pravu zavisnu koncesivnu rečenicu, ili eliptične strukture uz veznik *iako*. Osim toga, postoje i primeri koji sadrže elemenat *pa ipak* za koje možemo reći da predstavljaju koncesivne klauze nastale parcelacijom dopusne zavisnosložene rečenice.

---

¹³¹ U korpusu nismo pronašli relevantne primere koji bi potkrepili mogućnost izražavanja koncesivnosti veznikom *a*.

IV. 3. IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI U OKVIRU IMPLICITNIH KONSTRUKCIJA

Pod terminom *implicitne konstrukcije* podrazumevaćemo ona jezička sredstva kojima se u posmatranim jezicima može izraziti koncesivna semantika, u okviru nefinitne rečenične strukture. Termin *implicitne konstrukcije* preuzeli smo iz italijanske gramatike. Kao što smo već napomenuli, za razliku od francuskog i srpskog jezika, u kojima je obavezni rečenični konstituent glagol u ličnom glagolskom obliku¹³², u italijanskom jeziku se termin *rečenica*, tačnije *implicitna rečenica (proposizione implicita)* koristi i za strukture koje ne poseduju glagol u ličnom glagolskom obliku.¹³³

Ovaj termin je pogodan za naslov poglavlja ovog rada, kako zbog konciznosti, tako i zbog distinkcije sa eksplicitnim koncesivnim konstrukcijama – uvedenim nekim od koncesivnih subjunktora. Ipak, u okviru same analize, razdvojićemo *implicitne strukture* (koje podrazumevaju nefinitni glagolski oblik)¹³⁴ i *priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću* (čiji je osnovni konstituent imenica).

---

¹³² I ranije smo izdvojili francuske *infinitivne* i *participske* rečenice kao specifične sintaksičke strukture, a u srpskom bi to bile rečenice sa glagolskim prilogom sadašnjim i prošlim.

¹³³ Već smo rekli da jezgro ovakvih struktura predstavlja particip, infinitiv ili gerundijum, uglavnom uz isti subjekat sa glagolom upravne rečenice, ako se izuzmu apsolutne konstrukcije sa sopstvenim subjektom. Takođe smo naglasili da ćemo mi koristiti termin *implicitne konstrukcije* (umesto *implicitne rečenice*), kako bismo ovaj izraz mogli da primenjujemo i na slične konstrukcije u francuskom i srpskom jeziku.

¹³⁴ Izuzetak predstavljaju rečenice u kojima se koristi izraz *avoir beau*, a razloge za njihovu klasifikaciju među implicitne konstrukcije objasnićemo u odgovarajućem odeljku.

IV.3.1. Repertoar implicitnih konstrukcija u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku

U delu koji sledi, daćemo pregled najfrekventnijih konstrukcija koje gramatičari tradicionalno navode pod naznačenom odrednicom, dok ćemo prilikom analize korpusa pokušati da pokažemo mogućnost svrstavanja još nekih sintaksičkih struktura u red implicitnih konstrukcija sa koncesivnim značenjem.

IV. 3.1.1. Implicitne konstrukcije u francuskom jeziku

U literaturi se najčešće navode sledeći oblici:

A. Implicitne strukture sa glagolskim oblikom kao formantom

a. konstrukcija *tout +gérondif*: *Elle a décidé de préparer un doctorat tout en sachant que ce serait long et difficile.* [Odlučila je da napiše doktorat, iako je znala da će to biti dug i težak posao.] (Delatour et al. 1991 : 285)

b. predložki izraz uz odgovarajuću dopunu u obliku infinitiva (*sans + infinitiv, pour +infinitif*): *Il a pris cette décision sans me demander conseil.* [Doneo je tu odluku a da me nije pitao za savet]¹³⁵ (Delatour et al. 1991 : 282) ; *Pour avoir été condamné, il n'est pas forcément un bandit* [Iako je osuđen, to ne znači nužno da je on razbojnik] (Mauger 1968 : 337)¹³⁶.

c. oblik participa : *Il avançait dans la grotte obscure, n'ayant aucune source de lumière.* [Kretao se kroz tamnu pećinu, iako nije imao nikakvu svetiljku] [= ...bien qu'il n'eût aucune source de lumière.] (Gudurić – Vlahović 2012 : 198). Autori napominju da je u

---

¹³⁵ Kada je reč o konstrukciji *sans +infinitif* (a i o vezniku *sans que*), semantika koju oni impliciraju nije jednoznačna. Može se raditi o koncesivnosti ali i samo o opoziciji, kao i o priloškoj odredbi za način, što je pokazao i ovaj prevod na srpski. O tome dalje u analizi korpusa.

¹³⁶ Može (Mauger 1968) napominje da je glavni glagol tada u odričnoj ili upitnoj formi (kao u primeru koji navodi). Ipak smo kod Martinea pronašli primer u kome to nije slučaj: *Pour avoir passé tant d'examens, il occupe une situation bien modeste* [Iako je položio toliko ispita, njegova finansijska situacija dosta je skromna]. (Martinet 1979 : 198)

jednom vidu govornog francuskog jezika¹³⁷: ispred participa moguće naći koncesivni veznik, na primer: *Il avançait dans la grotte obscure, quoique n'ayant aucune source de lumière.*

d. pomoću izraza *avoir beau* uz obaveznu dopunu u obliku infinitiva : *Il a beau y avoir soleil, la mer reste froide.* [Iako sija sunce, more je hladno] *L'enfant a eu beau protester, il a été obligé d'obéir* [Dete se uzalud pobunilo, moralo je da posluš]. (Delatour et al. 1991 : 283)

B. Priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću

Jedan od naziva ovih konstrukcija u francuskom jeziku je: *propositions d'opposition*¹³⁸ *non introduites par une conjonction* (Grevisse 1969), a izražavanje koncesivnosti u okviru njih najčešće se postiže:

a. prisustvom određenog predloškog izraza uz odgovarajuću dopunu u obliku imenske reči: *J'ai poussé un cri malgré moi.* [Vrisnula sam, iako to nisam želela.] *En dépit des difficultés qu'elle a rencontrés, cette jeune femme a réussi à créer une entreprise très prospère.* [Uprkos poteškoćama sa kojima se susrela, ta mlada žena je uspela da osnuje jedno veoma prosperitetno preduzeće] (Delatour et al. 1991 : 282)

b. konstrukcijom u kojoj je predlog *pour* praćen imenicom: *Pour un avocat, il est peu éloquent* [Za jednog advokata/Iako je advokat, nije previše elokventan].

---

¹³⁷ Reč je o takozvanom *français populaire* („narodni francuski“).

¹³⁸ Kao što smo rekli u teorijskom delu ovog rada, u literaturi koja se bavi francuskim jezikom, pored termina *concession* koristi se i termin *opposition*.

IV.3.1.2. Implicitne konstrukcije u italijanskom jeziku

A. Implicitne strukture sa glagolskim oblikom kao formantom

U italijanskom jeziku, najčešće implicitne koncesivne strukture jesu sledeće:

- a. konstrukcija *pur*¹³⁹ + *gerundio* (sadašnji ili prošli)¹⁴⁰ : *Pur sapendo la verità, non la disse a nessuno*. [Iako je znao istinu, nije je nikom rekao] Pri tome veznik *pur* precizira dopusnu vrednost konstrukcije. (Terić 2005 : 227)¹⁴¹
- b. prošli particip, koji zbog svoje sintaksičke polivalentnosti najčešće biva praćen dopusnim veznikom: *Il Commendatore era il padrone, benché sottoposto ad oscuri altri padroni di Basilea*. [Naručilac je bio gazda, iako (je) i sam bio podređen drugim mračnim gazdama u Bazelu]¹⁴²
- c. infinitiv, ispred koga se nalaze određeni prilozi ili predlozi (*nemmeno, neppure, neanche, manco a, a costo di, a rischio di*): *Da quando è in pensione, Schumi non molla*

---

¹³⁹ F. Bjanko (Bianco 2010) pominje i neapokopiranu varijantu *pure*.

¹⁴⁰ U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici* (Renzi et al. 2001) razlikuju se dva tipa *concesivnog gerundijuma* (dakle konstrukcije *pur* + *gerundio*):

1. „gerundijum-rečenica“ (*gerundio di frase*), koji deli subjekat sa nadređenom rečenicom, a taj subjekat (vršilac radnje gerundijuma) ne može da bude iskazan u glavnoj rečenici u formi agentivnog dodatka u pasivu. U tom smislu rečenica koja sledi je negramatična: *Pur Ø (=oznaka za nulti (neeksplicirani) subjekat) *essendo incompetenti, molte decisioni vengono prese dai burocrati del momento*. Pravilna rečenica je, npr.: *Pur essendo incompetenti, vogliono insegnare agli altri*. [Iako su nesposobni, hoće da uče druge.]

2. „predikatski gerundijum“ (*gerundio di predicato*), čiji vršilac radnje može da bude iskazan u glavnoj rečenici bilo u formi subjekta glavne rečenice (*Pur esitando, Giorgio aveva fatto il nome del colpevole* [Iako je oklevao, Đorđo je imenovao krivca.]), bilo u formi agentivnog dodatka u pasivu (*Pur Ø esitando, il nome del colpevole era stato fatto da tutti i ragazzi* [Iako su oklevali, svi mladići su imenovali krivca.]) U srpskom jeziku, razlika između ove dve rečenice nije vidljiva, s obzirom na to da je korektan prevod na srpski zahtevao transformaciju pasivne rečenice u aktivnu. Bukvalni prevod drugog primera bi bio: [Iako su oklevali, ime krivca izgovoreno je *od strane svih mladića.]

Između ova dva tipa gerundijuma postoji i semantička razlika: kod *predikatskog gerundijuma* sačuvana je njegova vrednost odredbe načina vršenja radnje, dok kod drugog tipa gerundijuma, glagol u gerundijumu označava unapred ustanovljen uslov – kao kod kauzalnog gerundijuma, ali suprotan po značenju.

¹⁴¹ Frančesko Bjanko navodi i mogućnost konstrukcije *anche* + *gerundio*, sa istom vrednošću. (Bianco : 2010 : 257)

¹⁴² Primo Levi, *Il sistema periodico*, in *Id. Opere*, Torino, 1977, col. 2, p. 837, apud: Bianco 2001 : 257)

il volante neanche a pagarlo. [Od kada je u penziji, Skumi ne pušta volan ni po koju cenu (= čak ni da mu plate).] (Corriere della sera, 12.12.2007. apud Bianco 2001 : 257);

d. strukture *per + infinito* i (*pur*) *senza + infinito* : *Per essere un dilettante della politica, non è male.* [Iako je politički diletant, nije loš.] *Anna ubbidì, pur senza capire,...* [Ana je poslušala, iako nije razumela] (Bianco 2001 : 257)

B. Priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću

U italijanskom jeziku, kao i u francuskom, reč je o konstrukcijama sačinjenim od predloga (ili predloškog izraza) i imenice.

U literaturi (Barbieri 1976; Rigotti Schenone 1988; Dardano-Trifone 1997; Moderc 2006) navode se sledeći predlozi (i predloški izrazi): *nonostante, malgrado, ad onta di, a dispetto di*, koji u konstrukciji sa imenicom uvode prilošku odredbu sa koncesivnom vrednošću (*complemento con valore concessivo*). Neki autori (Sensini 1990; Terić 2005; Moderc 2006) pominju i predlog *con*, na primer: *Con tutti i suoi soldi, vive da miserabile* [Uz sav svoj novac (= uprkos svom novcu) živi kao siromah]. (Sensini 1990 : 445).

IV.3.1.3. Implicitne konstrukcije u srpskom jeziku

A. Implicitne strukture sa glagolskim oblikom kao formantom

Koncesivno značenje, iako ređe nego u italijanskom i francuskom jeziku, može se izdvojiti i u nefinitnim glagolskim konstrukcijama. Najčešće je reč o glagolskom prilogu sadašnjem, kada on predstavlja polupredikativni element (*ne obazirući se na umor/ne obraćajući pažnju na umor, nije odustajala.*), a koji se može zameniti nominalnim sintagmama *uprkos umoru, i pored umora* itd. Najčešći koncesivni izrazi koji sadrže glagolski prilog jesu *ne obazirući se na..., ne hajući za..., ignorišući...*, „ali u toj funkciji se uz podršku odgovarajućeg okruženja mogu naći i drugi glagoli“: I ne shvatajući šta se desilo, pokušavao je da nađe izlaz. (Piper et al 2005 : 829)

B. Priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću

Najčešće konstrukcije ovog tipa u srpskom jeziku predstavljaju konstrukcije koje sadrže imenski izraz (predlog ili predložki izraz + imenica). M. Radovanović¹⁴³ ovakve konstrukcije naziva „površinskim padežnim konstrukcijama“, čiju „semantičku bazu predstavlja koncesivna subordinirana klauza tipa *Iako (Mada, Premda)*“. Pri tom „u dubinskoj strukturi iskaza stoji odgovarajući finitni glagolski oblik, kao rečenični predikat subordinirane klauze, a dubinski veznički elemenat zastupa površinsko predložkokoncesivno rešenje.“ (Radovanović 1978 : 104)

Autor to simbolički predstavlja ovako:

Prep + N_{dev}¹⁴⁴ [← Cl. *Iako/Premda/Mada* +V] ¹⁴⁵

[Conj. (Concess) + Pred] [← (Concess) +Prop]

---

¹⁴³ Reč je o radu *Imenica u funkciji kondenzatora* (1978), u kojem se autor, kako sâm kaže, bavi „opisivanjem ponašanja i rekonstrukcijom semantičke baze padežnih konstrukcija u kojima deverbativna imenica kondenzuje rečenično značenje.“ (Radovanović 1978 : 25)

¹⁴⁴ O tome šta autor podrazumeva pod deverbativnom imenicom, videti u: Radovanović 1978 : 21-26

¹⁴⁵ Prep=predlog, N_{dev}=deverbativna imenica, Cl=klauza, V=glagol, Conj.=veznik, Concess=koncesivnost, Pred=predikat, Prop=propozicija.

Takve konstrukcije imaju adverbijalnu funkciju, npr. *U inat umoru / Bez obzira na umor /Uprkos umoru nije odustajala*¹⁴⁶. (Piper et al. 2005). Najčešće je reč o *koncesivnom genitivu, koncesivnom dativu, koncesivnom akuzativu*:

a. koncesivni genitiv, uz predloge: *i pored, mimo - I pored najbolje želje, nije im mogla pomoći.*

b. koncesivni dativ, uz predloge: *uprkos*¹⁴⁷ (*unatoč*), *u(za/uz) inat- Uprkos najboljim željama, nije im mogla pomoći.*

c. koncesivni akuzativ, u konstrukcijama tipa: *Ni uz najbolju želju nije im mogla pomoći. Ni uz svu tehniku nisu se mogli probiti u selo. Ni posle godišnjeg odmora nije se osećao odmorno.* Izraz *bez obzira na* (+Ak.) češći je u administrativnom ili književnom jeziku. (Piper et al. 2005 : 828)

Kod M. Radovanovića (Radovanović 1978) navode se i sledeći predlozi: *(i) (po) kraj +gen./uz+acc./ (i) bez +gen.*

Kada je reč o predlozima koji učestvuju u ovakvim konstrukcijama, interesantno je zapažanje I.Pranjkovića, koji smatra da se odnos dopusnosti na nivou sintagme mogao razviti i preko takozvane *prostorne adverzativnosti*. Zbog toga neki od ovih predloga (npr. *nasuprot*) primarno označavaju *prostornu* suprotstavljenost ili čak *prostornu* blizinu, *adlokálnost* ili *adlokativnost*, kao što su: *(po) kraj, pored* i *uz*. Što se tiče predloga *uprkos*, zbog njegovog primarnog značenja dopusnosti i specijalizovane upotrebe, Pranjkić ga naziva *permisivom* ili *koncesivom*. (Pranjkić 2001 : 49)

Kod ovih konstrukcija nije neophodno upućivanje na koncesivno značenje transformacijom date konstrukcije u eksplicitnu zavisnu koncesivnu rečenicu, jer je reč o već dokazanim formalnim markerima koncesivnog značenja.

---

¹⁴⁶ Kod izraza *u(za/uz) inat +Dat.* subjekat je najčešće živo biće (i to čovek) – u skladu sa semantikom imenice *inat*. Ovo ipak nije obavezan uslov.

¹⁴⁷ Postoje i primeri upotrebe predloga *uprkos +Genitiv*: *Uprkos demantija iz krugova bliskih vladi, uporno se šire glasovi da je vlada u krizi.* (Stevanović 1974 : 351) Ipak, ovakva upotreba se ne preporučuje, već isključivo konstrukcija *uprkos + Dativ* (Stevanović 1974; Piper et al. 2005)

IV. 3.2. ANALIZA IMPLICITNIH KONSTRUKCIJA ZA IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI

IV.3.2.1. Strukture sa glagolskom rečju kao formantom

IV.3.2.1. 1. Konstrukcija *tout + gérondif*

Ova konstrukcija nije rezervisana isključivo za izražavanje koncesivnog značenja. Ispred gerundijuma u francuskom često nalazimo prilog *tout* kada se samo „insistira na trajanju radnje“: *Elle aime travailler tout en écoutant de la musique*. [Voli da radi slušajući muziku.] (Delatour et al. 1991 : 81). Dakle, u ovoj konstrukciji, adverb *tout* ispred gerundijuma samo nijansira značenje iskaza, ali ne donosi mu novu semantiku. U skladu sa tim, smatramo opravdanim to što se, pri prevodu na druge jezike, ovako upotrebljen adverb *tout* veoma često izostavlja.

Sledeći primer ilustruje ovu tvrdnju:

39. Cependant **tout en redressant sa taille et refroidissant sa mine** (...) Mme de Gallardon dit à sa cousine : - Oriane (...), je tiendrais beaucoup à ce que tu viennes un moment demain soir chez moi entendre un quintette avec clarinette de Mozart. (MP : 386) ;

39a. Cionostante, **raddrizandosi sulla persona e raffreddando il cipiglio**, ancora inquieta comunque sulle condizioni del principe, Mme de Gallardon disse alla cugina : » Oriane [...], mi interesserebbe molto che domani sera tu venissi un momento da me a sentire un quintetto con clarino di Mozart. [...] « (MP (it.) : 180)

39b. Međutim, g-đa de Galardon, **ispravljajući se, i opet hladnog izraza lica** (...) reče svojoj rođaci : - Grijana [...] veoma mi bilo stalo da dođeš na časak meni sutra uveče, da čuješ jedan Mocartov kvintet sa klarinetom,... (MPŽ : 148)

U datom primeru u francuskom jeziku gerundijum ima funkciju priloške odredbe za način, baš kao i glagolski prilog sadašnji u srpskom, a u italijanskom jeziku nalazi se

jedna umetnuta načinska rečenica. Prilog *tout* nije pokazao nikakav uticaj na semantiku gerundijuma.

U sledećim primerima konstrukcija *tout + gérondif* ima koncesivno značenje:

40. Mais il avait perdu toute relation avec celui qu'il appelait le «jeune Verdurin» et qu'il considérait, un peu en gros, comme tombé – **tout en gardant de nombreux millions** – dans la bohème et la racaille. (MP : 236)

40a. Ma poi non era più rimasto in relazione con quello che chiamava il « giovane Verdurin » e che considerava, un po' all'ingrosso, come caduto – **pur conservando parecchi milioni** – nella scapigliatura e nel canagliume. (MP (it.) : 32)

40b. Ali otad je bio izgubio svaku vezu s onim koga je on zvao „mladi Verdiren“ i za koga je smatrao, uglavnom, da je – **iako je sačuvao mnogo miliona** – pao među boeme i šljam. (MPŽ : 16)

41. Quel que fût l'aveuglement de Mme Verdurin à son égard, elle avait fini, **tout en continuant à le trouver très fin**, par être agacée de voir que quand elle l'invitait dans une avant-scène à entendre Sarah Bernhardt, ... (MP : 238)

41a. Quale che fosse la cecità di Mme Verdurin nei suoi riguardi, anche lei aveva finito, **pur continuando a trovarlo molto a posto**, col sentirsi irritata... (MP (it.) : 32)

41b. Ma kolika da je bila zaslepljenost g-đe Verdiren u njegovom pogledu, njoj je na kraju - **iako je i dalje nalazila da je on vrlo tankoćutan** – počelo da ide na živce ,... (MPŽ : 18)

42. Ce fut par ce petit homme que Julien eut la première idée qu'il se pourrait bien que Mme de Fervaques, **tout en ne répondant pas à ses lettres**, vît avec indulgence le sentiment qui les dictait. (Stendhal : 154)

42a. Fu questo omiciattolo a far pensare a Julien che molto probabilmente la signora de Fervaques, **pur non rispondendo alle sue lettere**, vedeva con indulgenza il sentimento che le dettava. (Stendhal It. : 308)

42b. Preko tog čovečuljka Žilijen je prvi put došao na misao da bi gospođa de Fervek, **iako ne odgovara na njegova pisma**, ipak mogla biti milostiva prema osećanju koje ih je diktiralo. (Stendal : 480)

43. Une chose étrange, c'est que Bovary, **tout en pensant à Emma continuellement**, l'oubliait; (Bovary : 406)

43a. Una cosa strana era che Bovary, **pur pensando a Emma di continuo**, la dimenticava: ...(Bovary it. : 280)

43b. Ali čudnovato, Bovari je Emu počeo zaboravljati **iako je neprestano mislio o njoj**; (Bovari : 305)

U prethodnim primerima u francuskom i italijanskom jeziku imamo implicitnu stukturu. U sledećim primerima u italijanskom imamo eksplicitnu koncesivnu rečenicu:

44. Pourtant, **tout en étant restée à certains égards vraiment simple** (...), elle avait soif de chic, ... (MP : 284-285)

44a. E tuttavia, **per quanto rimasta sotto certi aspetti veramente semplice** (...) essa era assetata di eleganze, ... (MP (it.) : 80)

44b. Ipak, **premda je u izvesnim stvarima ostala veoma prostodušna** (...), bila je žedna otmenosti,... (MPŽ : 59)

45. ...mais **tout en se rappelant le plaisir spécial et intraduisible que lui avait fait la phrase**, (...), il était pourtant incapable de la leur chanter. (MP : 250)

45a. ...ma, **per quanto ricordasse il piacere speciale e intraducibile procuratogli dalla frase, per quanto si vedesse davanti agli occhi le forme ch'essa disegnava**, era peraltro incapace di cantargliela. (MP (it.) : 45)

45b. ...ali, **iako se sećao osobenog i neizrecivog uživanja koje mu je ta fraza pričinila**, (...), ipak je bio nesposoban da im je otpeva. (MPŽ : 28)

U primerima (40-43) francuskoj konstrukciji *tout+gérondif* ekvivalentna je italijanska konstrukcija *pur+gerundio*. U primerima (44 i 45) ova konstrukcija u italijanskom jeziku ima prevodni ekvivalent u eksplicitnoj koncesivnoj rečenici, od kojih je prva eliptična (svedena na veznik i prošli particip). U srpskom jeziku u svim primerima nalazimo eksplicitnu koncesivnu rečenicu.

Kada je reč o korelatima koncesivne rečenice, njih nalazimo u sva tri jezika u primerima u (44 i 45) : u francuskom je to prilog *pourtant*, u italijanskom prilozi *tuttavia* (44) ili *peraltro* (45), a u srpskom se u oba slučaja javlja *ipak*, svi sa vrednošću konektora¹⁴⁸.

---

¹⁴⁸ U francuskom se ove reči nazivaju *adverbes de coordination* ili *adverbes de liaison*, a u italijanskom *connettivi*. Ivo Pranjković određuje ih kao „vezna sredstva na razini teksta“ (Pranjković 2001 : 50), a u *Sintaksi italijanskog jezika* nalazimo sledeće određenje: „Konektori su vrsta reči koja je tek od skoro počela da se koristi u gramatikama, a nalaze se na granici između priloga i veznika, i neophodno ih je uvesti u analizu diskursa kako bi se mogli objasniti mnogi sintaksički odnosi koji se ne mogu svesti isključivo na anлізу tradicionalnih veznika.“ (Terić 2005 : 164)

IV.3.2.1. 2. Glagolski izraz *avoir beau* + infinitiv

Ovaj izraz, sačinjen od glagola *avoir* i reči *beau*¹⁴⁹, uz obaveznu dopunu u infinitivu, ima značenje: „uzalud [nešto činiti]“, na primer: *Elle a beau suivre un régime, elle n'arrive pas à maigrir.* = *Bien qu'elle suive un régime, elle n'arrive pas à maigrir.* [Uzalud je na dijeti, ne uspeva da smršā. = Iako je na dijeti, ne uspeva da smršā.] (Delatour et al. 1991 : 283). Kao što primer i pokazuje, prilikom interpretacije značenja ovog izraza, autori ga zamenjuju eksplicitnom koncesivnom rečenicom.

Svrstavanje ovog izraza među *implicitne konstrukcije* uprkos činjenici da sadrži lični glagolski oblik, zahteva određena pojašnjenja. S obzirom na to da je jasno da se (uprkos prisustvu ličnog glagolskog oblika) ne može govoriti o *koncesivnoj rečenici* – koja spada u *vezničke rečenice adverbijalnog* značenja, slažemo se da je sasvim umesno rečenične sklopove koji sadrže ovaj izraz posmatrati kao jukstaponirane (*Elle a beau suivre un régime, elle n'arrive pas à maigrir*) ili koordinirane rečenice (*Elle a beau suivre un régime, MAIS elle n'arrive pas à maigrir*), sa koncesivnom semantikom. Mi ćemo ipak ovaj izraz svrstati u *implicitne konstrukcije*, iz sledećih razloga:

a. reč je o gotovom izrazu (neki autori u njemu vide *leksičko* sredstvo izražavanja koncesivnosti (Wagner-Pinchon 1962; Morel 2006), koji se kao takav usvaja.¹⁵⁰ U prilog ovome govori njegova specifična sintaksa: pre svega, traži obaveznu dopunu u infinitivu, zatim, ova konstrukcija mora *uvek* da se nalazi ispred svoje nadređene rečenice, i najzad, ovaj izraz ne može se negirati, nego se može negirati samo infinitiv koji mu sledi.

---

¹⁴⁹ Iako je reč *beau* generalno poznata kao pridev, te se tako analizira i u okviru ovog izraza (Hachette 2006; Putanec 1974), u jednom od konsultovanih rečnika (Larousse 2001) ona se navodi kao prilog, koji funkcioniše isključivo u okviru određenih izraza. Pored izraza *avoir beau*, i u sledećim izrazima: *Bel et bien* [stvarno, zaista]; *De plus belle* [sve više i više]; *Il fait beau* [vreme je lepo, sunčano]; *Knjiž. Il ferait beau voir cela* [bilo bi neverovatno, skandalozno da se to vidi].

¹⁵⁰ Određen broj konsultovanih autora *izdvaja* ovu konstrukciju, kao poseban *izraz* – fr. *locution* (Papić 1992; Wilmet 2003), ili ga čak analizira u odeljku posvećenom upravo konstrukcijama koje mi nazivamo *implicitnim*. (Delatour et al 1991)

b. ova struktura u savremenom francuskom jeziku nikada ne može da funkcioniše samostalno (iako njena veza sa drugom rečenicom ne predstavlja subordinaciju)¹⁵¹;

c. konstrukcija *avoir beau* + infinitiv vezana je *isključivo* za izražavanje koncesivnog značenja, i kao takva dovoljna za prenošenje tog značenja, dok je kod jukstaponiranih ili koordiniranih struktura koje ne sadrže ovaj izraz koncesivna semantika često nerazdvojiva od konteksta, i veoma često sugerisana prisustvom nekog priloga sa koncesivnim značenjem (npr. *pourtant, cependant*);

Specifičnost ove konstrukcije u odnosu na eksplicitne koncesivne rečenice je u tome što ona stavlja u prvi plan kvalifikaciju procesa izraženog infinitivom. (Morel 2006) To se vidi i po tome što je u prevodu na srpski u najvećem broju primera rečenica uvedena prilogom (*u*)*zalud*, koji najpre fokusira sâmo vršenje neke radnje (trud da do njene realizacije dođe), da bismo tek u nastavku saznali da je ta radnja bez očekivanog efekta.

46. **On a beau être blasé sur les femmes, considérer la possession des plus différentes comme toujours la même et connue d'avance**, elle devient au contraire un plaisir nouveau s'il s'agit de femmes assez difficiles... (MP : 275)

46a. **Si ha un bell'essere disincantati delle donne, considerare il possesso delle più diverse come una una cosa nota in anticipo**, esso diventa per contro un piacere nuovo se si tratti di donne abbastanza difficili... (MP (it.) : 71)

46b. **Zalud je čovek neosetljiv u odnosu na žene i smatra da je posedovanje i najrazličitijih uvek isto i unapred poznato**, ono, naprotiv, postaje jedno novo uživanje ako je reč o ženama koje je toliko teško osvojiti... (MPŽ : 51)

47. **On a beau se blinder**, on finit par s'attacher à certains patients. (Pennac fr. : 234-235)

47a. **Si ha un bel corazzarsi**, alla fine ci si affeziona a certo pazienti. (Pennac it. : 172)

---

¹⁵¹ Može se govoriti o nekoj vrsti „implicitne subordinacije“ (Wagner-Pinchon 1962; Morel 2006)

47b. Čovek se **uzalud brani**, na kraju se ipak veže za neke pacijente. (Penak : 196)

48. **Odette avait eu beau retrancher de sa confession tout l'essentiel**, il restait dans l'accessoire quelque chose que Swann n'avait jamais imaginé, qui l'accablait de sa nouveauté et allait lui permettre de changer les termes du problème de sa jalousie. (MP : 428)

48a. **Odette aveva un bel sopprimere dai suoi riconoscimenti tutto l'essenziale**, nell'accessorio rimaneva sempre qualcosa che Swann non si era immaginato, che lo opprimeva con la sua novità e finiva col permettergli di mutare i termini del problema della sua gelosia. (MP (it.) : 221)

48b. **Uzalud je Odeta izostavljala u svom priznanju sve ono bitno**, u sporednome je uvek ostajalo nešto što Svan nikada nije mogao zamisliti, što ga je poražavalo svojom novinom i što će mu potom omogućiti da promeni postavke problema svoje ljubomore. (MPŽ : 183)

49. Et **il avait beau traverser une ville de pierre** pour se rendre en quelque hôtel clos, ce qui était sans cesse devant ses yeux, c'était un parc qu'il possédait près de Combray,... (MP : 315-316)

49a. **E per quanto**, nel recarsi in qualche chiuso palazzo, **attraversasse una città di pietra**, la visione che di continuo gli stava davanti agli occhi era quella di un parco ch'egli possedeva presso Combray,... (MP (it.) : 110)

49b. **Iako je prolazio kamenim gradom** da bi otišao u neku zatvorenu palatu, *jednako* mu je pred očima bio park u blizini Kombrea,... (MPŽ : 86)

U primerima (46, 47, 48) izraz *avoir beau* preveden je na italijanski jezik ekvivalentnim izrazom *aver un bel* (*bell'* ispred vokala) uz dopunu u obliku infinitiva, a u srpskom jeziku koristi se prilog (*u*)*zalud*. Reč je o sklopu sačinjenom od dve jukstaponirane rečenice, od kojih jedna sadrži prilog (*u*)*zalud*, te tako ceo sklop dobija koncesivnu semantiku. Smatramo da je u datom kontekstu prilogu (*u*)*zalud* moguće

pripisati vrednost veznika *iako*, ili još preciznije, *ma koliko*, kao u italijanskom *per quanto*.

U primeru (49) i u srpskom i u italijanskom jeziku nalazimo eksplicitnu koncesivnu rečenicu. Interesantno je da u primeru (46) u sva tri jezika u upravnoj rečenici postoji izraz (fr. *au contraire*, it. *per contro*, sr. *naprotiv*, *nasuprot tome*) koji u datom kontekstu služi kao protivteža „uzaludnosti“ radnje iskazane zavisnom rečenicom, pojačavajući tako ekspresivnost samog izraza *avoir beau*. U primeru (49b) nalazimo prilog *jednako*, koji se u ovom kontekstu smatramo sinonimnim prilogu *ipak*.

IV.3.2.1. 3. Predlog *sans* + *infinitiv*

Pre pristupanja analizi ovog izraza kao implicitnog izraza *koncesivnosti*, skrenućemo pažnju na sledeće činjenice: pre svega, u najvećem broju slučajeva ovaj izraz predstavlja prilošku odredbu za način (*complément circonstanciel de manière*). U italijanskom jeziku, rečenice uvedene strukturom *senza* + *infinitiv* posmatraju se kao *implicitne načinske (modalne)*, i to *isključne modalne* rečenice –it. *proposizioni modali esclusive* (Terić 2005; Patota : 2003)¹⁵² a postoji i primer da se one posmatraju odvojeno kao *isključne rečenice* – it. *proposizioni esclusive* (Dardano-Trifone 1997).

Takva semantika jasna je u sledećem primeru :

50. Mais tandis que chacune de ces liaisons, ou chacun de ces flirts, avait été la réalisation plus ou moins complète d'un rêve né de la vue d'un visage ou d'un corps que Swann avait, spontanément, **sans s'y efforcer**, trouvés charmants...(MP : 231-232)

50a. Ma mentre tutti quei legami, o tutti quei flirts, erano stati a volta l'attuazione più o meno completa di un sogno nato dalla vista di un volto o di un corpo che Swann spontaneamente, **senza sforzarvisi**, aveva trovati attraenti,... (MP (it.) : 27)

50b. Ali, dok su svaka od tih veza ili svako od tih udvaranja bili, manje-više, potpuno ostvarenje nekog sna, što se izrodio pri viđenju jednog lica ili tela koje je Svan spontano, **bez usiljavanja**, našao da je ljupko,... (MPŽ : 12)

U primerima koji slede, ova struktura može poprimiti i potencijalno koncesivno značenje, što očekujemo da se ponajviše odrazi na srpski prevod (koji ne poseduje strukturu *bez* + *infinitiv*):

51. Mais à un moment donné, **sans pouvoir nettement distinguer un contour, donner un nom à ce qui lui plaisait**, charmé tout d'un coup, il avait cherché à recueillir la phrase ou l'harmonie – [...] - qui passait et qui lui avait ouvert plus largement l'âme, ... (MP : 247)

---

¹⁵² Isto se odnosi i na eksplicitne rečenice uvedene veznikom *senza che*.

51a. Ma ad un tratto, **senza poter chiaramente distinguere un contorno, dare un nome a ciò che gli piaceva**, d'improvviso rapito, aveva cercato di cogliere la frase o l'armonia – [...] – che passava e che più largamente gli aveva aperto l'anima,... (MP (it.) : 42)

51b. Ali u jednome trenutku, **premda nije mogao jasno da razabere nikakav obris ni da imenuje nekako ono što mu se svidelo**, on je nastojao da prikupi tu frazu u letu - [...] – od koje mu se duša širom otvorila,... (MPŽ : 26)

52. Depuis si longtemps il avait renoncé à appliquer sa vie à un but idéal et la bornait à la poursuite de satisfactions quotidiennes, qu'il croyait, **sans jamais se le dire formellement**, que cela ne changerait plus jusqu'à sa mort; (MP : 248)

52a. Da tanto tempo aveva rinunciato ad applicare la sua vita a uno scopo ideale e la limitava alla caccia di soddisfazioni quotidiane, sì da esser giunto a pensare, **senza mai dirselo formalmente**, che avrebbe tirato avanti così fino alla morte. (MP (it.) : 44)

52b. On tako odavno beše odustao od toga da svoj život podredi nekom idealnom cilju i ograničavao ga na traženje svakodnevnih zadovoljstava da je verovao, **iako to u sebi nikada nije izričito pomislio**, da se to više neće promeniti do njegove smrti (MPŽ : 26)

53. Que de fois son crédit auprès d'une duchesse, fait du désir accumulé depuis des années que celle-ci avait eu de lui être agréable **sans en avoir trouvé l'occasion**,... (MP : 228)

53a. Quante mai volte del suo credito presso una duchessa, risultante dal desiderio di ch'essa per anni aveva accumulato di fargli cosa grata, **senza mai averne occasione**, ... (MP (it.) : 24)

53b. Koliko li se puta jednim potezom lišio naklonosti neke vojvotkinje, naklonosti koja je počivala na godinama nakupljanom zadovoljstvu s kojim bi mu ova bila na usluzi, **premda za to nije nalazila prilike**,... (MPŽ : 64)

54. Il a l'impression de connaître le timbre de sa voix, **sans l'avoir jamais entendue**, ... (Makine fr. : 26)

54a. Ha l'impressione di conoscere il timbro de quella voce, **senza averla mai udita**,... (Makine it. : 16)

54b. Ima utisak da mu je poznat zvuk njenoga glasa, **iako ga nikada nije čuo**,... (Makin : 16)

U do sada analiziranim primerima (50-54) francuska struktura: predlog *sans* + infinitiv dosledno je na italijanski jezik prevedena identičnom isključnom¹⁵³ strukturom (predlog *senza* + infinitiv), a na srpski jezik eksplicitnom koncesivnom rečenicom.

U sledećem primeru u italijanskom jeziku i dalje je u prevodu predlog *senza* + infinitiv, dok u srpskom jeziku imamo adverbijalni particip prezenta (glagolski prilog sadašnji), sa koncesivnim značenjem:

55. Olga sortit dans le couloir, puis revint et, **sans trop savor pourquoi**, referma le volume de l'encyclopédie. (Makine fr. : 114)

55a. Olga uscì nel corridoio, poi ritornò e, **senza sapere perché**, richiuse il volume dell'enciclopedia. (Makine it. : 84)

55b. Olga iziđe u hodnik, zatim se vrati pa, **i ne znajući stvarno zašto**, zatvori onu knjigu enciklopedije. (Makin : 69)

---

¹⁵³ Već smo ukazali na različitu klasifikaciju ovih rečenica u francuskom i italijanskom jeziku.

IV.3.2.1. 4. Koncesivnost izražena oblikom participa

Moris Grevis (Grevisse 1969) navodi ovu mogućnost u poglavlju pod nazivom *Propositions d'opposition non introduites par une conjonction* (Koncesivne rečenice¹⁵⁴ koje nisu uvedene veznikom), a ranije smo naveli da ovu mogućnost pominju i drugi autori (Gudurić-Vlahović 2012). Reč je o obliku participa koji ima isti subjekat sa glavnim glagolom.

Iako su ovakve konstrukcije veoma retke, u korpusu smo ipak pronašli jedan primer, i to iz pera savremenog autora:

56. Ensuite, une fois les bêtes gavées, **n'ayant fait qu'une bouchée de la partie émergée de l'animal** sans même attendre qu'elle décongèle, on dut attendre la fin de leur sieste pour se remettre en chemin. (Echenoz : 59)

56a. Poi, quando le bestie si furono ingozzate **divorando la parte emersa dell'animale** senza nemmeno aspettare che si acongelasse, per rimetterci in cammino dovettero aspettare la fine della loro siesta. (Echenoz it. : 42)

56b. Najzad, pošto su se životinje najzad zasitile **iako je to bio samo zalogaj u odnosu na vidljivi deo životinje**, čak i ne sačekavši da se otopi, morali su da sačekaju da se one odmore i tek onda nastavili put. (Ešnoz : 39)

U ovom primeru složeni oblik participa perfekta može se zameniti eksplicitnom koncesivnom rečenicom, s obzirom na to da je radnja koju izražava u suprotnosti sa značenjem prideva *gavé* („nakljukan“ – ovde u smislu „zasićen“): Ensuite, une fois les bêtes gavées, **bien qu'elles n'eussent fait qu'une bouchée de la partie émergée de l'animal...** Upravo takvu interpretaciju nalazimo u srpskom prevodu. U italijanskom jeziku došlo je do određenog odstupanja od originala: nije prevedena ni restrikcija (*ne...que*) niti direktni objekat (*une bouchée*) već samo njegova dopuna (*la partie émergée de l'animal*) tako da ovaj prevod ne možemo smatrati relevantnim za naše istraživanje.

---

¹⁵⁴ O neusklađenosti u francuskoj terminologiji kada je reč o koncesivnim rečenicama govorili smo u poglavlju *Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na francuski jezik*.

IV.3.2.2. Priloške odredbe sa koncesivnom vrednošću

IV.3.2.2. 1. Predlog *malgré* i predložki izraz *en dépit de*

Ova dva predloga su u francuskom jeziku jedina dva predloga rezervisana isključivo za izražavanje koncesivnosti. Izražavaju logičku koncesivnost (*concession logique*), a primeri gde oni izražavaju modifikativnu koncesivnost (*concession rectificative*) izuzeno su retki. (Morel 2006)

Specifičnost priloških odrebi uvedenih ovim predlozima ogleda se u tome što oni, za razliku od koncesivnih klauza (opštekoncesivnog modela), omogućuju određeno fokusiranje na jedan od rečeničnih konstituenata, bilo da je reč o vršiocu radnje, priloškoj odredbi, ili pak predikatu (tačnije-nominalizaciji koncesivne klauze). Ova osobenost ih približava koncesivnim rečenicama koje pripadaju parcijalnokoncesivnom modelu¹⁵⁵ (uvedene izrazima *aussi/si...que* i *quel que soit*). Međutim, rečenice parcijalnokoncesivnog modela uglavnom stavljaju akcenat na neku osobinu ili činjenicu, ne precizirajući njihov tačan „stepen“, i tako ostavljaju mogućnost varijacije. Suprotno tome, priloške odredbe uvedene predlozima *malgré* i *en dépit de* predstavljaju osobine ili činjenice kao već aktuelizovane u kontekstu, bez mogućnosti varijacije. (Morel 2006)

Upoređićemo primere:

Parcijalnokoncesivni model: *Quel que soit son courage il a peur de son retour.* [Koliko god on bio hrabar, on se plaši njenog povratka.] U ovakvoj rečenici nemamo podatak o tome koliko je subjekat rečenice hrabar.

Predložki izraz: *Malgré son courage, il a peur de son retour.* [Uprkos svojoj hrabrosti, on se plaši njenog povratka.] U ovakvoj rečenici hrabrost subjekta postavljena je kao činjenica, na takav način da nema prostora za razmatranje „stepena“ ili „količine“ te hrabrosti.

---

¹⁵⁵ O *parcijalnokoncesivnom modelu* detaljnije ćemo govoriti u posebnom odeljku rada.

Ukoliko pođemo sa etimološkog aspekta¹⁵⁶, možemo očekivati da najfrekventniji ekvivalent predlogu *malgré* bude italijanski predlog *malgrado*, koji se može smatrati galicizmom. U nekim primerima to i jeste slučaj (57, 58):

57. Comme Mme Verdurin, **malgré de petites exagérations un peu risibles**, a un amour sincère de la peinture, de la musique! (MP : 291)

57a. Com'è sincero, **malgrado qualche esagerazione un po' buffa**, l'amore di Mme Verdurin per la pittura, per la musica ! (MP (it.) : 40)

57b. Kako g-đa Verdiren, **uprkos malim, smešnim preterivanjima**, ima iskrenu ljubav prema slikarstvu, muzici ! (MPŽ : 64)

58. Les armées du chauve se débandèrent, **malgré ses promesses de fortunes faciles, malgré ses poings**. (Pennac fr. : 254)

58a. Gli eserciti del Calvo si sbandarono, **malgrado le promesse di facili fortune, malgrado i pugni**. (Pennac it. : 186)

58b. Armije ćelavog su se rasturile, **iako im je obećavao veliku i laku zaradu, iako im je pretio pesnicom**. (Penak : 213)

Predlog *malgrado* (a isto važi i za veznik *malgrado che*) u italijanistici se posmatra kao potpuni galicizam, i njegova upotreba je često osporavana. Seriani preuzima citat (Fanfani-Arlia 1881 : 281, apud: Serianni 1988 : 506) u kome se govori o „očiglednoj besmislici“ (*spropositone patano*) i naglašava da bi *malgrado*, koje označava „neodobranje, nedopadanje“ (*cattivo gradimento*) trebalo koristiti za živo biće „koje pokazuje odobravanje/dopadanje ili neodobranje/nedopadanje“.

Ovakav status predloga *malgrado* potvrđuje i malobrojnost primera pronađenih u našem korpusu. Naime, u većini primera (59-63) ekvivalent predloga *malgré* u italijanskom jeziku jeste predlog *nonostante*:

59. **Malgré ses semelles compensées**, il est plus large que haut. (Pennac fr. : 57)

---

¹⁵⁶ Naime, ovaj predlog u oba jezika etimološki predstavlja kombinaciju latinskog prideva *malus* (loš) i imenice izvedene od latinskog prideva *gratus* (prijatan).

59a. **Nonostante le soles ortopediche**, è più largo che alto. (Pennac it. : 41)

59b. **Iako ima cipele s platformom**, lakše ga je preskočiti nego zaobići. (Penak : 46)

60. **Malgré les exclamations, jurons et claquements de fouet des deux guides**, les chiens fondirent avec enthousiasme sur le mastodonte (Echenoz : 59)

60a. **Nonostante le esclamazioni, le bestemmie e gli schiocchi di frusta delle due guide**, i cani piombarono con entusiasmo sul mastodonte,...(Echenoz it. : 42)

60b. **I pored povika, psovki i pucketanja bičem kojima su pribegavali vodiči**, psi su oduševljeno jurnuli na ovu grdosiju,...(Ešnoz : 39)

61. Marty avait un bref regard pour Clara, puis, **malgré cette pâleur**, il avait lâché :... (Pennac fr. : 237)

61a. Marty aveva lanciato una breve occhiata a Clara, poi, **nonostante il pallore**, aveva proferito :... (Pennac it. : 173)

61b. Marti je bacio pogled na Klaru, a onda, **uprkos njenom bledilu**, izgovorio:... (Penak : 198)

62. Oui, donc ce soleil d'août dont on reconnaît la lenteur poussiéreuse **malgré les rideaux et les volets fermés**. (Makine fr. 56)

62a. Sì, il sole di agosto di cui si riconosce la lentezza polverosa **nonostante le tende e le persiane chiuse**. (Makine it. 40)

62b. Da, to avgustovsko sunce čija se sprost raspoznaje poput prašine, **iako su zavese navučene, a kapci zatvoreni**. (Makin : 33)

63. **Malgré le ton badin**, elle avait senti dans la voix de Li une intonation vibrante, tendue. (Makine fr. : 68)

63a. **Nonostante il tono scherzoso**, aveva sentito nella voce di Li un accento vibrante, teso. (Makine it. : 49)

63b. **Iako je Lji govorila šaljivim tonom**, osetila je u njenome glasu treperenje, izvesnu napetost. (Makin : 41)

Predložki izraz *en dépit de se* u većini konsultovanih gramatika navodi kao sinonim predlogu *malgré*, ali uvek uz napomenu da je manje frekventan u upotrebi. To je pokazao i korpus, u kome smo pronašli samo jedan primer sa ovim predloškim izrazom:

64. Il la reconnut, **en dépit de la perruque**. (Pennac fr. : 354)

64a. La riconobbe, **nonostante la parrucca**. (Pennac it. : 265)

64b. Prepoznao ju je, **i pored perike**. (Penak : 301)

U sledećim primerima, francuski predlog *malgré* preveden je ekvivalentnim izrazom *ad onta di*, inače prilično retkim u savremenom italijanskom jeziku.¹⁵⁷

65. (...) sans doute aussi, et **malgré toutes les précautions qu'il avait prises** pour la leur cacher, la découverte progressive qu'ils faisaient de sa brillante situation mondaine, tout cela contribuait à leur irritation contre lui. (MP : 293)

65a. (...) forse anche, **ad onta di tutte le precauzioni da lui prese** per tenergliela nascosta, la progressiva scoperta ch'essi venivano facendo della sua brillante posizione mondana, tutto insomma contribuiva alla loro irritazione contro di lui. (MP (it.) : 88)

65b. (...) a svakako, **uprkos svoj predostrožnosti** da to od njih sakrije, i postepeno obelodanjenje njegovih sjajnih društvenih veza, sve je to doprinosilo da se oni dure na njega. (MPŽ : 66)

66. S'il y allait, **malgré son interdiction**, il pourrait la voir *aujourd'hui* même! (MP : 342)

66a. Se ci andava, **ad onta del divieto**, l'avrebbe potuta vedere quel giorno stesso ! (MP (it.) : 136)

---

¹⁵⁷ Do ovog zaključka došli smo na osnovu činjenice da se u konsultovanim italijanskim gramatikama ovaj izraz ne navodi, kao i nakon konsultacije sa izvornim govornicima italijanskog jezika. U tom smislu, njegovu upotrebu u prevodu jednog od romana iz našeg korpusa, mogli bismo smatrati težnjom prevodioca da dočara stil književnika kao i epohu u kojoj je roman nastao.

66b. Kad bi, **uprkos njenoj zabrani**, otišao, mogao bi je videti još danas ! (MPŽ : 108)

Najzad, u primeru (67), francuska nominalna konstrukcija prevedena je italijanskom eksplicitnom koncesivnom rečenicom:

67. (...), mais il ne venait que le soir et n'acceptait presque jamais à dîner **malgré les instances d'Odette**. (MP : 257)

67a. (...), dove però non andava che di sera e non accettava quasi mai di pranzare, **per quanto Odette insistesse**. (MP (it.) : 52)

67b. (...), ali dolazio je samo uveče, i gotovo nikada nije pristajao da dođe i na večeru, **uprkos Odetinom navaljivanju**. (MPŽ : 35)

U srpskom jeziku, nalazimo ili eksplicitnu koncesivnu rečenicu ili sledeće predložko-padežne konstrukcije: *uprkos* + imenica u dativu ili *bez obzira na* + imenica u akuzativu.

IV.3.2.2. 2. Predlog *malgré* + lična zamenica

Izrazi tipa *malgré moi*, *malgré lui* u savremenom francuskom jeziku izgubili su značenje koncesivnosti, i interpretiraju se kao prilog *involontairement* (ne želeći, nerado) ili *contre son gré* (protiv (nečije) volje). Priloška vrednost ovog ustaljenog izraza može biti pojačana prisustvom nekog priloga za intenzitet ili stepen - npr. *presque*, *bien* – sa značenjem: *skoro*, *veoma*. (Morel 1996)

Tako, možemo zaključiti da ovakvi izrazi ponekada više daju podatak o *načinu* na koji se radnja vrši, nego što fokusiraju neku nedovoljno jaku prepreku vršenju te radnje – naročito kada se njihovo značenje približava značenju priloga *involontairement*.

Sledeći primeri potkrepljuju ovakav stav:

68. Et, se servant à propos, d'un détail insignifiant mais vrai, (...), comme s'il était le seul petit bout qu'il laissât passer **malgré lui**, entre tant d'autres, (...)il l'amenait à supposer qu'il était renseigné sur des choses qu'en réalité il ne savait ni même ne soupçonnait,...(MP : 417)

68a. E servendosi a questo proposito di qualche particolare insignificante ma vero, (...), quasi fosse l'unico frammento che **involontariamente** gli sfuggiva, [...] la portava a supporlo bene informato su cose che in realtà non sapeva e neppure sospettava,... (MP it.2 : 187-188)

68b. I, posluživši se pri tom nekom beznačajnom ali istinitom pojedinošću, [...], kao krajičkom koji jedini pušta da proviri, tobože **protiv svoje volje**, [...], on ju je navodio da pretpostavi da je obavešten o stvarima koje, uistinu, nije ni znao ni slutio,... (MPŽ : 173)

69. Ce soulagement profond que tu ressens **malgré toi** [...], comment vas-tu le lui cacher? (Pennac fr. 81)

69a. Il profondo sollievo che provi **tuo malgrado** [...], come glielo nasconderai? (Pennac it. 59)

69b. **I protiv svoje volje** osećaš veliko olakšanje [...], kako ćeš to sakriti od nje? (Penak : 65)

U francuskoj literaturi ovakvu interpretaciju konstrukcije *malgré* + lična zamenica pronašli smo samo kod jednog autora (Morel 2006), i u rečniku *Le petit Robert* (1990)¹⁵⁸. U drugim konsultovanim francuskim rečenicima (Larousse 2001; Hachette 2005) ova konstrukcija ne izdvaja se kao konstrukcija sa posebnim značenjem. U italijanskim rečnicima, prepoznato je ovakvo značenje. Tako, u rečniku (Devoto – Oli 1995 : 1134) pod odrednicom *malgrado* nalazimo i sledeće: „Trag nekadašnje poimeničene upotrebe ovog priloga ostao je u priloškim izrazima *mio, tuo, suo*, (itd.) *malgrado*, u značenju 'protiv (nečije) volje', nerado'.“¹⁵⁹ I dvojezični Garzantijev rečnik (Garzanti 2006 : 660) navodi posesivnu sintagmu *mio/tuo/suo/nostro/vostro/loro malgrado* u značenju (*protiv*

¹⁵⁸ U ovom rečniku se navodi: « *Malgré soi*: de mauvais gré, contre son gré (...); *par ext.* involontairement. (Robert 1990 : 1139)

¹⁵⁹ « Traccia dell'uso sostantivato, [...], rimane nelle locuzioni avverbiali *mio, tuo, suo*, (ecc.) *malgrado* 'contro voglia', non volentieri'. » (Devoto – Oli 1995 : 1134)

moje, tvoje .... volje), kao i prilog *controvoglia* (protiv volje, nerado), kao ekvivalent u trećem licu za *malgré soi* (pored *suo malgrado*).

70. Et ce fut Swann, qui, avant qu'elle le laissât tomber, **comme malgré elle**, sur ses lèvres, le retint un instant, à quelque distance, entre ses deux mains.

70a. E fu Swann, prima che lei gliela lasciasse cadere **quasi malvolentieri** sulle labbra, a trattenerla un attimo a qualche distanza con tutt'e due le mani. (MP it.2 : 52)

70b. I Svan je morao, pre nego što je pustila da joj lice, **kao protiv njene volje**, klone na njegove usne, da ga za trenutak, obema rukama, zadrži na izvesnom odstojanju. (MPŽ : 50)

71. Cependant, en ouvrant la porte, elle s'attendait, **malgré elle**, à voir toute une grappe de physionomies animées de curiosité malveillante et moqueuse. (Makine : 115)

71a. Eppure, nell'aprire la porta, si aspettava, **suo malgrado**, di vedere un grappolo di fisionomie animate da una curiosità malevola e beffarda. (Makine it. : 84)

71b. Međutim, otvarajući vrata, ona je **i protiv svoje volje** očekivala da će ugledati načičkane glave koje će je dočekati zlonamernim i podsmešljivim pogledom. (Makin : 69)

IV.3.2.2. 3. Izrazi *malgré (tout) cela, malgré quoi, malgré tout*

Prema Mari-Anik Morel (Morel 2006), reč je o okamenjenim, odnosno ustaljenim izrazima (*locutions figées*).

Italijanski ekvivalenti izraza *malgré (tout) cela, malgré quoi* jesu prilozi i izrazi *ciononostante, con tutto ciò* (Garzanti 2006 : 660).

Izrazi *malgré cela, malgré quoi* imaju jaku anaforičku vrednost¹⁶⁰, koju im daje prisustvo zamenice *cela* i zamenice *quoi*.

---

¹⁶⁰ Anaforička vrednost podrazumeva sposobnost upućivanja na prethodni sadržaj.

Smatramo da u prilog ovoj tvrdnji govori i paralelna upotreba *ciononostante* (primer 72) i *nonostante ciò (con tutto ciò)* u italijanskom jeziku.

72. **Malgré cela** il ne distinguait pas bien. (MP : 329)

72a. **Ciononostante**, non distingueva bene. (MP (it.) : 124)

[= Nonostante ciò¹⁶¹, non distingueva bene.]

72b. **Uprkos tome** nije dobro razabirao. (MPŽ : 98)

U srpskom jeziku ekvivalentni izraz jeste izraz *uprkos tome*.¹⁶²

Za izraz *malgré tout*, Morel navodi da se u gramatikama često navodi zajedno sa koncesivnim priložima, kao što je prilog *pourtant*.¹⁶³ Ona mu pridaje slabiju anaforičku vrednost, između restriktivne vrednosti priloga *toutefois* i vrednosti priloškog izraza *tout de même*.

73. Et Swann était heureux **malgré tout** de sentir que, (...) c'était parce qu'il était en effet pour Odette quelqu'un de différent des autres, son amant,...(MP : 343)

73a. E Swann, **nonostante tutto**, era felice di sentire che [...] ciò gli veniva dall'essere per Odette una persona diversa da tutte le altre, il suo amante.....(MP (it.) : 138)

73b. I Svan je bio srećan, **uprkos svemu**, što je osećao da [...] to je zato što je on za Odetu odista nešto drugo, njen ljubavnik,... (MPŽ : 110)

Italijanski ekvivalent ovom izrazu očekivano je izraz *nonostante tutto*, a u srpskom *uprkos svemu*.

---

¹⁶¹ *Ciò* je u italijanskom jeziku pokazna zamenica (*pronome dimostrativo*), tačnije: « pronome neutro singolare: indica o sostituisce una cosa, generalmente rappresentata da una forma verbale o da un' intera frase. » [„zamenica *neutruma* sa značenjem jednine: označava ili zamenjuje pojam koji obično predstavlja ili neki glagolski oblik ili celu rečenicu.] (Patota 2003 : 245) Nakon što smo ovo sagledali, jasno je da je reč o zamenici ekvivalentnoj francuskoj pokaznoj zamenici *cela*. *Nonostante*, ili u starijoj grafiji *non ostante*, jeste predložki, veznički i priloški oblik, od latinskog negativnog participa prezenta u ablativu *non ostante*, od latinskog glagola *o(b)stare* 'stajati na putu'. Prološka upotreba je pristutna u književnom jeziku, kao sinonim za prilog *tuttavia*: *Non ostante si mise a mangiare con grand'appetito* (Alessandro Manzoni).

¹⁶² I pokazna zamenica srednjeg roda *to* u potpunosti je ekvivalentna francuskoj zamenici *cela* (i italijanskoj zamenici *ciò*), a „često se upotrebljava i anaforički” (Klajn 2005 : 83).

¹⁶³ Kao i u pojedinim rečnicima (Larousse 2001; Hachette 2005)

IV.3.2.2. 4. Predlog *nonobstant*

Kod Možea nalazimo komentar da i u francuskom jeziku postoji „stari predlog *nonobstant* (izraz latinskog porekla u značenju 'ne predstavljajući prepreku')¹⁶⁴, uz komentar da se u današnjem francuskom on koristi samo u pravnoj terminologiji: *L'accord restera valable, nonobstant toute réclamation*. [Sporazum će ostati važeći, uprkos bilo kakvim osporavanjima] (Mauger 1968 : 336)

U korpusu smo pronašli dva primera upotrebe predloga *nonobstant* u francuskom jeziku:

74. Malgré la bretelle, **nonobstant la haute fente** et bien que l'allure de cette jeune femme fût décidément de nature à vous donner des idées, Ferrer sentit dès les premiers instants que ça n'allait pas marcher entre eux. (Echenoz : 150)

74a. Malgrado la spallina, **nonostante il profondo spacco** e benché l'aspetto della giovane donna fosse decisamente tale da far venire in mente certe idee, Ferrer sentí sin dal primo istante che tra loro non avrebbe funzionato. (Echenoz it. 110 : 150)

74b. Uprkos onoj naramenici i **bez obzira na duboki izrez** na suknji i pored toga što je izgled ove mlade žene bio takav da može da vam izazove određene misli, Ferer je još od prvog trenutka osetio da među njima ništa neće biti. (Ešnoz : 99)

75. « Le duc de la Force, qui mourut dans ce même temps, ne fit pas de regrets...**nonobstant sa naissance et sa dignité**. » (Pennac 2 fr. : 183)

75a. “Il duca de la Force, che morì nello stesso periodo, non fu rimpianto da alcuno, **nonostante le sue origini e la sua dignità**“ (Pennac 2 it. : 141)

75b. „Vojvoda od La Forsa, koji je umro u isto to vreme, nije zažalio...**bez obzira na svoje poreklo i dostojanstvo**.“ (Penak 2 : 187)

---

¹⁶⁴ Seriani (Seriani 1988 : 506) navodi da je ovaj predlog poreklom latinski ablativ apsolutni koji je „kristalizovan“: NON OBSTANTE AMICO = ‘non opponendosi l'amico’).

Iako je ovaj predlog upotrebljen u dva savremena dela, smatramo da je reč o specifičnim kontekstima. U primeru (74) autor, u cilju pojačavanja stilskeg efekta, nabraja sve raspoložive dopusne konstrukcije, te zbog toga i arhaični predlog *nonobstant*. U primeru (75) je reč o navođenju (stvarnog ili izmišljenog) citata iz književnog dela iz 18. veka, tako da je njegova relevantnost upitna. Zbog toga (kao i zbog postojanja ukupno dva primera u osam romana), smatramo da se ne može govoriti o „reaktiviranju“ upotrebe arhaičnog priloga *nonobstant*, već samo o njegovom postojanju u repertoaru predloga koje uvode koncesivne priloške odredbe.

IV. 3.2.2.5. Koncesivne konstrukcije uvedene predlogom *pour*

Andre Martine pominje *pour* „concessif“, u rečenicama tipa: ***Pour un journaliste, N...se débrouille mal.*** [*N... se loše snalazi za jednog novinara = Iako je novinar, loše se snalazi.*] (Martinet 1979 : 198).

U ovakvim situacijama, imenica je determinisana neodređenim članom.

Mi smo u korpusu izdvojili jedan takav primer, gde je u italijanskom jeziku prepoznato koncesivno značenje, i izraženo implicitnom koncesivnom konstrukcijom (*pur + gerundio*).

76. **Pour un nouveau débarqué**, [...], Julien ne tomba pas dans de trop grandes sottises. (Stendhal : 32)

76a. **Pur essendo un nuovo venuto**, [...], Julien non commise sciocchezze eccessive. (Stendhal It. : 200)

76b. **S obzirom** (sic !)¹⁶⁵ **da je bio novajlija**, [...], Žilijen nije pravio suviše velike budalaštine. (Stendal : 314)

Iako u srpskom koncesivno značenje nije eksplicirano, možemo ga dokazati promenom predloške konstrukcije kojom je rečenica uvedena, ili čak uvođenjem koncesivnog veznika:

Bez obzira na to što / Iako je bio novajlija, [...], Žilijen nije pravio suviše velike budalaštine.

Smatramo da se u ovakvom kontekstu koncesivna semantika može postići i prevodom: **Za jednog novajliju**, [...], Žilijen nije pravio suviše velike budalaštine.

Na taj način zaključujemo da i konstrukcija *za* + akuzativ u srpskom jeziku (uz odgovarajući kontekst) može da uvede prilošku odredbu sa koncesivnom vrednošću.

---

¹⁶⁵ Pravilno je : *s obzirom na to da*.

V. 3.2.2. 6. Zaključak

Na osnovu sagledavanja repertoara implicitnih struktura za izražavanje koncesivnosti u francuskom, italijanskom, i srpskom jeziku, možemo zaključiti da je taj repertoar podjednako širok u sva tri posmatrana jezika.

Analiza kopusa dovela nas je i do sledećih zaključaka: francuski i italijanski jezik pokazali su veliki stepen poklapanja u upotrebi implicitnih konstrukcija: od 15¹⁶⁶ primera koji u francuskom sadrže implicitnu konstrukciju, samo u tri primera takva konstrukcija je u italijanskom jeziku zamenjena eksplicitnom koncesivnom rečenicom.

Implicitne konstrukcije francuskog i italijanskog jezika pokazale su i visok stepen sličnosti u pogledu sâme forme (fr. *tout* + gerundijum – it. *pur* + gerundijum; fr. *malgré* + imenica – it. *malgrado* + imenica; fr. izraz *avoir beau* + infinitiv – it. izraz *aver un bel* + infinitiv; fr. predlog *sans* + infinitiv – it. predlog *senza* + infinitiv).

Nasuprot tome, kada je reč o srpskom jeziku, u najvećem broju slučajeva implicitna konstrukcija posmatranih romanskih jezika zamenjena je zavisnom koncesivnom rečenicom (pogledati TABELU II):

Jedino u slučaju konstrukcije: predlog *malgré* + imenica, u srpskom jeziku, u najvećem broju primera, nalazimo predložko-padežnu konstrukciju. I u jedinom primeru sa predlogom *en dépit de* u srpskom jeziku imamo analognu konstrukciju (pogledati TABELU III):

---

¹⁶⁶ Ovde nismo uvrstili primer (56a), u kojem francuska rečenica u kojoj je koncesivnost izražena oblikom participa, nije u celini prevedena.

TABELA II: Implicitne strukture sa glagolskom rečju kao formantom

FRANCUSKI	ITALIJANSKI	SRPSKI
<i>tout + gérondif</i> (6 primera)	1. <i>pur + gerundio</i> (4 primera) 2. eksplicitna koncesivna rečenica (2 primera)	eksplicitna koncesivna rečenica (6 primera)
<i>avoir beau + infinitiv</i> (4 primera)	1. <i>aver un bel + infinitiv</i> (3 primera) 2. eksplicitna koncesivna rečenica (1 primer)	1. (<i>u</i>) <i>zalud</i> (3 primera) 2. eksplicitna koncesivna rečenica (1 primer)
<i>sans + infinitiv</i> (5 primera)	<i>senza + infinitiv</i> (5 primera)	eksplicitna koncesivna rečenica (5 primera)
oblik participa (1 primer)	/	eksplicitna koncesivna rečenica (1 primer)

TABELA III: Koncesivne priloške odredbe

<i>malgré</i> + imenica (10 primera)	1. <i>malgrado</i> + imenica (2 primera) 2. <i>nonostante</i> + imenica (5 primera) 3. <i>ad onta di</i> + imenica (2 primera) 4. eksplicitna koncesivna rečenica (1 primer)	1. <i>uprkos</i> + Dat. (5 primera) 2. eksplicitna koncesivna rečenica (4 primera) 3. <i>i pored</i> + Gen. (1 primer)
<i>malgré</i> + lična zamenica (4 primera)	prisvojni pridev + <i>malgrado</i> (2 primera) <i>involontariamente</i> (1 primer) <i>malvolentieri</i> (1 primer) <i>controvoglia</i> ¹⁶⁷	<i>protiv (nečije) volje</i>
<i>en dépit de</i> + imenica (1 primer)	<i>nonostante</i> + imenica (1 primer)	<i>i pored</i> + Gen. (1 primer)
<i>nonobstant</i> + imenica (2 primera)	<i>nonostante</i> (2 primera)	bez obzira na + Acc. (2 primera)
<i>pour</i> + imenica (1 primer)	<i>pur</i> + gerundio	implicitna predložka konstrukcija: <i>s obzirom (na to) da</i> <i>/za</i> + Acc. (1 primer)

Na osnovu iznetog, zaključujemo da je analiza korpusa potvrdila pretpostavke koje su i bile u osnovi našeg istraživanja: francuski i italijanski jezik pokazuju visok stepen poklapanja u izboru formalnih sredstava za izražavanje koncesivnog značenja. Srpski jezik, u kome dominira upotreba eksplicitnih koncesivnih rečenica, znatno odstupa u ovom domenu.

¹⁶⁷ Prilog *controvoglia* navodi se u literaturi kao sinonim za priloge *involontariamente*, *malvolentieri*, ali se u našem korpusu nije javio.

IV.4. IZRAŽAVANJE KONCESIVNOSTI POMOĆU ZAVISNE KONCESIVNE REČENICE

Kao što smo već naglasili, zavisne koncesivne rečenice predstavljaju najeksplicitnije sredstvo izražavanja koncesivnosti. To je zbog toga što se u njima na sintaksički najupadljiviji način fokusira nedovoljni, neefektivni uzrok, presudan za koncesivnu semantiku.

S. Pavlović (Pavlović 2007) smatra da isticanje takvog uzroka ima i pragmatički značaj, i navodi stav Miloša Kovačevića, koji smatra da „je komunikativna vrijednost posljedice mnogo veća kada je ona data u prisustvu oponentnog /spriječavajućeg nego kada bi bila data u suodnosu sa djelujućim uzrokom“.¹⁶⁸

IV.4. 1. OPŠTE NAPOMENE O KONCESIVNIM REČENICAMA

Koncesivne rečenice pripadaju sistemu zavisnosloženih rečenica sa *raščlanjenom*¹⁶⁹ strukturom, koje karakteriše *fakultativna sintaksička veza* sa glavnom rečenicom, ostvarena preko *semantičkih veznika*.¹⁷⁰ Semantika tih veznika određuje *adverbijalno* značenje zavisne rečenice.¹⁷¹

U skladu sa tim, u sva tri jezika koji su predmet ovog rada one su kategorisane kao zavisne rečenice sa priloškom (adverbijalnom) vrednošću (fr. *propositions*

---

¹⁶⁸ Kovačević 1992 :74, apud: Pavlović 2007 : 284

¹⁶⁹ Za razliku od rečenica sa *neraščlanjenom* strukturom, koje karakteriše *obavezna* veza sa glavnom rečenicom, jer zavisna rečenica dopunjuje (odnosi se na) jednu reč glavne rečenice (upravnu reč), uz upotrebu *sintaksičkog* veznika (koji pritom nema sopstvenu semantiku). Takve su sledeće rečenice: *Il a dit qu'il viendrait/Ha detto che sarebbe venuto/Rekao je da će doći* - u kojima u sva tri jezika imamo glagolsku upravnu reč (sa značenjem 'reći'), njenu dopunu u obliku zavisne rečenice kompletivnog tipa, uz upotrebu asemantičkog veznika (fr. *que*, it. *che*, sr. *da*). V. Ružić naziva ih *dopunskim* rečenicama (Ružić 2006)

¹⁷⁰ Ovo su pogledi na koncesivnu klauzu iz savremene srbističke literature, u potpunosti primenljivi i na koncesivne klauze u francuskom i italijanskom jeziku.

¹⁷¹U *Srpskoj sintaksi* (Simić-Jovanović 2002) ove rečenice su klasifikovane u *priklauzalne* zavisne rečenice, *adverbativni* tip.

adverbiales ili *circonstancielles*, it. *subordinate avverbiali* ili *circostanziali*, sr. *adverbijalne* ili *priloške* rečenice).¹⁷²

Koncesivne rečenice u odnosu na nadređenu rečenicu funkcionišu kao koncesivna priloška odredba.

Karakteristični veznici zavise od toga da li je reč o *opštekoncesivnom modelu* ili pak o *parcijalnokoncesivnom modelu*.¹⁷³

Kao što je već rečeno, dominantan glagolski način u koncesivnim rečenicama francuskog i italijanskog jezika jeste sibžonktiv, odnosno konjunktiv. Ipak, nisu retka odstupanja od ovog pravila. U tom smislu, interesantan je komentar Dušanke Točanac-Milivojev koja, nakon osvrta na čestu upotrebu indikativa u savremenom francuskom jeziku uz subjunktore *tout...que*, *aussi ...que*, *quoique* konstatuje sledeće: „Danas je zaista teško decidno se izjasniti o upotrebi glagolskog načina nakon tri navedena subjunktora; srećemo ih upotrebljene i sa indikativom i sa sibžonktivom, što ne zavisi od gramatičkih pravila, već od stava govornog lica.”¹⁷⁴ (Točanac –Milivojev 1989 : 132) Pored ovakvih slučajeva, postoje i veznici nakon kojih upotreba indikativa predstavlja pravilo, o čemu ćemo govoriti prilikom njihove analize.

Pozicija koncesivne klauze u sva tri jezika dosta je slobodna, sa izuzetkom nekoliko specifičnih podtipova, o kojima će kasnije biti reči. One mogu da se nalaze kako ispred, tako i iza upravne rečenice, a mogu da budu i umetnute (najčešće između subjekta

---

¹⁷² U literaturi koja se bavi srpskim jezikom pronašli smo i termin *dodatne rečenice*. (Mrazović - Vukadinović 2009 : 561)

¹⁷³ Detaljnije o ovoj podeli i o samim veznicima u poglavljima IV.4.2 (Opštekoncesivni model) i IV.4.5. (Parcijalnokoncesivni model).

¹⁷⁴ « Vraiment, il est difficile de trancher aujourd'hui sur l'emploi de mode dans les trois subordonnants cités ci-dessus, on les rencontre tantôt avec l'indicatif, tantôt avec le subjonctif, ce qui est en fonction non des règles de grammaire, mais de l'attitude du sujet parlant. » (Točanac –Milivojev 1989 : 132)

i predikata upravne rečenice). Pri tom ne dolazi ni do kakvih promena ni u strukturi upravne, ni u strukturi zavisne rečenice.¹⁷⁵

Međutim, opravdano je očekivati da postoje određene semantičke i stilske nijanse koje zavise od mesta koncesivne rečenice u okviru složene rečenice, što ćemo pokušati da sagledamo u narednim poglavlju.

IV.4. 1. 1. Semantičke nijanse koncesivnih rečenica

Iako je, kao što smo već naglasili, pristup ovog rada prevashodno sintaksički, osvrnućemo se na neke semantičke nijanse koncesivnih rečenica, konkretno na one koje su uslovljene njihovim sintaksičkim položajem. Najpre ćemo navesti nekoliko zapažanja iz literature, a zatim ih uporediti sa činjenicama koje pruža korpus.

Erve Bešad smatra da, ukoliko je koncesivna rečenica na prvom mestu, postiže se efekat „iščekivanja” (*un effet d'attente*), i tada sadržaj nadređene rečenice, iznoseći činjenicu koja je suprotna očekivanoj, proizvodi efekat „iznenađenja” (*un effet de surprise*). (Béchade 1993 : 282)

Komentar koji nalazimo kod Serijanija potkrepljuje prethodnu tvrdnju. On ističe da, ukoliko je koncesivna rečenica u postpoziciji u odnosu na nadređenu, to donosi „izvesno slabljenje koncesivne veze“. (Herczeg 1976c : 198, apud: Serianni 1988 : 505)

Mari-Anik Morel (Morel 1996), u okviru zavisnih koncesivnih rečenica, razlikuje dva tipa koncesivnosti:

- a.) *concession logique* (logička koncesivnost)¹⁷⁶ – predstavljena iskazom *Bien qu'il pleuve, il sort* [Iako pada kiša, on izlazi]. Takva koncesivnost podrazumeva jednu

---

¹⁷⁵ To nije slučaj kod svih indoevropskih jezika. U nemačkom jeziku, na primer, glagol (u ličnom glagolskom obliku) zavisne koncesivne rečenice je uvek na kraju (kada je ona u postpoziciji), a ukoliko je ona ispred glavne rečenice onda dolazi do promene reda reči u okviru same glavne rečenice.

¹⁷⁶ Termin *logička koncesivnost* korišćen je i ranije, ali sa drugačijim određenjem. Uvode ga Žak Mešler i Nina de Spengler 1981, u članku *La concession ou la refutation interdite* (Moeschler –

implicitnu vezu (*relation sou-jacente*): tačnije - iskaz A ('padanje kiše') za posledicu obično ima iskaz B1 ('neizlaženje'), a iskaz B ('on ipak izlazi') predstavlja negaciju iskaza B1.

Autor to shematski predstavlja ovako:

A se obično vezuje za <B1> a <B> = negacija B1¹⁷⁷ (Morel 1996 : 7)

Ovde se ipak izdvajaju slučajevi u kojima se koncesivni odnos ne uspostavlja između samih iskaza A i B, nego iz zaključaka koje ti iskazi (ili jedan od njih) mogu implicirati. Autor to ilustruje primerom: *Bien que tu fumes moins qu'avant, tu fumes encore trop* [Iako pušiš manje nego ranije, još uvek previše pušiš], a shematski predstavlja ovako:

iz iskaza A možemo zaključiti <C1> a iskaz B donosi zaključak <C2>, a <C2> predstavlja negaciju zaključka <C1>¹⁷⁸ (Morel 1996 > 8)

Kada je reč o logičkoj koncesivnosti, mesto zavisne koncesivne rečenice je slobodno, a upotreba sibžonktiva obavezna.

b.) *concession rectificative* ('modifikativna' koncesivnost)

Kod ovakvih koncesivnih rečenica, zavisna koncesivna rečenica je obavezno u postpoziciji, i modifikuje sadržaj nadređene strukture, u manjoj ili većoj meri, a ponekad ga i potpuno negira. Reč je o primerima tipa: *Vous pouvez tourner sur la petite place là*

De Spengler 1982). Autori *logičku koncesivnost* suprotstavljaju *argumentativnoj koncesivnosti*. *Logička koncesivnost* predstavljena je izrazom tipa *bien que p, q*: *Bien que la rivière fût en crue, le pont ne s'est pas effondré* [Iako je vodostaj reke veoma visok, most se nije srušio], dok je *argumentativna koncesivnost* predstavljena izrazom *p mais q (q = non r)* – pri čemu *r* predstavlja zaključak koji bi se mogao nametnuti na osnovu iskaza *p*: *Il est intelligent, mais brouillon* [On je pametan, ali (je) smeten].

¹⁷⁷ A est normalement associé <B1> et <B>= <non B1> (Morel 1996 : 7)

¹⁷⁸ Normalement de A on peut tirer la conclusion <C1> et de B, la conclusion <C2>, et <C2> = <non C1> (Morel 1996 > 8)

bien que ce soit interdit. Tout le monde le fait. [Možete skrenuti na onaj mali trg, iako je zabranjeno. Svi to rade.] Na prvi pogled, i ovde je moguće pretpostaviti postojanje implicitne veze (obično, kada je skretanje zabrajeno, ne skrećemo) ali postoji razlika na pragmatičkom planu. Upravo uvođenjem koncesivnog odnosa, dolazi do modifikacije iskaza koji pretpostavlja implicitnu vezu – u ovoj konkretnoj situaciji možete skrenuti. Autor ovaj tip rečenica (B iako A) shematski predstavlja ovako:

obično se B /zabrana/ vezuje za A1 /ne skretanje/ a <A> /skretanje/ predstavlja negaciju <A1>¹⁷⁹ (Morel 1996 : 10)

I ovde postoje slučajevi da se modifikacija koju nosi koncesivna rečenica ne odnosi na sadržaj iskaza A i B, već na zaključke koji bi se iz tih iskaza mogli izvući. Autor to ilustruje primerom: *Pierre n'est pas le plus grand de sa classe, encore qu'il est relativement grand pour son âge* [Pjer nije najviši u razredu, mada je relativno visok za svoje godine], i shematski predstavlja ovako :

Na osnovu B/Pjer je visok za svoje godine/ možemo zaključiti C /on je najviši u razredu/ a <A> /Pjer nije najviši u razredu/ predstavlja negaciju iskaza <C>¹⁸⁰ (Morel 1996 : 11)

Najverovatnije prihvatajući i razvijajući ideje koje je iznela Mari-Anik Morel, Olivije Sute (Soutet 2001) u članku posvećenom vezniku *bien que*, razlikuje dve upotrebe ovog veznika:

1) situaciju kada je on nosilac *logičke koncesivnosti (concession logique)* – u tom slučaju zavisna rečenica može da se nađe i ispred i iza upravne rečenice *Bien qu'il soit malade, il travaille./Il travaille bien qu'il soit malade, i*

¹⁷⁹ Normalement B est associé à A1 et <A>= <non A1> (Morel 1996 : 10)

¹⁸⁰ De B on peut conclure C et <A> = <nonC> (Morel 1996 : 11)

2) situaciju kada je ovaj veznik nosilac *modifikativne koncesivnosti* (*concession rectificatrice*), kada je zavisna rečenica obavezno u postpoziciji: *Aucun ne touchait à cette mixture, bien que Jean-Baptiste, livide, tentait de reprendre un morceau de cet infâme mélange*. [Niko nije dirao tu smešu, mada je Žan-Batist, jako bled, pokušavao da uzme još jedan komad te odbojne smese.] (Cayrol, in Grevisse-Goosse 1993 : 1662, apud: Soutet 2011 : 222). Autor konstatuje da je u ovakvoj konstrukciji moguće da se u koncesivnoj rečenici uvedenoj veznikom *bien que* nađe i indikativ, kao što i jeste slučaj u primeru koji je naveo.

Mogućnost pojave indikativa (konkretno – futura) ili kondicionala u rečenici uvedenoj veznikom *bien que* i veznikom *quoique* pominje se i u *Larusovoj gramatici savremenog francuskog* (Chevalier et al. 1964), ali isključivo u određenom kontekstu.¹⁸¹ I Moris Grevis (Grevisse 1969 : 1099-1100) navodi određen broj primera u kojima se posle koncesivnih veznika nalazi indikativ (ili kondicional), ali uz napomenu da se upotrebom indikativa insistira na realnosti, a kondicionalnom na eventualnosti date radnje.

Logičku koncesivnost Sute objašnjava kao onu koja iznosi uzrok bez efekta, posledice (*cause non agissante*), dok bismo, na osnovu primera koji je autor naveo za *modifikativnu koncesivnost* (*concession rectificatrice*), mogli zaključiti da ona prema Suteu predstavlja neku vrstu dodatne informacije, koja svakako nije lišena koncesivnosti, ali za koju se stiče utisak da je govornik ne naglašava posebno.

---

¹⁸¹ O tome dalje u ovom radu, odeljak: Specifične upotrebe veznika *quoique*.

IV.4.2. OPŠTEKONCESIVNI MODEL

U ovom odeljku analiziraćemo one slučajeve u kojima se koncesivnost odnosi na čitavu radnju ili stanje koje iskazuje zavisna rečenica.

Zavisne rečenice sa takvim značenjem najčešće su u francuskom jeziku uvedene veznicima: *bien que*, *encore que* (arhaičan, prema Bešadu), *quoique* i (nešto ređe) *malgré que* i *en dépit que*.

Dakle, reč je veznicima sačinjenim od polivalentnog elementa *que* (najfrekventnijeg elementa kod veznika za subordinaciju), ispred koga se nalazi neki drugi element, koji sam po sebi ne služi za izražavanje koncesivnosti. (Morel 1996)

Nakon analize elemenata anteponiranih elementu *que*¹⁸², Mari-Anik Morel dolazi do sledećih zaključaka:

Veznik *bien que*, najčešće se upotrebljava kod anteponirane koncesivne rečenice, i „označava slaganje sa nekom prethodnom tvrdnjom, koja je podvrgnuta ispitivanju. Govornik¹⁸³ nije tvorac tog iskaza, ali sa njim se slaže.“¹⁸⁴ Ovaj veznik ima efekat pojačavanja tvrdnje iznete glavnom rečenicom. (Morel 1996 : 27)

Veznik *quoique* najčešće uvodi postponiranu koncesivnu rečenicu, i označava „govornikovo ponovno definisanje prethodnog iskaza. Na taj način on naglašava jednu činjenicu koja treba da ograniči domen važenja sadržaja prethodne rečenice. Ovaj veznik ograničava sadržaj glavne rečenice i/ili označava lični stav govornika.“¹⁸⁵ (Morel 1996 : 28)

---

¹⁸² Videti u : Morel 1996 : 22-27

¹⁸³ Reč govornik koristimo kao prevod francuske imenice *énonciateur*, čiji bi bukvalni prevod bio „autor iskaza“.

¹⁸⁴ « marque l'assentiment à une assertion préalable mise en questionnement, dont l'énonciateur n'est pas la source, mais à laquelle il donne son assentiment. » (Morel 1996 : 27)

¹⁸⁵ «... marque une redéfinition de l'assertion précédente par l'énonciateur qui stabilise une propriété différentielle qui vient restreindre le domaine de validité de la proposition qui précède. Produit un effet de restriction et/ou marque une position personnelle de l'énonciateur. » (Morel 1996 : 28)

Veznik *encore que* uvodi isključivo postponiranu koncesivnu rečenicu, i „podvlači diskontinuitet koji je govornik primetio u sopstvenom iskazu, i njegovu potrebu da ponovo sagleda (revidira) svoj prethodni sud. Ovaj veznik ima za efekat modifikovanje validnosti tog suda.“¹⁸⁶ (Morel 1996 : 28)¹⁸⁷

Neki autori kritikuju upotrebu veznika *malgré que* smatrajući da pripada više govornom jezičkom registru (Chevalier et al. 1964), dok ga neki drugi navode ravnopravno sa ostalim koncesivnim veznicima (Grevisse 1969; Wilmet 2003; Morel 1996; Vujović 2012).

G. Može o tome kaže: „Ovaj oblik se u principu upotrebljava samo u izrazu *malgré qu’(il) en ait*, to jest: *si mauvais gré qu’il en ait; malgré toute sa répugnance* [koliko god to ne želeo; uprkos svoj odbojnosti koju oseća] Ali, zahvaljući veoma jasnom smislu predloga *malgré*, veznik *malgré que* (...), veoma čest u razgovornom francuskom, svakoga dana uzima sve više prostora. Od sada više ne možemo da tvrdimo da je njegova upotreba gramatički neispravna.“ (Mauger 1968 : 339)¹⁸⁸ Isti stav nalazimo i kod nekih drugih autora (npr. Riegel et al. 1994).

Veznik *en dépit que* ređi je u upotrebi (Mauger 1968), a neki autori (Chevalier et al. 1964; Grevisse 1969; Delatour et al. 1995) ga ni ne navode među koncesivnim veznicima, ili čak osporavaju njegovo postojanje. (Morel 1996) Ispravnom se smatra samo upotreba složenog izraza *en dépit du fait que*. (Morel 1996)

U italijanskom jeziku *koncesivne rečenice* uvedene su veznicima *benché, sebbene*, i danas pomalo „knjiškim“ *ancorché (iako, mada, premda), quantunque (iako, mada, premda, ma koliko), nonostante (nonostante che), malgrado (malgrado che), ad*

---

¹⁸⁶ « ...souligne la disconuité perçue par l’énonciateur dans son proper discours et la nécessité où il se trouve de réviser son jugement préalable. Marque une rectification sur la portée de la validité de ce jugement. » (Morel 1996 : 28)

¹⁸⁷ Neki autori (Delatour et al. 1991 : 276) vezniku *encore que* ni ne pripisuju vrednost pravog koncesivnog, već vrednost restriktivnog veznika.

¹⁸⁸ « Cette forme ne s’emploie, en principe, que dans l’expression: *malgré qu’(il) en ait*, c’est-à-dire: *si mauvais gré qu’il en ait; malgré toute sa répugnance*. Mais à cause du sens très clair de la préposition *malgré*, la conjonction *malgré que* (...), très employée dans le français populaire, gagne chaque jour du terrain. Dès maintenant, on ne peut plus prétendre que l’emploi en soit incorrect. » (Mauger 1968 : 339)

onta (*del fatto*) *che*¹⁸⁹ (*iako/uprkos tome što*), ili priloškim izrazima *per quanto* (*koliko god*) i *con tutto che* (*uprkos tome što, i pored svega toga što*).¹⁹⁰ Pri tom se u upravnoj rečenici često nalaze korelativni suprotni veznici *tuttavia* (*ipak*) i *nondimeno* (*pa ipak, uprkos tome*) i prilozi *ugualmente/lo stesso* (*ipak, svejedno*).

Najčešći opštekoncesivni veznici u srpskom jeziku jesu veznici *iako, mada* i *premda*, kao prosti¹⁹¹ veznici.

Pored njih, koriste se i složeni veznici *uprkos tome što* i *bez obzira na to što*. Miloš Kovačević zapaža da se u srpskom standardnom jeziku sa istom vrednošću javljaju i sledeći složeni veznici: *i pored toga što, svejedno što, makar što, makar da* (Kovačević 2008 : 70).

Veznik *premda* danas je manje frekventan (Stevanović 1972; Klajn 2005), iako se sreće i kod novijih pisaca - naročito hrvatskih (Stevanović 1972), a naišli smo i na zapažanje da se on javlja *uglavnom* ukoliko se dopusna rečenica nađe iza nadređene (Mrazović - Vukadinović 2009).

Rečenice uvedene veznicama *iako/mada/premda* „podležu kondenzaciji pomoću padežnih konstrukcija koje su markirane koncesivnošću“ (Milošević 1986 : 37), na primer predlog *uprkos* + dativ, predloškim izraz *i pored* + genitiv.

Tri pomenuta veznika su apsolutni semantički sinonimi (Stevanović 1974; Stanojčić-Popović 1994¹⁹²; Milošević 1986), i predstavljaju „semantički markirana veznicka sredstva“ (Milošević 1986 : 37).

---

¹⁸⁹ Ovaj veznik je prema nekim autorima arhaičan (Terić 2005), dok ga drugi navode ravnopravno sa ostalim koncesivnim veznicama (Bianco 2010; Serianni 1988).

¹⁹⁰ Gordana Terić (Terić 2005 : 226) navodi listu arhaičnih koncesivnih veznika, koje nalazimo u starom jeziku: *abbenché, bene che, sebbene che, quando bene, avvegna che, come che, (iako, mada, premda), ad onta che/ad onta di +infinito (=uprkos čemu)*.

¹⁹¹ Ovi veznici smatraju se „prostim veznicama“ u sihronijskom smislu, jer su sastavljeni od jedne lekseme. Dijahronijski posmatrano „ti veznici nisu *prosti*, nego *složeni* jer su (...) složeni od partikule i veznika: *i+ako, ma+da, prem+da*.“ (Kovačević 2008 : 70, fusnota 4)

¹⁹² U novijem izdanju iste gramatike (Stanojčić - Popović 2008) i ovi autori autori navode da se veznik *premda* ređe koristi.

Kao što smo već naveli, spiskovi koncesivnih veznika kod različitih autora pokazuju veliku nepodudarnost. Mi ćemo navesti spisak veznika koji se navodi u *Gramatici srpskog jezika za strance* (Mrazović - Vukadinović 2009 : 607), nazivajući ih *subjunktorske fraze*. Za ovo smo se odlučili jer se ovaj spisak čini najiscrpnijim i morfološki najraznovrsnijim. Pri tom napominjemo da se većine tih veznika (ali ne svi na istom mestu) navode i kod ostalih konsultovanih autora (Stevanović 1972; Milošević 1986; Klajn 2005; Silić-Pranjkić 2005, i drugi). Tu se, dakle (osim već pomenutih *iako/mada/premda*) navode i veznici: *ako...(i)/i ako, da...i/i...da, kad...i/i kad, (pa) da, (pa) neka, (pa) ma (da/kako), (pa) makar (da)*.

Kada je reč o veznicima *ma* i *makar* kod Ksenije Milošević nalazimo konstataciju da se koncesivnim veznicima kao „*pojačajni signal koncesivne relacije* mogu pridružiti i *koncesivne partikule*”: *ipak, ipak-i, makar/ma, nek(a)* (Milošević 1986). Sa druge strane, reči *makar* i *ma* se u većini gramatika navode kao pravi veznici (Stevanović 1974; Klajn 2005; Mrazović - Vukadinović 2009). Objašnjenje nalazimo kod M. Kovačevića, koji kaže: „samostalno upotrebljene lekseme *makar* i *ma* nisu partikule (...) nego su isključivo koncesivni veznici homoforni s partikulama.“ (Kovačević 2008 : 69). Autor dakle ne negira da ove reči mogu biti i partikule koje učestvuju u stvaranju složenih koncesivnih veznika, ali izdvaja situaciju kada ih treba posmatrati kao čiste veznike.

Kao što je već rečeno, partikula – ili kohezivna rečca (Stanojčić-Popović 2008) - *(pa) ipak*, izuzetno je česta u glavnoj rečenici, a njome se, (poput korelativnih zamenica i priloga kod drugih složenih rečenica) ističe smislaona veza upravne i dopusne rečenice.

IV.4.2. 1. Veznik *bien que*

Ovaj veznik (tačnije veznički izraz) predstavlja najfrekventniji veznik francuskih koncesivnih rečenica, sa podjednakom distribucijom u pisanom i govornom jeziku. Nastao je kao spoj priloga *bien* - koji je koncesivnu vrednost imao još u starofrancuskom jeziku (Graovac 2009) i elementa *que*.¹⁹³

Primeri u kojima je zavisna rečenica anteponirana glavnoj :

77. **Bien que sa main droite fût emmitouflé dans un chiffon sanglant**, le grand garçon pâle et raide qui se tenait debout devant Julie, revolver au poing, n'était pas Jean-Baptiste Pastor. (Pennac fr. : 295)

77a. **Benché la sua mano destra fosse avvolta in uno straccio insanguinato**, il ragazzino pallido e teso che se ne stava in piedi di fronte a Julie, con la pistola in pugno, non era Jean-Baptiste Pastor. (Pennac it. : 219)

77b. **Iako mu je leva [sic!] šaka bila zamotana u krvavu krp**u, visoki mladić, bled i ukočen, koji je stajao pred njom s revolverom u ruci, nije bio Žan-Batist Pator. (Penak : 250)

78. **Bien qu'il ne s'y fût pas montré fort ému**, M. Homais, néanmoins, s'était efforcé de le raffermir, de lui *remonter le moral*. (Bovary : 138)

78a. **Sebbene non si fosse dimostrato molto scosso**, il signor Homais aveva cercato ugualmente di rincorarlo, di rialzargli il morale. (Bovary it. : 96-97)

78b. **Iako nije izgledao mnogo uzbuđen**, gospodin Ome se pri svem tom bio upeo da Šarla umiri, da ga ohrabri. (Bovari : 105)

---

¹⁹³ Prema Ferdinandu Brinou, veznički spoj *bien que* je relativno „moderan“, s obzirom na to da se sve do kraja 16. veka umesto njega koristio veznik *combien que*. (Brunot 1922 : 865)

79. Et **bien qu'il ne tînt sans doute au chef-d'œuvre florentin** que parce qu'il le retrouvait en elle, pourtant cette ressemblance lui conférait à elle aussi une beauté, la rendait plus précieuse. (MP : 264)

79a. E, **sebbene lui fosse affezionato al capolavoro fiorentino esclusivamente perchè lo ritrovava nella donna**, tuttavia quella somiglianza conferiva anche a lei una bellezza, la rendeva più preziosa. (MP it.2 : 42)

79b. Pa **iako mu je do toga florentinskog remek-dela bilo stalo** bez sumnje samo zato što ga je nalazio u njoj, ipak je i njoj ta sličnost pridavala neku lepotu, činila je određenijom. (MPŽ : 41)

Sledeći primer, u kome je francuska eksplicitna rečenica prevedena italijanskom implicitnom koncesivnom rečenicom, mogao bi da ukaže na to da su kod istovetnog subjekta češći primeri implicitnih rečenica u italijanskom nego u francuskom jeziku, što, međutim, barem kada je reč o domenu koncesivnosti u pisanom jeziku, nije čest slučaj.

80. **Bien que la plupart d'entre eux fussent trop jeunes pour avoir véçu ça**, ils se disaient que Diên Biên Phu avait dû être un foutu cauchemar. (Pennac fr. : 243)

80a. **Pur essendo quasi tutti troppo giovani per averlo vissuto**, si dicevano che Diên Biên Phu doveva essere stato un fottutissimo incubo. (Pennac it. : 178)

80b. **Mada su većinom bili previše mladi da bi prošli Djen Bjen Fu**, govorili su u sebi da je tamo moralo biti gadno sranje. (Penak : 203)

U sledećim primerima zavisna rečenica je u postpoziciji. Kada sagledamo njihovo značenje, mogli bismo se složiti sa tvrdnjom da su takve rečenice često nosioci 'modifikativne koncesivnosti'. Naime, u većini primera se zaista stiče utisak da koncesivna rečenica više donosi neku dodatnu informaciju, nego što fokusira neadekvatan uzrok.

81. ... Swann crut que le docteur le connaissait sans doute pour s'être trouvé avec lui en quelque lieu de plaisir, **bien que lui-même y allât pourtant fort peu**, ... (MP : 240)

81a. ...Swann credette senza alcun dubbio che il dottore lo conoscesse per essersi trovato in sua compagnia in qualche luogo di piacere, **sebbene lui ci andasse così poco**,... (MP it.2 : 19)

81b. ...Svan je pomislio da ga doktor, nesumnjivo, poznaje po tome što su se sreli na nekom mestu raskalašnog provoda, **premda je on tamo veoma malo zalazio**,... (MPŽ : 20)

82. Elle ne rechignait plus, comme autrefois, à faire des tours dans le jardin ; ce qu'il proposait était toujours consenti, **bien qu'elle ne devinât pas les volontés** auxquelles elle se soumettait sans un murmure ; (Bovary : 127)

82a. ...quello ch'egli proponeva veniva sempre accettato e, **sebbene i suoi desideri non venissero prevenuti**, Emma vi si sottometteva senza fiatare. (Bovary it. : 236)

82b. Nju više nije mrzelo, kao nekad, da se šeta po bašti ; pristajala je uvek na ono što je on predlagao, **iako nije pogadala čudi kojima se povinovala bez roptanja**; (Bovari : 97)

83. Léon obéit, **bien que cette démarche lui déplût**. (Bovary : 341)

83a. Léon obbedì, **benché l'incarico non fosse affatto di suo gusto**. (Bovary it. : 236)

83b. Leon se povinova, **mada mu se ovo nije dopalo**. (Bovari : 256)

84. Il ne mentait point. Il les eût eus qu'il les aurait donnés, sans doute, **bien qu'il soit généralement désagréable de faire de si belles actions** : (Bovary : 367)

84a. Non mentiva. Se li avesse avuti, glieli avrebbe dati di certo, **benché sia sempre poco piacevole compiere questi bei gesti**: (Bovary it. : 236)

84b. Nije lagao. Da je imao tri hiljade franaka, dao bi ih, bez sumnje, **mada je uopšte neprijatno činiti tako plemenita dela**,... (Bovari : 275)

85. – Un garçon expéditif, **bien qu’il n’y paraisse pas**. (Pennac fr. : 180)

85a. – Un ragazzo spietato, **anche se non sembra**. (Pennac it. : 156)

85b. „Sposoban momak, **mada ne izgleda tako**.“ (Penak : 176)

86. Pour une femme qui avait passé sa jeunesse dans la misère [...], ce mariage ressemblait à l’apparition du beau prince, **bien que le mari ne fût ni beau ni prince, mais laid et grincheux**. (Makine fr. : 85)

86a. Per una donna che aveva trascorso la giovinezza nella miseria [...], quel matrimonio somigliava all’apparizione del principe azzuro, **sebbene il marito non fosse né bello né tantomeno un principe, ma brutto e scorbuto**. (Makine it. : 62-63)

86b. Za ženu koja je provela mladost u siromaštvu [...], ova udaja je ličila na dolazak lepoga princa, **iako muž nije bio ni lep ni princ, nego ružan i namrgođen**. (Makin : 52)

Ipak, primeru (87) ne može se pripisati vrednost izražavanja ‘modifikativne koncesivnosti’, jer se u njemu zavisnom rečenicom, iako je postponirana, jasno ističe neadekvatan uzrok:

87. Couchée sur le dos, immobile et les yeux fixes, elle discernait vaguement les objets, **bien qu’elle y appliquât son attention avec une persistance idiote**. (Bovary : 361)

87a. Coricata supina, immobile, con gli occhi fissi, riusciva a distinguere soltanto vagamente gli oggetti, **benché si sforzasse di mettervi tutta la sua attenzione con una ostinazione idiota**. (Bovary it. : 251)

87b. Ležeći na leđima, nepomična i ukočenih očiju, nejasno je raspoznavala predmete, **mada je na njih obratila svu svoju pažnju**. (Bovari : 271)

Sledeći primer je posebno interesantan, jer je tu došlo do parcelacije složene rečenice – zavisni deo izdvojen je u zasebnu rečenicu. Ovo izdvajanje koncesivne

rečenice dodatno naglašava i njenu ulogu propratnog komentara, ali i bliskost ovakvih koncesivnih sklopova sa koordiniranim rečenicama uz veznik *ali*.¹⁹⁴

88. Julie, donc, souriait. **Bien qu'il n'y eût pas matière à sourire.** (Pennac fr. : 180)

88a. Dunque, Julie sorrideva. **Anche se non c'era motivo di sorridere.** (Pennac it. : 133)

88b. Elem, Julija se smešila. **Mada nije imala razloga.** (Penak : 149)

Primeri ekscerpirani iz dela savremenih francuskih autora dokazuju da su francuski sibžonktiv imprefekta i pluskvamperfekta još uvek zastupljeni u književnom jeziku.

Suprotno navodima pojedinih autora, ni u jednom primeru nismo pronašli dokaz za tvrdnju da posle veznika *bien que* u postponiranoj rečenici može da se nađe i indikativ.

U primeru (89) koncesivna rečenica umetnuta je između subjekta i predikata glavne, u sva tri jezika :

89. Quoi qu'il en soit et peut-être parce que la plénitude d'impressions qu'il avait depuis quelque temps et **bien qu'elle lui fût venue plutôt avec l'amour de la musique, avait enrichi même son goût pour la peinture, le plaisir fut plus profond ... (MP : 263)**

89a. A ogni modo, e forse perchè la ricchezza d'impressioni che era sua da qualche tempo, **sebbene vi fosse arrivato piuttosto con la musica, aveva arricchito anche il gusto della pittura, fu più profondo il piacere... (MP it.2 : 41)**

89b. Bilo kako bilo, a možda i zato što mu je punoća utisaka koju je od neko doba imao, **premda mu je došla više od ljubavi prema muzici, obogatila čak i njegovu ljubav prema slikarstvu**,... (MPŽ : 40)

U primeru (90) koncesivna rečenica je umetnuta između predikata i indirektnog objekta glavne rečenice:

---

¹⁹⁴ O ovome više u radu: Seder 2015

90. ..., *ils étaient réduits* presque uniquement cette année-là (**bien que Mme Verdurin fût elle-même vertueuse et d'une respectable famille bourgeoise** [...] *à une personne presque du demi-monde*, Mme de Crécy, (...). (MP : 223-224)

90a. ..., *si erano ridotti* quell'anno (**sebbene Mme Verdurin fosse, lei come lei, costumata e provenisse da una rispettabile famiglia borghese** [...] *quasi soltanto a una donna poco meno che equivoca*, Mme de Crécy, (...). (MP (it.) : 19-20)

90b. Osim mlade doktorove žene, oni su te godine bili svedeni gotovo jedino na jednu osobu takoreći iz polusveta (**premda je sama g-đa Verdiren bila žena časna i iz uvažene građanske porodice** [...]), na g-đu de Kresi, (...); (MPŽ : 5)

Analiza pokazuje da je u velikom broju primera ekvivalent veznika *bien que* italijanski veznik *benché*¹⁹⁵. To je očekivano, s obzirom na njihovu identičnu etimologiju : i veznik *benché* nastao je od priloga *bene* i elementa *che*, koji mu daje vrednost veznika (Devoto – Oli 1995).

Ipak, osim ovog veznika, ekvivalentnim su se pokazali i italijanski veznici *sebbene*, i *anche se*.

U srpskom jeziku, takođe očekivano, nalaze se veznici *iako*, *mada* i (nešto ređe) *premda*.

Interesantno je da u najvećem broju primera u kojima je koncesivna klauza anteponirana upravnoj nalazimo veznik *iako*. Samo u dva primera (82b, 86b), ovaj veznik javlja se u postponiranoj rečenici. Kada je reč o vezniku *premda*, njegova koncesivna klauza često jeste u postpoziciji, ali to nikako nije pravilo. Kada je reč o vezniku *mada*, on je najčešći u primerima gde možemo pretpostaviti da je reč o 'modifikativnoj koncesivnosti'¹⁹⁶, a slično zapažanje se nameće i vezano za italijanski veznik *anche se*.

---

¹⁹⁵ U rečniku Devoto – Oli 1995 pominje se i varijanta *ben che*.

¹⁹⁶ O ovome više u radu: Seder 2015

Kada je reč o korelatima koncesivne klauze, oni se javljaju u nekoliko slučajeva. Reč je o primerima (78 - fr. *neanmoins*, it. *ugualmente*, sr. *pri svem tom*¹⁹⁷) i primeru (79 - fr. *pourtant* it. *tuttavia*, sr. *ipak*).

U sva tri jezika i u glavnoj rečenici se nalaze i prilozii koji u nekim kontekstima već i sami po sebi sugerišu koncesivnu semantiku (fr. *neanmoins*, *pourtant*, it. *tuttavia*, sr. *ipak*).¹⁹⁸

Prisustvo ovakvih reči svakako nije nametnuto formalnim (sintaksičkim) razlozima – što dokazuje njihov izostanak u ostalim primerima. Upotreba ovih reči stvara određenu redundantnost, tako da one funkcionišu kao fakultativni korelati koncesivnog značenja.

Na osnovu iznetih teorijskih stavova, i uvida u rezultate analize korpusa, razmotrićemo moguće prevode termina *concession logique* (u značenju koje mu pridaje Mari-Anik Morel) kao i termina *concession rectificative*.

Tako bismo za termin *concession logique* mogli sugerisati prevod *faktivna koncesivnost*, jer je tu reč o suprotstavljanju *činjenica* (iznetih u zavisnoj i glavnoj rečenici), za razliku od *concession rectificative* gde je reč o suprotstavljanju stava (ili zaključka) govornika sa činjenicom iznetom u glavnoj rečenici.

Iako je i termin *modifikativna koncesivnost* prikladan za prevod termina *concession rectificative*, ukoliko želimo da naglasimo i njegovu pragmatičku funkciju, moguće je koristiti i termin *koncesivnost u funkciji dodatnog komentara* (ili samo: *subjektivna koncesivnost*)¹⁹⁹.

---

¹⁹⁷ Izraz *pri svem tom* ne navodi se u literaturi kao korelat koncesivne rečenice, ali je jasno da u ovom kontekstu ima tu funkciju.

¹⁹⁸ Pogledati deo o koordiniranim strukturama sa koncesivnom semantikom.

¹⁹⁹ O ovome videtu u: Seder 2015

IV.4.2. 2. Veznik *quoique*

Ovaj veznik se tradicionalno navodi kao apsolutni sinonim vezniku *bien que*. Međutim, Mari-Anik Morel i Olivije Sute (Morel 1996; Soutet 2001) smatraju da je ovaj veznik bliži vezniku *encore que* i da je, baš kao i veznik *encore que*, učestaliji u onim rečenicama koje izražavaju 'modifikativnu koncesivnost'²⁰⁰, a u savremenom francuskom je specijalizovan za²⁰¹ „uvođenje nekog ograničenja ili korekcije u odnosu na prethodno iznet sadržaj, ali na takav način da pri tome to ograničenje ili korekcija nisu eksplicitno izraženi“ (Morel 1996 : 27). Pretpostavljamo da autor pod eksplicitnim izražavanjem ograničenja ili korekcije podrazumeva odgovarajuće zavisne rečenice (npr. restriktivne) ili čak koordinirane strukture (na primer, suprotne ili rastavne).

U skladu sa prethodno rečenim, trebalo bi očekivati da ga nalazimo prevashodno u situacijama kada je koncesivna rečenica u postpoziciji.

Najpre ćemo navesti takve primere:

91. C'est un brave garçon, **quoique nous ayons eu ensemble des difficultés**. (Bovary : 301)

91a. È davvero un brav'uomo **per quanto vi sia stata fra noi qualche difficoltà**.

(Bovary it. : 301)

91b. To je krasan čovek, **mada smo bili došli u sukob**. (Bovary : 225)

92. ... disant qu'il lui semblait qu'elle le connaîtrait mieux, quand elle l'aurait vu dans « son home » où elle l'imaginait « si confortable avec son thé et ses livres», **quoiqu'elle ne lui eût pas caché sa surprise** qu'il habitât ce quartier qui devait être si triste et « qui était si peu smart pour lui qui l'était tant ». (MP : 232)

---

²⁰⁰ Potkrepljenje tvrdnje vezane za *quoique* i *encore que* možemo naći u konstataciji vezanoj za veznik *encore que* (u : Delatour et al. 1995). Njena suština se svodi na to da koncesivna rečenica koju uvodi *encore que* obavezno dolazi posle upravne rečenice, donoseći neko ograničenje vezano za iznetu tvrdnju.

²⁰¹ « introduction d'une restriction ou d'une rectification à ce qui vient d'être dit, sans que celle-ci soit totalement explicitée » (Morel 1996 : 27)

92a. ...e spiegava che le sarebbe parso di conoscerlo meglio, se avesse potuto vederlo nel suo « home », dove lo immaginava « così confortevole col suo tè e i suoi libri », **per quanto non gli nascondesse d'essere sorpresa** che abitasse in quel quartiere che doveva essere tanto triste e “che era così poco smart per lui che lo era tanto”. (MP (it.) : 28)

92b. ...rekavši mu da joj se čini da će ga bolje upoznati kad ga bude videla u njegovom home [sic], gde zamišlja da mu je tako „udobno s njegovim čajem i njegovim knjigama”, **premda nije krila od njega svoje iznenađenje** što on stanuje u toj četvrti koja mora da je tako tužna i “koja je tako malo *smart*, spram njega koji je to toliko mnogo”. (MPŽ : 13)

U sledećem primeru u srpskom jeziku javlja se veznik *makar što*, koji pominje samo Stevanović (Stevanović 1974)²⁰². Autor precizira da je u kombinaciji sa veznikom *što* veznik *makar* temporalno (indikativno) upotrebljen. Mi ćemo skrenuti pažnju da veznik *makar što* možemo smatrati sinonimnim sa *iako*, *mada*, *premda* – koji uvode radnju koja se desila/će se desiti/se dešava, i posle kojih su glagolska vremena indikativno (relativno) upotrebljena, dok sâm veznik *makar* zahteva glagol u obliku radnog glagolskog prideva, a kao što smo već rekli, ovakve rečenice smatraju se modalnim.

93. Elle a du bon, tout de même, tu vois, ta petite Odette, **quoiqu'on la trouve si détestable.** » (MP :428)

93a. Lo vedo che qualche lato buono c'è l'ha anche la tua piccola Odette, **per quanto qualcuno la trovi così antipatica.** (MP (it.) : 221)

93b. Eto, vidiš, ima ipak dobroga u tvojoj maloj Odeti, **makar što je smatraju tako groznom.** (MPŽ : 164)

U prethodnim primerima ekvivalentnim su se pokazali veznici *quoique* i *per quanto*, a u primerima koji slede, ekvivalentni su veznici *quoique* i *sebbene*:

²⁰² Autor navodi sledeći primer: Nije okretao glave na drugu stranu *makar što su prepelice pućpurikale, žito mirisalo i zaposleni kosači podvriskivali.* (S. Ćorović, *Cjelokupna dela IV*, 242, apud: Stevanović 1974 : 913)

94. Mme Verdurin était assise sur un haut siège suédois en sapin ciré, qu'un violoniste de ce pays lui avait donné et qu'elle conservait **quoiqu'il rappelât la forme d'un escabeau et jurât avec les beaux meubles anciens qu'elle avait**,... (MP : 242)

94a. La signora Verdurin sedeva su un' alta scranna svedese d'abete lucido, che un violinista di quel paese le aveva donato e che lei conservava, **sebbene fosse piuttosto rustica e non andasse mimimamente d'accordo con i suoi bei mobili antichi**; (MP it.2 : 21)

94b. G-đa de Verdiren je sedela na jednoj lepoj švedskoj stolici od jelovine uglučane voskom, koju joj beše poklonio jedan violinista iz te zemlje, a koju je ona čuvala, **iako je oblikom podsećala na hoklu i odudarala od njenog lepog starinskog nameštaja**,... (MPŽ : 22)

95. ..., mais je me plais parfaitement bien avec Cottard, **quoiqu'il fasse des calembours ineptes**. (MP : 291)

95a. ....ma mi trovo perfettamente a mio agio con Cottard, **sebbene faccia quei giochi di parole cretini**. (MP it.2 : 67-68)

95b. ..., ali savršeno mi je prijatno s Kotarom, **premda pravi nedotupavne kalambure**. (MPŽ : 64)

U sledećem primeru ekvivalentni su veznici *quoique* i *quantunque*:

96. Quelle différence avec un « nouveau » qu'Odette leur avait demandé d'inviter, **quoiqu'elle ne l'eût rencontré que peu de fois**,... (MP : 293)

96a. Come diverso da un altro « nuovo » che Odette aveva pregato d'invitare, **quantunque non l'avesse veduto che poche volte**... (MP (it.) : 89)

96b. Kakva razlika u poređenju sa jednim „novajlijom“, grofom de Foršvilom, koga ih je Odeta zamolila da pozovu, **premda ga beše sreća tek nekoliko puta**, ... (MPŽ : 67)

Najzad, u sledećim primerima vezniku *quoique* ekvivalentan je italijanski veznik *anche se*:

97. Ses questions se prolongeant, et Julien rencontrant ses yeux plusieurs fois, il osa répondre directement, **quoiqu'il ne fût pas interrogé**, (Stendhal : 18)

97a. E siccome le sue domande andavano per le lunghe e Julien incontrò più di una volta i suoi occhi, egli ebbe il coraggio di rispondere personalmente, **anche se non era stato interrogato**; (Stendhal it. 187)

97b. Pošto su se njena pitanja produžila, a Žilijen sreo njene oči više puta, on se usudio da odgovara direktno, **iako nije bio pitan**, ... (Stendhal : 293-294)

U primeru koji sledi, pored toga što je koncesivna klauza postponirana, imamo i primer parcelacije zavisne klauze, koja dodatno potkrepljuje ranije navode o vezniku *quoique*:

98. Bref, il suffit, comme en prison, de compter, de quantifier le temps de tout ce qu'on fait-[...]-pour tuer l'ennui dans l'œuf. **Quoique on (sic!)²⁰³ puisse également ne rien faire de tout**, ... (Echenoz : 35)

98a. Insomma, come in prigione, basta contare, quantificare il tempo di tutto ciò che fai-[...]-per stroncare la noia sul nascere. **Anche se potresti benissimo non fare assolutamente niente**,... (Echenoz it. : 23)

98b. Ukratko, dovoljno je, kao u zatvoru, tačno odrediti vreme za svaki posao-[...]-da bismo dosadu ubili u samom začetku. **Mada, isto tako, možemo i da ništa ne radimo**,... (Ešnoz : 24)

Samo u sledećim primerima (99, 100) zavisna koncesivna rečenica je anteponirana glavnoj.

---

²⁰³ Izostanak elizije.

99. En sa petite phrase, **quoiqu'elle présentât à la raison une surface obscure**²⁰⁴, on sentait un contenu si consistant, si explicite, ... (MP : 405)

99a. Nella piccola frase, **sebbene lei presentasse una superficie oscura alla ragione**, si sentiva un contenuto così consistente, così esplicito, ... (MP it.2 : 177)

99b. **Premda je razumu prikazivala samo jednu tamnu površinu**, u njegovoj maloju frazi osećala se jedna toliko jedra, toliko izričita sadržina,... (MPŽ : 164)

100. **Quoiqu'il ait chemin faisant quelques mots un peu réalistes**, (...) , je n'ai pas souvent vu tenir le crachoir avec une pareille dextérité, ... (MP : 302)

100a. **Sebbene usi, cammin facendo, qualche parola un poco realista**, [...], non m'è successo spesso di veder tenere la sputacchiera con tanta abilità,... (MP it.2 : 78)

100b. **Mada je uzgred rekao nekoliko malko realističkih reči**, (...), nisam često viđao da neko tako vešto barata jezikom, ... (MPŽ : 74)

Primeri su pokazali da se veznik *quoique* češće javlja u postponiranoj koncesivnoj rečenici.

U italijanskom jeziku ovaj veznik ima ekvivalente u veznicima: *per quanto*, *sebbene*, *quantunque*, dakle – gotovo u svim najfrekventnijim veznicima za totalnu koncesivnost. Samo u dva primera u italijanskom jeziku nalazimo veznik *anche se*.

Njegovi ekvivalenti u srpskom su veznici *iako*, *mada*, *premda*.

Iako je veznik *premda* u većini primera upotrebljen u slučajevima kada je koncesivna klauza u postpoziciji, izvaja se je primer (99), u kome je koncesivna klauza uvedena ovim veznikom anteponirana upravnoj. U jednom primeru (93b) pojavio se i veznik *makar što*, kao sinonim veznika *iako/mada/premda*.

---

²⁰⁴ Primer (99) je specifičan, jer koncesivna klauza nije umetnuta između subjekta i predikata upravne rečenice, nego se ispred nje nalazi priloška odredba, dok su glavni konstituenti upravne rečenice iza koncesivne klauze. Ukoliko to uzmemo u obzir, ova koncesivna klauza može se smatrati takođe anteponiranom.

IV.4.2. 2. 1. Specifične upotrebe veznika *quoique*

Marsel Koen (Cohen 1965) navodi jednu posebnu upotrebu veznika *quoique*, kako bi objasnio one slučajeve kada posle njega nailazimo na glagol u indikativu. Naime, govorni jezik pokazuje tendenciju da oslabi njegovu vrednost veznika, i on se upotrebljava na početku rečenice, a posle njega se obično pravi jedna kratka pauza, što mu daje vrednost priloga. U takvoj upotrebi *quoique* postaje ekvivalent za *pourtant*, *cependant*. Autor navodi sledeće primere : *Je n'irai pas. **Quoique** je suis très tenté d'y aller, malgré ma fatigue* [Neću ići (tamo). **Ipak**, jako bih želeo da idem, uprkos umoru.] i : *Peut-être on va m'emmener dans le midi. Ce que ce serait chic! **Quoique** cela me fera manquer un arbre de Noël* [Možda će me povesti na jug. Kako bi to bilo dobro ! **Ipak**, u tom slučaju ću propustiti božićnu jelku.]. (Proust, *A la Recherche du temps perdu*, T.1, str.369, u : Damourette-Pinchon V str.545, apud Cohen 1965 :171)

U *Larusovoj gramatici savremenog francuskog* našli smo zapažanje da ovaj veznik (autori mu pridružuju i veznik *bien que*) ponekad gubi vrednost subjunktora i preuzima vrednost naporednog veznika (*conjonction de coordination*), o čemu svedoči i pauza koja im sledi ali i posebna intonacija. Tada se posle njega može naći i glagol u indikativu. Autori navode sledeći primer: *Quoique j'en donnerai d'autres exemples.* [**Ipak**, daću i druge primere za to.] (Chateaubriand, apud: Chevalier et al. 1964 : 134)

Mari Anik-Morel (Morel 1996), pored već navedene definicije ovog veznika, insistira na tome da je to jedini koncesivni veznik koji se može koristiti nešto samostalnije nego drugi, sa ulogom restriktivnog priloga, bogatog implicitnim značenjima (*lourd de sous-entendus*) bliskog priloškom izrazu *tout de même* (ipak).²⁰⁵

---

²⁰⁵ Slično zapažanje – o koncesivnom vezniku koji se približava vrednosti priloga – navodi se u *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici*, u delu u kome se objašnjava upotreba indikatava u koncesivnim rečenicama (svakako, u manje negovanom stilu), bez obzira na veznik koji ih uvodi. Naime, iznosi se stav da je u postponiranoj koncesivnoj rečenici (npr. *Ebbe il premio **benché non lo meritasse.***) veznik neka vrsta vezničkog predloga (*avverbio congiunzionale*) (Renzi et al. 2001 : 481).

U korpusu smo pronašli samo jedan primer, sličan onome koji navodi Marsel Koen, a u kome razlika počiva samo na intonaciji, koja se u pisanom jeziku reflektuje kroz interpunkciju:

101. - Je ne crois pas qu'il se dérange, objecta Bovary.

-Ni moi ! reprit vivement M. Homais, **quoiqu'il lui faudra pourtant suivre les autres**, au risque de passer pour un jésuite. (Bovary : 144)

101a. «Non credo che si guasterà» obiettò il signor Bovary.

«Nemmeno io!» disse vivacemente il signor Homais «**Anche se non gli sarà possibile non seguire gli altri**; correrebbe il rischio di passare per un gesuita. (Bovary it. :101)

101b. -Ja ne verujem da će on živeti neuredno – primeti Bovari.

-Ni ja! – dodade živo gospodin Ome – **mada će se morati ugledati na druge**, ako neće da ga smatraju za jezuitu. (Bovari : 110)

Drugi autori su zapazili da se reč *quoique* koristi i kao predlog sinoniman predlogu *malgré* (Mauger1968; Le Bidois 1971; Grevisse 2003). Reč je o primerima poput: *Quoique ça, c'est tout de même un collègue* [Uprkos tome, to je ipak srednja škola] (A.Daudet, apud: Grevisse 2003 : 336). Autori ipak napominju da je reč isključivo o familijarnom jezičkom registru.

IV.4.2. 3. Veznik *encore que*

U *Gramatici francuskog jezika* (Delatour et al. 1995), nalazimo određenje da veznik *encore que* uvodi „ograničenje koje se iznosi nakon iznete tvrdnje“, i da zavisna rečenica obavezno stoji u postpoziciji: *Votre devoir est excellent, encore que l'introduction soit un peu longue*. [Vaš rad je odličan, mada je uvod malo duži].

Autori napominju da se u svakodnevnom govoru glagol zavisne rečenice uvedene pomoću *encore que* često nalazi u kondicionalu: *Elle a voulu faire ses études à Paris, encore qu'elle aurait pu les faire en province en restant chez ses parents* [Htela je da studira u Parizu, mada je mogla da studira u unutrašnjosti, i da ostane kod roditelja]. (Delatour et al. 1995 : 278)

Suprotno navodima literature, u primeru (102) koncesivna rečenica ipak nije u postpoziciji, a i u ostalim segmentima ovaj veznik funkcioniše kao apsolutni sinonim vezniku *bien que*:

102. Ses lettres ne laissaient pas de m'inquiéter ; **encore qu'elle répondît assez régulièrement aux miennes**, je croyais voir plutôt, dans son zèle à me suivre, un souci d'encourager mon travail, qu'un entraînement de son esprit ; (Gide : 71)

102a. Le sue lettere non cessavano di rendermi inquieto; **per quanto rispondesse piuttosto regolarmente alle mie**, credevo di vedervi, nel suo zelo a seguirmi, piuttosto la cura di incoraggiare il mio lavoro, che la partecipazione del suo spirito; (Gide it.: 153)

102b. Njena pisma me nisu prestajala uznemiravati; **iako je prilično redovito odgovarala na moja pisma**, činilo mi se da u njenom revnom odgovaranju ima više brige da ohrabri moj rad nego zanosna njene duše; (Žid : 50)

U primeru (103) veznik *encore que* nalazi se u jednoj specifičnoj upotrebi. Upotrebljen je bez eksplicirane koncesivne rečenice, koja kao da se podrazumeva, tačnije - može se pretpostaviti. Mišljenja smo da bi se ovakva upotreba veznika *encore que* eventualno mogla približiti onome što Mari-Anik Morel (Morel 2006) naziva

*argumentativnom koncesivnošću*²⁰⁶, koja podrazumeva formu dijaloga (jer se stiče utisak da je reč o unutrašnjem dijalogu):

103. Non pas que le divisionnaire Coudrier eût souhaité avoir Malaussène pour gendre, non...**encore que**...non, tout de même, non, mais que de temps à autre son gendre fût un peu malaussénien... (Pennac fr. : 206)

103a. Non che il commissario Rabdomant [sic!] si augurasse Malaussène come genero, no ...**anche se**... no, comunque no, ma che ogni tanto suo genero fosse un po' malausseniano. (Pennac it. : 150)

103b. Ne, nije Kudrije hteo Malosena za zeta...**mada**...ne, ipak ne, ali kad bi zet s vremena na vreme bio malo malosenovski nastrojen... (Penak : 470)

Činjenica da smo u korpusu našli samo dva primera za upotrebu veznika *encore que* (a naročito ukoliko to uporedimo sa brojem primera za njemu sinonimne veznike), ide u prilog tvrdnjama da je ovaj veznik u savremenom jeziku veoma redak.

Osim toga, specifičnost upotrebe ovog veznika u primeru (103) – koji je iz pera savremenog autora - mogla bi da potvrdi ranije navedene tvrdnje pojedinih autora (Delatour et al. 1995; Morel 1996; Soutet 2001), i da sugeriše zaključak da je ovaj veznik u savremenom francuskom jeziku gotovo lišen koncesivnog značenja.

---

²⁰⁶ Ovom vrstom koncesivnosti bavimo se u posebnom odeljku rada (odjeljak VI).

IV.4.2. 4. Veznik *de ce que*

Kao što smo već pomenuli, vrednost ovog veznika može biti i koncesivna i kauzalna (Béchade 1993).

Autor navodi sledeći primer : *De ce que Proust a écrit d'admirables pages sur la jalousie, je me garderai de conclure que Proust, [...] était jaloux.* [**Iako je Prust o ljubomori napisao stranice dostojne divljenja**, neću sebi dozvoliti da zaključim da je Prust bio ljubomoran.] (A. Maurois, apud Béchade 1993 : 277)

Analiza korpusa potvrdila je da je ovaj veznik izuzetno redak u upotrebi, naročito sa koncesivnom vrednošću. Ipak, pronašli smo jedan primer u kojem se ovom vezniku može pripisati koncesivno značenje, iako ono nije eksplicirano niti u italijanskom, niti u srpskom prevodu:

104. *De ce qu'*Odette mentait quelquefois, on ne pouvait conclure qu'elle ne disait jamais la vérité (...). (MP : 418)

104a. *Dal fatto che* Odette qualche volta mentiva, non si poteva concludere che non dicesse mai la verità (...) (MP (it.) : 211)

104b. *Po tome što* je Odeta ponekad lagala, nije se moglo zaključiti da nikada ne govori istinu, (...) (MPŽ : 174)

/Iako je Odeta ponekad lagala, nije se moglo zaključiti da nikada ne govori istinu, (...) ²⁰⁷

---

²⁰⁷ Sugerišući mogućnost ovakvog prevoda ne kritikujemo objavljene prevode ovog dela. Naprotiv, ponovićemo da je raspoloživi korpus potvrdio da je koncesivna upotreba ovog veznika gotovo prevaziđena, dok smo, pak, za njegovu kauzalnu upotrebu ipak pronašli ne samo veći broj primera, nego je u takvim primerima njegova semantika nedvosmislena:

Charles finissait par s'estimer davantage de ce qu'il possédait une pareille femme. (Bovary : 49)

/Charles finissait par s'estimer davantage parce qu'il possédait une pareille femme.

I italijanski i srpski prevod dokazuju kauzalno značenje ovog veznika:

Charles si sentiva ora più importante perché possedeva una donna simile. (Bovary it. : 36)

Šarl je naposljetku počeo sebe više uvažavati što ima takvu ženu. (Bovary : 41)

IV.4.2. 5. Zaključak

U dosadašnjoj analizi bavili smo se onim veznicima koji uvode rečenice isključivo koncesivne semantike, i pri tome su rezervisani za opštekoncesivni model.

Kao najfrekventniji veznici pokazali su se veznici *bien que* i *quoique*.

Iako bi se, prema etimološkom kriterijumu očekivalo da vezniku *bien que* najfrekventniji sinonim bude veznik *benché*, jednako često javljaju se i veznici: *sebbene* i *quantunque*. Skoro je ista situacija i sa veznikom *quoique*: tu nalazimo veznike: *quantunque*, *per quanto*, *sebbene*, i u dva primera veznike *anche se* i *se anche*²⁰⁸.

Takođe je bitno naglasiti da se veznik *malgrado* (*che*) nije našao ni u jednom italijanskom primeru, što potvrđuje ranije pomenutu osporavanost upotrebe ovog veznika.

Korpus je pružio primere i za veznik *si* sa koncesivnom semantikom, pa čak i za veznik *de ce que*, dosta redak u upotrebi.

Dominantan glagolski način koncesivnih rečenica je, očekivano, sibžonktiv u francuskom, odnosno konjunktiv u italijanskom jeziku, sa izuzetkom koncesivne rečenice uvedene veznikom *si*. U srpskom jeziku, upotreba sibžonktiva, odnosno konjunktiva nije dala nikakvu refleksiju. Do istog zaključka dolazi i Ivan Klajn (Klajn 1963) koji tvrdi da se kod ovog tipa koncesivnih rečenica konjunktiv ne prevodi.²⁰⁹

S obzirom na to da francuski sibžonktiv nema formalnog korespondenta u sistemu glagolskih načina srpskog jezika, očekivali bismo da se u srpskom jeziku u zavisnim koncesivnim rečenicama (kao ekvivalent sibžonktivu) nalaze modalno upotrebljeni

---

²⁰⁸ O ovim veznicima više ćemo govoriti u odeljku: *Preplitanje koncesivnosti sa drugim semantičkim vrednostima*.

²⁰⁹ Autor naime u svom radu *Italijanski konjunktiv i njegovo prevođenje na srpskohrvatski*, smatra da se može govoriti o « prevedenom » i « neprevedenom » konjunktivu.

glagolski oblici. Naime, glagolski oblici u srpskom jeziku mogu biti upotrebljeni *temporalno* (indikativno ili relativno) i *modalno*.²¹⁰

To, međutim, nije slučaj: u srpskim koncesivnim rečenicama najčešće imamo *vremensku (temporalnu)* upotrebu glagolskih vremena.²¹¹ Pri takvoj upotrebi glagolsko vreme upotrebljeno je indikativno (glagolsko vreme se upravlja prema trenutku govora) ili relativno (glagolsko vreme se upravlja prema nekom drugom vremenu - prošlom ili budućem - iznetom u iskazu). U koncesivnim rečenicama glagolska vremena najčešće su *relativno* upotrebljena, s obzirom na to da se upravljaju prema glagolskom vremenu predikata glavne rečenice.

U srpskom jeziku javljaju se veznici *iako, mada, premda* i u jednom primeru veznik *makar što*, što pokazuje da ovaj veznik, iako veoma redak, može da funkcioniše i kao sinonim veznicima *iako, mada, premda*.

U skladu sa napomenom iz uvodnog dela ovog odeljka, iako to nije pravilo, veznik *premda* veoma često se javlja kada je zavisna rečenica u postpoziciji.

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da su francuski veznici *bien que* i *quoique*, italijanski veznici *benché, sebbene, quantunque, per quanto*, kao i srpski veznici *iako, mada, premda* (i *makar što*) u potpunosti ekvivalentni (pogledati tabelu IV). Prema Nadi Graovac (Graovac 2009) razloge za to treba tražiti u činjenici da je reč o jasno profilisanom gramatičkom značenju, bez ikakvih dodatnih semantičkih nijansi.

---

²¹⁰ Iako su ovi termini i ranije bili poznati, neki naši gramatičari (M. Stevanović (1969), Piper et al. (2005)) smatraju da je za ovakvu klasifikaciju, kao i za njihove tačne definicije najzaslužniji Aleksandar Belić, koji se svakako oslonio na ranija proučavanja, naročito T. Maretića, Lj. Stojanovića, A. Musića (detaljniji hronološki pregled ovih stavova izložen je u: Tanasić 1996). Sreto Tanasić smatra da je Belićeva prednost u tome što je „ (...) nastojao da ponudi teoriju, odnosno pojmovni aparat za opis sistema glagolskih oblika u cjelini.“ (Tanasić 1996 : 11).

²¹¹ U nekim drugim zavisnim rečenicama srpskog jezika, tačnije - *izričnim rečenicama* (ekvivalentima francuskih kompletivnih rečenica uvedenih veznikom *que*), srpska glagolska vremena (uglavnom prezent), često imaju modalnu vrednost, i ta vrednost se može smatrati ekvivalentom vrednosti francuskog *sibžonktiva*. O ovome videti u: Seder 2009

U sva tri jezika često se u glavnoj rečenici nalazi neka vrsta korelata zavisnoj koncesivnoj rečenici.

Najčešće su to oni izrazi kojima i prema literaturi to jeste funkcija, ili barem predstavlja jednu od njihovih funkcija (npr. fr. *pourtant*, it. *tuttavia*, sr. *(pa) ipak*). Međutim, analiza korpusa je pokazala da se u toj ulozi mogu naći i izrazi koji samostalno mogu da izraze *opoziciju* ili *restrikciju* (fr. *néanmoins* ; it. *ugualmente* sr. *pri svem tom*).

Što se tiče pozicije zavisne koncesivne rečenice u okviru složene rečenice, korpus je potvrdio navode iz literature - njena pozicija je slobodna, tačnije – može da se nađe kako ispred, u inverziji, tako i iza njoj nadređene rečenice, ali i da bude umetnuta između segmenata nadređene strukture. Tom prilikom ne dolazi do promene značenja kompleksnog sklopa, već samo do njegovog eventualnog nijansiranja.

TABELA IV: Opštekoncesivni model

Francuski	Italijanski	Srpski
<p>bien que, } quoique, } +Subj. encore que }</p>	<p>benché } sebbene } quantunque } +Cong. per quanto } anche se + Ind.</p>	<p>iako mada premda makar što²¹² (=iako/mada/premda)</p>
<p>veznik <i>quoique</i> u specifičnoj upotrebi (+ind.)</p>	<p>anche se</p>	<p>mada (iako, premda²¹³)</p>
<p>de ce que</p>	<p>dal fatto che</p>	<p>po tome što (=iako/mada/premda)</p>

²¹² Veznik *makar što* može se smatrati sinonimnim veznicima *iako/mada/premda*, s obzirom na to da njegova komponenta *što* aktualizuje radnju, i smešta je na plan realnog. Prema našem mišljenju to nije slušaj sa veznicima *makar da* i *makar* + radni glagolski pridev, koje radnju predstavljaju kao hipotetičku.

²¹³ N.B. Sinonimni veznici *iako* i *premda* nisu se pojavili u ovom delu korpusa.

IV.4.3. PREPLITANJE KONCESIVNOSTI S DRUGIM SEMANTIČKIM VREDNOSTIMA

U ovakvim konstrukcijama koncesivnu rečenicu uvode veznici i veznički izrazi nastali kao kombinacija koncesivne semantike i one koja joj se pridodaje. I sama koncesivna rečenica tada dobija jedno nijansirano značenje (Točanac - Milivojev 1989). Tako dobijamo sledeće vezničke sklopove:

a. veznik *sans que*

b. *même si, quand même, alors même que* (ukoliko je reč o preplitanju koncesivnosti i hipoteze (pretpostavke))

c. ukoliko je reč o preplitanju koncesivnosti i mogućnosti izbora (alternativnosti), koriste se sledeći veznički izrazi: *soit que ... soit que, soit...que...ou (que), que...ou* + negacija.²¹⁴

---

²¹⁴ Kod Dušanke Točanac-Milivojev nalazimo zapažanje da i veznički izraz *pour peu que* može da uvede zavisnu rečenicu sa uslovno-koncesivnim značenjem: *Pour peu que l'on s'efforçât d'appeler son attention elle commençait à geindre, à grogner comme un animal.* (Gide,Sym,32, apud Točanac- Milivojev 1989) Autor međutim napominje da, zbog snažnog značenja pretpostavke koju nosi ovaj izraz, on češće biva svrstavan u uslovne veznike. Tako je ovaj veznik klasifikovan u *Francuskoj gramatici* (Delatour et al. 1991: 292), uz precizno određenje da on uvodi „minimalni dovoljan uslov“. Primer koji smo izdvojili iz korpusa ilustruje prethodne tvrdnje:

Accoutumé au naturel parfait qui brillait dans toute la conduite de Mme de Rênal, Julien ne voyait qu'affectation dans toutes les femmes de Paris; et, **pour peu qu'il fût disposé à la tristesse**, ne trouvait rien à leur dire. (Stendhal : 64)

Abituato alla perfetta spontaneità che brillava in tutto il comportamento della signora de Rênal, Julien non vedeva altro che affectazione in tutte le donne di Parigi; e, **per poco che fosse disposto alla malinconia**, non trovava niente da dire quando si trovava con loro. (Stendhal It.: 227)

Naviknut na savršenu prirodnost koja je zračila iz celog ponašanja gospođe de Renal, Žilijen je kod svih pariskih žena video samo izveštačenost, **te ako je iole bio neraspoložen**, nije nalazio ništa da im kaže. (Stendal : 356)

IV.4.3.1. Veznik *sans que*

Kao što smo već rekli u teorijskom delu rada, prema većini francuskih autora veznik *sans que* uvodi rečenice sa vrednošću *opozicije* (*concessives oppositives*), ali i rečenice sa *koncesivnom* vrednošću - *concessives vraies*²¹⁵ (Točanac – Milivojev 1989; Béchade 1993; Delatour et al. 1995): *Elle a fait le travail sans qu'on le lui ait demandé.* [Obavila je posao a da/iako to niko nije tražio od nje.] (Delatour et al. 1995 : 277)

U skladu sa ovim, u francuskim gramatikama mesto veznika *sans que* najčešće je u poglavljima posvećenim ili koncesivnosti ili opoziciji. Ipak, Dušanka Točanac – Milivojev (Točanac – Milivojev 1989) ga izdvaja, uz napomenu da u rečenicama uvedenim pomoću *sans que*, dolazi do preplitanja koncesivnosti sa drugim semantičkim vrednostima.

Tako se u *Larusovoj gramatici savremenog francuskog jezika*, u kojoj se ovom vezniku pripisuje vrednost opozicije, precizira da se veznik *sans que* upotrebljava u slučajevima kada „govornik primeti da, od dve činjenice koje bi mogle da se odvijaju istovremeno, jedna postoji ali druga ne postoji.“²¹⁶ (Chevalier et al. 1995 : 133)

O izražavanju koncesivnosti može se govoriti kada ovaj veznik odgovara konstrukciji : *bien que...ne ...pas* (Béchade 1993 : 276). Uputstvo za razlikovanje ovih dvaju vrsta rečenica bilo bi sledeće: dovoljno je rečenicu uvedenu veznikom *sans que* (koja je po smislu odrična) uvesti konstrukcijom *bien que* + negiran glagol (Točanac - Milivojev 1989): *Sa vie est peu animale sans qu'elle soit pour autant une opération intellectuelle.* [Njegov život nije životinjski, ali pri tom ipak nije ni neka intelektualna operacija] (Bianci, SM.125, apud Točanac - Milivojev 1989). Ovakva transformacija ima za rezultat zavisnu rečenicu uvedenu veznikom *bien que* (dakle - pravu koncesivnu

---

²¹⁵ Kao što smo već naglasili, ovaj termin preuzeli smo od Dušanke Točanac – Milivojev, koja kao i Bešad, koncesivne rečenice deli na: a. *concessives oppositives*, b. *concessives vraies* i c. *concessives restrictives*.

²¹⁶ « Quand on remarque que, de deux faits qui pourraient avoir lieu concurremment, l'un existe, mais l'autre n'existe pas, on recourt à *sans que...* » (Chevalier et al. 1994 133)

rečenicu) : *Sa vie est peu animale bien qu'elle ne soit pas pour autant une opération intellectuelle* [Njegov život nije životinjski, iako ipak nije ni neka intelektualna operacija].

Ovakva transformacija nije moguća ukoliko rečenica uvedena veznikom *sans que* ima opozitivnu vrednost :

...et cependant il me semblait qu'il coulait verticalement dans un abîme **sans que je puisse rien faire pour le retenir.** (PP : 86)

...a ipak mi se činilo kao da on tone pravo u ponor **dok sam ja bio nemoćan da ga zadržim...** (MP sr. : 88) [=a da ja nisam u stanju ništa da učinim da ga zadržim]

U ovom slučaju jasno je da značenje nije: *iako ja nisam u stanju ništa da učinim da ga zadržim...*

U italijanistici, ekvivalentni veznik *senza che* svrstava se u veznike koji uvode *načinske rečenice (proposizioni modali)*.

Gordana Terić (Terić 2005) rečenice uvedene ovim veznikom pridružuje *isključnim rečenicama (proposizioni ecettuate)*²¹⁷, nazivajući ih *načinskim isključnim rečenicama*. Pri tom napominje da ih određen broj gramatičara posmatra potpuno odvojeno, kao *proposizioni esclusive*²¹⁸, navodeći pri tom primere tipa: *Prese un po' d'acqua con le dita, e gliela buttò sul viso, senza ch'egli cessasse di sorridere con gli occhi dolci pieni di desiderio.* [Uzela je malo vode prstima, i bacila mu je u lice, a da on nije prestao da se smeši očima punim želje.] (Terić 2005 : 236, apud G. Bassani, *Dietro la porta*)

---

²¹⁷ Uvedene veznicima *che, eccetto che, salvo che, a meno che (non), se non che*. Već smo ukazali na ekvivalentnost ovih rečenica sa jednom podvrstom francuskih koncesivnih rečenica - restriktivnim rečenicama (*concessives restrictives*), koje uvode veznici *excepté que, excepté si, sauf que, sauf si, sinon que, à moins que, si ce n'est que*. (Točanac- Milivojević 1989)

²¹⁸ U cilju izbegavanja istovetnog termina kojim prevodimo termin *proposizioni ecettuate*, u prevodu naziva ovih rečenica poslužićemo se terminom koji nalazimo u pojedinim gramatikama: *ekskluzivne rečenice* (Barić et. al 1979; Klajn 2005). Autori navedenih gramatika koriste ga kao sinonim za *isključne rečenice*, a u našem radu ovaj termin će poslužiti kao termin kojim označavamo samo italijanske *proposizioni esclusive*.

Osim već pomenutih klasifikacija, neki francuski autori (npr. Dubois-Lagane 1993: 198) veznik *sans que* svrstavaju među subjunktore koji uvode *načinske rečenice* (*circonstancielles de manière*): *Il est sorti sans qu'on le remarque* (= *sans bruit, discrètement*) [Izašao je a da ga nisu primetili (= nečujno, diskretno)].

Jedino Vilme (Wilmet 2003 : 328) ovaj veznik svrstava među veznike pomoću kojih se izražava *isključivanje* (*exclusion*).

U srpskom jeziku, ekvivalentnim se smatra veznički spoj *a da*²¹⁹, uz negaciju predikata. Jasno je dakle da ove strukture u francuskom i italijanskom (*sans que/senza che* + afirmativna predikacija) i struktura koju nalazimo u srpskom nisu potpuno ekvivalentne „jer je odrično značenje u francuskom [i italijanskom] jeziku leksikalizovano, dok je u srpskom jeziku ono na nivou gramatičke strukture zavisne rečenice.” (Graovac 2009 : 169)

Ovim rečenicama pripisuje se značenje *opozicije, koncesivnosti, načina vršenja radnje*²²⁰, ali se klasifikuju i kao *isključne (ekskluzivne) rečenice*²²¹. U srpskom jeziku, ovo je vrsta koordiniranih (nezavisnosloženih) rečenica.

U *Gramatici srpskog jezika*, Ivan Klajn (Klajn 2005) pravi poređenje, između ostalih, i sa francuskim jezikom: „Spoj *a da* upotrebljava se za isključne rečenice, analogno nemačkom *ohne dass*, francuskom *sans que* i sl., uz negiran glagol: *Prešao je granicu a da mu nisu tražili pasoš.*“ (Klajn 2005 : 167)²²²

---

²¹⁹ Sinonimni oblici za *a da* jesu *pa da* i *da*. Nada Graovac napominje da „Postoje velika ograničenja za upotrebu tih subjunktora. Oni se ne koriste uz afirmativan glagol. Subjunktore *pa da* ne može biti pojačan pomoću *pri tom* i ne može da se upotrebi kada je glagol zavisne rečenice u prošlom vremenu.” (Graovac 2009 : 164)

²²⁰ O ovome dalje u tekstu.

²²¹ Rečenice koje ograničavaju sadržaj prethodne rečenice ili iznose neki izuzetak u odnosu na njen sadržaj (Klajn 2005).

²²² Pretpostavljamo da se upravo zbog uticaja stranih jezika i u srpskom jeziku pogrešno koristi kalk *bez da*: **Pristao je, bez da je išta pitao*, umesto: *Pristao je, a da nije ništa pitao*.

Osnovno značenje veznika *sans que* jeste značenje *privativnosti*. Ono u slučaju ovog veznika podrazumeva „izostajanje neke očekivane radnje“ (Graovac 2009 : 163).

Upravo iz ovog značenja *privativnosti* proizilazi njegova sposobnost izražavanja:

1. načina – karakteriše se način vršenja radnje upravne rečenice, i navodi se okolnost koja pri tome izostaje: *Izašao je a da me nije ni pogledao*. Iz ovog značenja dalje proizilazi i značenje isključivanja.

2. suprotnosti (opozicije): *Izašao je a da me nije ni pogledao. / Izašao je, a nije me ni pogledao.*²²³

3. koncesivnosti – karakteriše se način vršenja radnje upravne rečenice, i navodi se okolnost bez čije realizacije se ipak realizuje sadržaj glavne rečenice. *Uspeo je, a da nije ni prstom mrdnuo./Uspeo je, iako nije ni prstom mrdnuo.*

Kao potkrepljenje prethodnih tvrdnji, poslužićemo se stavovima Ljubomira Popovića (Popović 1972):

1. izražavanje načina: razmatrajući (u njegovoj terminologiji) *načinske rečenice uvedene veznikom (a) da*, autor precizira da one „služe za to da poričući realizaciju neke pratilačke radnje okarakterišu radnju iskazanu u upravnoj rečenici“. (Popović 1972 : 156) Autor dalje navodi: „...mada se njima ne određuje toliko način u užem smislu koliko neka okolnost od koje zavisi karakter, smisao, značaj, domašaj i sl. radnje upravne rečenice“.

Ljubomir Popović ističe da „u pojedinim tipovima ovih rečenica načinsko značenje može dobiti i neke druge semantičke nijanse, npr. koncesivnu ili uslovnu.“ (Popović 1972 : 156)²²⁴

---

²²³ Ovde je reč o koordiniranoj (naporednoj) suprotnoj rečenici.

2. izražavanje opozicije: rečenica uvedena sa *a da* ne može da bude anteponirana upravnoj rečenici – ona je ili postponirana u odnosu na nju, ili eventualno, umetnuta između njenih delova. (Popović 1972)

Upravo ove dve karakteristike - nadovezivanje na glavnu rečenicu i doza suprotnosti koju donosi njihov odrični karakter, ispoljene su mogućnošću upotrebe veznika *a* ispred *da*. Zbog svega navedenog moguća je transformacija ovih rečenica u naporedne suprotne rečenice uvedene veznikom *a*, i to ukoliko je u upravnoj rečenici prost potvrdni predikat, uz evidentnu razliku u stilskom efektu: *Ulicama, zidovima, staklima i metalom ljudi su bili ograđeni a da to nisu ni znali*. (G.Olujić, apud Popović 1972 : 158) i : *Ulicama, zidovima, staklima i metalom ljudi su bili ograđeni a nisu to ni znali*.

3. izražavanje koncesivnosti: Popović „nijansu koncesivne suprotnosti“ pripisuje onim situacijama „gde bi se iz vršenja radnje upravne rečenice očekivalo i vršenje radnje zavisne rečenice.“ (Popović 1972 : 159) To ilustruje primerima: *Dva meseca je ostao u zatvoru „pod istragom“ a da ga niko nije čestito saslušao*. (Andrić, apud Popović 1972 : 159)

Ukoliko je pak situacija obrnuta („vršenje radnje upravne rečenice nije u skladu sa nevršenjem radnje načinske rečenice“), zavisna rečenica „dobija semantičku nijansu koja je unekoliko približava dopusnim rečenicama“ : *A sada se vuče po svijetu kao pokojnik, a da još nije ni umro /...iako još nije ni umro*. (Krlježa, apud Popović 1972 : 160)

Prethodne stavove upoređićemo sa primerima iz korpusa. Pri tom će predmet naše pažnje biti oni primeri gde je ovim rečenicama moguće pripisati i koncesivnu vrednost.

---

²²⁴ Razmatrajući neusaglašenost stavova u klasifikaciji ovih rečenica, autor navodi i druge autore koji im pripisuju, između ostalih, *opozitivnu* (M.S. Lalević, M. Stevanović), pa i *koncesivnu* vrednost (P. Guberina). Videti u: Popović 1975 : 157.

Najpre ćemo predstaviti primere u kojima veznik *sans que* uvodi rečenice koje daju jedino informaciju o načinu vršenja radnje upravne rečenice, eventualno uz dozu suprotnosti:

105. Mais depuis que Mme de Gallardon avait signalé à sa cousine la présence de Swann, Chopin ressuscité aurait pu venir jouer lui-même toutes ses œuvres **sans que Mme des Laumes pût y faire attention.** (MP : 388)

105a. Ma, dopo che la signora de Gallardon aveva segnalato alla cugina la presenza di Swann, Chopin resuscitato avrebbe potuto venire a suonare di persona tutte le proprie opere **senza che la signora de Laumes vi prestasse attenzione.** (MP it.2 : 161-162)

105b. Ali, čim je g-đa de Galardon upozorila svoju rođaku na Svanovo prisustvo, mogao je i sam Šopen vaskrsnuti i doći da lično odsvira sva svoja dela **a da g-đa de Lom na to i ne obrati pažnju.** (MPŽ : 149)

106. ...et cependant il me semblait qu'il coulait verticalement dans un abîme **sans que je puisse rien faire pour le retenir.** (PP : 86)

106a. ...epurre mi sembrava che scivolasse verticalmente in un abisso, **senza che io potessi fare nulla per trattenerlo.** (Po. P. : 110)

106b. ...a ipak mi se činilo kao da on tone pravo u ponor **dok sam ja bio nemoćan da ga zadržim...** (MP sr. : 88) [=a da ja nisam u stanju ništa da učinim da ga zadržim]

Ovo postaje očiglednije ukoliko i predložimo moguću interpretaciju datih primera. Tako, u primeru (106), rečenicu uvedenu veznikom *sans que*, u sva tri jezika, možemo zameniti prilogom za način:

(106): ...et cependant il me semblait qu'il coulait verticalement dans un abîme, **inéluçtablement.**

(106a.) ...epurre mi sembrava che scivolasse verticalmente in un abisso, **inarrestabilmente.**

(106b.) ...a ipak mi se činilo kao da on **nezadrživo** tone pravo u ponor,...

U primeru (107) ovu rečenicu u srpskom jeziku takođe možemo zameniti prilogom za način, a u francuskom i italijanskom jeziku ekvivalentnim glagolskim izrazom, sa jasnim priloškim značenjem (fr. *passer inaperçu*, it. *passare inosservato* [proći neopaženo]) :

107. La simple gymnastique élémentaire de l'homme du monde tendant la main avec bonne grâce au jeune homme inconnu qu'on lui présente [...], avait fini par passer **sans qu'il en fût conscient** dans toute l'attitude sociale de Swann, ... (MP : 239)

/... avait fini par **passer inaperçue** dans toute l'attitude sociale de Swann, ...

107a. La semplice ginnastica elementare dell'uomo di mondo che tende di buona grazia la mano al giovane sconosciuto che gli viene presentato, [...], aveva finito per filtrare, **senza che lui ne fosse cosciente**, in tutto il comportamento sociale di Swann,... (MP it.2 : 18-19)

/ ... aveva finito per **passare inosservata** in tutto il comportamento sociale di Swann,...

107b. Ona jednostavna gimnastika otmenog čoveka kad od srca pruža ruku nepoznatome mladiću koga mu predstavljaju [...], najposle je, **a da on toga nije ni bio svestan**, prešla u čitavo Svanovo držanje u društvu,... (MPŽ : 19)

/... najposle je, **neprimetno**, prešla u čitavo Svanovo držanje u društvu,...

U korpusu smo izvojili i primere u kojima je, pored značenja vršenja radnje, moguće prepoznati i koncesivnu vrednost rečenica uvedenih ovim veznikom. To ćemo ilustrovati pomoću transformacije rečenice uvedene ovim veznikom u koncesivnu rečenicu uvedenu jednim od njenih tipičnih veznika fr. *bien que* /it. *benché* [iako/mada/premda], tako da ona odgovara konstrukciji: *bien que* + odrična predikacija.

108. **Sans que Ferrer lui eût rien demandé**, Louise répéta tout de suite qu'elle était toujours sans nouvelles de Victoire. (Echenoz : 67)

/Bien que Ferrer ne lui eût rien demandé, Louise répéta tout de suite qu'elle était toujours sans nouvelles de Victoire.

108a. **Senza che Ferrer le avesse chiesto nulla**, Louise ribadì subito di non avere notizie di Victoire. (Echenoz it. : 48)

/**Benché Ferrer non le avesse chiesto nulla**, Louise ribadì subito di non avere notizie di Victoire.

108b. **Iako je Ferer nije ništa pitao**, Lujza mu je odmah ponovila da još nema nikakve vesti o Viktoriji. (Ešeno 2 : 45)

U francuskom i italijanskom jeziku rečenica uvedene veznikom *sans que* može da bude antepozicionirana upravnoj rečenici, bez bilo kakve sintaksičke promene, kao što je i slučaj u prethodnom primeru.

Kod Nade Graovac našli smo zapažanje da „U slučaju antepozicije zavisne rečenice umesto *a da* upotrebljava se *iako*”. (Graovac 2009 : 170) Ipak, moguće je pretpostaviti da je ova sintaksička promena ustvari uslovljena promenama na semantičkom nivou – tačnije – da promena pozicije rečenice dodatno ističe njeno koncesivno značenje.

U sledećim primerima zavisna rečenica je postponirana glavnoj, ali joj ipak možemo pripisati i koncesivnu vrednost:

109. Ainsi, (...), l’amour peut naître – l’amour le plus physique – **sans qu’il y ait eu, à sa base, un désir préalable**. (MP : 233)

/Ainsi, (...), l’amour peut naître – l’amour le plus physique – **bien qu’il n’y ait pas eu, à sa base, un désir préalable**.

109a. Così (...), l’amore puo nascere invece – e il più fisico degli amori – **senza che alla sua base ci sia stato un preventivo desiderio**. (MP (it.) : 29)

/Così (...), l’amore puo nascere invece – e il più fisico degli amori – **benché alla sua base non ci sia stato un preventivo desiderio**.

109b. I tako, ljubav može da se rodi – i to najčulnija ljubav – **a da u njenoj osnovi i nije bilo neke prethodne požude**. (MPŽ : 14)

/I tako, ljubav može da se rodi – i to najčulnija ljubav - **iako u njenoj osnovi i nije bilo neke prethodne požude**.

110. A lui aussi probablement, bien des fois où elle lui avait glissé de ces mots qui expliquent un retard, justifient un changement d'heure dans un rendez-vous, ils avaient dû cacher **sans qu'il s'en fût douté alors**, quelque chose qu'elle avait à faire avec un autre...(MP : 429)

/...ils avaient dû cacher, **bien qu'il ne s'en fût pas douté alors**,...

110a. Probabilmente anche a lui, molte volte in cui lei gli aveva detto parole simili che spiegano un ritardo, giustificano il cambiamento di un appuntamento, avevano dovuto nascondere, **senza che lui ne dubitasse allora**, qualcosa che lei aveva da fare con un altro...(MP it.2 : 200)

/...parole simili... avevano dovuto nascondere, **benché lui non ne dubitasse allora**,...

U srpskom prevodu je izostavljena zavisna rečenica uvedena veznikom *sans que*, tako da ćemo je mi dodati u uglastim zagradaama :

110b. Sigurno su i od njega, toliko puta, kada bi mu rekla nekoliko reči da objasni svoje zakašnjenje, da opravda izmenu časa sastanka, te reči [**iako on u tom momentu to nije slutio**] krile nešto što je otišla da radi sa nekim drugim...(MPŽ : 14)

Na osnovu iznetih primera i njihove analize, možemo zaključiti da veznik *sans que* (kao ni italijanski veznik *senza che*) nema jasno profilisano značenje, te da se u rečenicama koje on uvodi može govoriti samo o koncesivnosti kao *dodatnoj* semantičkoj crti, a nikada *isključivo* o koncesivnosti, s obzirom na to da ove rečenice uvek najpre pružaju informaciju o načinu vršenja radnje, i to tako što naglašavaju *izostanak* neke moguće ili očekivane prpratne radnje. Samo u nekim slučajevima se toj informaciji nametne i izvesna doza koncesivnosti.

IV.4.3. 2. Koncesivnost i pretpostavka

IV.4.3. 2. 1. Veznik *même si*

Kao što je već rečeno, ovaj veznik se koristi ukoliko je reč o preplitanju koncesivnosti i hipoteze (pretpostavke), tako da možemo reći da on uvodi *uslovno-koncesivne rečenice* (Delatour et al. 1991; Nyrop 1930; Točanac-Milivojev 1989).

Nada Graovac ovo definiše još preciznije, navodeći da se ovaj veznik koristi „za prikazivanje radnje, koja, u slučaju da se realizuje/da se realizovala, protivno očekivanjima, ne bi sprečila realizaciju radnje iskazane upravnom rečenicom.” (Graovac 2009 : 190).

Ivo Pranjković, razmatrajući kategoriju dopusnosti, smatra da se mora govoriti o dva tipa dopusnosti²²⁵:

1. o „dopusnosti zasnovanoj na » razbijanju « uzroka (*Iako je bio uporan, nije uspio*)” u kojoj nema nikakve „upitanosti, hipotetičnosti, i/ili uvjetovanosti: on je stvarno bio uporan kao i u uzročnoj rečenici (*Budući da je bio uporan, uspio je*)“, i
  2. o „dopusnosti zasnovanoj na razbijanju uvjeta (*Ako je i uporan, neće uspjati; Ni kad bi bio uporan, ne bi uspio; Da je i bio uporan, ne bi uspio*)“.
- (Pranjković 2001 :49)

Koncesivnost u prvom tipu koncesivnih klauza, prema Pranjkoviću, paralelna je sa uzročno-posledičnim odnosom (te ih on naziva *uzročno - dopusnim*) a u drugom tipu sa pogodbenim (uslovnim) odnosom (tako da ih on deli na realnodopusne, potencijanodopusne i irealnodopusne rečenice).

U realnodopusnim rečenicama koriste se vremenski oblici, ili oblici imperativa, dok je u potencijalnodopusnim rečenicama obavezna je upotreba potencijala prvog i u

---

²²⁵ O podeli koncesivnih rečenica na *uzročno - dopusne* i *uslovno - dopusne* govorili smo ranije (Odeljak : Određenja koncesivnosti u literaturi koja se odnosi na srpski jezik), a ovde ćemo navesti i detaljnija razmatranja.

glavnoj i u zavisnoj rečenici, a u irealnodopusnoj rečenici obavezna je upotreba potencijala prvog u zavisnoj rečenici. Uslovno - dopusne rečenice mogu biti uvedene i veznikom *makar((n)i)* posle koga glagol koncesivne rečenice ima oblik optativa (željnog načina). (Silić-Pranjковиć 2005 : 349-351)

Rečenice sa uslovno-koncesivnom semantikom u sva tri jezika imaju karakteristične subjunktore.

U francuskom jeziku, veznik *même si*²²⁶ najfrekventniji je u izražavanju ove semantičke nijanse. Osim ovog veznika, u literaturi se navode i veznici *quand*²²⁷, *alors même que*, kao i veznik *quand bien même* uz glagol u kondicionalu, sa identičnom vrednošću kao veznik *même si* (Mauger 1968; Grevisse 1969; Béchade : 1993; Dubois-Lagane 1993).

U italijanskom jeziku rečenice sa ovakvom vrednošću uvode veznici *anche se*, *pure*, *quand'anche*, upotrebljeni uz konjunktiv, a Frančesko Bjanko ovim veznicama pridružuje i sledeće: *se anche*, *se pure*, *seppure*, *pure se*, *anche quando*. (Bianco : 2010 : 256)

Iako je dominantni glagolski način koncesivnih rečenica u francuskom jeziku sibžonktiv, a u italijanskom konjunktiv, posle tipičnih veznika uslovno – koncesivnih rečenica (fr. *même si* i it. *anche se*) dolazi do izvesnih odstupanja, što ćemo detaljnije razmatrati u narednom odeljku.

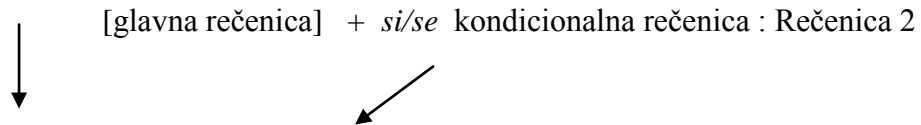
²²⁶ Grevis (Grevisse : 1969) navodi i varijantu *si même*.

²²⁷ Može navodi primer: *Quand (même) ils seraient cent, je les attends de pied ferme* [Čak i ako ih ima stotina, odlučno ću im se suprotstaviti.] (Mauger 1968 : 339)

IV.4.3. 2. 1.1. Glagolski način u rečenicama uvedenim veznicima *même si* i *anche se*

Proces nastajanja uslovno-koncesivne rečenice (možemo predstaviti pomoću sledeće sheme :

Rečenica 1 : glavna rečenica + *même/anche* [koncesivni uzrok²²⁸]

Rečenica 3 : glavna rečenica + *même si/anche se* - **uslovno – koncesivna rečenica**

Rečenica 1: Il sortirait sans parapluie *même* [sous la pluie].

Rečenica 2: Il sortirait sans parapluie s'il pleuvait.

Rečenica 3 : Il sortirait sans parapluie ***même s'il pleuvait***.

Rečenica 1: Uscirebbe senza ombrello *anche* [sotto la pioggia].

Rečenica 2: Uscirebbe senza ombrello se piovesse.

Rečenica 3 : Uscirebbe senza ombrello ***anche se piovesse***.

Rečenica 1: Izašao bi bez kišobrana (čak) *i* [po kiši].

Rečenica 2: Izašao bi bez kišobrana ako pada kiša.

Rečenica 3 : Izašao bi bez kišobrana (***čak i ako pada kiša***).

S obzirom na ovakvu strukturu uslovno-koncesivne rečenice, očekivali bismo da ovakva koncesivna rečenica preuzima načinsku orijentaciju oblika kondicionalnih rečenica francuskog i italijanskog jezika.²²⁹

²²⁸ Reč je o okolnosti koja bi *mogla* da spreči realizaciju radnje glavne rečenice.

²²⁹ Upravo je to slučaj u oba jezika nakon veznika *comme si/come se*, koji u potpunosti preuzima načinsko-vremensku orijentaciju glagolskih oblika kondicionalnih rečenica francuskog i italijanskog jezika (O ovome više u članku: Vlahović – Seder 2013)

U francuskom jeziku se posle veznika *si* koristi indikativ, a u italijanskom posle veznika *se* konjunktiv (za potencijalne i irealne kondicionalne rečenice).

U skladu sa tim, u francuskom jeziku i rečenice uvedene veznikom *même si* uvek imaju glagol u indikativu. Međutim, u italijanskom rečenice uvedene veznikom *anche se* (kod kojih bismo dakle očekivali glagol u konjunktivu) veoma često imaju glagol u indikativu.

Luka Seriani (Serianni 1988) navodi da se jedino posle ovog koncesivnog veznika (i veznika *con tutto che*) može naći i indikativ, pa čak i češće nego konjunktiv. U nekim izvorima (Barbieri 1946; Patota 2003) uz veznik *anche se* pominje se isključivo mogućnost upotrebe indikativa.

U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici* (Renzi et al. 2001 : 792-793) predstavljena je sledeća shema²³⁰:

1. **Anche se studio di più**, non imparerò niente. [Čak i ako budem više učio, ništa neću naučiti]
2. **Anche se studiassi di più**, non imparerei niente. [Čak i kada bih više učio, ništa ne bih naučio]
3. **Anche se avessi studiato di più**, non avrei imparato niente.²³¹ [Čak i da sam više učio, ništa ne bih naučio]

Indikativ bi dakle bio dozvoljen samo ukoliko se koncesivnost odnosi na radnju smeštenu u sadašnjost ili budućnost, kao u primeru (1). Međutim, autori navode da su primeri tipa (2) i (3) karakteristika isključivo književnog stila (*stile alto, letterario*).

To dokazuju i sledeći primeri, u kojima je posle veznika *anche se* (u čak od četiri od pet slučajeva) glagol u indikativu:

---

²³⁰ Reč je o sintaksi karakterističnoj za savremeni italijanski jezički standard (koji ima svoju kolokvijalnu varijantu). U onome što predstavlja jezički substandard, svakako dolazi do odstupanja od ovih pravila.

²³¹ Moguća je upotreba i drugih vremena u glavnoj rečenici, ali u zavisnoj se uvek nalazi konjunktiv.

111. – Pour ces gens-là, il n’y a que le papier qui compte, dit Isabelle.

- **Même s’il n’ya rien d’écrit dessus ?**

- **Même si ce sont des bêtises.** (Pennac fr. : 252)

111a. Per quella gente, solo la carta conta, disse Isabelle.

- **Anche se non c’è scritto niente?**

- **Anche se sono stupidaggini.** (Pennac it. : 185)

111b. „Za takve ljude bitan je smo papir”, rekla je Izabela.

„**Čak i ako** je prazan?

„**Čak i ako** je pun gluposti.“ (Penak : 211)

112. **Et même si elle ne lui avait pas écrit la première**, si elle répondait seulement, cela suffisait pour qu’il ne pût plus rester sans la voir. (MP : 355)

112a. E, **anche se lei non aveva scritto per prima, anche se lei aveva semplicemente risposto**, acconsentendo, **alla sua domanda** di una breve separazione, questo bastava perchè lui non potesse stare senza vederla. (MP it.2 : 83)

112b. **Čak i kad mu ne bi ona prva pisala, već ako bi mu samo odgovorila**, to je bilo dovoljno da on ne može više izdržati da je ne viđa. (MPŽ : 120)

Kod sledećeg primera naveli smo dva italijanska prevoda, jer se u jednom od njih (113a’) koristi i veznik *se anche* :

113. «C’est bon, c’est bon; en tous cas, **même si je me trompe**, ce n’est pas un crime, je pense» (MP : 306)

113a. « D’accordo, d’accordo ; in ogni caso, **anche se mi sbaglio**, spero che non sia un delitto »,... (MP it.2 : 83)

113a’. « Sta bene, sta bene ; comunque, **se anche mi sbaglio**, non sarà poi un delitto, spero »... (MP it. : 101)

113b. « Dobro, dobro ; u svakom slučaju **čak i ako se varam**, nije to nikakav zločin, mislim. » (MPŽ : 78)

U sledećem primeru, u francuskom jeziku, nalazi se manje frekventan veznik *si même* :

114. Mais, parfois, dans un coin de cette vie que Swann voyait toute vide, **si même son esprit lui disait qu'elle ne l'était pas**,... (MP : 282)

114a. Ma, a volte, in qualche cantuccio de quell'esistenza che Swann vedeva tutta vuota, **anche se la sua mente gli diceva che non poteva esserlo**,... (MP it.2 : 59)

114b. Ali ponekad, u jednom uglu toga života koji je za Svanove oči bio sasvim prazan [...] – **iako mu je razum govorio da on nije takav** - ... (MPŽ : 57)

Samo u sledećem primeru uslovno-koncesivna rečenica uvedena veznikom *anche se* ima glagol u konjunktivu:

115. Même avant d'y voir Odette, **même s'il ne réussissait pas à l'y voir**, quel bonheur il aurait à mettre le pied sur cette terre où (...), il sentirait palpiter partout la possibilité de sa brusque apparition: (MP : 342)

115a. Anche prima di vedere Odette, **anche se non fosse riuscito a vederla**, che felicità avrebbe provato a posare il piede su quella terra in cui, (...), avrebbe sentito ovunque palpitare la possibilità di una sua improvvisa apparizione : (MP it.2 : 117)

115b. Već i pre nego što bi video Odetu, **čak i ako i ne bi uspeo da je vidi**, kako bi bio srećan da stupa nogom po tome tlu, gde bi, (...), osećao kako svuda treperi mogućnost njene iznenadne pojave : (MPŽ : 109)

Na osnovu iznetih zapažanja pojedinih autora a i na osnovu analize prethodnih primera, možemo zaključiti da je posle veznika *anche se* dominantna upotreba indikativa. Konjunktiv se javlja kao obeležje učenog stila, ili u slučajevima izražene hipotetičnosti radnje ili stanja.

U sledećem primeru italijanska rečenica zahteva dodatna razmatranja:

116. Mais, **même s'il avait pensé** que c'était vrai, peut-être n'eût-il pas souffert de découvrir à l'amour d'Odette pour lui cet état plus durable que l'agrément ou les qualités qu'elle pouvait lui trouver: l'intérêt, l'intérêt qui empêcherait de venir jamais le jour où elle aurait pu être tentée de cesser de le voir. (MP : 312)

116a. Ma, **anche pensando** che potesse essere vero, forse non avrebbe sofferto nello scoprire, nell'amore di Odette per lui, qualcosa di più duraturo del fascino e delle qualità che lei poteva trovargli : l'interesse, l'interesse che avrebbe sempre impedito l'avvento del giorno in cui lei potesse essere tentata di smettere di vederlo. (MP it.2 : 88)

Već smo rekli da Frančesko Bjanco (Bianco : 2010 : 257) navodi konstrukciju *anche* + *gerundio* kao implicitnu konstrukciju sa koncesivnom vrednošću, koja u italijanskom jeziku preovlađuje u slučajevima kada su istovetni subjekti oba glagola. Mišljenja smo da u ovom italijanskom prevodu, gerundijum možemo smatrati ekvivalentom kondicionalnoj rečenici uvedenoj veznikom *se*. Naime, u uslovnim rečenicama gerundijum često zamenjuje protazu, kao recimo u primeru: *Potendo (=Se potrò), ti aiuterò. Ako budem mogao, pomoći ću ti.*²³²

Dakle, *anche* + *gerundio* je varijanta za uslovno-dopusne rečenice, čiji je eksplicitni ekvivalent rečenica uvedena veznikom *anche se*, tako da u ovom primeru možemo prepoznati sledeću konstrukciju: *Ma, anche se avesse pensato /pensava che potesse essere vero,...*

Ovu pretpostavku potvrđuje i srpski prevod:

116b. Ali, **da je čak i pomislio** da je to istina, možda ga ne bi bolelo da u Odetinoj ljubavi prema njemu otkrije to trajnije stanje nego što su prijatnost ili vrline koje je ona mogla u njemu videti : korist, korist, koja bi onemogućila da ikada nastupi dan kada bi ona, možda, došla u iskušenje da prestane da se viđa s njim. (MPŽ : 83)

---

²³² Primer preuzet iz: (Terić 2005 : 104)

U srpskom jeziku se kao ekvivalent vezniku *même si* najčešće javljaju veznički sklopovi *i ako*, *i kad(a)*, s tim što u svim slučajevima partikula *i* može da bude i postponirana: *da ...i/ kad ...i*.

Njihovu koncesivnu semantiku najčešće potkrepljuju partikule *čak* i *sve*, koje imaju pleonastičku ulogu: **Čak i da je tako**, neophodno je da se – i tako umanjena – održava. **Sve i da hoću**, nemam šta da mu zamerim. (Kovačević 2008 :79)

U navedenim primerima iz korpusa, uz pomenute veznike dosledno se javlja partikula *čak*.

Pre iznošenja detaljnijih razmatranja o ovim veznicima, navešćemo principe njihove upotrebe, pomoću sledeće tabele:²³³

REALAN USLOV	POTENCIJALNI (EVENTUALNO OSTVARLJIV) USLOV	IREALNI USLOV
<i>ako...i /i ako</i>	<i>ako...i/i ako</i> (+futur egzaktni) <i>ako...i (i ako) /kad...i (i kad)</i> (+potencijal)	<i>da...i /i da</i>
<i>Ako sutra i pada kiša, ići ćemo na izlet.</i>	<i>Ako sutra i bude padala kiša, ići ćemo na izlet.</i> <i>Ako/Kad bi sutra i padala kiša, išli bismo na izlet.</i>	<i>Da je juče i padala kiša, išli bismo na izlet.</i>

Upotreba ovih veznika zavisi dakle od „vrste“ uslova koji se iznosi u zavisnoj klauzi, odnosno mogućnosti njegovog ostvarenja.

²³³ Ovu tabelu napravili smo prevashodno na osnovu zapažanja iz *Gramatike srpskog jezika za strance* (Mrazović – Vukadinović 2009). Pored termina *eventualno ostvarljiv uslov* dodali smo i termin *potencijalni uslov*. Takođe smo dodali i varijante veznika u kojima je partikula *i* antepnirana (*i ako*, *i kad bi*, *i da*).

U skladu sa tim, autori razlikuju i nekoliko vrsta uslovno-koncesivnih rečenica, a mi ćemo predstaviti klasifikaciju Ksenije Milošević (Milošević : 1986 : 36):

1. realne: *Ako sutra i pada kiša*, ići ćemo na izlet.²³⁴
2. eventualne: *Ako sutra i bude padala kiša*, ići ćemo na izlet.
3. potencijalne: *Ako/Kad bi sutra i padala kiša*, išli bismo na izlet.
4. irealne: *Da je juče i padala kiša*, išli bismo na izlet.

Iako su mnogi autori zapazili koncesivnu semantiku rečenica uvedenih ovim veznicima, uprkos njihovoj srodnosti sa kondicionalnim²³⁵, ovakvim zavisnim rečenicama posebno su se bavile Ksenija Milošević i Dušanka Zvekić-Dušanović.

K. Milošević (Milošević 1986) ističe da pored *koncesivnih veznika* i *koncesivnih partikula*, „koncesivnu funkciju vrši i *veznički kompleks* koji je nastao razlaganjem veznika *iako* na njegove komponente „kondicionalni veznik *ako* i partikulu za isticanje *i*” (Milošević 1986 : 38). Pri tome je partikula mobilna, to jest moguće je da se nađe ispred veznika, u postpoziciji u odnosu na njega, kao i u *distantnom* položaju. K. Milošević takođe navodi da se u ovakve iskaze može uključiti i partikula *čak*. Vezano za značaj ovih partikula za postizanje koncesivnog značenja, kod Nade Graovac nalazimo sledeću konstataciju : „U srpskom jeziku samostalna upotreba veznika *kad(a)* za izražavanje koncesivnosti najčešće nije dovoljna. Obično se za to značenje upotrebljava *i*

---

²³⁴ U ovom primeru realnost je izražena zahvaljujući vremenskoj odrednici *sutra*, a ne upotrebi imperfektivnog prezenta (*pada*). Naime, realnost se u uslovno - dopusnim rečenicama najeksplicitnije izražava oblicima futura I, npr. *Ako će sutra i padati kiša*, ići ćemo na izlet (iako se takvi slučajevi retko sreću). O ovome više u članku: Vojvodić 2015 : 141-146.

²³⁵ Ono što predstavlja „bitan formalni diferencijalni faktor koji odvajava koncesivnu klauzu od njenih kondicionalnih ekvivalenata jeste upravo negiranost superordinirane ili subordinirane predikacije. Naime, koncesivnoj klauzi s negiranom predikacijom u načelu odgovara kondicionalna klauza s afirmativnom predikacijom i obrnuto, kao što, s druge strane, negiranoj superordiniranoj predikaciji determinisanoj koncesivnom klauzom po pravilu odgovara afirmativna superordinirana predikacija determinisana kondicionalnom klauzom i obrnuto.” (Pavlović 2007 : 286). Autor ipak napominje da, pošto i kondicionalna i koncesivna predikacija mogu biti negirane, nije sama odrična rečca indikator niti koncesivnosti niti kondicionalnosti, nego je to kontekst.

kad(a)/kad(a) i ili *čak i kad(a)*. Nosioi koncesivnog značenja u tim strukturama su upravo reči *i, čak, (...)*.²³⁶

Dušanka Zvekić-Dušanović (Zvekić-Dušanović 2007) najpre iznosi zapažanje da rečenice uvedene ovakvim veznicima nisu dovoljno opisane u domaćoj literaturi, kao i da nisu dovoljno precizno odvojene od kondicionalnih. Ona polazi od analize definicija koncesivnih rečenica u najčešće korišćenim gramatikama srpskog jezika, a zatim prelazi na semantičku analizu primera rečenica uvedenih ovakvim veznicima, i na kraju dolazi do zaključka da je, uprkos njihovoj sličnosti sa drugim tipovima zavisnih rečenica, ovde reč o *koncesivnim* rečenicama.

Ukoliko u svetlu prethodnih razmatranja sagledamo semantiku veznika *même si* – tačnije – ukoliko ga razložimo na njegove sastavne delove adverb *même* [čak] i veznik *si* [ako], postaje jasno da u ovom domenu imamo potpunu ekvivalenciju između francuskog i srpskog jezika. Isto se može reći i za italijanski veznik *anche se*, nastao kao spoj veznika *anche* [takođe, čak] i veznika *se* [ako].

U analiziranim primerima iz korpusa, u srpskom jeziku javili su se svi tipovi uslovno-koncesivnih rečenica (realne, eventualne, potencijalne i irealne). One su uvedene vezničkim sklopovima *i ako, i kad, da...i*. Osim ovih veznika, u literaturi se navode i veznici: *da i, ako... i, i da*, a Stevanović navodi i veznike *pa da, pa opet, koliko/koliko da*²³⁷, kao i samostalno upotrebljene veznike *ako* i *da* (Stevanović 1974 : 914) .

---

²³⁶ Irena Grickat (Grickat 1953 : 217-218) uspešno dokazuje da i sam naporedni sastavni veznik *i* može da poprimi koncesivno značenje, u rečenicama tipa: *I najniže životinjske vrste imaju osećaj dodira. (i=čak i), Volim čuti i da mi boluje neg' da s drugom dragom ašikuje.(i = čak i ~ makar)*. Autor precizira da do izmene značenja ovog veznika dolazi u onim složenim rečenicama gde u međurečeničnoj vezi postoji i sastavno i ističajno značenje (Sve one raznovrsne, visoko razvijene srednje razvijene i najniže životinjske vrste *imaju osećaj dodira*.) Jednom stečeno značenje isticanja vezniku *i* ostaje kao nešto što on prenosi i u drugim rečenicama.

²³⁷ Uz primere : *Koliko je lijep Neapolj*, ja bih ga ipak davno ostavioda u njemu nije vladike. *Koliko da je bio glup*, opet je viješto radio oko konja. (Stevanović 1974 : 914). Autor pritom napominje da su rečenice uvedene ovim veznicima uvek indikativne. Smatramo da su u datim primerima ovi veznici zamenljivi veznicima *iako, mada, premda: Iako/Mada/Premda je Neapolj lijep*, ja bih ga ipak davno ostavioda u njemu nije vladike. *Iako/Mada/Premda je bio glup*, opet je viješto radio oko konja.

Jedino u primeru (114b) u srpskoj rečenici nalazimo veznik *iako*, koja bi (prema ranije navedenim razmatranjima I. Pranjkovića) predstavljala uzročno - dopusnu klauzu.

Razmatrajući subjunktore u francuskom i srpskom, Nada Graovac zaključuje sledeće: „Kao i kod iskazivanja čisto pogodbenog značenja i ovde se između ova dva jezika ostvaruje delimična ekvivalencija, s obzirom na to da se francuski veznički izraz upotrebljava za čitavo semantičko polje sjedinjenog uslova sa koncesijom, dok je u srpskom jeziku to semantičko polje izdvojeno na uže segmente i za svaki segment koristi se poseban subjunktor.“ (Graovac 2009 : 190).

Što se tiče vrednosti glagolskih vremena u srpskoj rečenici, Stevanović (Stevanović 1974) navodi da rečenice uvedene veznicima i vezničkim sklopovima *ako i/i ako/da, da... i, i da* mogu biti i indikativne i modalne. Indikativne su onda kada se njima iznosi ono što se zaista dogodilo (npr. *Ako se uvek i ne družu i ne viđaju između sebe, znaju jedni o drugima sve*²³⁸). Modalne su „ukoliko je neizvesno da li je bilo ono što se njima kazuje, ili je izvesno da još nije realizovano“ (*Ako i dođe, neće dovesti drugove, jer ne zna da li ih možemo primiti*²³⁹).

U skladu sa tim, koncesivne rečenice u primerima (113b, 115b i 116b) mogli bismo smatrati modalnim.

---

²³⁸ Stevanović 1984 : 914

²³⁹ Stevanović 1984 : 914

IV.4.3. 2. 2. Veznik *quand bien même*

Ovaj veznik upotrebljava se isključivo u negovanom francuskom jeziku - *langue soutenue* (Delatour et al. 1995). Kao što smo ranije napomenuli, glagol koncesivne rečenice koju on uvodi je po pravilu u kondicionalu, a neki autori (Delatour et al. 1995) napominju da je i glagol glavne rečenice često u kondicionalu. U našem primeru, u francuskom jeziku u obe rečenice reč je o drugom obliku kondicionala prošlog (*conditionnel passé - deuxième forme*).

Njegov italijanski ekvivalent je veznik *quand'anche*, posle koga je glagol u konjunktivu. Napomenućemo da je u italijanskom jeziku veznik *quand'anche*, za razliku od francuskog veznika *quand bien même*, često korišćen veznik i upotrebljava se za hipotetičnu potencijalnost u imperfektu konjunktiva (*l'imperfetto del congiuntivo*): *Quand'anche fosse così, non vorrei farlo* [Čak i da je tako/Sve i da je tako, ne bih želeo to da učinim], a za nerealnu hipotetičnost u pluskvamperfektu konjunktiva (*il trapassato del congiuntivo*): *Quand'anche fosse stato così, non avrei voluto farlo* [Sve i daje bilo tako/Čak i da je bilo tako, ne bih želeo to da učinim] (Terić 2005).

U srpskom jeziku ovaj veznik ima identičan ekvivalent kao i veznik *même si* – reč je o vezniku *i da* (za irealan uslov u prošlosti), uz pojačajnu partikulu *čak*.

117. **Quand bien même tout nous eût secondés**, nous eussions inventé notre gêne.
(Gide : 118)

117a. **Quand'anche tutto ci avesse assecondato**, ce lo saremmo inventato noi il disagio.
(Gide it. : 162)

117b. **Čak i da nam je sve pomagalo**, mi bismo bili izmislili našu muku. (Žid : 83)

Činjenica da smo u celokupnom korpusu izdvojili samo jedan primer sa veznikom *quand bien même*, kao i činjenica da korpus nije pružio primere za ostale uslovno-koncesivne veznike koje navode pojedini autori, potvrđuje to da je veznik *même si* najfrekventniji francuski veznik koji uvodi koncesivne rečenice ovakve semantike.

IV.4.3. 3. Koncesivnost i alternativnost

Rečenice uvedene subjunktorima *que...(ou) que, soit que... soit que, soit que... ou que, que...ou que, que...ou non* svrstavaju se među *kauzalne* (Delatour et al. 1991, Točanac - Milivojev 1989), jer se u njima „uzrok predstavlja kao da je razmatran između dve alternative” (Točanac - Milivojev 1989 : 116)²⁴⁰.

To je slučaj u sledećim primerima:

118. Mais, **soit qu'il n'eût pas remarqué cette manoeuvre ou qu'il n'eût osé s'y soumettre**, la prière était finie que le *nouveau* tenait encore sa casquette sur ses deux genoux. (Bovary : 4)

118a. Ma, **sia che non avesse notato la manovra o che non avesse osato metterla in pratica**, alla fine della preghiera, il ‘nuovo’ teneva ancora il berretto sulle ginocchia. (Bovary it. : 4)

118b. Ali, **bilo da nije opazio šta smo mi uradili, bilo da nije smeo to i sam da uradi**, molitva je bila očitana, a *novi* je još jednako držao svoju kačketu u krilu. (Bovari : 8)

Kauzalna vrednost ovakvih rečenica u sledećem primeru dodatno je potkrepljena u srpskom prevodu upotrebom predloga *zbog* i veznika *što*:

119. Une fois, partis pour un mois seulement, croyaient-ils, **soit qu'ils eussent été tentés en route, soit que M. Verdurin eût sournoisement arrangé les choses d'avance pour faire plaisir à sa femme** et n'eût averti les fidèles qu'au fur et à mesure, d'Alger ils allèrent à Tunis, puis en Italie, puis en Grèce, à Constantinople, en Asie Mineure. (MP : 432)

119a. Una volta, partiti, a quanto avevan detto, per un solo mese, **sia che ne avessero avuto la tentazione in viaggio, sia che il signor Verdurin avesse sornionamente aggiustato le cose prima**, per fare una piacevole sorpresa alla moglie, e ne avesse

---

²⁴⁰ « une cause se présente comme envisagée entre les alternatives » (Točanac – Milivojev 1989 : 116)

informato i « fedeli » a poco a poco, da Algeri andarono a Tunisi, poi in Italia, poi in Grecia, a Costantinopoli, in Asia Minore. (MP it. 2 : 202-203)

119b. Jednom, pošavši na mesec dana, kako su mislili, **bilo zbog usputnih iskušenja bilo što je g. Verdiren krišom unapred udesio stvar da bi pričinio zadovoljstvo svojom ženi**, pa tek postepeno to saopštavao „vernima”, iz Alžira su otišli u Tunis, pa u Italiju, pa u Grčku, Carigrad, Malu Aziju. (MPŽ : 187)

Sa druge strane, postoje i *koncesivne rečenice* kojima je „pridružena i alternativa”, i koje su tada uvedene subjunktorima: *soit que ... soit que, soit...que...ou (que), que...ou* + negacija. (Točanac – Milivojev 1989 : 128)²⁴¹, *que...ou que, que...ou non* (Morel 1996 : 132). Pri tom ovaj poslednji možemo smatrati ekvivalentom vezničkom sklopu *que...ou* + negacija.

Mari-Anik Morel (Morel 1996) upravo ih naziva *alternativnim koncesivnim rečenicama (concessives alternatives)*, i istovremeno pravi distinkciju između njih i *alternativnih kauzalnih rečenica* (u njenoj terminologiji: *causales exclusives*). Naime, „alternativne koncesivne rečenice imaju ulogu da pojačaju neosporan karakter glavne rečenice : posle alternativne *koncesivne* rečenice, u iskušenju smo da dodamo konstataciju ‘to ništa ne menja’.“ (Morel 1996 : 132)²⁴² Sa druge strane, alternativne *kauzalne* rečenice jednostavno „predstavljaju uzroke koji se međusobno isključuju”.²⁴³ (Morel 1996 : 132)

Prema Nadi Graovac „Ovo složeno značenje podrazumeva, s jedne strane, međusobno isključivanje (najčešće) dveju radnji izraženih zavisnim rečenicama i, s druge

---

²⁴¹ « L'alternative ajoutée à la concession, la subordonnée est introduite par *soit que ... soit que, soit...que...ou (que), que...ou* + négation. » *Et qu'il y eût ou non dans la vie de Mme de Villersapis de ces scandales qu'eut effacés l'éclat de son nom, c'est cette intelligence, une intelligence presque d'écrivain de second ordre bien plus que de femme du monde, qui était certainement la cause de sa déchéance mondaine.* (Proust,CG.1,221). (Točanac - Milivojev 1989 :128)

²⁴² « Les concessives alternatives ont pour rôle de renforcer le caractère indéniable de la principale : à la suite d'une concessive alternative, on est toujours tenté de dire « cela ne change rien ». » (Morel 1996 : 132)

²⁴³ « présentent plutôt des causes exclusives les une des autres » (Morel 1996 : 132)

strane, izvesno realizovanje radnje iskazane upravnom rečenicom nezavisno od toga koja se od dve pomenute mogućnosti ostvaruje.” (Graovac 2009 : 154)

Ova semantička vrednost u italijanskom jeziku izražava se koordiniranim (naporednim) rečenicama – konkretno – rastavnim naporednim rečenicama (*proposizioni disgiuntive*). Među njihovim karakterističnim veznicima, za nas su interesantni korelativni skupovi: *sia...sia*, *sia...o/oppure*, *sia che...sia che*, *che...o*, koji traže upotrebu konjunktiva²⁴⁴: *Sia ricco o (sia) povero, è sempre mio marito. - Bio bogat ili siromašan/Bilo da je bogat ili siromašan, on ostaje moj muž. Che si parta o si rimanga a casa per me è uguale.* (Terić 2005 : 166)

U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici* (Renzi et al. 2001) ove rečenice svrstavaju se u koncesivne, i pritom nazivaju *bezuslovne koncesivne klauze* (*le proposizioni a-condizionali*).

U srpskom jeziku, obično se koriste veznički izrazi: *bilo da... bilo da, bilo da... ili da*.

120. **Qu'elle m'aime ou non**, continuait Julien, j'ai pour confidente intime une fille d'esprit, devant laquelle je vois trembler toute la maison, et, plus que tous les autres, le marquis de Croisenois. (Stendhal : 66)

120a. « Ma **che mi ami o no**, ho per confidente una ragazza di spirito, dinanzi alla quale vedo tremare tutta la casa, e, più di ogni altro, il marchese de Croisenois,...» (Stendhal it. : 230)

120b. **Bilo da me voli ili ne**, produži Žilijen, imam kao pouzdanika duhovitu devojku pred kojom drhti cela kuća, a markiz de Kroaznoa jače nego svi otali. (Stendal : 260)

---

²⁴⁴ Autor navodi i sklop *vuoi...vuoi* (zamenljiv sklopom *sia...sia*) za koji ne očekujemo da ima semantičku vrednost preplitanja koncesivnosti i alternative, već isključivo alternative: *Vuoi i vecchi vuoi i giovani si divertirano un mondo. /Sia vecchi sia giovani... –I staro i mlado silno su se proveli.* (Terić 2005 : 166)

Iako se u literaturi vezanoj za francuski jezik navodi samo veznički spoj *que...ou que*, u korpusu nalazimo i primere u kojima je druga zavisna rečenica uvedena samo veznikom *ou*:

121. **Qu'il investisse, le distribue ou le dilapide, qu'il œuvre pour les victimes du monde ou se taille une statue en platine**, peu me chaut ! (Pennac fr. 123)

121a. **Che la investa, la distribuisca o la dilapidi, che si adoperi per le vittime del mondo o che si faccia fare una statua in platino**, non me ne frega niente ! (Pennac fr. 89)

121b. **Neka ulaže, deli ili rasipa, neka pomogne nevoljnicima iz čitavog sveta, ili napravi svoju statuu od platine**, ne tiče me se! (Penak : 101)

U prethodnom primeru, u srpskom jeziku javlja se koncesivna rečenica uvedena veznikom *neka*²⁴⁵, a alternativa se iskazuje veznikom *ili*.

U sva tri jezika, druga rečenica može da bude lišena predikacije, kao u sledećem primeru:

122. -Oui, dis-je au petit prince, **qu'il s'agisse de la maison, des étoiles ou du désert**, ce qui fait leur beauté est invisible! (PP : 78)

122a. "Si, "dissi al piccolo principe, "**che si tratti di una casa, delle stelle o del deserto**, quello che fa la loro bellezza è invisibile". (Po. P. : 102)

122b. –Da, rekoh malom princu –**bilo da je reč o kući, zvezdama ili pustinji**, njihovu lepotu čini ono što je nevidljivo. (MP sr. : 80)

123. –**Que je reste a Cartage ou que je rentre à Lindos**, dit Dipomède, le situation est la même. (Besson fr. : 172)

---

²⁴⁵ Neke osobenosti veznika *neka* u dopusnim rečenicama istaći ćemo u daljem tekstu rada (odjeljak IV.4.5. Parcijalnokoncesivni model).

123a. **Che io resti a Cartagine o che io rientri a Lindos**, disse Diomede, la situazione è la stessa. (Prevod izvornog govornika (Dr Marco Zagnoli))

123b. **Bilo da ostanem u Kartagini ili se vratim u Lindos**, reče Diomed, situacija je ista. (Beson : 470)

U srpskom jeziku umesto veznika i glagola u ličnom glagolskom obliku može da se nađe i samo radni glagolski pridev (sa značenjem sadašnjosti ili budućnosti) na početku subordinirane rečenice. Na primer: *Došao, ne došao, ja ću ga i dalje voleti.*

Prema našem mišljenju, za razliku od alternativnih kauzalnih rečenica, gde su obe mogućnosti predstavljene kao ravnopravne, kod alternativnih koncesivnih klauza često je fokus na samo jednoj od rečenica. Naime, koncesivnost se često odnosi na samo jednu od alternativa (dakle – jednu zavisnu rečenicu), a naša je pretpostavka da se ona češće odnosi na onu koja je u negaciji, na primer: *Došao, ne došao, ja ću ga i dalje voleti = I ako ne dođe, ja ću ga i dalje voleti.* Na taj način one se približavaju rečenicama uvedenim veznikom *même si* (it. *anche se*), koje u srpskom imaju ekvivalent upravo u rečenicama uvedenim veznikom (*čak*) i *ako*.

IV. 4. 3. 4. Zaključak

Na osnovu analize primera, možemo zaključiti da u sva tri jezika postoje koncesivne rečenice u kojima, osim koncesivnosti, postoji i druga semantička nijansa.

U rečenicama uvedenim veznikom *sans que* dominantna je semantika *propratne okolnosti* u odnosu na vršenje radnje glavne rečenice (najčešće načina vršenja te radnje). Ipak, u nekim slučajevima (a u zavisnosti od značenja glavne rečenice), takva rečenica u sebi nosi i izvesnu dozu koncesivnosti. Ekvivalentni veznici vezniku *sans que* jesu italijanski veznik *senza che*, i veznički spoj *a da* + negirana predikacija u srpskom. U nekim slučajevima, u srpskom se kao ekvivalent javlja veznik *iako*.

Kada je reč o preplitanju koncesivnosti i pretpostavke, ova vrednost se u francuskom jeziku najčešće prenosi uslovno-koncesivnom rečenicom uvedenom veznikom *même si*, sa glagolom u indikativu. Italijanski ekvivalent ovog veznika jeste veznik *anche se*, najčešće upotrebljen uz indikativ, iako je nakon ovog veznika moguća i upotreba konjunktiva. U srpskom jeziku ekvivalentni su im veznici *i ako/ako ...i* (za realan uslov), *i ako/ ako ...i*, *i kada/kada...i* (za eventualni ili potencijalni uslov) i *i da/da...i* (za irealan uslov). Korpus je zabeležio i – značajno ređu - upotrebu veznika *quand bien meme*, posle koga je glagol u kondicionalu. Njegov italijanski ekvivalent je veznik *quand'anche*, a u srpskom su mu ekvivalentni isti subjunktori kao i vezniku *même si*, u zavisnosti od vrste uslova koja se u rečenici iznosi.

Ukoliko se koncesivnosti pridruži i alternativnost (navede se mogućnost „izbora“ između više koncesivnih uzroka), sva tri jezika raspolažu dosta širokim repertoarom subjunktora, između kojih se ostvaruje potpuna ekvivalencija. (pogledati tabelu V).

TABELA V: Koncesivnost i druge semantičke nijanse

SEMANTIČKA NIJANSA	Francuski	Italijanski	Srpski
a. NAČIN + KONCESIVNOST - veznik <i>sans que</i>	<i>sans que</i> + Subj.	<i>senza che</i> + Cong.	<i>a da</i> + negirana predikacija <i>iako</i>
b. KONCESIVNOST+ HIPOTEZA	<i>même si (si même)</i> + ind.	<i>anche se (se anche)</i> + ind./ + cong. (rede) <i>anche</i> + gerundio	(<i>čak</i>) <i>i kad(a)/kada...i</i> (<i>čak</i>) <i>i ako/ako...i</i> (<i>čak</i>) <i>i da/da...i</i> <i>iako</i>
	<i>quand bien même</i> +Cond.	<i>quand'anche</i> +Cong.	(<i>čak</i>) <i>i da</i> ²⁴⁶
c. KONCESIVNOST + ALTERNATIVNOST	<i>que...ou non (=que ...ou + negacija)</i> <i>que...ou</i> <i>que...ou que</i> ²⁴⁷	<i>che...o no (=che...o + negacija)</i> <i>che...o</i> <i>che...o che</i> ²⁴⁸	<i>bilo da...ili ne (=bilo da...ili + negacija)</i> <i>bilo da...ili (da)/neka...ili bilo da...ili (da)</i>

²⁴⁶ U primeru iz korpusa veznik (*čak*) *i ako* se nije pojavio, ali on jeste srpski ekvivalent veznika *quand'anche* kada je reč o hipotetičnoj potencijalnosti. (Terić 2005)

²⁴⁷ Sinonimni veznički sklopovi *soit que...soit que/soit que ...ou (que)* nisu se javili u korpusu.

²⁴⁸ Sinonimni veznički sklopovi *sia che...sia che/sia che...o (che)* nisu se javili u korpusu.

IV.4.4. KONCESIVNE REČENICE SA ELIPSOM LIČNOG GLAGOLSKOG OBLIKA

IV.4.4. 1. Rečenice sa elipsom glagola kopule

Još jedna sličnost u sintaksi francuskih, italijanskih i srpskih koncesivnih rečenica jeste mogućnost elipse ličnog glagolskog oblika (najčešće glagola *biti*) posle nekih koncesivnih veznika.

U francuskom je to dozvoljeno posle veznika *bien que* i *quoique*²⁴⁹ (ukoliko je isti subjekat glavne i zavisne rečenice). Posle njih se tada nalazi pridev ili particip (prezenta ili složeni particip perfekta): *Bien que [elle soit] très jeune, elle joue remarquablement du piano. Bien que connaissant [=bien qu'ils connaissent] les dangers (...) ils ont décidé de faire cette ascension.* (Delatour et al. 1991) *Quoique ayant commencé fort jeune l'étude..., je n'en sais que les mots les plus indispensables.* (Nerval, u: Grevisse 2003).²⁵⁰

Moguće je da se posle koncesivnog veznika nađe i priloška odredba za način.

I u italijanskom je ovo moguće posle gotovo svih koncesivnih veznika. Nakon izostavljanja glagola *essere*, rečenica biva redukovana na imenski deo predikata. Frančesko Bjanko (Bianco 2010), koji ih upravo naziva *concessive ridotte*, navodi primere u kojima se u funkciji imenskog dela predikata mogu naći kako prošli particip, pridev ili pridevska sintagma, tako i priloška sintagma: *Benche ricco/direttore, vive poveramente* [Iako bogat/iako (je) direktor, (on) živi siromašno].

U srpskom je elipsa najčešća uz veznike *iako*, *mada*, *premda*: *Iako [je] umorna, ona nastavlja da radi*, ali je moguća i nakon drugih veznika: *Čak i umoran, on nastavlja da radi*.

---

²⁴⁹ Neki autori (Wagner-Pinchnon 1962; Grevisse 2003) pominju i *encore que*.

²⁵⁰ Iako [je] veoma mlada, izuzetno svira klavir. Iako svesni [iako su svesni] opasnosti (...) odlučili su da se popnu na planinu. Iako sam tu studiju započeo veoma mlad..., znam samo najneophodnije reči. **N.B.** Pri prevodu ovih primera izbegli smo doslovni prevod oblika participa. Doslovni prevod participa prezenta *connaissant* bio bi *poznavajući/znajući*, a složnog participa perfekta *počevši*. Takvi oblici uz koncesivni veznik predstavljali bi neuobičajenu konstrukciju za standardni srpski jezik.

Nakon vezničkog izraza *i pored toga što* glagolski elemenat zavisne klauze ne može biti ispušten (Piper et al. 2005).

Na osnovu ovoga zaključujemo da je u srpskom, kao i u italijanskom jeziku, uobičajena samo elipsa glagola *biti*, uz zadržavanje imenskog dela predikata. U francuskom jeziku je, osim elipse glagola *biti*, moguća i zamena celog predikata oblikom participa: *Bien qu'ayant vécu chez eux, tu connais mal ces ennemis du genre humain* [Iako si živeo sa njima, slabo poznaješ te neprijatelje ljudskog roda]. (Morel 1996 : 83)

Primeri u kojima se u sva tri jezika nalazi eliptična koncesivna rečenica:

124. [...] pour Swann, - pour lui *dont les yeux quoique* [ils fussent] **délicats amateurs de peinture, dont l'esprit quoique fin observateur de mœurs**, portaient à jamais la trace indélébile de la sécheresse de sa vie. (MP : 279)

124a. [...] per Swann – per lui *i cui occhi, sebbene* [fossero] **delicati intenditori di pittura, e il cui intelletto, sebbene sottile osservatore del costume**, recavano per sempre l'indelebile marchio dell'aridità della sua vita. (MP it.2 : 56)

124b. Za Svana, - *čiji je duh, mada oštroumni posmatrač ljudskih prava, čije su oči, mada* [su bile] **osetljivi ljubitelji slikarstva**, nosili zauvek neosporni trag njegovoga svelog života. (MPŽ 54)

125. Et les jésuites de Strasbourg, **quoique** [ils fussent] **très zélés**, ne songèrent nullement à observer Julien, ... (Stendhal : 137)

125a. E i gesuiti di Strasburgo, **benché** [fossero] **molto zelanti**, non pensarono affatto a tener d'occhio Julien, ... (Stendhal It. : 292)

125b. I jezuiti u Strazburu, **iako** [su bili] **vrlo revnosni**, nisu ni pomišljali da motre na Žilijena,... (Stendal 457)

126. ... et la Grande-Rue, **bien que** [elle fût] **pleine de monde**, avait quelque chose de lugubre comme s'il se fût agi d'une exécution capitale. (Bovary : 215)

126a. ... e la Grande Strada, **benché** [fosse] **piena di gente**, aveva un aspetto lugubre come se dovesse aver luogo un'esecuzione capitale. (Bovary it. : 151)

126b. ... i Velika ulica, **iako** [je bila] **puna sveta**, imala je nečeg tužnog, kao da će se izvršiti neka smrtna presuda. (Bovari : 163)

U sledećim primerima u srpskom nije iskorišćena mogućnost elipse ličnog glagolskog oblika. Ona je u datim primerima moguća (nekada samo prostim izostavljenjem ličnog glagolskog oblika, a nekada uz izvesne modifikacije).

127. **Bien que** [il fût] **philosophe**, M. Homais respectait les morts. (Bovary : 387)

127a. **Per quanto** [fosse] **filosofo**, il signor Homais rispettava la morte. (Bovary it. : 268)

127b. **Iako je bio filozof**, Ome je poštovao mrtve. (Bovari : 290)

/**Iako filozof**, Ome je poštovao mrtve.

128. Ainsi j'ai une de mes amies qui est très originale, **quoique** [elle soit] **très jolie femme**,... (MP : 300)

128a. C'è per esempio, un'amica mia molto originale, **per quanto** [sia] **bellissima donna**, ... (MP (it.) : 96)

128b. Tako, imam jednu prijateljicu koja je veoma originalna, **iako je vrlo lepa žena**, ... (MPŽ 73)

U ovom primeru, u slučaju elipse glagola *biti*, poželjna bi bila inverzija glavne i zavisne rečenice i (fakultativno) dodavanje partikule *ipak*:

/Tako, imam jednu prijateljicu koja je, **iako vrlo lepa žena**, [ipak] veoma originalna.

U sledećem primeru, u srpskom prevodu nije moguća elipsa glagola *biti*, jer koncesivna rečenica ima negiranu predikaciju. Ona postaje moguća samo ukoliko se opredelimo za doslovni prevod originalnog teksta.

129. Julien répondit en inventant ses idées, [...]: mais il eut des idées nouvelles **quoique** [elles fussent] **présentées sans grâce ni à-propos**... (Stendhal : 15-16)

129a. Julien cominciò a inventare [...]: ma ebbe delle idee nuove, **anche se**[fossero] **presentate senza garbo e non sempre a proposito**,... (Stendhal It. : 185)

129b. Žilijen je odgovarao misleći svojom glavom, i oslobodio se bojažljivosti do te mere da je pokazao da ima [...] novih misli, **iako mu način izlaganja nije bio otmien ni prikladan**; (Stendal 290)

/ Žilijen je odgovarao misleći svojom glavom, i oslobodio se bojažljivosti do te mere da je pokazao da ima [...] novih misli, **iako predstavljenih bez otmienosti i prikladnosti**;

U primeru (130) jedino u italijanskom imamo celovitu koncesivnu rečenicu:

130. A la vérité, le sort nous a donné pour cette affaire deux jurés fort mal pensants; mais, **quoique** [ils fussent] **ultralibéraux**, ils sont fidèles à mes ordres dans les grandes occasions, ... (Stendhal : 209)

130a. A dire il vero la sorte ci ha dato per quest'affare due giurati assai malpensanti: ma **sebbene siano ultraliberali**, sono fedeli ai miei ordini nelle grandi occasioni ... (Stendhal It. : 360)

130b. Usud nam je, doduše, dao za ovaj predmet i dva veoma zlonamerna porotnika; ali, **iako** [su] **ultraliberali**, oni u važnim prilikama slušaju moje upute,... (Stendal 557)

U nekim slučajevima francuska eliptična rečenica na italijanski biva prevedena nominalnom koncesivnom sintagmom, koja zamenjuje eliptično pridevsko predikatsko jezgro:

131. A force de morale et de moralité, **quoique** [il fût] **horriblement laid**, (...), M. Balland a épousé une femme fort riche... (Stendhal : 26)

131a. A forza di fare la morale e di ostentare la moralità, Balland, **nonostante la sua orribile bruttezza**, [...], aveva sposato una donna ricchissima, ... (Stendhal It. : 194)

131b. **Iako je bio strahovito ružan**, gospodin Balan se, pomoću morala i moralisanja [...] oženio veoma bogatom ženom... (Stendal 303)

132. Mme de La Mole, **quoique** [elle fût] **d'un caractère si mesuré**, se moquait quelquefois de Julien. (Stendhal : 32)

132a. La marchesa, **nonostante il suo carattere molto riservato**, si burlava qualche volta di Julien. (Stendhal It. : 199)

132b. **Iako** [je bila] **umerena karaktera**, gospođa de la Mol se ponekad rugala Žilijenu. (Stendal 312)

Sledi primer u kojem ni u italijanskom ni u srpskom nema elipse ličnog glagolskog oblika, iako je u polaznom tekstu eliptična struktura:

133. Ses yeux aux longs cils courbes regardaient devant elle, et, **quoique** [ils fussent] **bien ouverts**, ils semblaient un peu bridés par les pommettes, à cause du sang, qui battait doucement sous sa peau fine. (Bovary : 161)

133a. Gli occhi, dalle lunghe ciglia ricurve, guardavano dinanzi a sé, e, **per quanto li tenesse bene aperti**, davano l'impressione di perdere un poco del loro risalto a causa del sangue che le arrossava le gote pulsando dolcemente sotto la pelle sottile. (Bovary it. : 113)

133b. Njene oči s dugačkim povijenim obrvama gledale su preda se, i **mada su bile vrlo otvorene**, kod jagodica su izgledale nešto zategnute, zbog krvi koja je blago strujala pod nežnom kožom. (Bovari : 122)

U sledećim primerima koncesivnost se odnosi na prilošku odredbu za način, a prema Žoržu i Roberu Le Bidoa (Le Bidois 1971 : 506), u takvim slučajevima se može pretpostaviti postojanje glagola kopule. Smatramo da u srpskom jeziku, u ovim slučajevima ne možemo uvek pretpostaviti postojanje glagola kopule, nego bismo se u nekim primerima morali poslužiti ubacivanjem glagola sa značenjem *činiti*, *raditi*. U

italijanskom i francuskom jeziku ubacivanje glagola kopule najčešće jeste dovoljno, ali je moguće i ubacivanje galagola tipa *činiti, raditi*.²⁵¹

134. Pourtant, **quoique [ce fût] avec plus de calme que Mme de Franquetot**, ce n'est pas sans inquiétude qu'elle suivait le morceau; (MP : 390)

134a. **Sebbene [questo fosse] con maggior calma della signora de Franquetot**, non era, tuttavia, senza qualche inquietudine che seguiva l'esecuzione del brano; (MP it.2 : 163)

134b. Ipak, **mada [je to činila] mirnije nego g-đa de Frankto**, ni ona nije pratila komad bez nespokojstva; (MPŽ 151)

135. Pendant toute la fin de cette soirée, elle tint parole, **quoique [ce fût/elle le fit] avec peine**. (Stendhal : 149)

135a. E sino alla fine della serata ella mantenne la parola, **sebbene[questo fosse/lo facesse] con sforzo**. (Stendhal It. : 304)

135b. Ona je do kraja večeri održala svoju reč, **iako [je to bilo/je to činila] s mukom**. (Stendal 474)

---

²⁵¹ M. Stevanović, analizirajući primere tipa: *Fra Rozino zdravlje malaksavalo je stalno iako postepeno*. (I. Sekulić, *Hronika palanačkog groblja*, 211, apud: Stevanović 1974 : 911), zaključuje da nepotpune rečenice s ovim veznicima (rečenice sa neizrečenim, tj. neponovljenim ili retko kad ponovljenim predikatom upravne rečenice) imaju nešto drugačije značenje: zavisna rečenica ne iskazuje pravu smetnju radnji predikata glavne rečenice, već samo određeno ograničenje potpunosti onoga što se njime iznosi. A pošto se to može izraziti i upotrebom suprotnog veznika *ali*, Stevanović zaključuje da ove rečenice u stvari i nisu koncesivne već suprotne (dakle nisu zavisne nego naporedne).

IV.4.4. 2. Konstrukcije sa participom

Ovakve konstrukcije izdvajamo jer su izuzetno retke. (Grevisse 1989)

136. **Bien que regimbant de tout mon coeur contre ce mot: déclaration** [...] je répondis confusément:

- Oui – et sentis mon visage s'embraser. (Gide : 74)

U italijanskom je to nominalni deo predikata u vidu prideva, a u srpskom imamo celovitu koncesivnu rečenicu:

136a. **Benché [fossi] restio di tutto cuore a questa parola: dichiarazione**, [...], risposi confusamente:

- Sì. - E mi sentii il viso infiammarsi. (Gide : 154)

136b. **Iako sam se svim srcem borio protiv riječi « izjasniti se**», [...], zbunjeno sam odgovorio:

- Jesam – i osetio kako mi se lice žari. (Žid : 52)

U sledećem primeru u italijanskom nalazimo implicitnu koncesivnu konstrukciju (*pure + gerundio*), dok u srpskom jeziku opet imamo celovitu koncesivnu klauzu:

137. Malgré lui, et **quoique répondant souvent à ce que Mathilde lui disait**, il ne pouvait détacher son âme du souvenir de la chambre à coucher de Verrières. (Stendhal : 218)

137a. Suo malgrado, e **pure rispondendo spesso a quello che Mathilde gli diceva**, non riusciva a staccarsi dal ricordo della camera da letto di Verrières. (Stendhal It. : 368)

137b. I protiv svoje volje, **mada je često odgovarao na ono što mu je govorila Matilda**, mislio je samo na gospođu de Renal. (Stendhal 569)

U primeru (138) i u italijanskom i u srpskom jeziku imamo celovitu koncesivnu klauzu:

138. **Bien que vivant en face de chez eux**, elle ne les croisait jamais. (Besson : 119)

138a. **Sebbene visse di fronte a loro**, lei non li incrociava mai. (Prevod izvornog govornika (Dr Marco Zagnoli))

138b. **Iako je živila preko puta njih**, nije ih nikada sretala. (Beson : 439)

Primeri (136-138) pokazali su da se u ovoj upotrebi najčešće javlja particip prezenta. Isti primeri su pokazali da je samo u francuskom jeziku moguća zamena predikata oblikom participa, dok italijanski i srpski jezik dopuštaju samo elipsku glagola kopule, zadržavajući nominalni deo predikata.

IV.4.4.3. Zaključak

Prethodnim primerima pokazali smo određen broj eliptičnih rečenica u sva tri jezika. Pri tom je samo u pojedinim slučajevima eliptična rečenica u francuskom podrazumevala eliptične rečenice i u druga dva posmatrana jezika. Raznolikost struktura u ostalim slučajevima pokazuje da najčešće postoji mogućnost izbora između potpune i eliptične koncesivne rečenice.

Upravo ta mogućnost pokazuje da koncesivne rečenice sa elipsom ličnog kopulativnog glagolskog oblika u svakom smislu funkcionišu isto kao i potpune koncesivne rečenice. Pri tome mislimo kako na njihovu semantiku, tako i na njihovu poziciju u odnosu na glavnu rečenicu, pa i na mogućnost dodavanja korelata koncesivnog značenja.

IV.4.5. PARCIJALNOKONCESIVNI MODEL

IV.4.5.1. Opšte napomene o parcijalnokoncesivnom modelu

Parcijalnokoncesivni model (Milošević 1986) ili *parcijalna koncesivnost* (Graovac : 2009) podrazumeva situacije u kojima se „radnja upravne rečenice realizuje nezavisno od toga koji će se konkretan slučaj manifestovati unutar kategorije na koju se odnosi zavisna rečenica” (Graovac 2009 : 148). Drugim rečima, *koncesivnost* (dopuštanje) se odnosi na „neki elemenat vezan za radnju zavisne rečenice” (Točanac - Milivojević 1989).

Marsel Koen ovaj vid izražavanja koncesivnosti naziva *réserve avec évaluation*, podrazumevajući pod tim „izražavanje rezerve uz kvantitativnu evaluaciju koja se ostvaruje uz pomoć „zameničkih izraza“ (*locutions pronominales*) koji sadrže element *que (qu-)*, a posle kojih se koristi subjunktiv;“ (Cohen 1965 : 186)²⁵².

Mari-Anik Morel (Morel 2006) analizira ove rečenice u odeljku nazvanom *fokalizacija (focalisation)*, jer je tu zaista reč o fokusiranju određenog elementa unutar zavisne koncesivne rečenice.

Ksenija Milošević precizira da se u ovakvim rečenicama koncesivni činilac „uključuje u razne standarne modele subordiniranih klauza i na taj način usložnjava semantičku strukturu osnovnog modela kompleksnog iskaza, tj. semantičkog odnosa koji je u njoj osnovni.“ (Milošević 1986 : 39) Prema autoru, u ovakvim rečenicama dolazi do sledećeg:

1. ukida se ograničenje u pogledu identiteta *subjekta – subjekatskokoncesivne rečenice (Ko god da bio, on nam je spoljašnja mera, granica koja se mora uzimati u obzir)*,

---

²⁵² « L’expression de la réserve avec évaluation quantitative se fait avec des » locutions pronominales » à élément *que (qu-)* et le subjonctif; type: *Quelque envie qu’il en eût, il s’abstenait de fumer sur le conseil de son médecin* [Koliko god da je to želeo, uzdržavao se od pušenja, prema savetu lekara]. » (Cohen 1965 : 186)

2. ukida se ograničenje u pogledu identiteta *objekta* – *objekatskokoncesivne* rečenice (***Kome god uručim pozivnicu, mršti se kao da presudu čita***),
3. ukida se ograničenje u pogledu *kvaliteta (osobine) pojava* ili *predmeta* – *kvalitativnokoncesivne* rečenice (***Ma kakav da je bio odgovor, nije bilo važno***),
4. ukida se ograničenje u pogledu *lokalne determinacije* – *lokalnokoncesivne* rečenice (*Vidi je u svakom mraku, ma gde bio*),
5. ukida se ograničenje u pogledu *temporalne determinacije* – *temporalnokoncesivne* rečenice (***Kad god mi zapreti sumljiva glatkoća, pokušam da reknem nešto do čega mi je istinski stalo***),
6. ukida se ograničenje u pogledu *načina radnje* – *modalnokoncesivne* rečenice (*Biće lijepo, ma kako me dočekala*),
7. ukida se ograničenje u pogledu *kvantitativne determinacije* – *kvantitativnokoncesivne* rečenice (*Voleo sam da gledam u oči stvarnosti, koliko god neprijatna bila*),
8. ukida se ograničenje u pogledu *karaktera radnje* (***Kojim god da se poslom bavio, plodovi njegova rada nisu se videli***),
9. ukida se ograničenje u pogledu *ishoda radnje (posledice)* – *konsekutivnokoncesivne* rečenice (*To me okuražilo da do kraja iskažem svoju misao, ma šta posle mislili o meni*),
10. ukida se ograničenje u pogledu izbora *uzročnog činioca* – *kauzalnokoncesivne* rečenice (*Možemo ih optužiti za šta god hoćemo, u reč nam neće upasti*),
11. dopušta se *određena svrha* nekog poduhvata – *finalnokoncesivne* rečenice (*Neophodno je raskrinkati tu prljavu igru, makar da se više ne ponovi*),
12. ukida se ograničenje u pogledu *komplementa semikopulativnog glagola* u konstrukciji perifrastičnog predikata – *predikatskokoncesivne* rečenice (*Ja ću učiniti šta god mogu*) (Milošević 1986 : 39-41)

IV.4.5.2. Repertoar subjunktora

U francuskom jeziku se za iskazivanje parcijalne koncesivnosti koriste različite konstrukcije, u zavisnosti od toga na koji se elemenat zavisne rečenice odnosi „dopuštanje”. Kod Nade Graovac (Graovac 2009)²⁵³ nalazimo konstataciju da je osnova ovih izraza veznik *que* sa antepniranom zamenicom, pridevom ili prilogom. Mi bismo dodali da postoji i konstrukcija sa antepniranim predlogom – reč je o konstrukciji: *pour...que*. Ukoliko objedinimo ovu konstataciju sa prethodno navedenom konstatacijom M. Koena, zaključujemo da se izražavanje parcijalne koncesivnosti uglavnom postiže upotrebom konstrukcija nastalih kombinacijom izraza koji poseduju sposobnost da na neki način kvalifikuju (prilog za količinu, neodređeni pridev, prilog za mesto, upitni pridev) i elementa *que*. Te konstrukcije su pri tom najčešće praćene glagolom u subjunktivu.

Prema M. Papiću, reč je o relativnim konstrukcijama, gde je *que* „relativna zamenica čiji antecedent ima neodređen ili uopšten smisao.” (Papić 1992 : 225)

I u *Metodičkoj gramatici francuskog jezika* (Riegel et al. 1994), ove konstrukcije prepoznate su kao relativne. Autor napominje da to nije slučaj u tradicionalnoj gramatici gde se one, uprkos odsustvu pravog subordinatora, svrstavaju u zavisne rečenice sa priloškom vrednošću.

U italijanskom jeziku se konstrukcije za izražavanje parcijalne koncesivnosti svrstavaju u relativne rečenice sa dopusnom vrednošću - *relative improprie concessive*, u kojima se koriste *relativizatori*²⁵⁴: *chiunque* (ma ko), *checcché* (ma šta), i zamenički pridevi *qualunque* i *qualsiasi* (ma koji), *quale che* (kakav god, ma koliki, ma kakav, ma koji,...) kao i priloški relativizator *dovunque* (ma gde), posle kojih je glagol u konjunktivu (Terić 2005 : 226-227).

---

²⁵³ Zaključci do kojih je došla Nada Graovac u svom istraživanju (a koje se odnosi na francuski i srpski jezik), u nekim aspektima će nam poslužiti kao polazna osnova za naše istraživanje, naročito kada je reč o parcijalnoj koncesivnosti.

²⁵⁴ Termin preuzet iz *Sintakse italijanskog jezika* (Terić 2005).

Takođe se koriste i konstrukcije *per*+ pridev/prilog +*che* (+glagol *essere*) ili pak *per*+ infinitiv +*che* + glagol *fare*. Pri tom su glagoli koncesivne rečenice (*essere* i *fare*) u konjunktivu.

Luka Serijani (Serianni 1988 : 507-508) tvrdi da ove rečenice *possono* da uvedu relativnu rečenicu sa dopusnom vrednošću (dakle – ne uvode je nužno), i u tom smislu pominje mogućnost upotrebe indikativa u ovakvim rečenicama. Naime, indikativ (izuzev kada je reč o futuru)²⁵⁵ takvim rečenicama vraća karakter neutralnih relativnih rečenica (*critica qualunque cosa faccio* [=tutto ciò che faccio]) dok konjunktiv unosi nijansu koncesivnosti, i takvu rečenicu čini relativno-koncesivnom (*critica qualunque cosa io faccia* [=tutto ciò che faccio, anche se non merita critiche]). Sa druge strane, Serijani smatra da rečenice uvedene pomoću *quale/quali che* (+ glagol *essere* u konjunktivu, nakon čega sledi imenica) same po sebi predstavljaju relativnu rečenicu sa koncesivnom vrednošću (*una relativa-concessiva*). Ovaj oblik je posebno pogodan da zameni množinu izraza *qualunque + essere*.

U srpskom jeziku, slično francuskom, koristi se veznik *da* sa antepozicionom zamenicom, pridevom ili prilogom, s tim što je u srpskom jeziku obavezna i upotreba elemenata *ma* ili *god*, i pri tom upravo taj element je nosilac koncesivnog značenja (Graovac 2009 : 149). Slično mišljenje iznosi i Ivo Pranjković, koji smatra da „sasvim specifičan tip konstrukcija jesu one (obično zavisnosložene rečenice) u kojima dopusne čestice (...), modificiraju odnosne riječi (zamjenice i priloge/čestice), i to tako da ih » derelativiziraju «. Te ih čestice naime osamostaljuju, oduzimaju im svojstvo relativnosti baš time što im dodaju dopusnost.“ (Pranjković 2001 : 51)²⁵⁶

---

²⁵⁵ Ako je reč o futuru, rečenica čuva koncesivnu vrednost: *Sembra invece che, comunque andranno in concreto i voti, prevalga la disaffezione, lo scetticismo. [Izgleda, međutim da, kako god (bude) bilo / ma kakvo bilo stanje s glasovima, prevladava nezainteresovanost i skepticizam.]* (Serianni 1988 : 508)

²⁵⁶ Pranjković dodaje da ovaj spoj relativnosti i dopusnosti za rezultat ima *habitualizaciju*. *Habitualne rečenice* su „zavisnosložene rečenice kojima se označuje da se radnja glavne surečenice događa bez obzira na (bilo kakve) okolnosti o kojima je riječ u zavisnoj surečenici.“ (Pranjković 2001a : 59) Autor precizira da se pritom pojam okolnosti ne odnosi samo na različite tipove adverbijalnosti, nego i na subjekat, objekat, ili imenski deo predikata.

Miloš Kovačević, koji reči *ma* i *god* naziva *partikulama*, dodaje i partikulu *bilo*²⁵⁷. S obzirom na to da imaju oblikotvorni karakter²⁵⁸, možemo im pripisati ulogu *koncesivnih formanata*.

Dakle, srpski jezik ima na raspolaganju sledeće mogućnosti, tačnije tri niza vezničkih spojeva:

- 1) strukture sa koncesivnim formantom *ma*: *ma šta da*, *ma kakav da*, *ma gde da*, *ma kako da* itd.
- 2) strukture sa koncesivnim formantom *god*: *ko god da*, *šta god da*, *kakav god da*, *gde god da*, *kada god da*, *koliko god da*, *kako god da* itd.
- 3) strukture sa koncesivnim formantom *bilo*: *bilo ko*, *bilo šta/što*, *bilo koliko*, *bilo kad(a)*, *bilo gde*, *bilo kud(a)*, *bilo*, *koji*, *bilo kakav*, *bilo čiji* itd.

Umesto veznika *da* i glagola u ličnom glagolskom obliku („*da* rečenice“) ²⁵⁹ može se upotrebiti radni glagolski pridev sa značenjem sadašnjosti, i to uglavnom uz inverziju subjekta. Pri tom *da* rečenica „obezbeđuje jasnije vremensko razgraničavanje iskaza“ (Mrazović 2006 : 611).

Kao što smo već rekli, pri analizi korpusa ćemo polaziti od francuskog jezika, a zatim ćemo date strukture porediti sa strukturama u italijanskom i srpskom jeziku.

Pri tom ćemo, radi preglednosti, primenjivati sledeće podele:

1. najpre ćemo izvršiti podelu prema tome na koju se vrstu reči odnosi koncesivnost.
2. s obzirom na to da izrazi nastali kao spoj veznika *que* i odgovarajuće anteponeirane reči u okviru koncesivne klauze mogu da imaju različite funkcije (*sujet* (subjekat),

---

²⁵⁷ „Svi ti modeli nastaju dodavanjem partikula *bilo*, *ma*, ili *god* različitim odnosno-upitnim zamjenicama ili zamjениčkim priložima.“ (Kovačević 2008 : 74)

²⁵⁸ Za razliku od *verifikativnog karaktera* partikula kao što su npr.: *ako*, *da*, *kad*+ (*n*)*i*, *taman* + *da/ako/kad*, čija uloga nije morfološka (ne učestvuje u formiranju složenog veznika), nego čisto semantička.

²⁵⁹ (Mrazović – Vukadinović 2009 : 611)

complément d'objet direct (direktni objekat), *complément d'objet indirect* (indirektni objekat), *attribut du sujet* (imenski deo predikata), *épithète* (atribut) i sl.), drugi kriterijum podele biće funkcija tih izraza u okviru koncesivne rečenice.

IV.4.5.2.1. Imenica kao nosilac parcijalne koncesivnosti

Ukoliko je reč o imenici, uvode je izrazi: *quel (quelle, quels, quelles) que* i *quelque (s) ... que*. Predikat ovih rečenica je glagol *être* u sibžonktivu.

Prvi slučaj uključuje ono što se u *Metodičkoj gramatici francuskog jezika* (Riegel et al. 1994) naziva *proforme attributive* (elemenat *quel*). Ove rečenice izražavaju „visok stepen kvalifikacije, ali u koncesivnom smislu (negirana kauzalnost)” (Riegel et al. 1994 : 489).²⁶⁰

IV.4.5. 2. 1. a. Izraz *quel que*:

U ovoj (veoma frekventnoj) konstrukciji *quel* je pridev, tako da se slaže sa imenicom na koju se odnosi : *quel (quelle, quels, quelles) + que + être + imenica*.

Funkcija: *attribut du sujet*

139. Alors, l'écriture anonyme de J.L.B., ma foi, et **quel qu'en soit le résultat**, ça me paraît honorable. (Pennac fr. : 114 -115)

139a. Allora, la scrittura anonima di J.L.B., parola mia, **quale che sia il risultato**, mi sembra onorevole. (Pennac it. : 83)

139b. Zato mi Ž.L.V-ovo anonimno pisanje, **kakvo god bilo**, stvarno izgleda časno. (Penak : 93)

---

²⁶⁰ Komentarišući primere tipa: *Quelle que soit ma patience, ne me pousse pas à bout*, autori napominju da se zamenica *que* ne odnosi na imeničku grupu, nego na elemenat *quel*.

140. Non, **quelle que fût son amitié pour Malaussène**, Loussa ne laisserait pas sa Julie farcir son Isabelle. (Pennac fr. : 226)

140a. No, **quale che fosse stata la sua amicizia per Malaussène**, Loussa non avrebbe permesso alla di lui Julie di fargli fuori la sua Isabelle. (Pennac it. : 165)

140b. Ne, **kakav god mu Malosen bio prijatelj**, Lusa neće dozvoliti njegovoj Juliji da napuni olovom njegovu Izabelu. (Penak : 187)

141. **Quel que fût l'aveuglement de Mme Verdurin à son égard**, elle avait fini, [...], par être agacée... (MP : 238)

141a. **Quale che fosse la cecità di Mme Verdurin nei suoi riguardi**, anche lei aveva finito, [...], col sentirsi irritata... (MP (it.) : 32)

141b. **Ma kolika da je bila zaslepljenost g-đe Verdiren u njegovom pogledu**, njoj je na kraju [...], počelo da ide na živce ,... (MPŽ : 18)

142. ... et qui, **quels que fussent les détails inventés** entre lesquels elle le placerait, révéleraient toujours par la matière excédante et les vides non remplis, que ce n'était pas d'entre ceux-là qu'il venait. (MP : 325)

142a. ....e che, **quali che fossero i particolari inventati** tra cui l'avrebbe sistemato, sempre rivelerebbero per un'eccedenza di materia e per i vuoti non colmati, che esso non proveniva di frammezzo a quelli. (MP (it.) : 120)

142b. ...i da će te ivice, **ma kakve bile izmišljene pojedinosti** među koje ih ona bude stavila, uvek pokazivati, štrčeći ili pak ostavljajući neispunjene praznine, da ta istinita pojeđinost ne potiče iz sklopa tih izmišljenih okolnosti. (MPŽ : 94)

U prethodnom nizu primera u italijanskom jeziku dosledno se javio ekvivalentni pridev *quale* antepniran elementu *che*, i pri tom složen sa imenicom na koju se odnosi. U srpskom jeziku imamo alternaciju struktura sa elementom *ma* i elementom *god* kao i alternaciju rečenica uvedenih veznikom *da* i glagola u ličnom glagolskom obliku i onih svedenih na radni glagolski pridev.

143. Il entendit les plaisanteries que ferait Mme Verdurin après dîner, les plaisanteries qui, **quel que fût l'ennuyeux** qu'elles eussent pour cible, l'avaient toujours amusé parce qu'il voyait Odette en rire, en rire avec lui, presque en lui. (MP : 334)

143a. Sentiva già le buffonate di Madama Verdurin dopo cena, le buffonate che, **chiunque fosse il « noioso »** che prendevano a bersaglio, lo avevano sempre divertito,... MP (it.2 : 109)

143b. Kao da je slušao šale koje će praviti g-đa Verdiren posle večere, šale koje su ga, **ma protiv kojeg „gnjavatora“** da su bile uperene, uvek zabavljale, ... (MPŽ : 102)

U prethodnom primeru u italijanskom jeziku javio se relativizator *chiunque* u funkciji subjekta, a u srpskom struktura sa elementom *ma koji* uz predlog.

144. **Quel que fût son courage**, les idées de congréganiste influent et de profonde et prudente scélératesse étaient tellement liées dans son esprit, qu'elle trembla en sonnant à la porte de l'évêché. (Stendhal : 198)

144a. **Per grande che fosse il suo coraggio**, l'idea che si faceva di un gesuita influente era tanto legata, nel suo spirito, a quella di una profonda e cauta scelleratezza, che tremò suonando alla porta del vescovado. (Stendhal It. : 349)

144b. **Ma koliko da je bila hrabra**, njene predstave o moćnom poglavaru kongregacije i duboko promišljenom nevaljalstvu toliko su se uvrežile u njenom duhu da je zadrhtala zazvonivši na vratima biskupije. (Stendal : 541)

U prethodnom primeru, s obzirom na to da se insistira na stepenu neke osobine u italijanskom jeziku javlja se konstrukcija *per* + pridev + *che* + glagol *essere* u konjunktivu, a u srpskom konstrukcija *ma* + prilog *koliko* i nastavak rečenice koji eksplicira posedovanje date osobine. U srpskom identičnu konstrukciju imamo i u primeru (141) u kome se govori o velikoj zaslepljenosti gđe Verdiren, tako da smatramo

da bi tu u italijanskom jeziku bio moguć i sledeći prevod: *Per grande che fosse la cecità di Mme Verdurin nei suoi riguardi, anche lei aveva finito, [...], col sentirsi irritata...*

IV.4.5. 2. 1. b. Izraz *quelque* (s) + imenica + *que*

U ovoj konstrukciji reč *quelque* je pridev, dakle slaže se sa imenicom kojoj prethodi.

1. Funkcija: *attribut du sujet*

145. ...elle lui demandait de venir chez elle avant de rentrer, **quelque heure qu'il fût**. (MP : 276)

145a. ...essa gli chiedeva di passar da lei prima di rincasare, **a qualunque ora**. (MP (it.) : 71)

145b. ...ona bi ga zamolila da joj dođe pre nego što ode kući, **ma u koje doba bilo**. (MPŽ : 52)

U ovom primeru rečenica za parcijalnu koncesivnost *quelque heure qu'il fût* (u značenju vremenske odredbe „bilo kada“) u srpskom jeste zadržala formu rečenice, dok je u italijanskom jeziku ova rečenica redukovana na formu priloške odredbe za vreme.

Isto značenje bilo bi moguće postići u francuskom i pomoću uzraza *n'importe*+upitna reč (u ovom konkretnom primeru *n'importe quand, à n'importe quelle heure*), i takva konstrukcija imala bi funkciju priloške odredbe za vreme (*complément circonstanciel de temps*)²⁶¹.

---

²⁶¹ Izrazi *n'importe qui/quand/comment/où...*, u francuskom jeziku nemaju status rečenice, iako sam izraz *n'importe* jeste nastao od intransitivno upotrebljenog glagola *importer* („mnogo vredeti, biti važan“). Sâm izraz *n'importe* analizira se kao prilog (Larousse 2001), a njegov spoj sa upitnim rečima naziva se prosto *konstrukcijama* (Papić 1992).

2. Funkcija: *complément d'objet direct*

U funkciji direktnog objekta izraz *quelque (s) + imenica + que*, sasvim očekivano, svoje ekvivalente uvek nalazi u izrazima *quale che/qualsiasi + imenica* u italijanskom, i strukture sa elementima *ma/god u srpskom jeziku*.

146. ... une lettre d'altesse, **quelques divertissements princiers qu'elle lui proposât**, ne pouvait lui être aussi agréable que celle qui lui demandait d'être témoin, ou seulement d'assister à un mariage dans la famille de vieux amis de ses parents ... (MP : 360)

146a. ...la lettera di un'Altezza, **quali che fossero i principeschi divertimenti propostigli**, non poteva riuscirgli gradita quanto quella che gli chiedeva di essere testimone, o anche solo da assistere a un matrimonio in una famiglia di vecchi amici dei suoi parenti, ... (MP it. : 155)²⁶²

146b. ...pismo kakve visosti, **ma kakve kneževske zabave da mu je nudilo**, nije mu moglo biti onoliko prijatno koliko neko pismo koje bi ga pozivalo da bude kum, ili da samo prisustvuje venčanju u porodici nekih starih prijatelje njegovih roditelja,... (MPŽ : 125)

U sledećem primeru, glagolski izraz *avoir opinion* - gde je imenica *opinion* kvalifikovana pridevom (*quelque*) - u srpskom jeziku zamenjen je glagolom *smatrati*, te je on kvalifikovan prilgom *koliko* uz antepozicionirani koncesivni formant *ma*:

147. C'est que la petite phrase au contraire, **quelque opinion qu'elle pût avoir sur la brève durée de ces états de l'âme**, y voyait quelque chose, (...) de si supérieur à elle que seul il valait la peine d'être exprimé. (MP : 404)

---

²⁶² Drugi konsultovani prevod iste rečenice izgleda ovako:

....la lettera di un'altezza reale, **qualche svago principesco che costei gli proponeva**, non poteva riuscirgli più gradevole della lettera che gli chiedeva d'esser testimone, o semplicemente d'assistere a un matrimonio in una famiglia di vecchi amici dei suoi genitori,... (MP it.2 : 135). Očigledno je da, iako u italijanskom jeziku postoje ekvivalenti na nivou sistema, prevodilac to nije iskoristio, nego je koristio atipičnu konstrukciju (*qualche...che*) čije se koncesivno značenje može naslutiti samo na osnovu konteksta. Osim toga, u ovako uvedenoj rečenici glagol je u indikativu.

147a. E, invece, la piccola frase, **qualsiasi opinione nutrissi sulla breve durata di simili stati d'animo**, ci vedeva qualcosa, (...) di talmente superiore che, solo, valeva la pena di essere espresso. (MP it.2 : 176)

147b. Jer mala fraza je, naprotiv, **ma koliko da je smatrala da su takva duševna stanja kratkotrajna**, videla u njima ne nešto manje ozbiljno od stvarnog života, kao što je to video sav taj svet, nego, naprotiv, nešto toliko iznad toga da jedino to i vredi truda da se izrazi. (MPŽ : 136)

Primer (147) ilustrativan je u smislu potvrde postojanja često veoma tanke granice između parcijalnokoncesivnog i opštekoncesivnog modela. Najbolje potkrepljenje ovog stava predstavlja prevod na srpski – gde je jasno da je koncesivna rečenica mogla da glasi i ... „**iako je smatrala da su takva duševna stanja kratkotrajna,...**“, a da pri tom ne dođe do promene značenja. Ovo je svakako uslovljeno kontekstom, dakle ovim ne sugerišemo mogućnost sistematskog zamenjivanja subjunktora *ma koliko* opštekoncesivnim subjunktorima *iako/mada/premda*.

3. Funkcija: *complément d'objet indirect*

148. **De quelques gens exquis ou éminents que tel de ses anciens camarades de l'école du Louvre lui parlât**: « Je préfère cent fois les Verdurin, lui répondait-il. » (MP : 292)

148a. **Di qualunque persona raffinata o illustre gli potesse parlare qualcuno dei suoi antichi condiscipoli della scuola del Louvre** : « Preferisco cento volte i Verdurin » rispondeva lui. (MP (it.) : 87)²⁶³

148b. **Bilo o kakvim odličnim ili istaknutim ljudima da mu progovori koji od njegovih bivših drugova iz škole Luvra**: „Sto puta su mi miliji Verdirenovi“, odgovorio bi mu on. (MPŽ : 52)

---

²⁶³ U italijanskom je reč o funkciji *complemento d'argomento*. Ovaj primer nalazi se na ovom mestu u skladu sa koncepcijom rada (polaženju od francuskog jezika) o kojoj smo govorili u Uvodnim napomenama.

Ovde se u italijanskom jeziku očekivano javlja *qualunque* + imenica, dok se u srpskom jeziku po prvi put javlja koncesivni formant *bilo*.

4. Funkcija: *complément circonstanciel*

149. ...les lettres où elle disait: « [...] » et: «**A quelque heure du jour et de la nuit que** vous ayez besoin de moi, faites-moi signe et disposez de ma vie »,... (MP : 373)

149a. ...la lettera in cui gli diceva : « [...] » e « **In qualunque ora del giorno e della notte** abbiate bisogno di me, fatemi un cenno e disponete della mia vita»,... (MP (it.) : 167-168)

149b. ...i pisma u kojima mu je napisala : „ [...]“ i : „**U bilo koje doba dana ili noći** da Vam zatrebam, javite mi samo i raspolažite mojom životom“,... (MPŽ : 136)

Sledeći primer na italijanskom (150a') zanimljiv je jer se tu, umesto uobičajenog *quale che* javlja sinonimni, nešto arhaičniji, koncesivni izraz *quale si sia/si fosse*. Ovaj primer nije izolovan. Naime, u jednom od dva konsultovana prevoda romana *Un amour de Swann* na italijanski jezik, ovaj izraz se veoma često javlja tamo gde bismo očekivali *quale che*. U konsultovanim italijanskim sinhronim gramatikama ovaj izraz se ne pominje, a zapažanje o njemu našli smo jedino u Trekanijevom rečniku (Treccani), pod odrednicom *quale*, i to u obliku *quale si sia*, sa značenjem *qualsiasi* e *qualsisia*. Za nas je bitna napomena da je ovaj oblik izuzetno redak zbog svoje arhaičnosti.²⁶⁴

---

²⁶⁴ «Come agg. e pron. indefinito (con il senso di «qualunque, chiunque»), e con il verbo al cong. può essere seguito da *che*, (...) e la più rara *quale si sia*, con lo stesso sign. di *qualsiasi* e *qualsisia* (per es.: *.ha necessità di guadagnare e accetterebbe un lavoro quale che sia; in quale si sia ora del giorno, lo trovi sempre al caffè a giocare a carte*),...» (Treccani)

150. Et à **quelque point d'elle qu'**il voulût toucher dans ses souvenirs, c'est la saison tout entière où les Verdurin avaient si souvent dîné dans l'île du Bois qui lui faisait mal. (MP : 426)

150a. E, **in qualsiasi punto** lui la volesse cogliere con il ricordo, era l'intera stagione in cui i Verdurin avevano tanto spesso cenato nell'isola del Bois che gli faceva male. (MP it.2 : 197)

150a'. E **quale si fosse il punto** che voleva toccarne nei suoi ricordi, *era tutt'intera la stagione* in cui i Verdurin avevano così spesso pranzato al Bois, *a fargli male*. (MP (it.) : 219)

150b. I **ma u koju tačku celoga toga godišnjeg doba** dirnuo, toga doba kada su Verdirenovi tako često večeravali na ostrvu u Bulonjskoj čumi, celo bi ga to doba zbolelo. (MPŽ : 181)

151. **Et avec quelque douleur qu'elle le vît partir**, un mois après son départ, songerait-elle à lui? (Stendhal : 171)

151a. E **per grande che fosse il dolore causatole dalla sua partenza**, la fanciulla avrebbe pensato ancora a lui, un mese dopo? (Stendhal It. : 325)

151b. I **ma koliki bio njen bol prilikom rastanka**, da li će mesec dana posle njegovog odlaska misliti još na njega? (Stendal : 503-504)

U prethodnim primerima javile su se priloške odredbe za vreme, mesto i način. Prema ranije navedenoj klasifikaciji Ksenije Milošević, reč je o lokalnokoncesivnim, temporalnokoncesivnim, i modalnokoncesivnim rečenicama.

IV.4.5.2.1.c. Izraz *Tout ... que*²⁶⁵

Iako je, prema većini autora, konstrukcija *tout...que* rezervisana za situacije kada se koncesivnost odnosi na pridev, postoje i autori koji navode ovu konstrukciju u sklopu sa imenicom (Chevalier et al. 1964). U svakom slučaju, mi smo u korpusu izdvojili određen broj takvih primera, u kojima ta imenica ima funkciju *attribut du sujet* (imenski deo predikata):

152. Tandis que ce pauvre président des assises, **tout juge qu'il est depuis nombre d'années**, avait la larme à l'oeil en me condamnant. (Stendhal : 214)

152a. Mentre quel povero presidente delle Assise, **pur essendo giudice da diversi anni**, aveva le lacrime agli occhi condannandomi. (Stendhal It. : 364)

152b....dok je taj jasni predsednik suda, **iako već odavno sudija**, imao suze u očima kad mi je izricao presudu. (Stendal : 562)

153. **Tout novice qu'il était**, le plus jeune des deux flics avait presque tout vu em matière de meurtre. (Echenoz : 202)

153a. **Per quanto novellino**, il più giovane dei sue sbirri aveva visto più o meno di tutto in fatto di delitti. (Echenoz it. : 147)

153b. **Iako je bio novajlija**, mlađi pandur je već video sve što se dalo videti, kad je reč o ubistvima. (Ešnoz : 167)

154. Le confesseur de Julien, **tout janséniste qu'il était**, ne fut point à l'abri d'une intrigue de jésuites, et, à son insu, devint leur instrument. (Stendhal : 231)

154a. Il confessore di Julien, **per quanto giansenista**, non riuscì a tenersi fuori da un intrigo di gesuiti e, a sua insaputa, divenne un loro strumento. (Stendhal It. : 380)

---

²⁶⁵ Grevis (Grevisse 2003) navodi Litreovu konstataciju da u koncesivnom izrazu *tout* + imenica +*que*, ukoliko ta imenica ženskog roda označava stvar a počinje konsonantom ili aspirovanim "h", *tout* ostaje nepromenljivo: *Ce coeur se réveille, tout poudre qu'il est*. (Bossuet, apud Grevisse 2003 : 191)

154b. Žilijenov ispovednik, **ma koliko da je bio jansenist**, nije mogao da se zaštititi od jedne spletke jezuita, pa je i nesvesno postao njihovo oruđe. (Stendal : 588)

155.... et le pharmacien, **tout bonhomme qu'il était**, lui devenait complètement insupportable. (Bovary : 81)

155a. Il farmacista, **per quanto fosse quel dabben uomo che era**, gli diventò del tutto insopportabile. (Bovary it. : 98)

155b. ...a apotekar, **ma koliko da je bio dobar čovek**, postao mu je prosto nesnosan. (Bovari : 107)

U primeru (152) u italijanskom jeziku javlja se implicitna konstrukcija *pur+gerundio*, a u ostalim primerima rečenica uvedena veznikom *per quanto*, rezervisanim za opštekoncesivni model. U srpskom jeziku se u dva primera (152, 153) javila koncesivna rečenica uvedena veznikom *iako*, takođe rezervisana za opštekoncesivni model, a u druga dva primera (154, 155) se javlja složeni veznik *ma koliko da* koji (u ovom kontekstu) smatramo zamenjivim veznikom *iako*.²⁶⁶

Iako je dominantni glagolski način koncesivnih rečenica kojima se izražava parcijalna koncesivnost sibžonktiv, kod nekih autora nalazimo napomenu da se posle izraza *tout...que*, može naći i indikativ (Papić 1992 : 225; Riegel et al. 1994). U ovoj drugoj gramatici navodi se i primer: *Tout patient que je suis, je vais me fâcher* (Riegel et al. 1994 : 489). Prema drugim autorima (Točanac - Milivojev 1989; Grevisse 2003) nakon konstrukcije *tout...que* indikativ bi trebalo da bude obavezan „zato što ovaj subjunktor uvodi činjenicu čija realnost nije upitna” (Točanac-Milivojev 1989 : 132). Autor ipak napominje da se ovaj *tout...que* javlja i sa sibžonktivom.

U svim našim primerima, glagol francuske koncesivne rečenice uvedene konstrukcijom *tout + imenica + que* jeste u indikativu.

---

²⁶⁶ O mogućnosti zamene sklopa *ma koliko da*, u određenim kontekstima, već smo govorili.

IV.4.5. 2. 2. Zamenica kao nosilac parcijalne koncesivnosti

Ukoliko je reč o *zamenici*, za izražavanje koncesivnosti koriste se sledeći izrazi: *qui que, quoi que, où que, d'où que*. Prvi element *qui/quoi/où* tumači se kao neodređena zamenica, koja identifikuje jednu semantičku kategoriju (živo/neživo/mesto), dok je drugi element relativna zamenica pomoću koje ta neodređena zamenica dobija „mesto i funkciju u okviru zavisne rečenice sa koncesivnim smislom” (Riegel et al. 1994 : 489).

IV.4.5. 2. 2.a. Izraz *qui que*

Ovaj izraz je veoma redak u francuskom jeziku. Zamenica *qui* odnosi se na osobu (ima karakteristiku živo +): *Qui que vous soyez, vous devez respecter la loi* [Ko god /ma ko da ste, morate poštovati zakon] (Delatour et al. 1995 : 279). Suprotno očekivanom, u francuskom jeziku izraz *qui que* ne može da ima funkciju subjekta, za razliku od srpskog gde izrazi sa karakteristikom živo + (*ma ko da* i *ko god da*) mogu imati tu funkciju.²⁶⁷

Ukoliko se ovaj izraz javi u rečenici u kojoj se koncesivnost odnosi na vršioca radnje, ovaj izraz javlja se u funkciji *attribut du sujet* (imenski deo predikata) u okviru izraza/rečenice *qui que + ce +* glagol *être*, koji služi kao antecedent obaveznoj determinativnoj relativnoj rečenici koja mu sledi. Ta relativna rečenica je obavezna jer funkciju subjekta preuzima relativna zamenica *qui*:

156. **Qui que ce soit qui** la lui donne, il sera doublement populaire, car faire la guerre, c'est affamer les jésuites, pour parler comme le vulgaire; (Stendhal : 131)

156a. **Chiunque** le darà modo di farla, sarà doppiamente popolare, perché fare la guerra significa mettere alla fame i gesuiti, come dice il volgo; (Stendhal It.: 288)

156b. **Ko bio** da joj ga donese, biće dvostruko popularan, jer ratovati znači, prosto rečeno, izgladneti jezuite ; (Stendal : 450)

---

²⁶⁷ Nada Graovac ovo ilustruje ovako:“ Up. **Ko god da** nazove, reci mu da ću mu se javiti kasnije. i ***Qui qu'**appelle, dis-lui que je le rappellerai plus tard.” (Graovac 2009 : 149)

Ekvivalentna italijanska zamenica *chiunque* može da preuzme funkciju subjekta.

U italijanskom prevodu nakon koncesivnog veznika imamo futur, dakle jedno od vremena indikativa. Objašnjenje za to nalazimo kod Serijanija, a naveli smo ga u odeljku u kome govorimo uopšteno o parcijalnoj koncesivnosti. Reč je o tome da futur ima samo indikativ i zato pravilo o obaveznosti konjunktiva nije toliko striktno ukoliko su radnja ili stanje izraženi koncesivnom rečenicom vezani za buduće vreme.

U srpskom jeziku nalazimo koncesivnu rečenicu uvedenu strukturom *ko bio da*, gde se javlja glagol *biti* kao zanimljiv koncesivni formant. Ovu strukturu možemo smatrati ekvivalentnom frekventnijoj strukturi *ko god/ma ko da*, ili već pomenutoj konstrukciji uz formant *bilo (bilo ko da)*.

IV.4.5. 2. 2. b. Izraz *quoi que*

U ovom izrazu *quoi* se odnosi na nešto neživo (stvar).

1. Funkcija: *sujet*

157. ..., mais enfin il y avait tout de même chez elle un fond de délicatesse, une loyauté dans les procédés qui l'auraient rendue, **quoi qu'il**²⁶⁸ arrivât, incapable d'une félonie... (MP : 336)

157a. ..., però tutto sommato c'era in loro un fondo di delicatezza, una lealtà di tratto che, **qualunque cosa** capitasse, le rendevano incapaci di birbonate,... (MP (it.) : 130)

157b. ..., ali, najposle, u nje je bilo nešto duboko delikatno, ispravnost u postupcima koja bi je, **ma šta** se desilo, činila nesposobnom za kakvu podlost... (MPŽ : 103)

158. **Quoi qu'il** arrive au monde, la houte couture coudra toujours plus haut, ... (Pennac fr. : 253)

---

²⁶⁸ U primerima (157, 158) izraz *quoi que* ima funkciju *sujet réel* (logički subjekat), a zamenica *il* funkciju *sujet apparent* (gramatički subjekat).

158a. **Qualunque cosa** accada nel mondo, l'alta moda sarà sempre più altamente alla moda, ... (Pennac it. : 185)

158b. **Šta god** se desilo u svetu, visoka moda će i dalje oblačiti visoke klase,... (Penak : 212)

2. **Funkcija: attribut du sujet**

159. Car à y regarder de près, **quoi qu'aient été le gouverneur et Benjamin**, à présent, ils n'étaient plus rien. (Pennac fr. : 187)

159a. A ben vedere infatti, **qualunque cosa il governatore e Benjamin fossero stati**, ora non erano più niente. (Pennac it. : 138)

159b. Jer, kad se pogleda izbliza, **šta god da su nekad bili guverner i Benžamen**, sada više nisu bili ništa. (Penak : 155)

3. **Funkcija: complément d'objet direct**

160. **Quoi qu'il lise**, ça prend comme une sauce. (Pennac fr. : 132)

160a. **Qualsiasi cosa** legga, diventa denso come una maionese ben riuscita. (Pennac it. : 95)

160b. **Šta god** da čita, to hvata kao piće. (Penak : 108)

161. Où que vous soyez, **quoi que** vous fassiez, on assassine à tout va, les cadavres pleuvent, la plupart dans états abominables, ... (Pennac fr. : 93)

161a. Ovunque lei sia, **qualunque cosa** faccia, avviene sempre una carneficina, una pioggia di cadaveri, ridotti perlopiù in condizioni atroci,... (Pennac it. : 68)

161b. „Gde god se našli, **šta god** radili, oko vas se ubija na sve strane, leševi pljušte ko kiša, ... (Penak : 76)

162. **Quoi qu'**en dît la mère, il n'y avait plus grand-chose à faire. (Pennac fr. : 202)

162a. **Checché** ne dicesse la madre, non c'era più molto da fare. (Pennac it. : 147)

162b. **Šta god** majka govorila, nije se moglo mnogo učiniti. (Penak : 167)

163. ...puisque, **quoi qu'**il lui eût écrit dans la journée, il la verrait forcément le soir et la ramènerait chez elle. (MP : 267)

163a. ... visto che, **qualunque cosa** le avesse scritto durante la giornata, poi alla sera avrebbe finito coll'incontrarla e riaccompagnarla a casa. (MP (it.) : 62)

163b. ... pošto će je, **ma šta** da joj je napisao u toku dana, nužno sresti uveče i otpratiti kući. (MPŽ : 43)

U sledećem primeru francuska koncesivna rečenica koja izražava parcijalnu koncesivnost prevedena je na italijanski koncesivnom rečenicom rezervisanom za opštekoncesivni model, uvedenom veznikom *per quanto*. U srpskom jeziku, pak, tu nalazimo implicitnu konstrukciju (koncesivni genitiv) uz predlog *pored*²⁶⁹.

164. Elle aurait voulu ne rien entendre, ne rien voir, afin de ne pas déranger le recueillement de son amour qui allait se perdant, **quoi qu'**elle fit, sous les sensations extérieures. (Bovary : 299)

164a. Avrebbe voluto non sentire niente, non vedere niente, per non essere distolta dal pensiero del suo amore, il quale, **per quanto** lei facesse, andava disperdendosi nelle sensazioni esteriori. (Bovary it. : 207)

164b. Da joj je da ništa ne čuje, da ništa ne vidi, da ne bi remetila pribranost svoje ljubavi koja se, **pored svih njenih napora**, postupno gubila pod spoljnim utiscima. (Bovari : 224)

---

²⁶⁹ U konsultovanoj literaturi ovaj predlog se obično navodi uz veznik *i - i pored*.

U primeru (165) u oba prevoda imamo implicitnu konstrukciju. U italijanskom je reč o konstrukciji *senza+infinito* a u srpskom o glagolskom prilogu sadašnjem: izrazu *ne obazirući se na*.

165. De retour à la maison, **quoi que** pût dire Mme de La Mole, Mathilde prétendit avoir la fièvre, et passa une partie de la nuit à répéter cette cantilène sur son piano. (Stendhal : 109)

165a. Una volta a casa, **senza curarsi di ciò che diceva sua madre**, Mathilde sostenne di avere la febbre e passò una parte della notte a ripetere quel motivo al pianoforte. (Stendhal It. 267-268)

165b. Kad su se vratile kući, Matilda je, **ne obzirući se na majčine prigovore**, tvrdila da ima groznicu i provela je jedan deo noći u ponavljanju onog napeva na pijaninu. (Stendal : 419)

Sledeći primer je specifičan po tome što je francuska rečenica uvedena vezničkim sklopom *quoi que* na italijanski jezik prevedena nezavisnom rečenicom, uz upotrebu glagola *potere* (moći) – o čijoj smo koncesivnoj upotrebi već raspravljali. U srpskom prevodu nalazimo voluntativnu strukturu sa subjunktorom *neka*.

U *Gramatici srpskog jezika za strance* navodi se da se rečenicama uvedenim subjunktorom *neka* „pored dopuštanja dodatno izriče još i podsticanje na vršenje neke radnje.” (Mrazović - Vukadinović 2009 : 609)²⁷⁰ Ivo Pranjković navodi da „po nekim mišljenjima spojevi čestice *neka* i pojedinih glagolskih oblika čine svojevrsni, doduše marginalni glagolski način koji bi se mogao nazvati koncesivom“ (Pranjković 2001 : 51).

166. « **Quoi qu’**en on dise, lui seul a remarqué que je me suis coupé les cheveux. » (Makine fr. : 97)

---

²⁷⁰ Autori dodaju i da se koncesivnost može izraziti i samo glagolom u imperativu, uz koji se često javljaju i upitne reči *šta* i *koliko*: *Izmišljaj šta ti je drago /Pričaj koliko hoćeš...* (Mrazović - Vukadinović 2009 : 610)

166a. « **Possono dire quello che vogliono**, solo lui ha notato che mi sono tagliata i capelli». (Makine it. : 72)

166b. „**Neka pričaju šta hoće**, ali on je jedini primetio da sam skratila kosu.“ (Makin : 58)

/ **Neka pričaju šta [god] hoće**, ali on je jedini primetio da sam skratila kosu.

167. Mais Odette faisait partie des personnes (extrêmement nombreuses **quoi qu'en** pensent les gens du monde, et comme il y en a dans toutes les classes de la société), qui ne possèdent pas ces notions,... (MP : 285)

167a. Ma Odette faceva parte degli individui (assai numerosi, **checché** ne pensino i mondani, e diffusi in tutte le classi sociali) i quali, non possedendo quelle nozioni, si immaginano una eleganza tutta diversa, ... (MP (it.) : 80)²⁷¹

167b. Ali Odeta je spadala u one osobe (izvanredno mnogobrojne, **ma šta** o tome mislio otmeni svet, kakvih ima u svim društvenim klasama), koje ne vladaju tim pojmovima,... (MPŽ : 59)

Analiza primera pokazuje da izraz *quoi que*, bez obzira na funkciju u koncesivnoj rečenici, u italijanskom jeziku ima svoje ekvivalente pre svega u izrazu *qualunque cosa*, a kada je u funkciji objekta, i u izrazima *qualsiasi cosa* i *checché*.

U srpskom jeziku njegovi ekvivalenti uvek su subjunktori *ma šta* i *šta god*. Od navedenog zaključka odstupaju pojedini primeri, čije smo osobenosti već istakli.

---

²⁷¹ Ma Odette faceva parte delle persone (estremamente numerose, **comunque ne pensi la gente del gran mondo**, e appartenenti a tutte le classi della società), che, non possedendo simili nozioni, immaginano uno scic assolutamente diverso,... MP (it.2 : 62)

IV.4.5.2.2.c. Izraz *quoi qu'il en soit*

Analiza korpusa pokazala je postojanje jedne specifične upotrebe inicijalno koncesivne rečenice *quoi qu'il en soit*, koja je dobila vrednost okamenjenog izraza (fr. *locution, forme figée*). Ovaj izraz koristi se na početku rečenice, i ima priliku upotrebu, lišenu koncesivnosti u pravom smislu te reči. Mari-Anik Morel naglašava da je reč o veoma frekventnom izrazu, a koristi se „da naznači da autor iskaza ne želi da raspravlja o zasnovanosti onoga što je prethodno rečeno i da u svakom slučaju to nema uticaj na ono što će biti rečeno u nastavku“²⁷² (Morel 1996 : 126).

Ovaj izraz tako je upotrebljen u sledećim primerima:

168. **Quoi qu'il en soit** [...], le plaisir fut plus profond et devait exercer sur Swann une influence durable, (MP : 263)

168a. **A ogni modo**, [...], fu più profondo il piacere – e doveva esercitare un'influenza duratura su Swann - ... (MP it. : 41)

168b. **Bilo kako bilo**, [...] uživanje je bilo dublje i trebalo je na Svana trajnije da deluje,...(MPŽ : 40)

169. **Quoi qu'il en soit**, Ferrer sait aussitôt qu'il ne va pas la perdre de vue: bien sûr, dit-il, entrez. (Echenoz fr. : 29)

169a. **Comunque sia**, Ferrer sa da subito che non la perderà di vista: certamente, dice, entrate. (Echenoz it18. : 18)

169b. **Bilo kako bilo**, Fereru je istog trenutka jasno da je neće izgubiti iz vida: naravno, kaže on, uđite. (Ešnoz : 20)

---

²⁷² » La forme figée est très usitée (...) pour marquer qu'on ne veut pas discuter du bien fondé de ce qui vient d'être dit et que de toutes façons cela n'interfère pas sur ce qui va être dit ensuite « (Morel 1996 : 126).

170. **Quoi qu'il en soit**, les choses ne s'étaient gâtées qu'à l'arrivée de l'inspecteur Bertholet,...(Pennac fr. : 96)

170a. **Comunque**, le cose si erano messe male solo all'arrivo dell'ispettore Bertholet,...(Pennac it. 70)

170b. **Šta god bilo u pitanju**, stvar se pogoršala s dolaskom inspektora Bertolea, ... (Penak : 78)

U konsultovanim prevodima na italijanski i srpski jezik (reč je o tri različita romana, dakle i tri različita prevodioca) pokazalo se da u srpskom jeziku postoji ekvivalentni izraz *bilo kako bilo* (dva od tri primera), koji je takođe poreklom koncesivna struktura. U italijanskom jeziku korišćeni su izrazi *comunque sia*, *comunque*, i *a ogni modo*. Sva tri izraza adekvatno prenose semantiku francuskog izraza *quoi qu'il en soit*.

IV.4.5.2.3. Pridev, prilog ili predlog kao formanti parcijalne koncesivnosti

U ovom odeljku polazićemo od funkcije (a ne od samog izraza kao do sada), jer je reč o jednoj funkciji koja se može realizovati upotrebom različitih izraza (za razliku prethodnih slučajeva u kojima je isti izraz mogao da ima različite funkcije).

IV.4.5.2.a. Funkcija: *complément circonstanciel de lieu*

Izraz *où que*:

171. **Où que vous soyez**, quoi que vous fassiez, on assassine à tout va, les cadavres pleuvent, la plupart dans états abominables, ... (Pennac fr. : 93)

171a. **Ovunque lei sia**, qualunque cosa faccia, avviene sempre una carneficina, una pioggia di cadaveri, ridotti perlopiù in condizioni atroci,... (Pennac it. : 68)

171b. **Gde god se našli**, šta god radili, oko vas se ubija na sve strane, leševi pljušte kao kiša, ... (Penak : 76)

172. Le soleil la réveilla la première. **Où qu'elle se trouvât**, elle était toujours réveillée la première. (Besson fr. : 153)

172a. Il sole la svegliò per prima. **Ovunque si trovasse**, lei si svegliava sempre per prima. (Prevod: dr Marco Zagnoli)

172b. Sunce je prvu probudi. **Gde god da se nalazila**, uvek se budila prva. (Beson : 458)

173. **Où qu'il se tournât chez la Carthaginoise**, Diomède ne tombait que sur des gens soucieux de lui plaire,... (Besson fr. : 183)

173a. **Ovunque si girasse in Cartagine**, Diomede si imbatteva solo in persone desiderose di compiacerlo,... (Prevod: dr Marco Zagnoli)

173b. **Gde god da se okrene kod Kartaginjanke**, Diomed je sretao ljude koji su se trudili da mu ugode,... (Beson : 475)

U sledećem primeru, mada je u pitanju atipična konstrukcija (**partout où**), reč je o koncesivnom značenju, što potkrepljuje i upotreba sibžonktiva.²⁷³

174. Le monde est cruel, Emma. **Partout où nous eussions été**, il nous aurait poursuivis. (Bovary : 240)

174a. Il mondo è crudele, Emma. **Ovunque avessimo potuto recarci**, ci avrebbero perseguitato. (Bovary it. 167)

174b. Svet je svirep, Ema. **Ma gde bili**, on bi nas gonio. (Bovary : 181)

U našem korpusu, ekvivalenti ovog subjunktora su italijanski subjunktor *ovunque* i srpski subjunktor *ma gde/gde god*. Ipak ćemo napomenuti da je prema nekim izvorima (Devoto-Oli 1995; Terić 2005) *ovunque* knjiški i arhaičan oblik, a danas se prevashodno koristi priloški relativizator *dovunque*.

IV.4.5. 2. b. Funkcija: intenzifikator prideva i priloga²⁷⁴

U ovakvim koncesivnim rečenicama koriste se izrazi: *si/aussi...que*, *pour...que*, *tout... que*, *quelque...que* (ovaj poslednji uz umetnut pridev u funkciji atributa).

O ovim izrazima Nada Graovac konstatuje sledeće: „U ovom slučaju za četiri francuska izraza može se reći da su sinonimi. Međutim, upotrebna vrednost tih izraza nije ista, jer se *quelque... que* i *pour... que* vezuje za književni jezik, a *tout... que* za govorni jezik” (Graovac 2009 : 157). Autor ne komentariše upotrebnu vrednost izraza *aussi...que*. Isti komentar vezano za izraze *quelque...que* i *pour... que* nalazimo i kod drugih autora

---

²⁷³ Ovaj izraz u francuskom obično uvodi relativne rečenice, čiji glagol je u indikativu: Mon oncle conseilla à Swann de rester un peu sans voir Odette qui ne l'en aimerait que plus, et à Odette de laisser Swann la retrouver **partout où cela lui plairait**. (MP : 238) Moj ujak posavetova Svana da neko vreme ne posećuje Odetu, koja će ga zato samo još više voleti, a Odeti da pusti Svana da se sreće s njom **gde god on zaželi**. (MPŽ : 127)

²⁷⁴ Naziv ove funkcije preuzet je iz: Graovac : 2009

(npr. Delatour et al. 1995: 278). Izraz *pour...que* neki autori smatraju pomalo zastarelim (Riegel et al. 1994 : 513)

Mari –Anik Morel (Morel 2006) ih razvrstava prema dva kriterijuma:

1. prema semantičkim crtama konstituenata na kojima je fokus (promenljivost ili nepromenljivost stepena intenziteta fokusirane osobine), i prema upotrebi modusa u tim rečenicama. Takvi kriterijumi dele ih u dve grupe:

a. izrazi *aussi (si)...que* i *quelque ...que* (posle kojih je obavezna upotreba sibžonktiva), i

b. *tout ...que* i *pour ...que*, posle kojih je moguća i upotreba indikativa.

2. prema upotrebi ovih konstituenata unutar nezavisne rečenice, i tako dobija sledeću podelu:

a. *si, aussi* i *tout* – koji mogu da stoje ispred prideva u funkciji epiteta ili atributa²⁷⁵, da bi obeležili intenzitet ili „stepen” neke osobine: *Ces données sont si /aussi/tout minces. /Des données sont si /aussi/tout minces ne prouvent rien.*

b. izrazi *quelque... que* i *pour...que* koji nemaju ovu mogućnost : * *Ces données sont quelque/pour minces. * Des données quelque/pour minces ne prouvent rien.* (Morel 2006 : 117)

IV.4.5. 2. 3. b. 1. Izraz *aussi...que*

175. **Aussi absurde que cela me semblât à mille milles de tous les endroits habités et en danger de mort**, je sortis de ma poche une feuille de papier. (PP : 12)

175a. **Per assurdo che mi sembrasse, a mille miglia da ogni abitazione umana**, e in pericolo di morte, tirai fuori dalla tasca un foglietto di carta e la penna stilografica. (Po.P. 19)

---

²⁷⁵ U srpskom je reč o funkciji atributa i imenskog dela predikata.

175b. **Ma koliko mi se to činilo besmislenim na hiljade milja daleko od svake naseljene oblasti i u smrtnoj opasnosti**, izvadih iz džepa list hartije i naliv-pero. (MP sr: 17)

Izraz *aussi...que* najčešće je redukovan na izraz *si...que*.

I samo *si*, bez elementa *que*, može da uvede koncesivnu rečenicu, ali je u tom slučaju obavezna inverzija subjekta i predikata: *La poésie involontaire, si banale, si imparfaite, si grossière soit-elle, est faite des rapports entre la vie et le monde*. (Eluard apud Béchade, apud: Točanac- Milivojev 1989 :127)).

Ovo ipak nije toliko česta pojava, o čemu svedoči i činjenica da smo u korpusu izdvojili isključivo primere u kojima je elemenat *que* zadržan:

176. **Si brefs que fussent ses passages dans les établissements** qui le renvoyaient, il y décrochait les meilleurs résultats toujours, ... (Pennac fr. : 310)

176a. **Per quanto brevi fossero i passaggi negli istituti** che lo espellevano, vi otteneva sempre i migliori risultati, ... (Pennac it. : 231)

176b. **Mada su ga iz svih ustanova izbacivali u kratkom roku**, uvek je postizao najbolje rezultate, ... (Penak : 262)

177. Il faut que ce jeune homme aime furieusement l'argent, pour ne pas planter là cette fille, **si riche qu'elle soit!** (Stendhal : 78)

177a. «Questo giovane deve amare follemente il denaro, se non la pianta su due piedi **per ricca come sia!**» pensava Julien,... (Stendhal It. : 240)

177b. “Mora da taj mladić strasno voli novac kad neće da napusti ovu devojku, **pa ma koliko da je ona bogata!**“, pomisli Žilijen. (Stendal : 377)

178. Pour ce qui n'en était pas transportable ou échangeable contre un plaisir nouveau, il l'eût donné pour rien, **si enviable que cela parût à d'autres**. (MP : 228)

178a. E ciò che non si prestava a essere trasferito, o scambiato con un nuovo piacere, l'avrebbe dato via per niente, **se anche ad altri potesse parere molto invidiabile**. (MP (it.) : 24)

178b. Sve ono što se ne bi moglo poneti ili razmeniti za neko novo uživanje, on bi dao ni za šta, **ma koliko se to moglo drugima činiti zavidno.** (MPŽ : 10)

179. **Si rares qu'ils devinssent**, ces moments-là ne furent pas inutiles. (MP : 365)

179a. **Per quanto rari diventassero quei momenti** non furono certo inutili. (MP it.2 : 140)

179b. **Ma koliko da su postali retki**, ti trenuci nisu bili nekorisni. (MPŽ : 129)

180. **Si mince qu'il fût**, le sac de plastique l'avait parfaitement protégé [le revolver]. (Pennac fr. : 379)

180a. **Per quanto sottile**, il sacchetto di plastica l'aveva protetta benissimo [la rivoltella]. (Pennac it. : 284)

180b. **Iako je bila tanka**, najlon kesa ga je savršeno zaštitila [revolver]. (Penak : 322)

Izraz *aussi* + pridev *que* ima italijanski ekvivalent u izrazu *per* + pridev + *che*. Izraz *si* + pridev + *que* ima ekvivalent u izrazu *per quanto* + pridev. U srpskom se u svim slučajevima javlja subjunktor *ma koliko (da)*. Osim toga, u nekim primerima javili su se i veznici opštekoncesivnog modela: *se anche* u italijanskom, i veznici *iako* i *mada* u srpskom.

IV.4.5. 2. 3. b. 2. Izraz *quelque...que*

U primerima tipa *Quelque patient que je sois, il vaut mieux que tu n'exagères pas*, antecedent zamenice *que* predstavlja pridev (*patient*). (Riegel et al. 1994) Autori ove konstrukcije smatraju bliskim onima uvedenim izrazom *tout...que*. Pri tom iznose zapažanje da ovi izrazi predstavljaju varijantu jednog stilskog postupka pojačavanja intenziteta značenja nekog prideva u funkciji atributa subjekta (uz kopulu *être*): *Pressé que j'étais de vous voir, je suis venu aussitôt*.

U ovoj upotrebi *quelque* je prilog, dakle ostaje nepromenljiv.

181. **Quelque dominé que fût Norbert**, les paroles de sa soeur étaient si claires, qu'il prit un air grave qui allait assez mal, [...], à sa physionomie souriante et bonne. (Stendhal : 74)

181a. **Per quanto succube fosse Norbert**, le parole di sua sorella erano talmente chiare da spingerlo ad assumere una serietà che stonava assai, [...], sul suo volto buono e sorridente. (Stendhal It. : 237)

181b. **Ma koliko da je Norber bio pod uticajem svoje sestre**, njene reči su bile tako jasne da se on uozbiljio, što se nije slagalo [...] sa njegovim veselim i dobroćudnim licem. (Stendal : 371)

182. **Mais quelque exalté qu'il fût**, Julien avait de l'honneur. (Stendhal : 110)

182a. **Ma per esaltato che fosse**, Julien era un uomo d'onore. (Stendhal It.: 269)

182b. **Ali ma koliko da je bio zanesen**, Žilijen je imao časti. (Stendal : 421)

Izraz *quelque...que* u prethodnim primerima očigledno fokusira neku osobinu izraženu pridevom, dakle insistira na intenzitetu osobine koju taj pridev izražava. Zbog toga u srpskom jeziku u oba slučaja nalazimo rečenicu uvedenu pomoću *ma koliko* – formiranog od elementa *ma* i priloga *koliko*. I u italijanskom u jednom primeru nalazimo veznik *per quanto*, koji je poreklom priloški izraz slične etimologije (*quanto*=koliko), a u drugom jednu od tipičnih konstrukcija za izražavanje parcijalne koncesivnosti *per* + pridev + *che*.

IV.4.5.2. 3. b.3. Izraz *tout ...que*

Ovaj subjunktor veoma je redak u upotrebi, o čemu svedoči i činjenica da se u nekim izvorima on i ne navodi (npr. Delatour et al. 1991). Time objašnjavamo i činjenicu da smo u celokupnom korpusu izdvojili samo jedan primer sa ovim subjunktorom:

183. Mais, **tout superficiels qu'ils fussent** [...], ses propos paraissaient ne pas ennuyer Hélène... (Echenoz : 165)

183a. Ma **per quanto superficiali fossero i suoi discorsi**, [...], nulla sembrava annoiare H  l  ne... (Echenoz it. : 121)

183b. **Bez obzira** [sic!]²⁷⁶ **koliko je bio površan**, [...] ovaj razgovor kao da nije bio dosadan Elen,... (E  noz : 108)

/Ma koliko da je bio površan, [...] ovaj razgovor kao da nije bio dosadan Elen,...

U primerima iz korpusa (tu uključujemo i ranije analizirane primere tipa: *tout+imenica+que*), sibžonktiv se koristi posle konstrukcije *tout+pridev+que*, dok u konstrukciji *tout+imenica+que* dominira indikativ.

To bismo mogli objasniti time što, kada je reč o pridevu, uvek možemo govoriti o nekoj vrsti kvalifikacije (koja je subjektivna), dok se u konstrukciji sa imenicom *imenuje* nečija profesija, status, pripadnost nekoj grupi, dakle nije re   ni o kakvoj proceni ili subjektivnoj kvalifikaciji.

IV.4.5. 2. 3. b. 4. Izraz *pour...que*

Kao što smo ranije rekli, ovaj izraz rezervisan je isključivo za književni jezik, a pripisuje mu se i arhai  nost. Potvrda za to je i   injenica da smo u celokupnom korpusu prona  li samo jedan primer sa ovim izrazom:

184. Mais **pour pénible qu'il me fût d'entendre traiter si sommairement les sentiments** que les mots les plus purs et les plus doux me semblaient brutaliser encore, cela était dit sur un ton si simple et si cordial qu'il e  t été stupide de s'en fâcher. (Gide : 72)

184a. Ma, **per quanto mi fosse penoso sentir trattare cos   sommariamente sentimenti** che le parole pi   pure e pi   dolci mi parevano anch'esse profanare, ci   era detto con un tono cos   semplice e cordiale che sarebbe stato sciocco risentirsi. (Gide it. : 153)

---

²⁷⁶ Pravilno je: bez obzira *na to* koliko je bio površan...

184b. Ali, **koliko god mi je bilo teško čuti da se ovako govori o osećanjima** koja su, činilo mi se, vređala čak i najčistije i najnježnije riječi, to je bilo izgovoreno tako jednostavno i srdačno da je bilo glupo ljutiti se zbog toga. (Žid : 51)

U našim primerima italijanski ekvivalent izraza *tout ...que* jeste *per quanto* + pridev, a u srpskom *bez obzira na to koliko*, u potpunosti zamenljiv subjunktorima *ma koliko/koliko god*. Izraz *pour ...que* u italijanskom jeziku ima samo prevodni ekvivalent. Garzantijev rečnik kao ekvivalentni oblik navodi i izraz *per quanto* + pridev: *per quanto intelligente sia/fosse* (Garzanti 2006 : 871). U srpskom jeziku ovaj izraz ima iste ekvivalente kao i izraz *tout...que*.

IV.4.5. 3. Rečenice za parcijalnu koncesivnost u specifičnoj upotrebi

Analiza korpusa je pokazala da u nekim slučajevima rečenice za parcijalnu koncesivnost *qui que ce soit (fût)* poprimaju vrednost neodređene zamenice.

Reč je o sledećim primerima:

185. Quand Ferrer était arrivé, pas mal de monde se trouvait déjà là, sans qu'il reconnût **qui que ce fût**. (Echenoz : 64)

185a. Al suo arrive Ferrer vide che un bel po' di gente era già lì, ma non riuscì a riconoscere **nessuno**. (Echenoz it. : 46)

185b. Kada je Ferer stigao, tu je već bilo mnogo ljudi od kojih **baš nikoga** nije poznao. (Ešnoz : 43)

U prethodnom primeru izraz *qui que* unutar koncesivne rečenice ima funkciju atributa subjekta, a cela koncesivna rečenica ima ulogu direktnog objekta glagola *reconnaître* (prepoznati). U negativnom kontekstu sasvim je jasno da ju je moguće prevesti zamenicom *niko*, što i jeste slučaj u italijanskom i srpskom prevodu. To odrično

značenje pojačano je u srpskom partikulom *baš*, čime je u potpunosti preneto značenje francuske rečenice.

Ova nijansa postaje jasna ukoliko uporedimo sledeće francuske rečenice: *Je ne recevrai personne* (Neću primiti nikoga/Nikoga neću primiti) i *Je ne recevrai pas qui que ce soit* (Neću primiti baš nikoga/Baš nikoga neću primiti/ Neću primiti nikoga, ma ko to bio).

Sličan je i sledeći primer:

186. Elle n'avait aucun compte à régler **avec qui que ce fût**, si ce n'était avec Monsieur l'Opium. (Pennac 2 fr. : 281)

186a. Non aveva conti in sospeso **con nessuno**, solo con Sua Signoria, l'Oppio. (Pennac 2 it. : 213)

186b. Nije imala **ni sa kim** da izravna račune, osim sa Njegovim visočanstvom opijumom. (Penak 2 : 286)

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da koncesivna rečenica za parcijalnu koncesivnost *qui que ce soit/fût* u određenim kontekstima predstavlja sinonim zamenici *personne*. Smatramo da takav jezički obrt pojačava kategoričnost iskaza.

Mari-Anik Morel navodi da je moguća identična upotreba rečenica *où que ce soit*, *quoi que ce soit*, *quelque* + imenica + *que*.²⁷⁷ Sintaksički uslovi za ovakvu upotrebu jesu: *odrični kontekst* (eksplicitna ili implicitna negacija), *upitni* ili *hipotetički* kontekst. (Morel 1996 : 131)

---

²⁷⁷ Uz primere: Il est pratiquement impossible d'insérer quoi que ce soit entre *quel* et le verbe. [Praktično ništa se ne može umetnuti između *quel* i glagola] Jamais nous n'accepterons quelque pression que ce soit. [Nikada nećemo prihvatiti kakav god pritisak bio/ni pod kakvim pritiskom] (Morel 1996 : 131)

IV.4.5. 4. Zaključak

Analiza korpusa je pokazala da ukoliko je elementu *que* postponirana imenica, a uvedena je izrazom *quel* (*quelle, quels, quelles*), jedina funkcija te imenice u francuskom jeziku jeste *attribut du sujet* (imenski deo predikata).

Italijanski ekvivalent je izraz identične stukture *quale che*, iako se u prevodima javljaju i *chiunque* (u funkciji subjekta) kao i konstrukcija *per + pridev + che + glagol essere*.

U srpskom pak nalazimo izraze *ma koliki/a da, ma kakav/kakva da, ma koji/a da, ma koliko da*, s tim što je zamenica u odgovarajućem padežu, u zavisnosti od predloga kojim je uvedena. Analiza korpusa je pokazala da se pored vezničkih sklopova sa antepniranim elementom *ma* ili postponiranim elementom *god* javljaju i sklopovi sa antepniranim elementom *bilo*, ali da su takvi veznički sklopovi znatno ređi od prva dva niza vezničkih sklopova.

Ukoliko je pak imenica uvedene izrazom *quelque(s)...que*, ona može da ima više funkcija (*attribut du sujet, complément d'objet direct/indirect complément circonstanciel*).

Dominantan italijanski ekvivalent ovom izrazu predstavlja izraz *qualunque*, ali se javljaju i izrazi *qualsiasi, quale che* (i (retko) arhaičan izraz *quale si*), kao i konstrukcija *per + pridev + che + glagol essere*.

U srpskom se i ovde javljaju sklopovi *ma kakav/kakva, ma koji/a, ali i bilo koji/a, bilo kakav/kakva*, opet sa zamenicom u odgovarajućem padežu.

Ukoliko je imenica uvedena subjunktorom *tout...que*, ona može da ima samo funkciju atributa subjekta, a glagol koncesivne rečenice je u indikativu. Izraz *tout + imenica + que* nema ekvivalentni izraz u italijanskom jeziku nego isključivo prevodne

ekvivalente. Slična je situacija i u srpskom jeziku, gde je ekvivalentni subjunktor *ma koliko* + „da rečenica”, blizak veznicima *iako/mada/premda*.

Koncesivnost može da se odnosi i na zamenice *qui* i *quoi*, uz obavezni elemenat *que*. Izraz *qui que* u francuskom može da ima samo funkciju atributa subjekta, a ekvivalentni subjunktori su mu *chiunque* u italijanskom, i *ma ko/ko god/da* u srpskom.

Subjunktor *quoi que* može da ima i funkciju subjekta i funkciju direktnog objekta, i pri tom su mu ekvivalentni subjunktori *qualunque cosa, qualsiasi cosa* i *checché*. Njegovi srpski ekvivalenti su uvek subjunktori *šta god/ma šta* (pogledati tabelu VI).

Kada je nosilac koncesivnosti prilog, on ima isključivo funkciju priloške odredbe i tipičan subjunktor je *où que* u francuskom, *ovunque* u italijanskom i *gde god/ma gde* u srpskom.

Kada je nosilac koncesivnosti pridev, francuski raspolaže sa četiri subjunktora : *si/aussi...que, pour...que, quelque...que, tout que*. U italijanskom se javljaju subjunktori *per+pridev+che (come)* i *per quanto*, a srpski u tom slučaju ima na raspolaganju dva subjunktora: *koliko god/ma koliko*. Kada je u konstrukciji sa pridevom, posle izraza *tout que* nalazi se glagol u sibžonktivu.

U srpskom jeziku subjunktori sa elementom *ma* i subjunktori sa elementom *god* u potpunosti su zamenjivi, a jedino ograničenje jeste to što je elemenat *ma* uvek anteponiran, a elemenat *god* uvek postponiran. Subjunktori sa elementom *bilo* znatno se ređe javljaju.

Povremeno zamenjivanje francuske rečenice za parcijalnu koncesivnost italijanskom ili srpskom rečenicom uvedenom veznicina rezervisanim za opštekoncesivni model svedoči o nekada veoma tankoj granici između opštekoncesivnog i parcijalnokoncesivnog modela.

TABELA VI: Parcijalnokoncesivni model

REČENIČNI KONSTITUENT NA KOJI SE ODNOSI KONCESIVNOST JE IMENICA			
FUNKCIJA (u francuskom)	SUBJUNKTOR U FRANCUSKOM	SUBJUNKTOR U ITALIJANSKOM	SUBJUNKTOR U SRPSKOM
<i>attribut du sujet</i>	<i>quel (quelle, quels, quelles) que</i>	<i>quale (quali) ...che</i> <i>chiunque</i> <i>per+pridev+che</i>	<i>kakav god</i> <i>ma koliki</i> <i>ma kakav</i> <i>ma koji</i> <i>ma koliko</i>
	<i>quelque (s)... que</i>	/	<i>ma koji</i>
	<i>tout +imenica+ que + être (ind.)</i>	/	<i>ma koliko</i>
COD	<i>quelque (s) ... que</i>	<i>quale (quali) ...che</i> <i>qualsiasi+imenica</i>	<i>ma kakav (u odg.padežu)</i> <i>ma koliko</i>
COI	predlog + <i>quelque (s) ... que</i>	predlog + <i>qualunque</i> + imenica	<i>bilo kakav (u odg.padežu)</i>
complément circonstanciel	predlog + <i>quelque (s) ... que</i>	predlog + <i>qualunque</i> + imenica predlog + <i>qualsiasi</i> + imenica <i>per+pridev+che</i>	<i>bilo koji (u odg.padežu)</i> <i>ma koji (u odg.padežu)</i> <i>ma koliko (u odg.padežu)</i>

REČENIČNI KONSTITUENT NA KOJI SE ODNOSI KONCESIVNOST JE ZAMENICA			
FUNKCIJA (u francuskom)	SUBJUNKTOR U FRANCUSKOM	SUBJUNKTOR U ITALIJANSKOM	SUBJUNKTOR U SRPSKOM
<i>attribut du sujet</i>	<i>qui que</i> + zamenica+ <i>être</i>	<i>chiunque</i> <i>(nessuno)</i> ²⁷⁸	<i>ko bio (= ko god)</i> <i>(niko)</i> ²⁷⁹
sujet	<i>quoi que</i>	<i>qualunque cosa</i>	<i>ma šta</i> <i>šta god</i>
COD	<i>quoi que</i>	<i>qualsiasi cosa</i> <i>qualunque cosa</i> <i>cheché</i>	<i>šta god</i> <i>ma šta</i>

REČENIČNI KONSTITUENT NA KOJI SE ODNOSI KONCESIVNOST JE PRIDEV ILI PRILOG			
FUNKCIJA (u francuskom)	SUBJUNKTOR U FRANCUSKOM	SUBJUNKTOR U ITALIJANSKOM	SUBJUNKTOR U SRPSKOM
complément circonstanciel de lieu	<i>où que</i> <i>partout où</i> + glagol (Subj.)	<i>dovunque</i> /arh. <i>ovunque</i>	<i>gde god</i> <i>ma gde</i>
intenzifikator prideva i priloga	<i>si/aussi...que</i> <i>quelque...que</i> <i>tout ...que</i> <i>pour...que</i>	<i>per</i> +pridev+ <i>che</i> <i>per quanto</i> + pridev+glagol (konj.)	<i>ma koliko</i> <i>koliko god</i>

²⁷⁸ javlja se samo u specifičnim kontekstima

²⁷⁹ javlja se samo u specifičnim kontekstima

V. KONCESIVNO ZNAČENJE USLOVLJENO KONTEKSTOM

U ovom poglavlju skrenućemo pažnju na one primere iz korpusa u kojima je koncesivno značenje moguće prepoznati isključivo uz oslanjanje na kontekst. Reč je ili o relativnim rečenicama kojima koncesivnost *može* da bude *propratna* semantička crta, ili o drugim sintaksičkim strukturama u kojima se koncesivno značenje javlja uprkos izostanku bilo kakvog koncesivno markiranog formalnog sredstva. Pri tom je takvo značenje uglavnom prepoznato i eksplicitno izraženo ili u prevodu na italijanski, ili u prevodu na srpski jezik, ili u oba prevoda.²⁸⁰

V. 1. Relativne rečenice

U literaturi je prepoznata mogućnost izražavanja raznih adverbijalnih značenja relativnom rečenicom. Reč je pre svega o eksplikativnoj relativnoj rečenici, s obzirom na to da ona ne *determiniše* antecedent, nego daje dodatnu informaciju vezanu za njega. Tako, Dušanka Točanac-Milivojev navodi mogućnost relativne rečenice da izrazi uzrok, posledicu, uslov, vreme, koncesivnost. (Točanac-Milivojev 1989 : 55).

Kada je reč konkretno o koncesivnoj vrednosti, autor navodi sledeći primer: *J'ai souvent éprouvé que la parabole de la brebis égarée reste une des plus difficiles à admettre pour certaines âmes, qui pourtant se croient profondément chrétiennes* (Gide, Sym, 40-41, apud: Točanac-Milivojev 1989 : 55), u kome „relativna rečenica ima vrednost koncesivno-opozitivne rečenice i mogla bi se transformisati na sledeći način : *même si elles se croient profondément chrétiennes.*”²⁸¹ (Točanac-Milivojev 1989 : 55)

Isto zapažanje nalazimo i u *Sintaksi italijanskog jezika* (Terić 2005), gde se ovakve rečenice nazivaju priloškim odnosnim rečenicama (*proposizioni relative improprie*). One mogu da izraze razne semantičke vrednosti - temporalnost, finalnost, konsekutivnost, kauzalnost, kondicionalnost i, najzad, koncesivnost: *Tu, che (=benché) dovresti parlare, taci.* (Terić 2005 : 202)

²⁸⁰ Pri tom prevodi ne predstavljaju kriterijum, nego potkrepljenja iznetog stava.

²⁸¹ « la relative a la valeur d'une proposition concessive-oppositive et pourrait se transformer de la façon suivante: *même si elles se croient profondément chrétiennes* » (Točanac-Milivojev 1989 : 55).

U sledećim primerima i u francuskom i u italijanskom tekstu imamo relativnu rečenicu, dok se srpskom prevodu nalazi koncesivna klauza:

187. Comme le sens critique **qu'il croyait exercer sur tout** lui faisait complètement défaut, [...], il prenait tout au pied de la lettre. (MP : 237-238)

/Comme le sens critique lui faisait complètement défaut, **bien qu'il crût l'exercer sur tout**, [...], il prenait tout au pied de la lettre.

187a. Siccome il senso critico **che credeva esercitare su tutto**, gli faceva invece completamente difetto, [...] [lui] prendeva tutto alla lettera. (MP (it.) : 33)

187b. Kako mu je potpuno nedostajao kritički smisao, **iako je on verovao da mu podvrgava sve**, on je sve uzimao doslovce. (MPŽ : 18)

U sledećem primeru, koncesivno značenje ipak je sugerisano prisustvom koncesivnog priloga *pourtant*; italijanski prevod takođe sadrži suprotni veznik *pure*, dok je u srpskom jeziku za prenošenje ovog značenja upotrebljena koncesivna klauza:

188. ... il (...) inspecterait les salles à manger de tous les hôtels de Compiègne [...] où **pourtant on n'avait pas vu trace de Verdurin**,... (MP : 343)

/**Bien que l'on n'eusse pas vu trace de Verdurin**, il [...] inspecterait les salles à manger de tous les hôtels de Compiègne [...].

188a. ...egli (...), ispezionava le sale da pranzo di tutti gli alberghi di *Compiègne* [...] dove pure non aveva scorto traccia dei Verdurin... (MP (it.) : 137)

/**Benché non avesse scorto traccia dei Verdurin**, egli [...], ispezionava le sale da pranzo di tutti gli alberghi di *Compiègne* [...].

188b. ... on, (...) pregleda trpezarije svih hotela u Kompjenju, (...) **iako od Verdirenovih nigde nema ni traga**,... (MPŽ : 109)

Sadržaj sledećih relativnih rečenica (ono što one pripisuju antecedentu) je takav da na osnovu njega ne bismo mogli očekivati da dođe do realizacije sadržaja glavne rečenice, koji se ipak realizuje:

189. Il se calmait un peu. J'en ai profité pour poser la question, **dont je connaissais la réponse.** (Pennac fr. : 20)

/J'en ai profité pour poser la question, **bien que je connaisse/connusse (déjà) la réponse.**

189a. Cominciava a calmarsi. Ne ho approfittato per fargli la domanda **di cui conoscevo la risposta:** (Pennac it. : 14-15)

/Ne ho approfittato per fargli la domanda **sebbene io conoscesse (già) la risposta.**

189b. Malo se smirio. Iskoristio sam priliku i upitao ga, **mada sam znao odgovor.** (Penak : 15)

U sledećem primeru relativna rečenica pripisuje antecedentu osobinu koja bi trebalo da bude jasna prepreka sadržaju glavne rečenice:

190. Thian, **qui n'a jamais lu un roman pour son propre compte,** c'est un prodigieux lecteur. (Pennac fr. : 132)

/Thian est un prodigieux lecteur, **bien qu'il n'ait jamais lu un roman pour son propre compte.**

190a. Thian, **che per conto suo non ha mai letto un romanzo,** è un lettore prodigioso. (Pennac it. : 95)

/Thian è un lettore prodigioso, **sebbene non abbia mai letto un romanzo per conto suo.**

190b. Tjan zaista čudesno čita, **iako nikad nije uzeo knjigu u ruke za svoj groš.** (Penak : 108)

U prethodnim primerima sadržaj relativne rečenice ima koncesivno značenje u odnosu na upravnu, iako je samo u jednom primeru (188) takvo značenje sugerisano prisustvom koncesivnog markera.

V. 2. Drugi primeri koncesivnog značenja uslovljenog kontekstom

Korpus je pružio i nekoliko primera u kojima u francuskom tekstu nije upotrebljen nikakav formalni indikator koncesivnog značenja, ali se ono može naslutiti uz oslanjanje na kontekst.

U primeru (191) italijanski prevod sugerise koncesivno značenje upotrebom suprotnog veznika *tuttavia*, za koji smo već ustanovili da može da funkcioniše i kao koncesivni marker, dok se u srpskom javlja koncesivna klauza:

191. **A défaut du** sens de ce discours, elle comprenait qu'il pouvait rentrer dans le genre commun des «laïus», et scènes de reproches...(MP : 339)

/**Bien qu'elle ne comprît le sens du discours**, elle comprenait...

191a. **Se non il senso del discorso**, capiva **tuttavia** che esso poteva entrare nel comune genere delle « grane » e scenate di rimproveri... (MP (it.) : 134)

/**Benché non capisse il senso del discorso**, capiva **tuttavia**...

191b. **Iako nije razumevala smisao toga govora**, shvatala je da se on može svrstati u opštu vrstu « pridika » i scena,... (MPŽ : 12)

U primeru (192) u italijanskom jeziku nalazi se nominalna koncesivna konstrukcija *a dispetto di* + imenica. U srpskom jeziku reč je takođe o nominalnoj koncesivnoj konstrukciji, tačnije – koncesivnom genitivu uz predlog *pored*.

192. Une chose étrange, c'est que Bovary, tout en pensant à Emma continuellement, l'oubliait ; et il se désespérait à sentir cette image lui échapper de la mémoire **au milieu des efforts qu'il faisait pour la retenir**. (Bovary : 263)

/et il se désespérait à sentir cette image lui échapper de la mémoire **malgré les efforts qu'il faisait pour la retenir**.

192a. Una cosa strana era che Bovary, pur pensando a Emma di continuo, la dimenticava: e si disperava accorgendosi che quell'immagine gli sfuggiva dalla memoria **a dispetto di tutti gli sforzi per trattenerla**. (Bovary it. : 280)

192b. Ali čudnovato, Bovari je Emu počeo zaboravljati iako je neprestano mislio o njoj; on je padao u očajanje, osećajući kako mu se njena slika gubi iz pameti, **pored sveg usiljavanja da je zadrži**. (Bovari : 305)

U primeru (193) koncesivno značenje je formalno markirano samo u srpskom prevodu (*uprkos* + dativ):

193. Je venais justement lui annoncer que, **contre toute espérance**, j'avais réussi mon travail ! (PP : 84)

/Je venais justement lui annoncer que j'avais réussi mon travail, **bien que je ne m'y attendisse pas!**

193a. Stavo appunto per annunciargli che, **insperatamente**, ero riuscito nel mio lavoro! (Po.P. : 108)

/Stavo appunto per annunciargli che ero riuscito nel mio lavoro, **sebbene non me l'aspettassi!**

193b. Upravo sam hteo da mu saopštım da sam, **uprkos svakom očekivanju**, uspeo da obavim svoj posao! (MP sr. : 85)²⁸²

Sledeći primer veoma je sličan prethodnom:

194. **Contre toute attente**, le tweed ne voulut pas lâcher son portefeuille. (Pennac : 251)

194a. **Contro ogni previsione**, il tweed non volle mollare il portafoglio. (Pennac it. : 184)

194b. **Protivno svim očekivanjima**, onaj u tvidu nije puštao novčanik. (Penak : 210)

/Iako se to od njega očekivalo, onaj u tvidu nije puštao novčanik.

Vezano za prethodne primere, a s obzirom na semantiku predloga *contre* (protiv) mogli bismo pretpostaviti da bi ovaj predlog mogao predstavljati produktivni koncesivni formant, odnosno da bi se konstrukcija *contre* + imenica mogla svrstati u red koncesivnih

---

²⁸² U jednom drugom prevodu na ovom mestu nalazi se eksplicitna koncesivna klauza: Upravo sam htio da mu kažem da sam, **iako se nisam nadao tome tako brzo**, uspio da popravim svoj avion!
<http://www.odaha.com/antoine-de-saint-exupery/maly-princ/mali-princ>

priloških odredbi. Mi smo se, zbog nedovoljnog broja primera u korpusu koji bi protkrepili ovu pretpostavku ipak opredelili za to da ovaj primer svrstamo u odeljak *Koncesivno značenje uslovljeno kontekstom*.

U sledećem primeru, pri prevodu na italijanski primećena je potreba da se čitaocu dočara činjenica da je protagonista u nečemu uspeo, uprkos nepovoljnim uslovima. U italijanskom prevodu dodat je glagol *biti*, koji nije značajno doprineo prepoznavanju koncesivnog značenja, dok u srpskom prevodu stoji koncesivna klauza, koja nedvosmisleno prenosi pravi smisao:

195. Celui-ci a pu se dégager, **dèjà sous l'eau, déjà les pieds pris dans le vase.** (Makine fr. : 25)

/Celui-ci a pu se dégager, **bien qu'il fût déjà sous l'eau, déjà les pieds pris dans le vase.**

195a. Questo qui è riuscito a liberarsi, **era già sott'acqua, con i piedi intrappolati nella fanghiglia.** (Makine it. : 15)

/Questo qui è riuscito a liberarsi, **sebbene fosse già sott'acqua, con i piedi intrappolati nella fanghiglia.**

195b. Ovaj je uspeo da se izvuče, **iako već pod vodom, iako su mu noge već bile u mulju.** (Makin : 15)

U sledećem primeru, kontekstualne uslove za koncesivnu interpretaciju francuske rečenice omogućuje negacija glagola *occuper*. U italijanskom i srpskom nema negacije, ali, kao i u prethodnom primeru, italijanski prevod koncesivno značenje prenosi umetanjem koncesivnog markera *tuttavia*. U srpskom prevodu ponovo se javlja koncesivna klauza, uz korelat *ipak*:

196. **Magnifiquement proportionnée, décidément, l'infirmière Brigitte n'en occupe pas moins la totalité de la couchette.** (Echenoz : 47)

196a. Magnificamente proporzionata, non c'è dubbio, **l'infermiera Brigitte occupa tuttavia l'intera cuccetta.** (Echenoz it.: 32)

196b. **Iako zaista izvanredno skladno građena**, bolničarka Brižit je ipak zauzela čitav ležaj. (Ešnoz : 31)

Ovakve slučajeve smatramo dokazom za to da jezički materijal, budući da poseduje izuzetnu sposobnost prilagodljivosti, nije podložan strogoj klasifikaciji. Određene forme, osim svoje primarne namene, u specifičnom kontekstu mogu preuzeti i druga značenja, čiji dijapazon je često veoma širok. Navedeni primeri, u okviru ovog rada, imali su jedino zadatak da pokažu da je nemoguće dati konačnu listu svih formalnih jezičkih sredstava za izražavanje semantičke kategorije koncesivnosti.

VI: ARGUMENTATIVNA KONCESIVNOST

Argumentativnu koncesivnost prepoznaje i izdvaja samo jedan autor (Morel 2006). Ipak, smatramo da ovaj pojavni oblik koncesivnosti zaslužuje osvrt u ovom radu, kako zbog njegove teme, tako i zbog interesantnih argumenata koje autor navodi.

Kod argumentativne koncesivnosti dolazi do odstupanja od standardne forme zavisne koncesivne rečenice ili koncesivne priloške odredbe. Ona, naime, uvek pretpostavlja neki dijalog, ili barem situaciju navođenja argumenata, pri čemu govornik (ili pisac) prilagođava svoju argumentaciju nekoj misli koja mu je strana, i to najčešće upravo pomoću argumenata koje preuzima od onoga kome se obraća, ili koje pripisuje onome kome se obraća. (Morel 2006 : 77)

Reč je o sklopu dve koordinirane rečenice, pri čemu se u prvoj nalaze određeni specifični markeri, a u drugoj najčešće suprotni veznik *mais (ali)*, ili pak neki restriktivni prilog kao što su prilozima *seulement, néanmoin*s (*samo, međutim*).

Specifični markeri koji se nalaze u prvoj rečenici jesu sledeći:

a. prilozima koji pripadaju grupi *rečeničnih priloga (adverbes de phrase)*, a nose u sebi epistemičku modalnost:

-bien, certes, effectivement, oui, peut-être, soit, sans doute, évidemment, bien sûr, itd.²⁸³

b. glagoli ili izrazi koji sadrže neki pridev, a čija semantika upućuje na neki sud govornog lica:

-avouer, reconnaître, savoir, vouloir bien, itd.

-avoir raison, avoir (le) droit

- pridevi u funkciji atributa subjekta *il est/c'est + certain, entendu, évident, naturel, sûr, vrai*

---

²⁸³ Prilozima *vraiment* i *sûrement* ne mogu imati koncesivnu vrednost (Morel 2006 : 80)

c. ostali markeri: *d'accord*, negacija sumnje (npr. *je ne doute pas que, ça ne fait aucun doute*)

U drugoj rečenici se, kao pratioci veznika *mais* mogu naći i sledeće reči: *évidemment, peut-être que, aussi, surtout, en fait, au total, enfin, quand même, enfin tout de même, et puis, et puis finalement*. (Morel 2006 : 77)

U korpusu smo izdvojili sledeće primere:

197. - Bêtises de jeunesse, je me suis rangé.²⁸⁴

-**Peut-être**, Padovani, **mais** si tu continues à me baver sur les rouleaux, je vais te déranger un peu. (Pennac : 218)

197a. -Errori di gioventù, adesso sono a posto.

-**Può darsi**, Padovani, **ma** se continui a ballarmi sui calli mi toccherà mandarti un po' fuori posto. (Pennac it. 159)

197b. „Gresi mladosti, sad sam se skrasio.“

„**Možda jesi**, Padovani, **ali** budeš li me još zavlačio, popeću ti se na glavu.“ (Penak : 180)

198. —Ah! Mais qu'ils aient des choses intéressantes au point de vue de l'histoire, **je ne vous dis pas. Mais** ça ne peut pas être beau... puisque c'est horrible! (MP : 393)

198a. «Ah! Che abbiano cose interessanti dal punto di vista storico, **non lo metto in dubbio. Ma** questo non può esser bello...poiché è orribile!» (MP it. 2 : 166)

198b. —O ! **Ne kažem da** nemaju stvari zanimljivih u pogledu istorije. **Ali** to ne može biti lepo...pošto je grozno! (MPŽ : 153)

199. **Certes** elle a la profonde intelligence des arts. **Mais** ce n'est peut-être pas là qu'elle est le plus admirable; (MP : 292)

---

²⁸⁴ U delu koji prethodi ovom segmentu dijaloga inspektor nabraja prekršaje sagovornika (Padovanija) o kojima ima saznanja.

199a. **Certo** ha una profonda compresione per l'arte. **Ma** non è forse questo a renderla maggiormente degna d'ammirazione; (MP it. 2 : 69)

199b. Ona **odista** ima duboko razumevanje za umetnost. **Ali** možda i nije u tome najvećma dostojna divljenja; (MPŽ : 66)

200. Charlus et des Laumes peuvent avoir tels ou tels défauts, ce sont d'honnêtes gens. Orsan n'en a **peut-être** pas, **mais** ce n'est pas un honnête homme. (MP : 414)

200a. Charlus e des Laumes potranno avere tale o talaltro difetto, **ma** sono persone per bene. Orsan **forse** non ne ha, **ma** non è una persona per bene. (MP (it.) : 207-208)

200b. Šarlis i de Lom mogu imati ove ili one mane, ali to su ljudi čestiti. Orsan **možda** nema tih mana, **ali** to nije pošten čovek. (MPŽ : 171)

Prethodni primeri imaju formu dijaloga, koja predstavlja najpogodniji okvir za pribegavanje *argumentativnoj koncesivnosti*, s obzirom na njenu strukturu koja podrazumeva sukcesivnu razmenu replika.

Sledeći primeri predstavljaju razmatranja samog pripovedača:

201. Ainsi il n'y avait **sans doute** pas, dans tout le milieu Verdurin, un seul fidèle qui les aimât ou crût les aimer autant que Swann. **Et pourtant**, quand M. Verdurin avait dit que Swann ne lui revenait pas, non seulement il avait exprimé sa propre pensée, mais il avait deviné celle de sa femme. (MP : 293)

201a. E così, **senza alcun dubbio**, non c'era in tutto il gruppo Verdurin un « fedele » che gli amasse o almeno credesse di amarli come Swann. **Eppure**, quando il signor Verdurin aveva detto che Swann non gli andava troppo, non soltanto aveva espresso il proprio parere, ma aveva intuito quello della moglie. (MP it. 2 : 69)

201b. I tako, u celome krugu Verdirenovih, **nesumnjivo**, nije bilo nijednoga „vernika” koji bi ih toliko voleo, ili verovao da ih voli, koliko Svan. **Pa ipak**, kad je g. Verdiren

rekao da mu Svan nije baš sasvim po ćudi, on nije samo izrazio svoju misao, nego je pogodio i misao svoje žene.²⁸⁵ (MPŽ : 66)

202. ... le visage joufflu est net, lisse, inexpressif comme un heaume. Un heaume un peu mou, **certes, mais** impassible, avec la fente attentive des yeux. (Pennac 2 fr. : 108)

202a. ... il viso paffuto è nitido, liscio, inespessivo come un elmo. Un elmo un po' molle, **certo, ma** impassibile, con la fessura attenta degli occhi. (Pennac 2 it. : 85)

202b. ... bucmasto lice je jasno određeno, glatko, bezizražajno kao neki šlem, maska. Mala, meka maska, **svakako, ali** nedokučiva, sa očima u vidu pažnjivog proreza. (Penak 2 : 110)

Prethodnim primerima pokušali smo da ilustrujemo one situacije u kojima Mari-Anik Morel prepoznaje argumentativnu koncesivnost. Navedeni primeri sadrže određen broj markera argumentativne koncesivnosti koje autor navodi.

U italijanskom jeziku, u prvoj rečenici, nalaze se ekvivalentni izrazi:

-prilozi koji pripadaju grupi *rečeničnih priloga* i nose u sebi epistemičku modalnost: ***può darsi, forse, certo, senza alcun dubbio***

-ostali markeri: negacija sumnje (***non lo metto in dubbio***)

U srpskom jeziku se u prvoj rečenici javljaju sledeći izrazi:

-prilozi koji pripadaju grupi *rečeničnih priloga* i nose u sebi epistemičku modalnost: ***možda, odista, svakako, nesumljivo***

-ostali markeri: negacija sumnje (***ne kažem da***)

U drugoj rečenici se osim veznika *mais* koji navodi Morel, javio i prilog *pourtant*, a njegovi ekvivalenti su konektor *epppure* u italijanskom, i *pa ipak* u srpskom.

---

²⁸⁵ Primer bi se takođe mogao svrstati i u primere u kojima reč *ipak* (a/ali/pa ipak), samostalno vrši funkciju koncesivnog markera.

VII. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Semantička kategorija koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku realizuje se na svim sintaksičkim nivoima, što ćemo detaljnije objasniti u razmatranjima koja slede.

Prosta rečenica

U okviru proste rečenice koncesivnost se realizuje preko implicitnih koncesivnih konstrukcija. Te konstrukcije mogu biti formirane:

a.) oko glagolske reči - najčešće specifičnim konstrukcijama predloga i određenog glagolskom oblika, ali i samim oblikom glagolske reči uz oslanjanje na kontekst;

b.) oko imenice – pomoću određenog broja predloga koji prethode imenici.

Sve ove konstrukcije u francuskom i srpskom jeziku analiziraju se kao koncesivne priloške odredbe. U italijanskom jeziku većina konstrukcija sa glagolskom rečju kao formantom ima status implicitnih zavisnih rečenica.

Kada je reč o konstrukcijama sa glagolskom rečju kao formantom, ekvivalentne su sledeće konstrukcije: *tout + gérondif* u francuskom i *pur + gerundio* u italijanskom. Srpski jezik nema ekvivalent na nivou sistema, nego se kao prevodni ekvivalent koristi eksplicitna koncesivna klauza. Francuskom glagolskom izrazu *avoir beau + infinitiv* ekvivalentan je izraz *aver un bel + infinitiv* u italijanskom, a u srpskom rečenica uvedena prilogom (*u*)*zalud*. Francuski jezik može da izrazi koncesivnost i samim oblikom participa, dok italijanski i srpski jezik nemaju tu mogućnost. Francuska konstrukcija *sans + infinitif* ima ekvivalentnu konstrukciju u italijanskom jeziku (reč je o konstrukciji *senza + infinito*), dok srpski jezik ne poseduje formalni korespondent, nego koristi prevodne ekvivalente, najčešće eksplicitnu koncesivnu klauzu.

Najfrekventnija koncesivna priloška odredba u francuskom jeziku jeste konstrukcija formirana od predloga *malgré* i imenice, čiji je italijanski ekvivalent

konstrukcija formirana od predloga *nonostante* i imenice. Predlog *malgrado* smatra se galicizmom te ga gramatičari ne preporučuju, ali je ipak prisutan kako u govoru, tako i u književnim delima.

Pored ove koncesivne priloške odredbe u francuskom javljaju se i predložki izraz *en dépit de* i sâm predlog *pour* praćeni imenicom, ali je analiza korpusa potvrdila da su oni veoma retki. U italijanskom jeziku postoji i predložki izraz *ad onta di*, koji je manje frekventan u savremenom italijanskom jeziku. Kada je reč o francuskom predlogu *nonobstant*, iako je korpus potvrdio njegovu upotrebu, on ima arhaičan prizvuk i koristi se u specifičnim kontekstima.

U francuskom jeziku su izrazi sačinjeni od predloga *malgré* + lična zamenica (*malgré moi/toi, ...*) izgubili koncesivno značenje i dobili značenje priloga *involontairement* (nerado). U italijanskom jeziku ekvivalentni izrazi sačinjeni su od prisvojnog prideva i predloga *malgrado*, ali se koriste i prilozi *involontariamente* i *controvolgia*. U srpskom jeziku koristi se izraz *protiv* (nečije) *volje*.

Izrazi *malgré (tout) cela, malgré quoi, malgré tout* u francuskom jeziku imaju vrednost okamenjenih izraza. Italijanski ekvivalenti izraza *malgré (tout) cela, malgré quoi* jesu prilozi i izrazi *ciononostante, con tutto ciò*, a i srpski jezik poseduje ekvivalentni izraz *uprkos tome*. I izraz *malgré tout* ima značenje blisko prilogu *pourtant*, uz nešto slabiju anaforičku vrednost. Njegov italijanski ekvivalent je izraz *nonostante tutto*, a srpski ekvivalent mu je izraz *uprkos svemu*.

Francuska koncesivna priloška odredba oformljena od predloga *pour* i imenice (ne toliko frekventna u upotrebi) nema formalne korespondente ni u italijanskom ni u srpskom jeziku.

Srpski jezik raspolaže sledećim predložko-padeškim konstrukcijama sa koncesivnim značenjem: *uprkos*+dativ, *i pored* + genitiv, *bez obzira na* + akuzativ, *za* + akuzativ. Ipak, za razliku od francuskog i italijanskog jezika, u srpskom jeziku mnogo je veća zastupljenost koncesivne klauze nego koncesivnih priloških odredbi.

U okviru proste rečenice koncesivnost se može izraziti i na nivou rečeničnih konstituenata. To se u sva tri posmatrana jezika postiže upotrebom naporednog suprotnog veznika sa značenjem ‘ali’ (fr. *mais*, it. *ma*). Osim toga, u francuskom jeziku koriste se i prilozi *pourtant* i *cependant*, a italijanskom jeziku konektori *tuttavia* i *comunque*. U srpskom jeziku ovu funkciju ima samo konektor *ipak*.

Kada je reč o izražavanju koncesivnog odnosa između dva rečenična sadržaja, ona se ostvaruje i na nivou paratakse, i na nivou hipotakse. Drugim rečima, sva tri posmatrana jezika za izražavanje ovog značenja imaju na raspolaganju jukstaponirane rečenice, koordinirane rečenice, i zavisnu koncesivnu rečenicu.

Jukstaponirane rečenice

Francuski jezik ima na raspolaganju četiri kombinacije jukstaponiranih rečenica sa koncesivnom semantikom:

1. sklop dve rečenice od kojih je predikat jedne u sibžonktivu imperfekta ili pluskvamperfekta, uz obaveznu inverziju subjekta. Italijanski jezik poseduje ekvivalentnu strukturu, s tim što je reč o imperfektu ili pluskvamperfektu konjunktiva. Srpski jezik, koji u odnosu na francuski i italijanski ima redukovani sistem glagolskih načina, ne poseduje glagolski način koji bi bio ekvivalent francuskom sibžonktivu ili italijanskom konjunktivu. Ipak, ukoliko modalnu upotrebu glagolskih oblika u srpskom smatramo ekvivalentnom upotrebi francuskog sibžonktiva i italijanskog konjunktiva, možemo reći da srpski jezik poseduje ekvivalentnu strukturu: bio bi to sklop dve jukstaponirane rečenice od kojih jedna ima predikat sveden na formu optativa. Međutim, u konkretnoj jezičkoj upotrebi u srpskom jeziku su ovakve rečenice retke, a prevlađuje upotreba veznika *ma/makar* uz krnji modalni oblik, ili veznika (*čak*) i *ako*.

2. sklop dve jukstaponirane rečenice od kojih je prva uvedena veznikom *si*, uz glagol u indikativu. Italijanski jezik poseduje ekvivalentnu strukturu: sklop dve jukstaponirane rečenice od kojih je prva uvedena veznikom *se*, uz glagol u indikativu. Srpski jezik ne poseduje ekvivalentnu strukturu, te se za prenošenje ovog značenja najčešće koristi zavisna koncesivna rečenica, ili koncesivna priloška odredba.
3. sklop dve jukstaponirane rečenice sa prostim predikatom u kondicionalu nema ekvivalentni sklop u italijanskom jeziku. U italijanskom jeziku uvek je reč o *složenom predikatu* uz modalni glagol *potere* u kondicionalu. Ni srpski jezik ne poseduje ekvivalentni sklop, nego za prenošenje koncesivnog značenja u istom kontekstu koristi uslovno - dopusne rečenice.
4. sklop dve jukstaponirane rečenice, a predikat prve rečenice sadrži modalni glagol *pouvoir*. Ekvivalentni sklopovi postoje i u italijanskom i u srpskom jeziku.

Koordinirane rečenice

Koncesivnost se u sva tri posmatrana jezika može izraziti i koordiniranim rečenicama uz upotrebu suprotnih naporednih veznika, ili priloga u funkciji konektora, uz obavezno oslanjanje na kontekst. U sva tri jezika najfrekventniji u takvoj upotrebi je veznik sa značenjem 'ali' (fr. *mais*, it. *ma*). Prilozi koji se u ovakvim rečenicama javljaju u francuskom jeziku su pre svega prilozi *pourtant* i *cependant* i nešto ređe prilozi *néanmoins* i *toutefois*. U italijanskom jeziku u toj funkciji javljaju se suprotni veznici – konektori: *tuttavia*, *nondimeno*, *comunque*, *pure*, *però*. U srpskom jeziku javlja se jedino partikula *ipak* u funkciji konektora.

Kada je reč o kordininaciji rečeničnih konstituenata, koncesivnost se tu dosta ređe javlja, i pri tom je uloga konteksta mnogo naglašenija. Osim toga, koncesivno značenje koje se javlja na ovom nivou uvek predstavlja granični slučaj suprotnosti i koncesivnosti.

Zavisne koncesivne rečenice

Najveći stepen formalnog poklapanja, u sva tri jezika, javio se na nivou subordinacije, u okviru zavisne koncesivne rečenice. Ta formalna korespondencija ogleda se u strukturi koncesivnih rečenica, u njihovom položaju u odnosu na nadređenu rečenicu, i u repertoaru subjunktora kojim raspolažu.

Zavisne koncesivne rečenice dele se na one u kojima se koncesivnost odnosi na ceo sadržaj zavisne klauze (opštekoncesivni model) i na one u kojim se koncesivnost odnosi na neki od segmenata sadržaja koncesivne klauze (parcijalnokoncesivni model).

Opštekoncesivni model

U okviru opštekoncesivnog modela, ekvivalenti su francuski veznici *bien que, quoique, encore que*, italijanski veznici *benché, sebbene, quantunque*, priloški izraz *per quanto* i srpski veznici *iako, mada, premda*. Ovim veznicima se može pridružiti i veznik *makar što*. Pri tom je analiza korpusa pokazala da je veznik *encore que* u savremenom francuskom jeziku veoma redak. Korpus je potvrdio mogućnost koncesivne upotrebe veznika *de ce que*, ali i njegovu retku upotrebu. Italijanski veznik *malgrado (che)*, iako se navodi u literaturi, nije se nijednom pojavio u korpusu. Kada je reč o srpskom jeziku, analiza korpusa je pokazala da je veznik *premda* u savremenom srpskom jeziku manje frekventan.

U sva tri jezika moguća je elipsa ličnog glagolskog oblika, tako da koncesivna rečenica biva svedena na veznik i imenski deo predikata, ili pak na veznik i prilošku odredbu. U francuskom jeziku moguća je i zamena predikata oblikom participa, dok italijanski i srpski jezik dopuštaju samo elipsu glagola kopule, a uvek zadržavaju imenski deo predikata.

U francuskom i italijanskom jeziku dominantan glagolski način u ovim rečenicama jeste sibžonktiv odnosno konjunktiv. U srpskom jeziku javljaju se temporalno upotrebljeni vremenski oblici.

Korelati koncesivne klauze

U sva tri jezika se u glavnoj rečenici nalaze prilozi ili veznici koji funkcionišu kao korelati koncesivne klauze. Njihova upotreba je fakultativna. U francuskom je reč o prilozima *pourtant, cependant, toutefois, néanmoins*, u italijanskom o veznicima *eppure, tuttavia, nondimeno, ugualmente*, prilogu *lo stesso*. Srpski jezik na raspolaganju ima samo leksemu *a/pa/ali ipak*.

Leksema *ipak* u literaturi se naziva (modalnom) partikulom, prilogom, kohezivnom rečcom, korelatom koncesivne klauze, koncesivnom partikulom, dopusnim konektorom. Analiza primera iz korpusa pokazala je da ova leksema (kao i ekvivalentne lekseme u francuskom i italijanskom jeziku) može da funkcioniše kao jednini koncesivni marker u rečenicama nastalim parcelacijom (izdvajanjem koncesivne klauze u zasebni deo).

Preplitanje koncesivnosti sa drugim semantičkim kategorijama

U okviru opštekoncesivnog modela, postoje situacije preplitanja koncesivnosti i drugih značenja, što se očituje u izboru subjunktora i u načinskoj orijentaciji glagolskih oblika. Reč je o preplitanju sledećih kategorija:

1. Koncesivnost i pretpostavka

U ovakvim (uslovno - dopusnim) rečenicama u francuskom jeziku najfrekventniji je veznik *même si*, a isti je slučaj sa njemu ekvivalentnim italijanskim veznikom *anche se*. U francuskom jeziku se posle veznika *même si* upotrebljava isključivo indikativ, a u italijanskom jeziku je posle veznika *anche se* dozvoljena i upotreba konjunktiva i upotreba indikativa. Osim ovog veznika u francuskom se javlja i veznik *quand bien même* praćen glagolom u kondicionalu a ekvivalentan mu je italijanski veznik *quand'anche*, uz konjunktiv. U srpskom jeziku ovi veznici imaju više ekvivalenata. To su veznici *i ako/kad/da* pri čemu je komponenta (partikula) *i* mobilna. Ispred ovih veznika najčešće se nalazi partikula *čak*, koja ima presudnu ulogu u postizanju koncesivnog značenja. Raspored glagolskih vremena u ovakvim rečenicama identičan je njihovom

rasporedu u uslovnim rečenicama. Što se tiče vrednosti glagolskih oblika u srpskom jeziku, u uslovno - dopusnim rečenicama srećemo modalno upotrebljene glagolske oblike.

2. Koncesivnost i alternativnost

U ovakvim rečenicama postoji mogućnost „izbora“ između dva ili više *koncesivna uzroka*, a sadržaj glavne rečenice će se realizovati nezavisno od toga koji od dva koncesivna uzroka bude „izabran“. U ovim rečenicama javljaju se sledeći nizovi ekvivalentnih subjunktora: *que... ou (que), soit que... soit que, soit que... ou que, que...ou non* u francuskom, *che...o (che), sia che...sia che, che...o no* u italijanskom i *bilo da...ili (da), bilo...ili, bilo da...ili ne* u srpskom.

3. Rečenice uvedene veznikom *sans que*

Francuske rečenice uvedene veznikom *sans que* u italijanskom jeziku imaju ekvivalentne rečenice uvedene veznikom *senza che*. Pomenuti veznici nemaju jasno profilisano značenje, tako da uvode rečenice koje primarno izražavaju *način vršenja radnje glavne rečenice*. Ovoj semantičkoj crti mogu se pridružiti i *suprotnost* i *koncesivnost*. U prva dva slučaja (način i način + suprotnost) u srpskom jeziku ekvivalentan mu je veznički spoj *a da* uz negativnu predikaciju. U slučaju kada uvodi rečenicu koja ima i pridruženo koncesivno značenje, veznik *sans que* nema ekvivalenta u srpskom jeziku. To značenje izražava se rečenicama uvedenim veznicima *iako/mada/premda*.

Parcijalnokoncesivni model

U okviru parcijalnokoncesivnog modela, a u zavisnosti od rečeničnog konstituenta koji je nosilac koncesivnog značenja, korpus je pokazao ekvivalentnost sledećih subjunktora:

- a. kada se koncesivnost odnosi na imenicu, ekvivalentni su subjunktori *quel...que* i *quelque...que* u francuskom i *quale che/qualunque/qualsiasi cosa* u italijanskom. U srpskom se javljaju subjunktori *kakav*, *koji*, *koliko* uz elemente *ma* ili *god*.
- b. kada se koncesivnost odnosi na zamenicu, ekvivalentni su subjunktori *qui que* u francuskom i *chiunque* u italijanskom (kada je reč o vršiocu radnje); *quoi que* u francuskom i *qualunque/qualsiasi cosa* u svim funkcijama (a u funkciji objekta i *checché*). U srpskom su, bez obzira na funkciju, njegovi ekvivalenti subjunktori *šta god* i *ma šta*.
- c. kada se koncesivnost odnosi na prilog, ekvivalentni su subjunktori: fr. *où que* (*partout où*), it. *ovunque/dovunque* i sr. *gde god/ma gde*.
- d. kada se koncesivnost odnosi na pridev, ekvivalentni su subjunktori *si/aussi...que*, *quelque...que*, *tout...que*, *pour...que* i italijanski subjunktori *per...che* i *per quanto* + pridev. U srpskom se uvek javljaju subjunktori *ma koliko/koliko god* + pridev.
- e. subjunktor *tout* + imenica + *que* u italijanskom nema ekvivalente na nivou sistema, već samo prevodne ekvivalente; reč je ili o rečenici uvedenoj veznikom *per quanto* ili o konstrukciji *pur* + *gerundio*. U srpskom jeziku javlja se isključivo subjunktor *ma koliko*.

Korpus je zabeležio i specifične upotrebe koncesivnih rečenica parcijalnokoncesivnog modela. Reč je o sledećim slučajevima:

1. inicijalno koncesivna rečenica *quoi qu'il en soit* ima vrednost ustaljenog izraza i prilošku upotrebu, lišenu koncesivnosti. Italijanskim ekvivalentima možemo smatrati izraze *comunque/comunque sia*, a srpski jezik raspolaže i formalno ekvivalentnom strukturom *bilo kako bilo*, takođe koncesivnog porekla.

2. inicijalno koncesivna rečenica *qui que ce soit/fût* u određenim kontekstima dobija vrednost neodređene zamenice *niko*, a tako se prevodi i na italijanski i srpski jezik.

Koncesivno značenje uslovljeno kontekstom

Korpus je pružio i određen broj primera u kojima se koncesivno značenje javlja u strukturama koje obično takvo značenje ne prenose. U takvim situacijama presudan je kontekstualni okvir. U najvećem broju takvih primera ne nalazi se nikakavo formalno koncesivno markirano sredstvo. Analiza primera pokazala je nemogućnost navođenja iscrpne (konačne) liste inventara koncesivnih markera ili sintaksičkih postupaka pomoću kojih se postiže koncesivna semantika, što sugeriše mogućnost i potrebu za daljim istraživanjama u ovom domenu.

Argumentativna koncesivnost

U posebnom poglavlju bavili smo se i koncesivnim značenjem koje se postiže na nivou diskursa. Iako je ovaj „tip“ koncesivnosti prepoznao i izdvojio samo jedan autor, vodeći se datostima vezanim za francuski jezik, naveli smo određen broj primera iz korpusa. Ti primeri su, sa jedne strane, ilustrovali postavke koje navodi autor, a sa druge strane, pokazali ekvivalentna jezička sredstva kojima se ovakva koncesivnost postiže u italijanskom i srpskom jeziku.

LITERATURA

1. Badurina, L., Palašić, N. (2012), Pragmatika veznih sredstava, *Sarajevski filološki susreti I*, Zbornik radova (knjiga I), Sarajevo, Bosansko filološko društvo, str. 252-265.
2. Barbieri, G. (1976), *Le strutture della nostra lingua*, Firenze, La nuova Italia editrice.
3. Barić E. et al. (1979), *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, Školska knjiga.
4. Béchade, Hervé-D. (1993), *Syntaxe du français moderne et contemporain*, 3e édition revue et augmentée, Paris, PUF.
5. Becherelle 3, (1990), *La grammaire pour tous*, Paris, Hatier.
6. Belić, A. (1998), *Opšta lingvistika*, Prvi tom: *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, knjiga I i II, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Prvo izdanje 1941).
7. Bianco, F. (2010), Concessive, frasi, *Enciclopedia dell'Italiano*, a cura di Raffaele Simone, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, Vol. 1⁰, str. 254-258.
8. Brunot, F. (1922), *La pensée et la langue, (Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français)*, Paris, Masson et Cie, Editeurs.
9. Charaudeau, P. (1992), *Grammaire du sens et de l'expression*, Paris, Hachette.
10. Chevalier, J.-C., Blanche-Benveniste, C., Arrivé, M., Peytard, J. (1964), *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, Larousse.
11. Cohen, M. (1965), *Le Subjonctif en français contemporain*, Paris, SEDES.
12. Conti, V. – Béguelin, M-J. (2007), *Le statut des concessives en avoir beau en français : considérations synchroniques et diachroniques*, Projet FNS 100012-113726/1 « La structure interne des périodes »
13. Crevels, M. (2000), Concessives on different semantic levels: A typological perspective, in: *Topics in English linguistics*, 33., Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

14. Dardano, M. - Trifone, P. (1997), *La Nuova Grammatica della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.
15. Delatour, Y., Jennepin D., Léon – Dufour M., Mattlé—Yeganeh, A., Teyssier, B. (1991), *Grammaire du Français (Cours de civilisation française de la Sorbonne)*, Paris, Hachette.
16. Drašković, V. (1969), *Sibžonktiv u savremenom francuskom. Ogledi iz sintakse i istorije Francuskog jezika* (Essais de syntaxe et d'histoire de la langue française), Beograd, Filološki fakultet beogradskog univerziteta, Monografije, Knjiga XXIX.
17. Drašković, V. (1992), *Gramatika francuskog jezika za osnovnu školu*, 9. izdanje, Beograd, ZUNS i Novi Sad, Zavod za izdavanje udžbenika.
18. Dubois, J., Lagane, R. (1993), *La Nouvelle Grammaire du français*, 2e édition, Paris, Larousse.
19. Evrard F. (2007), *Les vraies difficultés de la langue française*, Paris, La maison du Dictionnaire.
20. Fornaciari, R. (1881), *Sintassi italiana dell'uso moderno*, Firenze, G. C. SANSONI, EDITORE.
21. Graovac, N. (2009), *Međurečenični odnosi u francuskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.
22. Grevisse, M. (1969), *Le Bon Usage*, 9e édition revue, Gembloux, Editions J. Duculot, S.A.
23. Grevisse, M. (2003), *Le français correct*, 5e édition, Bruxelles, Editions J. Duculot.
24. Grickat, I. (1953), O dopusnom značenju svezice *i* i reči *ijedan*, *imalo*, *iko* i sl., *Naš jezik*, knj. IV, sv. 5-8, Beograd, 217-228.
25. Gudurić, S. –Vlahović, Lj. (2012), *Éléments de morphosyntaxe de la langue française*, I. LE VERBE, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu.
26. Ivić, M. (1958), Sistem ličnih glagolskih oblika za obeležavanje vremena u srpskohrvatskom jeziku, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. III, str. 139-152.

27. Ivić, M. (1983), *Načini na koje slovenski glagol ovremenjuje ponavljaju radnju, Lingvistički ogledi*, Beograd, Prosveta, str. 37–56.
28. Ivić, M. (1988), O razlikovanju načelnog od konkretnog saopštavanja u srpskohrvatskom jeziku, *Glas SANU*, knj. CCCLII/13, str. 1–6.
29. Klajn, I. (1963), *Italijanski konjunktiv i njegovo prevođenje na srpskohrvatski, Živi jezici*, Knjiga 5, Br. 1-4, Beograd, Naučno delo.
30. Klajn, I. (2005), *Gramatika srpskog jezika*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
31. Klajn, I. (2006), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Beograd, Zavod za udžbenike.
32. Kordić, S. (2008), Koordinacija i subordinacija u složenim rečenicama slavenskih jezika, *Južnoslovenski filolog*, LXIV. str.189-197.
33. Kovačević, M. (1988), Koncesivnost kao posljedica negacije kauzalnosti, *Filologija*, knjiga 16, Zagreb, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
34. Kovačević, M. (1998), *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*, Beograd, Raška škola.
35. Kovačević, M. (2008), Značaj intenzifikatora za koncesivnu interpretaciju zavisnih rečenica, *Srpski jezik u (kon)tekstu*, knjiga I, Kragujevac, Filološko-umetnički fakultet Kragujevac, Skupština grada Kragujevca.
36. Le Bidois, G., Le Bidois, R. (1971), *Syntaxe du français moderne (ses fondements historiques et psychologiques)*, Tom II, Paris, Editions A. et J. Picard.
37. Le Goffic, P. (1993), *Grammaire de la phrase française*, Paris, Hachette.
38. Martinet, A. (1979), *Grammaire fonctionnelle du français*, Paris, Didier.
39. Mauger, G. (1968), *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*, 4e édition, Paris, Hachette.
40. Milošević, K. (1986), Sintaksički postupci za iskazivanje koncesivnih relacija u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku i semantička struktura koja se pri tom ostvaruje, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 15/1, Beograd, str. 33-45.

41. Moderc, S. (2006), *Gramatika italijanskog jezika (Morfologija sa elementima sintakse)*, Beograd, Luna crescens doo.
42. Moeschler J., De Spengler N. (1982), La concession ou la refutation interdite, *Cahiers de linguistique française*, 4, Université de Genève, str. 7-36.
43. Morel, M.-A. (1996), *La concession en français*, Paris, Ophrys.
44. Mrazović, P. , Vukadinović, Z. (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, 2. Prerađeno i dopunjeno izdanje, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
45. Mrazović, P. Vukadinović, Z. (1986), Zavisne rečenice u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 15/1, Beograd, str. 203-216.
46. Nazalević Čučević I., Cvitanučić Tvico J. (2012), Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku, *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova (Knjiga I)*, Sarajevo: Slavistički komitet, str. 527-538.
47. Nyrop, Kr. (1930), *Grammaire Historique de la Langue Française*, Tome 6e, Copenhagen, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.
48. Papić, M. (1992), *Gramatika francuskog jezika*, Treće izdanje Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad, Zavod za izdavanje udžbenika.
49. Patota, G. (2003), *Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri*, Firenze, Le Monnier.
50. Pavlović, S. (2007), Koncesivna klauza u starosrpskoj poslovnopravnoj pismenosti, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XXXII, Novi Sad, 2007, str. 283.-291, YUISSN 0374-0730.
51. Piper P., Antonić I., Ružić (Petrović) V., Tanasić S., Popović Lj., Tošović B. (2005), *Sintaksa savremenog srpskog jezika (Prilozi gramatici srpskog jezika), Prosta rečenica*, U redakciji akademika Milke Ivić, Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska, Beograd.
52. Popović, Lj. (1972), O načinskim rečenicama s veznikom (*a*) *da*, *Naš jezik*, knj. XIX, sv. 2-3, Beograd, str.155-164.

53. Popović-Pecić, A., (2009), Koordinator i vezni adverbijali kao obeležje veze među rečenicama: prevođenje sa engleskog na srpski, *Philologia*, Naučno-stručni časopis za jezik, književnost i kulturu, broj 7, Beograd. str. 25-36
54. Pranjković, I. (2001), Izražavanje dopusnosti, u: *Druga hrvatska skladnja – Sintaktičke rasprave*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 48-52.
55. Pranjković, I. (2001a), Habitualne rečenice, u: *Druga hrvatska skladnja – Sintaktičke rasprave*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 59-63.
56. Prosoli, A. (1975), Dopusna rečenica (O prividnosti razbijene subordinacije), u: *Suvremena lingvistika*, Knjiga 12, Zagreb, Školska knjiga, Zagreb, str.21-25.
57. Radanova, N., Saržoska, A. (2007), *La sintassi dell'italiano*, Skoplje, Filološki fakultet „Blaže Koneski“-Skoplje.
58. Radovanović, M.(1978), Imenica u funkciji kondenzatora, Poseban otisak iz *Zbornika Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XX/ 1, str. 63 –144.
59. Reichenbach, H. (1947), *Elements of Symbolic Logic*, New York, The MacMillan Co.
60. Renzi, L., Salvi, G., Cardinaletti, A. (2001), *Grande grammatica italiana di consultazione* (II: I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione) Mulino, Bologna.
61. Riegel, M., Pellat, J.C., Rioul, R. (1994), *Grammaire méthodique du français*, 3e édition Paris, P.U.F.
62. Rigotti E., Schenone, P. (1988), *Grammatica italiana*, Torino, SEI.
63. Ružić, V. (2006), Dopunske rečenice u savremenom srpskom jeziku (I), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLIX/1, Novi Sad.
64. Seder, R. (2007), Francuski sibžonktiv sa aspekta teorije glagolskih načina Gistava Gijoma, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XXXII, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu.
65. Seder, R. (2009), *Francuski subjunktiv u kompletivnim rečenicama uvedenim veznikom que i njegovi ekvivalenti usrpskom jeziku*, magistarska teza odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

66. Seder, R. (2015), O nekim osobenostima koncesivnih rečenica uvedenih veznicima *bien que* i *quoique* i ekvivalentnim strukturama u srpskom, *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* IV/1, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, str. 391-402.
67. Sensini, M. (1990), *La grammatica della lingua italiana*, Milano Mondadori.
68. Serianni, L. (con la collaborazione di Alberto Castelvechi), (1988), *Grammatica Italiana* (italiano comune e lingua letteraria), Torino, Utet.
69. Silić, J., Pranjković, I. (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*, Zagreb, Školska knjiga.
70. Simić, R. (1966), *Glagolska vremena u zavisnim rečenicama*, Naš jezik, XV, sv. 3-4, Beograd.
71. Simić, R., Jovanović J. (2002), *Srpska sintaksa*, III.-IV., Beograd, Jasen.
72. Skok, P. (1939), *Pregled francuske gramatike*, deo II, Zagreb, Izdanje naklade školskih knjiga i tiskanica savske banovine.
73. Soutet, O. (2001), Retour sur l'emploi du subjonctif dans les propositions subordonnées concessives en bien que, *Suvremena lingvistika*, 27, 1-2, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo : Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 219-225.
74. Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (1994), *Gramatika srpskoga jezika*, (udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole), Treće, prerađeno izdanje, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
75. Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (2008), *Gramatika srpskoga jezika za gimnazije i srednje škole*, Jedanaesto, prerađeno izdanje, Beograd, Zavod za udžbenike.
76. Stevanović, M. (1957-1958), Način određivanja glagolskih vremena, *Južnoslovenski filolog*, XXII, knj. 1-4, Beograd.
77. Stevanović, M. (1967), *Funkcije i značenja glagolskih vremena (Fonctions et sens des temps verbaux)*, Beograd, Naučno delo.
78. Stevanović, M. (1974), *Savremeni srpskohrvatski jezik, II* (Sintaksa), Beograd, Naučna knjiga.
79. Stevanović, M. (2004), *Gramatika srpskog jezika za srednje škole*, (15. izdanje), Beograd, Predrag & Nenad.

80. Tanasić, S. (1996), *Prezent u savremenom srpskom jeziku*, Beograd, Institut za srpski jezik SANU.
81. Tekavčić, Pavao (1979), *Uvod u lingvistiku za studente talijanskoga jezika i književnosti*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.
82. Terić, G. (2005), *Sintaksa italijanskog jezika*, Beograd, Filološki fakultet, Beograd.
83. Točanac-Milivojev, D. (1989), *Propositions, phrase et texte*, Syntaxe de Phrase Française, Novi Sad, ISJK.
84. Vlahović – Seder (2013) : L'emploi du subjonctif français et du conjonctif italien exprimant un fait hypothétique dans des propositions comparatives; *Godišnjak filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XXXVIII/3, Posebno izdanje : *Studije francuskog jezika i književnosti danas. Od misli do izraza*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, str. 73-85.
85. Vojvodić, D. (1990), Opća sintaktička značenja vidsko-vremenskih oblika, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 19, str.93-109.
86. Vojvodić, D. (2009), O zavisnosloženim rečenicama sa uslovljenom strukturom (Opšte karakteristike, status i klasifikacija), *Slavistika*, XIII, str. 121-136.
87. Vojvodić, D. (2010), O konverzivnoj asimetriji, implicitnoj evidencijalnosti i epistemičkoj modalnosti u koncesivnim rečenicama, *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, 78, str. 135-149.
88. Vojvodić, D. (2015), O kauzalno-implikativnim odnosima u srpskoj hipotaksi (kompleks uslovljenih zavisnosloženih rečenica), *Južnoslovenski filolog*, LXXI, sv. 3-4, Beograd, SANU i Institut za srpski jezi SANU, str. 121-186.
89. Vujović, A. (2012), *Francuski jezik za studente filologije*, Beograd, PBF.
90. Wagner, R.-L. & Pinchon, J., (1962) *Grammaire du français classique et moderne*, Paris, Hachette.
91. Weinrich, H. (1989), *Grammaire textuelle du français*, (traduit par Gilbert Dalgalian et Daniel Malbert), Paris, Les Éditions Didier.

92. Wilmet, M. (2003), *Grammaire critique du français*, 3e édition , Bruxelles, Duculot.
93. Ziti, A.; Champagnol, R. (1992), Effet des connecteurs sur le traitement en temps réel de propositions exprimant des relations de cause/effet, *L'année psychologique*, Volume 92, Numéro 2, str. 187 – 207.
94. Zvekić-Dušanović Dušanka (2007), O nekim sintaksičko-semantičkim transformacijama na relaciji - kondicionalnost - negacija - koncesivnost , *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, vol. 50, iss. 1-2, str. 271-279.

REČNICI

1. Čolić, J. (1991), *Rečnik latinsko srpsko-hrvatski*, fototipsko izdanje, Beograd, Dereta.
2. Devoto, G., Oli, G.-C. (1995), *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze, Le Monnier, S.p.A.
3. *Dictionnaire Hachette 2006* (2005) sous la responsabilité de Ghislaine Stora, Paris, Hachette livre.
4. Garzanti (2006), *I GRANDI DIZIONARI: Francese –italiano. Italiano-Francese*, Milano, Garzanti.
5. Kristal, D. (1988), *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, prevod: Ivan Klajn i Boris Hlebec, Beograd, Nolit.
6. *Le Petit Larousse 2002* (2001), Larousse, VUEF.
7. *Le petit Robert* (1990), Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Paris, Dictionnaires LE ROBERT.
8. Putanec V. (1974), *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik*, II izdanje, Zagreb, Školska knjiga.
9. *Rečnik srpskoga jezika* (2007), Novi Sad, Matica srpska.
10. Simeon, R. (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I (A-O), Matica hrvatska, Zagreb.
11. Treccani (Vocabolario on line) www.treccani.it

12. Vujaklija, M. (2002), *Leksikon stranih reči i izraza*, 5., dopunjeno i redigovano izdanje, Beograd, Prosveta.
13. Zingarelli, N. (1983), *Il nuovo Zingarelli*, 11. Izdanje, Bologna.

KORPUS I SKRAĆENICE

1. **MP** :Marcel Proust, *A la Recherche du Temps Perdu, Tome I: Du Côté de chez Swann, Deuxième partie: Un Amour de Swann*, Paris, Gallimard, 1954. (Collection Folio)
2. **MP it.** : Prust, Marsel. (1982). *Un amore di Swann* [Un Amour de Swann], traduzione di Giacomo De Benedetti, Novara: IGDA.
3. **MP it.2** : Prust, Marsel. (2010) VII edizione (I edizione : 1965), *Un amore di Swann*, traduzione di Oreste del Buono, Milano: Garzanti.
4. **ŽMP**: Marsel Prust, *Jedna Svanova Ljubav*, prevod: Živojin Živojinović, Novi Sad, Matica Srpska, 1967. (Copyright by *Librairie Gallimard*, Paris, 1919.)
5. **PP** :Antoine de Saint-Exupéry: *Le Petit Prince*, Paris, Gallimard, Coll. Folio, 1996.
6. **Po.P.** :Antoine de Saint-Exupéry, *Il Piccolo Principe*, traduzione di Nini Bompiani Bregoli, Milano, RCS Libri S.p.A., 1998.
7. **MP sr.** :Antoan de Sent-Egziperi, *Mali Princ*, Prevod : Mirjana Vukmirović, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002.
8. **MP sr.2**: Antoan de Sent-Egziperi, *Mali Princ*, Prevod : Faik Dizdarević, www.diogenpro.com (30.09.2013.)
9. **Bovary** : Gustave Flaubert, *Mme Bovary*, Paris, Librairie Générale française, 1972.
10. **Bovary It.** : <http://www.liberliber.it>. (30. 06. 2013.)
11. **Bovari** : Gistav Flober, *Gospođa Bovari*, preveo: Dušan L. Đokić, Beograd: Izdavačka kuća „Draganić“, 2006.
12. **Stendhal** : <http://abu.cnam.fr> (25.05.2012.)
13. **Stendhal It.** : <http://www.liberliber.it>. (25.05.2012.)

14. **Stendal** : Stendal, *Crveno i crno*, prevod: dr Miloš Jovanović, Subotica - Beograd, Minerva, 1976.
15. **Gide** : André Gide, *La porte étroite*, Paris, Mercure de France, 1959.
16. **Gide it.** : André Gide, *L'Immoralista, La porta stretta*, Traduzioni integrali dal francese di Sam Carcano, Milano, Mursia, 1966.
17. **Žid** : *André Gide, Uska vrata, Imoralist*, s francuskoga preveo: Ivo Klarić, Rijeka, Otokar Keršovani, 1980.
18. **Pennac fr.** : Daniel Pennac, *La petite marchande de prose*, Paris, Gallimard, 1989.
19. **Pennac it.** : Daniel Pennac, *La prosivendola*, traduzione di Yasmina Malaouah, Milano, Fertinelli, 2014. (38 izdanje)
20. **Penak** : Danijel Penak, *Mala prodavačica proze*, Plato, Beograd, 2001. Prevela s francuskog: Melita Logo Milutinović
21. **Besson fr.** : Patrick Besson, *La science du baiser*, Paris : Grasset, 1997.
22. **Beson** : Patrik Beson, *Veština zavodjenja*, u : *Najbolje od Patrika Besona*, Zepter book world, Beograd, 2010. Prevod s francuskog: Tatjana Šotra
23. **Makine fr.** : Andreï Makine, *Le crime d'Olga Arbelina*, Paris : Mercure de France, 1998.
24. **Makine it.** : Andreï Makine, *Il delitto di Olga Arbelina*, traduzione di: Anna Zanetti, Passigli Editori, Firenze, 2000.
25. **Makin** : Andrej Makin, *Zločin Olge Arbeljine*, sa francuskog prevela : Anđa Petrović, Paidea, Beograd, 1998.
26. **Echenoz** : Jean Echenoz, *Je m'en vais*, Paris, Les éditions de minuit, 1999.
27. **Echenoz it.** : Jean Echenoz, *Me ne vado*, traduzione di Stefana Paganoni, Torino, Einaudi editore, 2000.

28. **Ešnoz** : Žan Ešnoz, *Odlazim*, Prevela sa francuskog: Jelena Jelić, Paidea, Beograd, 2003.
29. **Pennac 2 fr.** : Daniel Pennac, *La fée carabine*, Paris, Gallimard, 1987.
30. **Pennac 2 it.** : Daniel Pennac, *La fata carabina*, traduzione di: Yasmina Melaouah, Milano, Feltrineli, 2005.
31. **Penak** : Danijel Penak, *Vilinski karabin*, Prevod sa francuskog: Olivera Milićević, Beograd, Nolit, 1999.